

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİTİT KRALI I. HATTUŞİLİ’NİN AKKADÇA-HİTİTÇE
İKİDİLLİ YILLIKLARININ (CTH 4) AKKADÇA VE
HİTİTÇE VERSİYONLARININ KARŞILAŞTIRMALI
FİLOLOJİK DEĞERLENDİRMESİ

Metin ORAL

2501160144

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. Erkan KONYAR

İSTANBUL – 2019

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HİTİT KRALI I. HATTUŞİLİ'NİN AKKADÇA-HİTİTÇE
İKİDİLLİ YILLIKLARININ (CTH 4) AKKADÇA VE
HİTİTÇE VERSİYONLARININ KARŞILAŞTIRMALI
FİLOLOJİK DEĞERLENDİRMESİ

Metin ORAL

2501160144

1. TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. Erkan KONYAR

2. TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. Selim F. ADALI

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : METİN ORAL Numarası : 2501160144
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : TARİH / ESKİÇAĞ TARİHİ Danışmanı : DOÇ. DR. ERKAN KONYAR
Tez Savunma Tarihi : 28.06.2019 Saati : 09:00
Tez Başlığı : " Hitit Kralı I. Hattusili'nin Akkadça-Hititçe İkidilli Yıllıklarının CTH4 Akkadça ve Hititçe Versiyonlarının Karşılaştırmalı Filolojik Değerlendirmesi "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **ÖYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. HAMDİ ŞAHİN		KABUL
2- PROF. DR. KEMALETTİN KÖROĞLU		KABUL
3- DOÇ. DR. METİN ALPARSLAN		KABUL
4- DOÇ. DR. ERKAN KONYAR		KABUL
5- DOÇ. DR. SELİM F. ADALI		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DR. ÖGR. ÜYESİ ALİ ÇİFÇİ		
2- DR. ÖGR. ÜYESİ ALİYE EROL ÖZDİZBAY		

ÖZ

HİTİT KRALI I. HATTUŞİLİ'NİN AKKADÇA-HİTİTÇE İKİDİLLİ YILLIKLARININ (CTH 4) AKKADÇA VE HİTİTÇE VERSİYONLARININ KARŞILAŞTIRMALI FİLOLOJİK DEĞERLENDİRMESİ

METİN ORAL

Bu çalışmada Eski Hitit Krallığı tarihinin başlıca yazılı kaynaklarından biri olan Hitit Kralı I. Hattuşili'nin Akkadça-Hititçe İkidilli Yıllıklarının (CTH 4) ayrı tabletlerde yer alan Akkadça ve Hititçe versiyonlarının karşılaştırmalı filolojik değerlendirmesi yapılmıştır.

CTH 4 Metninin ikidilliliğinin çalışmanın temel konusunu oluşturması nedeniyle öncelikle ikidillilik ve çokdillilik kavramları ve bu kavramların Eski Yakındoğu'da ortaya çıkış ve gelişim süreçleri kısaca incelenmiştir. Bu incelemede ayrıca Hitit arşivlerinin oluşum süreci ve bu arşivlerde görülen ikidilli ve çokdilli metin türleri gibi konulara da değinilmiş, böylece çalışmanın konusu olan CTH 4 metninin Hitit arşivlerindeki diğer ikidilli ve çokdilli metinler arasındaki yerinin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın son bölümünde CTH 4 metninin Akkadça ve Hititçe versiyonlarına ait tüm nüshaların güncel transliterasyon ve Türkçe çevirileri yapılmış ve metnin Akkadça ve Hititçe versiyonlarının filolojik yönden karşılaştırmalı incelemesi yapılmıştır. Bu incelemede iki versiyonun birbiriyle olan ilişkisi, içeriksel ve biçimsel yönden bu versiyonların benzer ve ayrılan yönleri, metnin hangi dildeki versiyonunun orijinale daha yakın olduğu gibi konular ele alınmış; ayrıca metin üzerine yapılmış daha eski çalışmalarda öne sürülen bazı düşünceler ve cevaplandırılmayan bazı sorular tekrar değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Hattuşili, Yıllık, Hititçe, Akkadça, Çiviyazısı, İkidillilik, Çokdillilik

ABSTRACT

A COMPARATIVE PHILOLOGICAL ANALYSIS OF THE AKKADIAN AND HITTITE VERSIONS OF THE AKKADIAN-HITTITE BILINGUAL ANNALS OF HITTITE KING HATTUŠILI I

METİN ORAL

In this study, a comparative philological analysis of Akkadian and Hittite versions of the Akkadian-Hittite Bilingual Annals of the Hittite King Hattušili I (CTH 4), was made.

As the bilingualism of the CTH 4 text constitutes the main subject of the study, firstly the concepts of bilingualism and multilingualism and the emergence and development processes of these concepts in the Ancient Near East have been briefly examined. In addition, issues such as the formation process of Hittite archives and the various types and formats of bilingual and multilingual texts seen in these archives are also surveyed. Thus, it is aimed to better understand the importance of CTH 4 among other bilingual and multilingual texts in Hittite archives.

At the final phase of the study, updated transliterations and Turkish translations of the Akkadian and Hittite versions of the CTH 4 have been made, and the text philologically analyzed by comparing its two different versions to each other from various aspects. These aspects include the historical connection of the copies in Akkadian and Hittite, contextual and stylistic resemblances and diversions between the two versions and the questions like which one of the two versions is closer to the original text. In addition, some theories put forward in earlier studies on the text and some unanswered questions were re-evaluated.

Key Words: Hittite, Hattušili, Annal, Hittite Language, Akkadian, Cuneiform, Bilingualism, Multilingualism

ÖNSÖZ

Hitit Kralı I. Hattuşili'nin Yıllıklarının, Hitit literatüründeki tartışmasız en meşhur eserlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. İçerdiği bilgiler açısından Hitit Krallığı'nın kuruluş dönemi tarihinin temel kaynaklarından biri olması nedeniyle söz konusu metin, içerik yönünden sadece Hititoloji ve Assuroloji değil; aynı zamanda Tarih ve Arkeoloji disiplinlerinde de yaygın şekilde tanınmaktadır. Bununla birlikte günümüze kadar metnin biçimsel özellikleri ve ikidilliliği üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla güncel olmayan ve günümüzde geçerliliğini büyük oranda kaybetmiş eski çalışmalarla sınırlı kalmış, dolayısıyla bu özelliklere ilişkin pek çok nokta karanlıkta kalmıştır. Bir kültür tarihi ve metin kritiği çalışmasından meydana gelen tezimizde I. Hattuşili'nin Yıllıklarının biçimsel özellikleri üzerinde durulmuş ve metnin ikidilliliği daha iyi anlaşılmasına ve açıklanmaya çalışılmıştır.

Çiviyazısı, çiviyazılı diller, arşivler ve katiplik pratikleri üzerine uzmanlaşmak hedefiyle geldiğim İstanbul Üniversitesi Hititoloji Anabilim Dalı'nda lisans eğitimimi tamamladığım sırada, yüksek lisansta bir metin kritiği çalışması yürütmek ve Hititçenin yanı sıra Periferik Akkadça üzerine de ileri derecede yetkinlik kazanmak benim için bir sonraki hedefti. Her şeyden önce bu şekilde bir çalışma yürüterek uzmanlaşmak istediğim alanda önemli bir yol kat etmemde bana fırsat tanıyan tez danışmanım ve hocam Doç. Dr. Erkan Konyar'a tüm desteği için teşekkürü bir borç bilirim.

Tez çalışmamda ikinci danışmanlığımı üstlenen ve kendisinden Akkadça üzerine şu anda bildiklerimin tamamına yakınına yakını öğrendiğim hocam Doç. Dr. Selim F. Adalı'ya, bu çalışmanın hem hazırlık aşamasında hem de yürütülmesi sırasında her zaman desteğiyle yanımda olduğu ve hem kendi düşünceleriyle bana yol gösterdiği hem de benim düşüncelerimi ilgiyle dinleyerek çalışmamı yakından takip ettiği için teşekkür ederim.

Söz konusu çalışmanın anahat planının oluşumu ve konunun ele alınış biçimi, büyük oranda Hititoloji Anabilim Dalı'ndaki hocalarımdan Doç. Dr. Hasan Peker'in

düşüncesiyle şekillenmiştir. Kendisine ayrıca tez çalışmasının başlangıcından sonuçlanmasına kadar geçen 2 yıllık bu süreçte vermiş olduğu destekten ötürü teşekkür ederim. Ayrıca lisans eğitimimde ve yüksek lisansa başlama ve tez dönemine hazırlık süreçlerimde yardımları olan Hititoloji Anabilim Dalı'ndaki hocalarım Doç. Dr. Metin Alparslan ve Doç. Dr. Meltem Alparslan'a ve Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı'ndaki tüm hocalarıma destek, ilgi ve sabırları için teşekkürü bir borç bilirim.

Söz konusu çalışmanın büyük bir bölümünde kaynaklarından ve çalışma ortamından faydalandığım Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, Hollanda Araştırma Enstitüsü, Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü kütüphaneleriyle İstanbul Üniversitesi Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı ve İstanbul Üniversitesi Hititoloji Anabilim Dalı'nın tüm çalışanlarına teşekkür ederim.

Son olarak bu 2 yıllık maraton süresince yanımda olan, bana sabreden ve her şekilde destek olan tüm aile fertlerime, dostlarıma ve hayvanlarıma her şey için teşekkür ederim. Onlar olmasaydı bu çalışma bu kadar kısa bir sürede tamamlanamazdı.

İstanbul, 2019

Metin Oral

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
HARİTA, RESİM VE TABLOLAR LİSTESİ	x
KISALTMA VE ÖZEL İŞARETLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİDİLLİLİK VE ÇOKDİLLİLİK KAVRAMININ TANIMI VE İKİDİLLİ VE ÇOKDİLLİ METİNLER

1.1. Dilbilimde İkidillilik ve Çokdillilik Kavramı	4
1.2. Eskiçağ Çalışmalarında İkidillilik ve Çokdillilik Kavramı	7
1.3. Yazılı Alanda İkidillilik Ve Çokdillilik ve Eskiçağ'da İkidilli ve Çokdilli Metin Türleri	10

İKİNCİ BÖLÜM

ESKİ YAKINDOĞU'DA ÇOKDİLLİLİK VE ÇOKDİLLİ METİNLER

2.1. MÖ. 3. Binyılda Eski Yakındoğu'da Çokdillilik ve Çokdilli Metinler.....	19
2.1.1. Güney Mezopotamya	25
2.1.1.1. MÖ. 3. Binyılda Güney Mezopotamya'da Sümerce-Akkadça İkidilliliği	25
2.1.2. Suriye	29
2.1.2.1. Ebla Arşivlerinin Dili, Sümerce-Eblaca İkidilliliği ve Ebla Arşivlerinde Bulunan İkidilli Sözcük Listeleri	31

2.1.3. Batı İnan	34
2.1.3.1. Avan Kralı Puzur-Inšuřınak'a Ait İkidilli Krali Yazıtlar	34
2.2. MÖ. 2. Binyılda Eski Yakındoğu'da Çokdillilik ve Çokdilli Metinler ..	36
2.2.1. Güney Mezopotamya	39
2.2.2. Kuzey Mezopotamya	47
2.2.3. Anadolu	51
2.2.3.1. Assur Ticaret Kolonileri Döneminde Kaneş/Neşa'da Çokdillilik	53
2.2.3.2. Hitit Arşivlerinde Çokdillilik ve Çokdilli Metinler ...	55
2.2.4. Suriye	63
2.2.4.1. Ugarit ve Emar Arşivlerinde Çokdillilik ve Çokdilli Metinler	66
2.2.5. Kenan Bölgesi ve Mısır	71
2.2.5.1. Amarna Döneminde Kenan Bölgesi ve Mısır'da Çokdillilik ve Çokdilli Metinler	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİTİT KRALI I. HATTUŞİLİ'NİN AKKADÇA-HİTİTÇE İKİDİLLİ YILLIKLARININ (CTH 4) AKKADÇA VE HİTİTÇE VERSİYONLARININ KARŞILAŞTIRMALI FİLOLOJİK DEğERLENDİRMESİ

3.1. Metne Ait Nüshalar, Buluntu Yerleri ve Metnin Yayın Tariğesi	76
3.2. Metnin İeriği	81
3.3. Metnin Akkadça ve Hititçe Versiyonlarının Transliterasyon ve Türkçe Çevirisi.....	84
3.3.1. Akkadça Versiyonun Transliterasyon ve Çevirisi	85
3.3.2. Hititçe Versiyonun Transliterasyon ve Çevirisi	98
3.3.2.1. Hititçe Versiyona Ait Diğer Nüshaların	

Transliterasyonları	125
3.4. Metnin Akkadça ve Hititçe Versiyonlarının Karşılaştırılması	
İncelemesi	137
3.4.1. Metnin Akkadça ve Hititçe Versiyonları Arasında Yapılan Karşılaştırmaların Genel Değerlendirmesi	162
SONUÇ	180
SÖZLÜK	187
KAYNAKÇA	247
EKLER	294

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2.1: Geç Uruk Döneminde Güney Mezopotamya’da yazılı belgelerin bulunduğu merkezler (M. Oral)	24
Harita 2.2: Erken Hanedan Döneminde Güney Mezopotamya’da çiviyazılı belgelerin bulunduğu merkezler (M. Oral)	26
Harita 2.3: MÖ 3. Binyılda çiviyazılı metinlerin Güney Mezopotamya dışında bulunduğu merkezler (M. Oral)	30
Harita 2.4: MÖ 2. Binyılda Güney Mezopotamya’da çiviyazılı belgelerin bulunduğu başlıca merkezler (M. Oral)	39
Harita 2.5: MÖ 2. Binyıl’da Kuzey Mezopotamya’da çiviyazılı belgelerin bulunduğu başlıca merkezler (M. Oral)	48
Harita 2.6: Hitit arşivleri ve Hitit metinlerinin bulunduğu merkezler (M. Oral)	56
Harita 2.7: MÖ 2. Binyıl’da Suriye’de çiviyazılı belgelerin bulunduğu başlıca merkezler (M. Oral)	64
Harita 2.8: Geç Bronz Çağı’nda Kenan Bölgesi ve Mısır’da çiviyazılı metinlerin bulunduğu merkezler (M. Oral)	72

RESİMLER LİSTESİ

- Resim 1.1:** İnterlinear ikidilli tablet düzeni (Tablet fotoğrafı: <http://www.britishmuseum.org>) 13
- Resim 1.2:** Paralel sütunlu ikidilli tablet düzeni (Tablet fotoğrafı: <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de>) 13
- Resim 1.3:** Ebla sözcük listelerinin düzeni (Tablet fotoğrafı: Pettinato, 1982)..... 14
- Resim 1.4:** MÖ. 2. Binyılda Güney Mezopotamya’da kullanılan sözcük listelerinin sütun düzeni (Tablet fotoğrafı: <http://www.cdli.ucla.edu/>) 15
- Resim 1.5:** Hattice-Hititçe ikidilli metinlerde görülen paragraf düzeni (Tablet fotoğrafı: <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de>) 16
- Resim 2.1:** Çokdilli sözcük listelerinin bölümlerinin modern kavramlardan örneklerle açıklanması 43
- Resim 3.1:** Büyükkale’de 201/p + 174/p; 202/p ve 203/p tabletlerinin buluntu yeri . 77
- Resim 3.2:** CTH 4 metnine ait Akkadça ve Hititçe versiyonların varsayımsal erken nüshalardan bir araya derlenme sürecinin canlandırması 185

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Hititçe versiyona ait A nüshasıyla aynı vesiyona ait diğer nüshalar arasında görülen farklı kullanımlar	173
---	-----

KISALTMA ve ÖZEL İŞARETLER LİSTESİ

Metin İçinde Kullanılan Kısaltmalar

A	: Mari mektupları (Louvre Müzesi envanter no.)
abl.	: ablativus
acc.	: accusativus
Akk.	: Akkadça
Alm.	: Almanca
AO	: Antiquités orientales (Louvre Müzesi envanter no.)
Ass.	: 1. Assur tabletleri (İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi envanter no.) : 2. Assur tabletleri (Berlin Müzesi envanter no.)
AT / AIT	: Alalah Texts (Bkz.: Wiseman, 1953)
Ay.	: Metnin Arka Yüzü
Bab.	: Babylon / Babil tabletleri envanter no.,
Bkz.	: Bakınız
Bkz.: aş.	: Eserin kendi içinde aşağıya atıf
Bkz.: yuk.	: Eserin kendi içinde yukarıya atıf
BM	: British Museum (envanter no.)
Bo.	: Boğazköy (kazı envanter no.)
BT / BTL	: Babylonische Texte (Leipzig, 1889-1897)
c.	: genus commune

- CAD** : The Assyrian Dictionary of the University of Chicago
- CBS** : Collection of the Babylonian Section (University Museum, Philadelphia envanter no.)
- CHD** : The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago, Chicago, 1980-2013.
- CT** : Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museum
- CTH** : Laroche, E., Catalogue des textes hittites, Paris, 1971; çevrimiçi: <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de/CTH/>
- EA** : Knudtzon, J. A., Die El-Amarna-Tafeln, Leipzig, 1908-15.
- dat.** : dativus
- fon.** : Fonetik değeri
- gen.** : genitivus
- HED** : Puhvel, J., Hittite Etymological Dictionary, Berlin vd., 1984-2017.
- HEG** : Tischler, J., Hethitisches etymologisches Glossar, Innsbruck, 1977-83.
- Hit.** : Hititçe
- HW** : Friedrich, J., Hethitisches Wörterbuch. Kurzgefasste kritische Sammlung der Deutungen hethitischer Wörter, Heidelberg, 1952-66.
- HW²** : Friedrich J.; Kammenhuber A., Hethitisches Wörterbuch. Zweite, völlig neu bearbeitete Auflage auf der Grundlage der edierten hethitischen Texte, Heidelberg, 1975-2014.
- IB** : Isin Tabletleri (kazı envanter no.)

IBoT	: İstanbul Arkeoloji Müzelerinde bulunan Boğazköy tabletlerinden seçme metinler, İstanbul, 1944 vd.
imp.	: imperativus
inf.	: infinitivus
İng.	: İngilizce
instr.	: instrumentalis
iter.	: iterativus
K	: Kuyunjik (British Museum envanter no.)
KBo	: Keilschrifttexte aus Boghazköi
KUB	: Keilschrifturkunden aus Boghazköi
Lat.	: Latince
loc.	: locativus
log.	: Logogram / Logografik
Luv.	: Luvice
M	: Mari (kazı envanter no.)
MM	: Museo de la Abadía de Montserrat (müze envanter no.)
MÖ	: Milattan Önce
MRS	: Mission de Ras Shamra
Msk.	: Emar (kazı envanter no.)
N	: Nippur Tabletleri (University Museum, Philadelphia envanter no.)
n.	: genus neutrum

NBC	: Nies Babylonian Collection (Yale Üniversitesi envanter no.)
Ni.	: Nippur Tabletleri (İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi envanter no.)
nom.	: nominativus
Or.	: Ortaköy (kazı envanter no.)
Öy.	: Metnin Ön Yüzü
part.	: participium
PBS	: Publications of the Babylonian Section, University of Pennsylvania, Philadelphia, 1911 vd.
perf.	: perfectum
pl.	: pluralis
praes.	: praesens
PRAK	: Genouillac, H, Premières recherches archéologiques à Kich. Mission d'Henri de Genouillac 1911-1912 (2 Cilt), Paris, 1924-25.
pret.	: preteritum
Res.	: Resim
Rm	: Rassam (British Museum envanter no.)
RS	: Ras Shamra tabletleri (Louvre ve Şam Müzesi envanter no.)
S	: Sippar tabletleri (İstanbul Eski Şark Eserleri Müzesi envanter no.)
Sb	: Susiane (Louvre Müzesi envanter no.)
sg.	: singularis

SMN	: Nuzi tabletleri (Harvard University Semitic Museum envanter no.)
Süm.	: Sümerce
TC	: Tablettes cappadociennes
TM	: Tel Mardikh - Ebla kazı envanter no.
UET	: Ur Excavations: Texts
UM	: University Museum, Philadelphia (envanter no.)
VAT	: Vorderasiatische Abteilung Tontafeln (envanter no.)
VBoT	: Goetze, A., Verstreute Boghazköy-Texte, Marburg, 1930.
v.d.	: ve devamı
yak.	: yaklaşık tarih
YBC	: Yale Babylonian Collection, envanter no.

Kaynakçada Kullanılan Kısaltmalar

AfO	: Archiv für Orientforschung
AJA	: American Journal of Archaeology
AOAT	: Alter Orient und Altes Testament
AoF	: Altorientalische Forschungen
ArchAn	: Archivum Anatolicum
BiMes	: Bibliotheca Mesopotamica
BiOr	: Bibliotheca Orientalis
Boğa	: Boğazköy-Ėattuša
BRLF	: Biblioteca di ricerche linguistiche e filologiche
CAD	: The Assyrian Dictionary of the University of Chicago
ChS	: Corpus der Hurritischen Sprachdenkmäle
CUSAS	: Cornell University Studies in Assyriology and Sumerology
DBH	: Dresdner Beiträge zur Hethitologie der Sammlung
DMOA	: Documenta et monumenta Orientis antiqui
FAOS	: Freiburger Altorientalische Studien
HdO	: Handbuch der Orientalistik
HSS	: Harvard Semitic Series
IEJ	: Israel Exploration Journal
IrAnt	: Iranica Antiqua
JANES	: Journal of Ancient Near Eastern Religions

JAOS	: Journal of the American Oriental Society
JCS	: Journal of Cuneiform Studies
JLC	: Journal of Language Contact
JNES	: Journal of Near Eastern Studies
MDOG	: Mitteilungen der Deutschen Orient-Gesellschaft zu Berlin
MEE	: Materiali epigrafici di Ebla, Neapel, 1979 vd.
MiscEbl	: Miscellanea Eblaitica
MSL	: Materialien zum sumerischen Lexikon/Materials for the Sumerian Lexikon, Roma, 1937 vd.
MSL SS	: Materials for the Sumerian Lexicon, Supplementary Series
NABU	: Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires
OBO	: Orbis Biblicus et Orientalis (SA = Series Archaeologica)
OLZ	: Orientalistische Literaturzeitung
Or NS	: Orientalia Nova Series
OrAntColl	: Orientis Antiqui Collectio
PRU	: Palais royal d'Ugarit
RA	: Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale
RAI	: Rencontre Assyriologique Internationale
RIA	: Reallexikon der Assyriologie
RIME	: The Royal Inscriptions of Mesopotamia Early Periods
RSO NS	: Rivista degli studi orientali Nuova Serie
SAOC	: Studies in Ancient Oriental Civilization

SBL WAW	: Society of Biblical Literature, Writings from the Ancient World Series
SCCNH	: Studies on the Civilization and Culture of Nuzi and the Hurrians
SMEA	: Studi Micenei ed Egeo-Anatolici
SMS	: Syrio-Mesopotamian Studies
StBoT	: Studien zu den Boğazköy-Texten
StClOr	: Studi Classici e Orientali
StEb	: Studi Eblaiti
StMed	: Studia Mediterranea
StSem	: Studi Semitici
THeth	: Texte der Hethiter
TUAT	: Texte der Umwelt des Alten Testaments
UAVA	: Untersuchungen zur Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie
UF	: Ugarit-Forschungen
VicOr	: Vicino Oriente
WVDOG	: Wissenschaftliche Veröffentlichungen der Deutschen Orient-Gesellschaft
WZKM	: Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes
ZA	: Zeitschrift für Assyriologie
ZDMG Supp.	: Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft Supplementa

Transliterasyon ve Transkripsiyonda Kullanılan Özel İşaretler

- [] : Metnin kırık olan kısımlarını gösterir.
- [()] : Metnin kırık olan kısımlarının başka bir nüshadaki paralelinden tamamlandığını gösterir.
- ⌈ ⌋ : Kısmen kırık olan işaretleri gösterir.
- < > : Katip hatası olarak unutulmuş sözcükleri belirtir.
- « » : Katip hatası olarak fazladan yazılan sözcükleri belirtir.
- x : Kırık içinde olmadığı halde okunamayan işaretleri gösterir.
- x+1 : Tablet baş kısmının kırık olması durumunda, korunabilen ilk satırın numaralandırması için kullanılır.
- ' : Tablet baş kısmının kırık olması durumunda x+1'den sonraki satır numaralarına eklenerek bu numaralandırmaların tahmini olduğunu belirtir.
- ! : Katip tarafından hatalı veya normalden farklı şekilde yazılmış işaretleri gösterir.
- ? : İşaretin okunuşunun şüpheli olduğunu gösterir.
- = : Transkripsiyonda morfepleri ayırmak için kullanılır.
- : Transliterasyonda heceleri ayırmak için kullanılır.
- + : Birden fazla tablet fragmanının aynı tablete ait olduğunu ve birbiriyle doğrudan birleştiğini gösterir.
- (+) : Birden fazla tablet fragmanının aynı tablete ait olduğunu ancak birbiriyle doğrudan birleşmediğini gösterir.
- : : Glossenkeil (✗)

GİRİŞ

Hitit Kralı I. Hattuşili'nin Yıllıkları (CTH 4), hem çiviyazısı kültüründe hem de Hitit literatüründe *tarihyazımının* (İng.: historiography, Alm.: geschichtsschreibung) bilinen en eski ve önemli örneklerinden biridir. İlk kez MÖ 17. Yüzyılın ikinci yarısında kompoze edilen metin, Hitit İmparatorluk Döneminde (MÖ 1355-1180) tekrar yazılmış olan nüshalar aracılığıyla günümüze ulaşmıştır. Metin, temel içerik olarak I. Hattuşili'nin krallığı sırasında askeri seferlerle geçirdiği beş yılını kronolojik sıraya göre işliyor olması nedeniyle modern disiplinde *yıllık* (İng.: annal) olarak tanımlanmaktadır. Biçimsel yönden Hitit arşivlerinde bilinen diğer yıllık türündeki tarihyazımı örnekleriyle çok büyük farklılığa sahip olmamakla birlikte, metne ait nüshaların Akkadça ve Hititçe iki dilde ve metnin arketipinden yaklaşık 400 yıl sonra yazılmış olmaları, bu metni diğer Hitit tarih metinleri arasında önemli bir yere koymaktadır.

Hitit Kralı I. Hattuşili'nin Yıllıklarının “ikidilliliği” çalışmamızın temel konusunu oluşturmaktadır. Bu noktada metnin Akkadça ve Hititçe versiyonlarının birbirleriyle olan ilişkisi, içeriksel ve biçimsel yönden bu versiyonların birbirlerini ne kadar karşıladıkları, metnin hangi dildeki versiyonunun orijinal veya orijinale daha yakın olduğu, bu metnin hangi nedenle Hititçe tekdilli yazılmaktansa Akkadça-Hititçe ikidilli yazılmış olduğu ve Hitit Krallığı'nın resmi dili olan Hititçenin yanı sıra bu metinde ikinci bir dil olarak Akkadçanın tercih edilmiş olmasının nedeni gibi konular, çalışmamızda cevaplanmaya çalışılan temel soruları oluşturmaktadır.

Bir *ikidilli metin* örneği olarak CTH 4 metninin yapısını ve geçmişini daha iyi anlayabilmek adına, metnin edisyonu ile Akkadça ve Hititçe versiyonlarının karşılaştırmalı incelenmesine geçmeden önce çalışmamızın ilk bölümünde *ikidillilik* ve *çokdillilik* kavramları üzerine genel bir inceleme yapılmıştır. Bu bölümde ilk olarak modern dilbiliminde ikidillilik ve çokdillilik kavramlarının tanımlarına ve bu tanımların kapsamlarına değinilmiş, ardından yazılı alandaki ikidilliliğin ve çokdilliliğin hem modern dünyada hem de eskiçağdaki genel görüntüsüne yer verilmiştir. Aynı zamanda bu bölümde Eski Yakındoğu'da görülen çokdilli metin türlerinin üzerinde de kısaca durulmuştur. Bu sayede teorik olarak birden fazla dilin

yazılı veya sözlü alanda aynı ortam veya medyada yer alması durumunun hangi şartlarda ve nasıl bir süreç sonunda ortaya çıkabileceği konusuna açıklık getirilmesi amaçlanmıştır.

İkinci bölümde ise çiviyazısının en erken formu olan *Arkaik Çiviyazısının* ilk kez ortaya çıktığı MÖ 4. Binyılın sonundan Hitit arşivlerinin sona erdiği MÖ 12. Yüzyıla kadar geçen sürede, Eski Yakınoğu'nun genelindeki arşivlerde görülen çokdilli çiviyazılı metinler ve bu metinlerin -ele aldığımız iki bin yıllık süre içindeki gelişimi, özel olarak hangi türdeki metinlerde çokdilli pratiklerin uygulandığı, metin türlerine göre tercih edilen dillerin değişim gösterip göstermediği ve farklı bölgelerde ve farklı dönemlerde katip ekollerinin çokdilli metinlerde hangi dilleri bir arada kullandıkları gibi konular incelenmiştir. Bu incelemeye, yaklaşık olarak MÖ 3200-1200 arasındaki dönemde Eski Yakınoğu'da çiviyazılı metinlerin görüldüğü tüm merkezler dahil edilmiş ve bu merkezler buldukları bölgelere göre ayrılarak (örn. Güney Mezopotamya, Suriye, Anadolu vb.) kronolojik sıraya göre ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümdeki incelemenin temel konusu çokdilli metin türleri olmakla birlikte, söz konusu çokdilli metinlerdeki dil tercihleriyle doğrudan ilişkili olması açısından bu bölgelerde sözlü alanda yerli veya yabancı olarak kullanıldığı düşünülen dillere ve her bir bölgedeki sözlü çokdillilik üzerine çeşitli teorilere de yer verilmiştir. Ancak bu konu yalnızca çalışmamıza fayda sağlayabileceği şekilde ele alınmış, dillerle doğrudan ilişkili olan etnisite ve etnik gruplar konusu çalışmanın dışında bırakılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde yapılan bu incelemeyle ilk bölümde teorik olarak ele aldığımız konuların, çiviyazısı literatürünün ortaya çıkışından, çalışmamızın temel konusunu oluşturan CTH 4 metninin ait olduğu Hitit arşivlerinin ve Hitit yazılı kültürünün ortaya çıkışı ve sona erişine kadar geçen dönemde hem Eski Yakınoğu'nun genelinde hem de Hitit kültüründeki işleyişine ilişkin genel bir izlenim oluşturulması ve bu sayede CTH 4 metninin Hitit arşivlerinde ve diğer çiviyazılı arşivlerde bulunan çokdilli metin türleri arasındaki yerinin daha iyi anlaşılması amaçlanmıştır.

Üçüncü bölümde CTH 4 metnine ait Akkadça ve Hititçe yazılmış tüm nüshaların, KUB (*Keilschrifturkunden aus Boghazköy*), KBo (*Keilschrifttexte aus Boghazköy*) ve diğer serilerde yayınlanan otografileri ve <http://www.hethport.uni->

wuerzburg.de web sitesindeki çevrimiçi fotoğrafları üzerinden transliterasyon ve Türkçe çevirileri yapılmış ve bu transliterasyon ve çevirilerin önceden yapılmış diğer yayınlara da karşılaştırılmasıyla metne ait güncel bir edisyon hazırlanmıştır. Bunun ardından metnin Akkadça ve Hititçe versiyonları cümleler halinde eşleştirilerek her iki versiyonun da içeriksel ve biçimsel yönden birbirleriyle benzer ve ayrılan yönleri tespit edilmiş ve her ifadenin, vokabüler tercihi; sözcüklerin kullanım biçimleri; katip hataları; ifadelerin özgün veya çeviri / uyarlama olma ihtimalleri gibi çeşitli yönlerden karşılaştırılmaları yapılmıştır.

Son olarak çalışmamızda CTH 4 metninin Akkadça ve Hititçe versiyonlarına ait nüshalarda kullanılan sözcüklerin alfabetik sıraya göre listelendiği ve her bir sözcüğün metin içerisindeki kullanımlarının da satır numaralarıyla birlikte verildiği bir sözlük oluşturulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİDİLLİLİK VE ÇOKDİLLİLİK KAVRAMININ TANIMI VE İKİDİLLİ VE ÇOKDİLLİ METİNLER

1.1. DİLBİLİMDE İKİDİLLİLİK VE ÇOKDİLLİLİK KAVRAMI

“Tüm dünyanın dili ve sözleri birdi. (...) Sonra insanlar, ‘gelin kendimize bir şehir ve tepesi gökyüzünde olan bir kule inşa edelim, adımızdan söz ettirelim, bütün dünyaya dağılmayalım’ dediler. Fakat tanrı gökten geldi ve insanoğullarının inşa ettikleri kuleyi ve şehri gördü. Ve tanrı şöyle dedi: ‘bütün insanlar bir arada yaşıyor ve tek bir dili konuşuyorlar; artık onları hiçbir şey ileride yapmak isteyeceklerinden alıkoyamaz. Gelin, aşağı inelim ve dillerini karıştıralım ki birbirlerini anlayamasınlar’. Böylece tanrı onları oradan bütün yeryüzüne dağıttı (...)” (Bkz.: Kutsal Kitap, Yaratılış, 11: 1-8¹).

Eski Ahit’te yer alan yukarıdaki kısa hikaye her ne kadar mitolojik bir anlatıdan ibaret olsa da, insanoğlunun sahip olduğu en önemli araçlardan biri olan dil ile ilgili yazının icat edilmişinden bugüne tarih boyunca gözlemlenebilen bir durumu açıklamaya çalışması açısından önemlidir. Yeryüzünde çok sayıda dil bulunmakta ve bu dillerin her biri kendi buldukları bölge içinde diğer dillerle benzerlik taşımaktadır². Aynı dil ailesi içerisindeki sistemlerin birbirleriyle olan benzerliklerinin, bu dillerin ortak bir ataya sahip olmalarından kaynaklı olduğunu düşünmek akla yatkındır, ancak tamamen farklı dil ailelerinden ve farklı coğrafyalardan gelen sistemlerin içinde benzer sözcüklerin görülmesi nasıl açıklanabilir? Hatta farklı dil ailelerinden gelen sistemlerin birbirleriyle sadece vokabüler yönünden değil, zaman zaman gramer ve sentaks yönünden de taşıdığı ciddi benzerlikler söz konusudur. Bu durumu, dünyadaki ilk insanlar tarafından konuşulan tek bir dilin tanrının dokunuşuyla tüm dünyaya dağıtılması şeklinde akla uydurmak eski çağ insanı için yeterli olsa da, modern dünyada dilbilim; sosyoloji ve tarih alanlarındaki alt disiplinlerde bu konu üzerine yapılan çalışmalar, *diller arası etkileşim* olarak adlandırılan ayrı bir inceleme alanı yaratmıştır.

¹ Yenilenmiş King James versiyonunun İngilizce aslından uyarlanmıştır.

² *Ethnologue*’a göre 2019 yılı Mayıs ayı itibarıyla dünyada hala konuşulmakta olan 7111 dil bulunmaktadır. (Bkz.: <https://www.ethnologue.com/guides/how-many-languages>).

Bu alanda yapılan çalışmaların merkezinde bulunan en önemli olgu da *ikidillilik* ve *çokdillilik* (İng.: bilingualism ve multilingualism), yani bir bireyin ya da bir toplumun aynı anda iki veya daha fazla dili kullanmasıdır³.

İkidillilik ve çokdilliliğin modern toplumlarda tekdillilikten (İng.: monolingualism) çok daha yaygın olduğu düşünülmektedir (Hamers – Blanc, 2004: 1; Romaine 1995: 1; Adams, 2004: 1). İkidillilik kavramı, genel olarak toplumsal (İng.: societal) ve bireysel (İng.: individual) olarak ikiye ayrılmaktadır. Bloomfield, ikidilliliği özetle “iki dil üzerinde anadil düzeyinde hakimiyet” olarak tanımlamıştır (Bloomfield, 1935: 55-56). Weinreich “İki farklı dili değişerek kullanma pratiğine ikidillilik, bu pratiği uygulayan insanlara da ikidilli denir (Weinreich, 1979: 1)” tanımını yaparken Adams bu tanımın daha ziyade *kod değişirimi* (İng.: code switching⁴) kavramını karşılayabileceğini ifade etmiştir (Adams, 2004: 3). Macnamara, anadilinden başka bir dil üzerinde dört yetenekten (konuşma, yazma, duyma-anlama, okuma-anlama) en az birinde azami yetkinliğe sahip olan bireyin ikidilli kabul edilebileceğini düşünmekte (Macnamara, 1967); Titone ise ikidilliliği, bir bireyin ikinci bir dili konuşurken o dilin yapılarını ve kurallarını takip edebilme kapasitesi olarak tanımlamaktadır (Titone, 1972). Vardar ve İmer (v.d.), “bir bireyin iki dil bilmesi ya da bir toplumda iki dil kullanılması (Vardar, 2002: 118; İmer – Kocaman – Özsoy, 2011: 153)” tanımında hemfikir olmakla birlikte Vardar, bu tanıma hem ikidillilik hem de *ikideğişkelilik* (İng.: diglossia⁵) kavramlarını karşılamak üzere

³ *İkidillilik* kavramı özellikle dilbilim alanındaki pek çok yayında çokdillilik kavramının yerine de kullanılırken, bazı yayınlarda sadece iki dilin kullanımını ifade etmek için kullanılmış, bu yayınlarda ikiden fazla dilin kullanımı için *çokdillilik* kavramının yanı sıra *üçdillilik* (İng.: trilingualism), *dördüldillilik* (İng.: quadrilingualism) gibi kavramlara yer verilmiştir.

⁴ İkidilli ya da çokdilli bireyin aynı konuşma ya da yazma eylemi içerisinde birden fazla kod (sosyolinguistik: dil) arasında geçiş yapması durumu (İmer – Kocaman – Özsoy, 2011: 177).

⁵ 1959 yılında Charles Ferguson tarafından ikidillilikten bağımsız bir kavram olarak önerilen *ikideğişkelilik* (İmer – Kocaman – Özsoy, 2011: 153) terimi, bir toplumda bir dilin iki farklı formunun bir arada kullanılması şeklinde tanımlanmıştır. Ferguson’a göre bu formlar, halk dili olarak da tanımlanabilecek düşük prestijli ve daha yaygın L-varyantı (Low) ile sonradan öğrenilen, genellikle günlük hayatta kullanılmayan ve daha yüksek prestijli H-varyantı (High) şeklindedir. L-varyantı genellikle yalnızca sözlü olarak kullanılırken, H-varyantı hem yazılı hem de sözlü olarak kullanılmaktadır (Ferguson, 1959). Fishman 1967 yılında bu kavramı tekrar ele alarak kapsamını genişletmiştir. Fishman’ın görüşü, bir toplumda bir dilin ikiden fazla varyantı olması ve *ikideğişkelilik* kavramının, herhangi bir toplumda aynı anda bulunan ve fonksiyonlarına göre çeşitlenen her tür dil varyantını içermesi gerektiği yönündedir (Fishman, 1967). Bu tanıma göre eskiçağda *ikideğişkeliliğe* örnek olabilecek durumlar olarak Langslow, Güney Mezopotamya’daki Sümerce ve eme-sal ilişkisini (Langslow, 2002: 27); van den Hout, Orta Anadolu’da Hitit dönemindeki Hititçe ve Luvice ilişkisini

kullanmıştır. Günümüzde ikidilliliğin tanımına ilişkin popüler düşünce ise Hamers ve Blanc'ın da değindiği gibi, “iki dili mükemmel seviyede konuşmak” şeklindedir (Hamers – Blanc, 2004: 6). Tüm bu tanımlar göz önüne alındığında, dilbilimciler arasında ikidillilik ve ikidilli birey/toplum kavramlarının kapsadıkları dil yetkinliği düzeyi yönünde bir görüş ayrılığı olduğu görülmektedir. Bir bireyin veya toplumun, ikidilli kabul edilebilmesi için ne derecede bir dil yetkinliğine sahip olması gerekmektedir? Edwards, günümüzde anadilinden başka bir diğer dilden en az birkaç sözcük bilmeyen hiç kimsenin olmadığına değinerek kısa ve net bir şekilde “herkes ikidillidir” demektedir (Edwards, 2006: 7); Adams ise bunun tam aksine bu türdeki bir yaklaşımda ikinci bir dilden yalnızca birkaç sözcük bilen herhangi bir bireyin ikidilli sayılması riskine değinmiş, ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın ikidilli olmakla ikinci bir dilden birkaç sözcük bilmek arasında bir fark olması gerektiğini ifade etmiştir (Adams, 2004: 8). Mairs, tekdilli ve ikidilli arasında keskin bir kutuplaşmadan ziyade ikidilli becerilerin, birden fazla dil üzerinde temel düzeyde veya belki belli bir alana yoğunlaşmış yetkinlik düzeyinden akıcı ve dengeli hakimiyet düzeyine kadar uzanan bir yelpazede olduğunu düşünmenin daha faydalı olacağını ifade etmiş, fakat bu tanım üzerinden yukarıda da değindiğimiz gibi ikinci bir dilin yalnızca birkaç sözcüğünü anlayabilen birisini ikidilli kabul etmenin tartışılabileceğine de değinmiştir (Mairs, 2012: 1).

Başta belirtildiği şekilde toplumsal ve bireysel olarak ayrılan ikidillilik kavramı, tanımlama konusundaki sorunlar nedeniyle çeşitli bilim insanları tarafından inceleme alanlarına göre başka alt sınıflara da ayrılmıştır. Bu ayrımlardan Peal ve Lambert tarafından önerilen *dengeli* (İng.: balanced) ikidillilik ve *baskın* (İng.: dominant) ikidillilik ayrımı (Peal – Lambert, 1962), iki veya daha fazla dili eşit düzeyde bilen ve kullanan birey (dengeli ikidilli) ile bir dili diğerine oranla daha akıcı şekilde bilen ve kullanan birey (baskın ikidilli) arasındaki ayrımı ele alması yönüyle, bir bireyin ya da toplumun ikidilli sayılabilmesi için ne derecede dil yetkinliğine sahip olması gerektiği karışıklığına bir derece de olsa çözüm getirmektedir. Ancak Hamers ve Blanc'ın da belirttiği şekilde dengeli ikidillilik ile iki veya daha fazla dil üzerinde

(van den Hout, 2006: 237); Ikeda ise Kuzey Suriye’de Emar kentinin kuzeybatı semitik yerli dil ile Akkadça arasındaki ilişkiyi (Ikeda, 2010) ele almışlardır.

edinilmiş yüksek derecede yetkinlik arasındaki ayrıma dikkat edilmelidir⁶ (Hamers – Blanc, 2004: 8).

1.2. ESKİÇAĞ ÇALIŞMALARINDA İKİDİLLİLİK VE ÇOKDİLLİLİK KAVRAMI

İkidillilik ve çokdillilik kavramları açısından dil yetkinliği konusunun yarattığı terminolojik belirsizliğin dilbilim içerisindeki boyutu her ne olursa olsun, eskiçağ dilleri üzerine yapılan araştırmalarda bu ayrıma düşmek yersizdir: Adams'a göre ikidilli yetkinlik yalnızca pozitif eylemler⁷ üzerinden incelenebilmektedir (Adams, 2004: 8). Eskiçağda ise pozitif eylemler arasında sadece “yazma” eylemi doğrudan gözlemlenebilmekte, çokdilli bireylerin ve toplumların konuşma ve duyma-anlama yetkinlikleri üzerine sadece bilgi kısıntıları bulunmaktadır (Adams, 2004: 5-6; Taylor, 2002: 1). Sadece yazılı belgelere yönelik bir çokdillilik araştırmasında, dil yetkinliği ne derecede olursa olsun yazılı materyale gereken ilginin verilebilmesi önemlidir (Adams, 2004: 8). Dolayısıyla eskiçağ ikidilliliği ve çokdilliliği üzerine yapılan çalışmalarda dilbilimsel alandaki ayrımların aksine iki veya daha fazla dilin bir arada kullanıldığı tüm durumlar ikidillilik ve çokdillilik olarak kabul edilmektedir.

Önceki başlıkta değindiğimiz ikidillilik ayrımlarından Fishman tarafından önerilen *elit ikidillilik* (İng.: elite bilingualism) ve *halk ikidilliliği* (İng.: folk bilingualism) ayrımı, eskiçağ ikidilliliği ve çokdilliliği üzerine yapılan araştırmalarda geçerli olabilecek bir ayrımdır (Fishman, 1977). Anadili dışındaki seçilmiş bir ikinci dili eğitimle öğrenenlerin ikidilliliği ile (örneğin Osmanlı döneminde eğitilmiş sınıftan insanların, anadillerinin yanı sıra Fransızca da bilmeleri veya aynı dönemde Avrupa’da soyluların ve ruhban sınıfının, anadillerinin yanı sıra Latince de öğrenmeleri) bir diğer dili günlük hayatın bir zorunluluğu olarak öğrenen halkın ikidilliliği (örneğin

⁶ İkidilliliğin tüm ayrımlarına çalışmamızda değinilmeyecek, yalnızca gerektiği durumlarda eskiçağ ikidilliliğini ilgilendiren ayrımların üzerinde durulacaktır. İkidilliliğin diğer sınıflandırmalarının derlemesi için: bkz.: Butler – Hakuta, 2006; Edwards, 2006.

⁷ İng.: *language performances*. Bir dili kullanan kişinin bu kullanımları dört şekildedir: konuşma, yazma, okuma-anlama ve duyma-anlama. Bunlardan aktif olan yazma ve konuşma eylemleri pozitif eylemlerdir (Romaine, 1995: 13).

Türkiye’de yaşayan Suriyeli göçmenlerin Türkçeyi veya ABD’de yaşayan Meksikalıların İngilizceyi, yalnızca günlük hayatta karşılaştıkları durumlarda yeterli olacak yetkinlikte öğrenmeleri) arasındaki farkı ifade eden bu ayrım, klasik filolojide *elit*, *alt elit* (İng.: sub-elite) ve *elit olmayan* (İng.: non-elite) şeklinde yer bulmuştur (Adams, 2004: 9-15). Çiviyazılı kültürlerde ise bu ayrımın yalnızca elit ikidillilik kısmına doğrudan erişilebilmekte, halk ikidilliliği ile ilgili söylenebilecek her şey dolaylı yoldan yapılan çıkarımlarla sınırlı kalmaktadır. Bunun nedeni ise çiviyazısının günlük hayatta kullanılan bir iletişim ve kayıt aracından ziyade bir “zanaat” olması ve bu pratiği yalnızca özel bir eğitimden geçen bireylerin, yani “katiplerin” icra etmesidir. Dolayısıyla çokdilliliğe ilişkin elimizde doğrudan kaynak teşkil edebilecek tek materyal olan yazılı belgelerin çiviyazılı dönemde ancak ve ancak eğitilmiş çokdilliler tarafından oluşturulmuş olması söz konusudur.

Genel olarak eskiçağda dil kullanımına ilişkin en önemli sorun, söz konusu dönemde yaşamış toplumların dil yetkinliklerine ilişkin gözlem yapabilme imkanının bulunmamasıdır. Saussure, bir dili anlayabilmek için yalnızca o dildeki yazılı kaynakları incelemeyi; bir insanı tanıyabilmek için o insanın yalnızca fotoğrafına bakmaya benzetmiştir (Saussure, 2005: 30-31). Saussure’un modern dilbilimsel yöntemle ilişkin yaptığı bu benzetme diğer yandan, eskiçağ dilleri üzerine çalışan birisinin elindeki tek alternatifi ifade etmektedir. Ancak bu noktada sorulması gereken soru, bir fotoğraftan bir insanla ilgili neler çıkarılabileceğidir. Antik Yunan ve Romalı yazarların eserlerinde görülen çokdillilikten bu yazarların günlük konuşma alışkanlıkları, dil öğrenimleri, kelime dağarcıkları gibi pek çok bilgiye ulaşılabilmektedir⁸. Çiviyazılı kültürdeki yazarlar yukarıda da değindiğimiz gibi Antik döneme göre farklı bir nitelikte olsalar da, özellikle çeviri pratiklerinin incelenmesiyle en azından katip ekolleri içerisindeki dil kullanımına ilişkin çıkarımlar yapmak mümkündür⁹.

⁸ Bkz.: Adams, 2003

⁹ Görece yeni bir alan olan *tarihsel sosyolinguistik*, tarihteki çokdillilik ve diller arası etkileşimin toplumsal boyutunu yazılı kaynaklar üzerinden incelemektedir (Romaine, 1982; Conde-Silvestre – Hernandez-Campoy, 2012: 1). Bu alandaki temel prensip, Romaine’in de belirttiği şekilde günümüzde dilde gözlemlenebilen değişimlerin temelde geçmişteki dillerde gözlemlenebilecek değişimlerden hiçbir farkı olmaması gerektiği şeklindedir (Romaine, 1988: 1454). Bu disiplinin çiviyazılı metinler ve Eski Yakınoğu dilleri alanında uygulandığı çok fazla çalışma bulunmamaktadır. I. Yakubovich’in

Eskiçağın çeşitli dönemlerinde çokdillilik ve diller arası etkileşim örneklerini gerek yazılı alanda gerekse yazılı alanın yanı sıra sosyal alanda da ele alan çalışmalar bulunmaktadır. MÖ 3. Binyılın ilk yarısında Güney Mezopotamya'daki Sümer ve Akkad toplumları arasında gözlemlenebilen en eski çokdillilik ve diller arası etkileşim örneği üzerine, başta I. J. Gelb'in "*Sumerians and Akkadians in their Ethno-Linguistic Relationship*" çalışmasının yanı sıra P. Michalowski, F. R. Kraus, M. G. Biga ve J. Cooper¹⁰ tarafından yapılan çalışmalar, eskiçağda çokdillilik ve diller arası etkileşim olgusunu işleyen ilk çalışmaları oluşturmaktadır. Çiviyazılı dönemde çokdillilik olgusuna dikkat çeken bir diğer örnek de 1973 yılında Kuzey Suriye'de Tel Mardikh'de (Ebla) Erken Hanedan Döneminin sonuna ait çok sayıda ikidilli metnin bulunmasıdır. Ebla çokdilliliği üzerine, M. Civil'in "*Bilingualism in Logographically Written Languages: Sumerian in Ebla*¹¹" adlı çalışması, bu konuyu ele alan önemli çalışmalardandır. Bunların yanı sıra Cooper'ın "*Bilingual Babel: Cuneiform Texts in Two or More Languages from Ancient Mesopotamia and Beyond*¹²" ve H. Vanstiphout'un "*The Twin Tongues. Theory, Technique, and Practice of Bilingualism in Ancient Mesopotamia*¹³" çalışmaları, ağırlıklı olarak çiviyazılı dönemde Suriye ve Mezopotamya'daki çokdillilik ve diller arası etkileşim örneklerini, Hallo'nun "*Bilingualism and the Beginnings of Translation*¹⁴" çalışması ise Suriye ve Mezopotamya'nın yanı sıra Anadolu'daki çokdillilik ve diller arası etkileşim örneklerini de genel hatlarıyla incelemeleri açısından önemlidir.

J. N. Adams'ın yukarıda da değindiğimiz "*Bilingualism and the Latin Language*" çalışması, Roma döneminde Latincenin diğer dillerle etkileşimini işleyen bir çalışma olarak eskiçağda ikidillilik ve çokdillilik konusunu sosyolinguistik yönden de ele alan ilk çalışmadır¹⁵. C. Woods'un "*Bilingualism, Scribal Learning and the Death of Sumerian*¹⁶" çalışması ve son dönemlerde yapılan A. Andrason ve J. P.

"Sociolinguistics of the Luvian Language" başlıklı doktora çalışması (Bkz.: Yakubovich, 2009) bu alanda yapılmış az sayıdaki çalışmalardan biridir.

¹⁰ Bkz.: Gelb, 1960; Michalowski, 2006; Kraus, 1970; Biga, 1980; Cooper, 1973.

¹¹ Bkz.: Civil, 1984.

¹² Bkz.: Cooper, 1993.

¹³ Bkz.: Vanstiphout, 1999.

¹⁴ Bkz.: Hallo, 1996.

¹⁵ Bkz.: Adams, 2004.

¹⁶ Bkz.: Woods, 2006.

Vita'nın “*Contact Languages of the Ancient Near East – Three more Case Studies (Ugaritic-Hurrian, Hurro-Akkadian and Canaano-Akkadian)*”¹⁷ ve J. P. Vita'nın “*Language Contact between Akkadian and Northwest Semitic Languages in Syria-Palestine in the Late Bronze Age*”¹⁸ çalışmaları, çiviyazılı dönemdeki çokdillilik ve diller arası etkileşim konusunu sosyolinguistik yönden de ele alan çalışmalardandır.

1.3. YAZILI ALANDA İKİDİLLİLİK VE ÇOKDİLLİLİK VE ESKİÇAĞ'DA İKİDİLLİ VE ÇOKDİLLİ METİN TÜRLERİ

Günlük hayatta çokdilli ve çokyazılı metinlerle hemen her alanda karşılaşmak mümkündür. Yol tabelaları ve uyarı levhaları, ürün kullanım kılavuzları ve ambalajlar üzerindeki çeşitli bilgilendirme ve uyarılar, internet siteleri gibi pek çok örnek, dil seçiminde söz konusu metinlerin yer aldığı bölgedeki kültürel çeşitliliğe bağlı olarak çokdilli ve çokyazılı tasarlanmaktadır. Bununla birlikte modern çokdilli ve çokyazılı metinler sadece kültürel yapısında çeşitlilik görülen bölgelerde günlük hayatı kolaylaştırmak amacıyla oluşturulmuş metinlerden ibaret değildir: Diplomatik anlaşmalarda, anıtlarda yer alan yazıtlarda ve bilimsel yayınlarda da çokdilli ve çokyazılı örneklerle karşılaşmak mümkündür. Bu tür metinlerde dil seçimi, metinlerin ilişkili oldukları alana ve oluşturuldukları dönemin *ortak diline* (lingua franca) göre belirlenmektedir. Örneğin diplomatik anlaşmalarda pek çok örnekte anlaşma metninin tüm tarafların dilinde ve buna ek olarak dönemin diplomatik dilinde yazıldığı görülmektedir. Tüm dünya ülkelerini hedef alan anıtsal yazıtlarda ise dünyada en yaygın kullanılan dillerin tercih edildiği görülmektedir: örneğin Birleşmiş Milletler merkez binasında yer alan köşetaşı yazıtında “Birleşmiş Milletler” ibaresi, modern dünyada en yaygın konuşulan dillerden İngilizce, Fransızca, Çince, Rusça ve İspanyolca yazılmıştır. Bir diğer örnek olan, ABD'nin Georgia eyaletinde 1980 yılında “gelecek nesillere bir mesaj gönderme” amacıyla inşa edilen *Georgia Guidestones* anıtının yazıtında ise, dünyada en yaygın konuşulan yedi dille birlikte İbranice de kullanılmış; anıtın üst kısmında ise eskiçağ dillerinden Sanskritçe, Eski Mısırca,

¹⁷ Bkz.: Andrason – Vita, 2016.

¹⁸ Bkz.: Vita, 2015.

Akkadça ve Eski Yunanca dillerinde kısa bir yazıt eklenmiştir. Bilimsel alanda ise kongre kitapları ya da süreli yayınların pek çoğunda yayın isminin yanı sıra giriş, önsöz gibi kısımlar; monografilerde ise kimi yayınların tamamı, yayının yapıldığı ülkenin yerli dil(ler)i ile o alanda geçerli olan *bilim dilinde* ikidilli veya çokdilli yazılmaktadır. Bunların yanı sıra kutsal kitaplar da çoğu zaman ait oldukları dinlerin geleneksel dillerinin (İbranice, Arapça, Latince vb.) yanında, yayınlandıkları ülkelerin yerli dillerine de çevrilerek çokdilli ve çokyazılı kopyalar halinde basılmaktadırlar¹⁹.

Yukarıdaki örnekler göz önünde bulundurulduğunda modern çokdilli ve çokyazılı metinlerin, ticari; tarihsel; dini vb. nedenlerle kültürel çeşitlilik ve çokdillilik gösteren bölgelerde günlük hayatı kolaylaştırmak; uluslararası alanda gerek diplomasi gerekse ticarete iletişim kaynaklı sorunları engellemek; bilim, kültür-sanat ve din alanlarındaysa hem geçerli ortak dilleri ikinci dil olarak kullanıp böylece eserlerin herkes tarafından anlaşılmasını sağlamak, hem de alanda prestijli olan dili ikinci dil olarak kullanıp bu şekilde alandaki geleneği devam ettirmek gibi amaçlarla kullanıldıklarını tespit etmek mümkündür. Peki eskiçağda çokdilli ve çokyazılı metinlerin yazılma amacı neydi? Modern çokdilli ve çokyazılı metinler ile eskiçağdaki çokdilli ve çokyazılı metinlerin arasında kullanım amacı yönünden çok büyük bir farklılık olmadığı görülmektedir: Örneğin diplomatik alanda, MÖ 17. ve 13. Yüzyıllar arasında Orta Anadolu'da hüküm süren Hitit Krallığı'nın, Suriye'deki vasalleriyle yaptığı anlaşmalar günümüzdeki iki veya çokdilli anlaşmalarla benzerlik taşımaktadır. Söz konusu anlaşmaların pek çoğunun metni Hititçe ve Akkadça ikidilli yazılmıştır. Hititçe, anlaşmada büyük taraf olan Hitit Krallığı'nın resmi dili; Akkadça ise o dönemde Eski Yakındoğu'da geçerli olan diplomatik dildir²⁰. Eskiçağda çokdilli metinlerin toplumsal alandaki kullanımına ilişkin günümüze gelebilen örnekler ise adak yazıtları, mezar yazıtları gibi anıtsal krali yazıtlardır. Bunlara örnek olarak MÖ 24. ve 23. yüzyıllarda Güney Mezopotamya'da Akkadlı Sargon ve oğlu Rimuş'un,

¹⁹ Modern alandaki çokdillilik çalışmalarında ağırlıklı olarak “konuşma” eylemi ve “sözlü” iletişim üzerinde durulmuş, “yazma” eylemi ve yazılı metinlerdeki çokdillilik pratikleri üzerine yapılan çalışmalar sınırlı kalmıştır. Bununla birlikte eskiçağdaki çokdilli metin türleri, yazılma pratikleri yönüyle modern çokdilli metin türlerinden bağımsız olduğu için çalışmamızda bu konuya değinilmeyecektir. Modern yazılı belgelerdeki çokdillilik pratikleri üzerine düşünceler ve modern çokdilli metin türleri üzerine genel bilgi için bkz.: Sebba, 2012.

²⁰ Bkz. 2.2.3.2.

kendi anadilleri olan Akkadçanın yanı sıra Sümerce dilinde de yazdırdıkları krali yazıtlar verilebilir²¹. Aynı zamanda Sargon ve Rimuş tarafından, yazıtlarının Güney Mezopotamya'da okuma yazma bilen tüm nüfusa hitap edebilmesi için tercih ettikleri bu yöntemin, anadili Sümerce olan toplulukların tamamen tarih sahnesinden silindiği Eski Babil Döneminde de Güney Mezopotamya'daki pek çok kral tarafından devam ettirilen bir geleneğe dönüştüğü görülmektedir²². Ayrıca benzer amaçlarla oluşturulmuş ve farklı dillerin ve yazıların kullanıldığı krali yazıtları farklı dönemlerde ve farklı merkezlerde de görmek mümkündür. Bununla birlikte eskiçağda çokdilli metinler sadece krallar tarafından propaganda ve diplomasi amacıyla kullanılmamıştır: Mezopotamya'da MÖ 2. Binyıldan itibaren Sümercenin katip ekolleri arasında bir edebiyat ve eğitim dili olarak kabul görmesiyle birlikte oluşan Sümerce-Akkadça edebi gelenek, iki dilde yazılan edebi metinlerle çiviyazısının kullanımının sonuna kadar hem Mezopotamya'da hem de Mezopotamya dışındaki diğer merkezlerde katip ekolleri tarafından devam ettirilmiştir²³.

Eski Yakınoğu'da pek çok farklı türdeki yazılı materyalde çokdilli ve çiviyazılı uygulamalarla karşılaşmaktadır. Bu metin türleri arasında çiviyazılı metinler; steller, heykeller ve kaya yazıtları gibi anıtsal yazıtlar; mühürler ve mühür baskıları ve çeşitli objeler üzerinde yer alan yazıtlar sayılabilir. Eski Yakınoğu'da MÖ 3. Binyılın başından MÖ 2. Binyılın sonuna kadar geçen dönemde bu metin türleri arasında en yoğun miktarda ve çeşitlilikte ikidilli ve çokdilli materyali çiviyazılı tabletler sağlamaktadır.

Çokdilli çiviyazılı metinler kendi içlerinde satır ve paragraf düzenlerine göre farklılık gösteren çeşitli formatlarda yazılmışlardır. Bunlardan en sık tercih edilen iki temel format *interlinear* ve *paralel sütun* formatlarıdır. Güney Mezopotamya'da çoğunlukla Sümerce-Akkadça ikidilli edebi metinlerin yazımında kullanılan *interlinear* format, Sümerce metnin satırlar halinde ayrılarak her bir satırın hemen altına Akkadça çevirisinin yazılmasıyla oluşturulmaktayken (Res. 1.1.), ikidilli metinlerin yanı sıra üçdilli ve dördilli metinlerin yazımında da kullanılabilen *paralel*

²¹ Bkz.: 2.1.1.1.

²² Bkz.: 2.2.1.

²³ Bkz.: 2.2.1.

sütun formatında ise metnin farklı dillerdeki versiyonları herhangi bir kesintiye uğramadan, birbirlerine paralel şekilde ayrı sütunlarda yazılmaktaydı (Res. 1.2.; Krecher, 1976-80: 124; Cooper, 1993: 80).

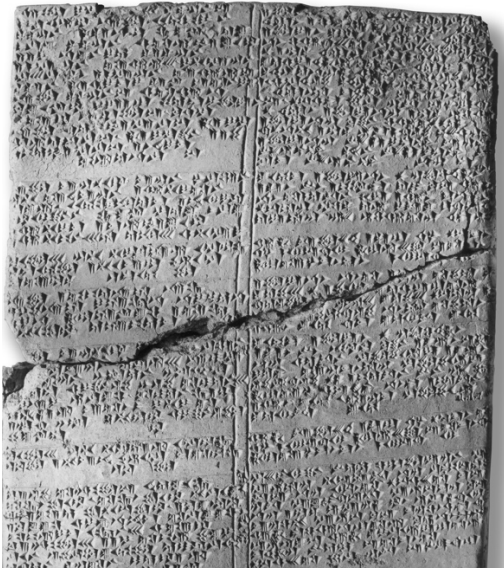
BM 092518 (CT 4, 8)

Sümerce
Akkadça

Res. 1.1: İnterlinear ikidilli tablet düzeni (Tablet fotoğrafı: <http://www.britishmuseum.org>)

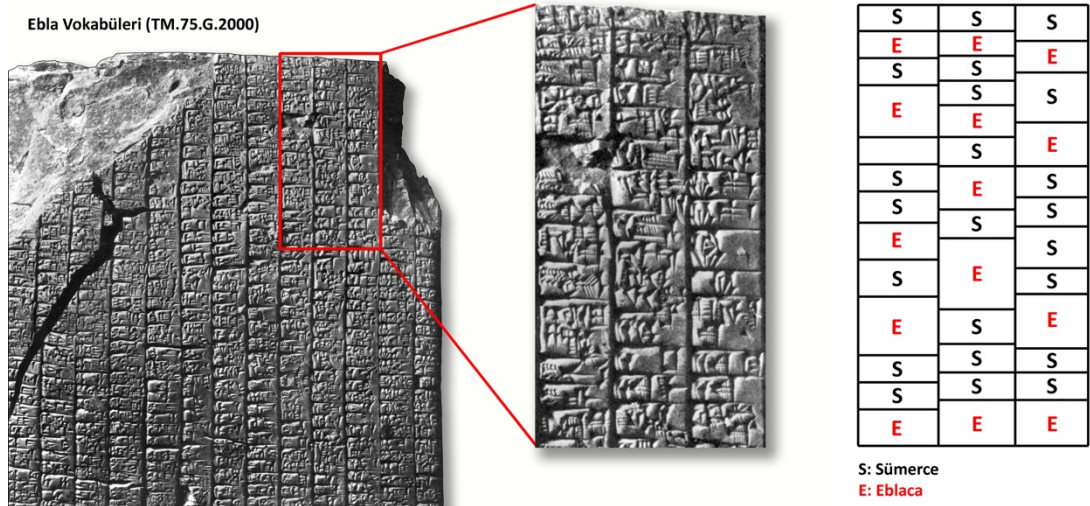
Azat Ediliş Şarkısı (KBo 32.14)

Hurrite	Hittite
---------	---------

Res. 1.2: Paralel sütunlu ikidilli tablet düzeni (Tablet fotoğrafı: <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de>)

Paralel sütun formatı, Cooper'a göre cümleleri bütün halde tüm tablet alanına yazabilmektense sınırlı bir alana sıkıştırarak bölmek zorunda bırakması nedeniyle özellikle edebi metinlerde MÖ 2. Binyılın ikinci yarısından itibaren interlinear formata göre daha az tercih edilmiş, MÖ 1. Binyılda ise edebi metinlerde kullanımı neredeyse tamamen bırakılmıştır (Cooper, 1993: 80-83; Krecher, 1976-80: 125; Hallo, 1996: 160). Bununla birlikte paralel sütun formatının, katip okullarında öğrencilerin temel eğitim araçları olan çokdilli sözcük listelerinin yazımı için en ideal format olduğu görülmektedir. Çokdilli sözcük listelerinin en erken formları MÖ 24. Yüzyılda Suriye'de Ebla'da (Tel Mardikh) ortaya çıkmıştır²⁴. Bu listeler interlinear formata benzer şekilde, sözcüklerin her iki dildeki yazımlarının alt alta sıralanmasıyla oluşturulmuştur (Res. 1.3.).

Res. 1.3: Ebla sözcük listelerinin düzeni (Tablet fotoğrafı: Pettinato, G., *Testi lessicali bilingui della biblioteca L. 2769*. (= MEE 4), Napoli, 1982)

MÖ. 2. Binyılda Mezopotamya'da kullanılan çokdilli sözcük listelerinde ise paralel sütun formatı tercih edilmiş, bu sayede her bir dildeki sözcüğün karşılıklı olarak yazıldığı ve bir bakıma günümüzdeki sözlüklere ve imla kılavuzlarına yakın bir sistem oluşturulmuştur²⁵ (Res. 1.4.).

²⁴ Bkz.: 2.1.2.1.

²⁵ Sözcük listelerinin içeriksel ve tablet formatları yönünden gelişimi çalışmamızın 2. bölümünde daha detaylı olarak ele alınacaktır (Bkz.: 2.2.1.).

Proto KA.GAL (UM 29-16-011 + UM 29-16-034 + N 7121)

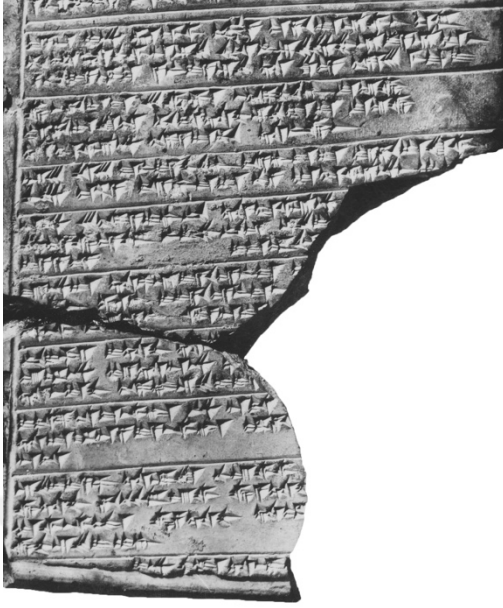
Sümerce	Akkadça			
---------	---------	--	--	--

Res. 1.4: MÖ. 2. Binyılda Güney Mezopotamya’da kullanılan sözcük listelerinin sütun düzeni (Tablet fotoğrafı: <http://www.cdli.ucla.edu/>)

İnterlinear ve paralel sütun formatlarının yanı sıra Hitit Krallığına ait Hattuša ve Şapinuwa arşivlerinde ele geçen Hattice-Hititçe ikidilli metinlerde²⁶, interlinear formata benzeyen ancak metnin satırlara değil, paragraflara ayrıldığı ve her Hattice paragrafın altına Hititçe çevirisinin yazıldığı bir sistem kullanılmıştır (Res. 1.5.). Bu sistemin Hitit arşivleri dışında görülen tek benzeri, Ugarit’te ele geçen Akkadça-Hurricce ikidilli RS 15.10 metnidir²⁷.

²⁶ Bkz.: 2.2.3.2.

²⁷ Bkz.: 2.2.4.1.

Temel Ritüeli (CTH 413) Bo 2030 (KUB 2.2)

Giriş (Hititçe)
Hattice
Hititçe

Res. 1.5: Hattice-Hititçe ikidilli metinlerde görülen paragraf düzeni (Tablet fotoğrafı:

<http://www.hethport.uni-wuerzburg.de>)

Bunların dışında daha nadir olarak kullanılan farklı formatlar da bulunmaktadır. Örneğin Yeni Assur Dönemine (MÖ 911-609) ait Sümerce-Akkadça CT 13: 35-38 metninde aynı satır içerisinde Sümerce cümlelerin yer yer **glossenkeil**²⁸ ile yarıda kesilerek Akkadça çevirilerinin verildiği ve çeviriden sonra Sümerce cümlelerin kaldığı yerden devam ettiği bir format kullanılmıştır (Krecher, 1976-80: 124; Hallo, 1960: 160). Scheil tarafından yayınlanan numarasız bir tablette metnin Sümerce versiyonu ön yüzde, Akkadça versiyonu ise arka yüzde yer almaktadır (Scheil, 1927: 34-37).

Aynı metne ait iki veya daha fazla dildeki versiyonun aynı medya üzerinde yer aldığı ikidilli ve çokdilli metinlerin dışında çoğu zaman tüm versiyonların farklı medyalar üzerinde yer aldığı ikidilli ve çokdilli metin örnekleriyle de karşılaşmaktadır. Çalışmamızın 3. Bölümünde detaylı inceleme ve değerlendirmesi

²⁸ İki eğik çivi işaretinin üst üste yazılmasıyla oluşan (𐎗) ve aynı metin içinde, istisnai olarak metnin ana dilinden farklı bir dilde yazılan cümle ve sözcükleri ya da metin içerisine çeşitli nedenlerle eklenen çevirileri belirtmek için kullanılan çiviyazısı işaretine Alman filologlarca verilen isimdir. İngilizce karşılığı olarak **gloss markings** ve **gloss wedges** tercih edilmektedir. Türkçede karşılığı bulunmamaktadır.

yapılacak olan CTH 4 metninin de arasında olduğu ve Krecher tarafından *komplementer çokdilli metinler* olarak tanımlanan (Krecher, 1976-80: 125) bu tür metinler, diğer ikidilli ve çokdilli metinlere göre filologlar için daha fazla soru işareti yaratmaktadırlar. Çokdilli metinlerde metnin orijinal dildeki versiyonu, paralel sütunlu metinlerde sol sütunda interlinear metinlerde ise başlangıç satırında ve daima çevirinin üstünde yer almaktadır. Bu durum, bu formattaki metinler üzerinde yapılan bir incelemede ilk etapta metnin orijinal ve çeviri versiyonları hakkında kuvvetli bir ipucu edinilmesini sağlamaktadır. Buna karşılık iki veya daha fazla dildeki versiyonun farklı medyalar üzerinde yer aldığı ikidilli ve çokdilli metinlerde orijinal versiyonun hangisi olduğu sorusu ancak ve ancak metnin tüm nüshaları üzerinde yapılacak detaylı bir incelemenin sonunda anlaşılabilir. Aynı zamanda metnin orijinal dildeki versiyonu üzerine bu tür bir göstergenin olmayışı, bu metinler üzerinde yapılan incelemelerde zaman zaman önyargılı ve hatalı görüşlerin ortaya çıkması riskini de yaratmaktadır. Komplementer ikidilli ve çokdilli metinlerde karşılaşılan bir diğer sorun ise, bu metinlere ait nüshaların yazıldığı dönemdir. Paleografik özelliklerden yola çıkılarak yapılan tarihlendirmeler çoğunlukla kesin tarihler vermemekte, dolayısıyla metnin tüm nüshaları aynı dönemin özelliklerini sergiliyor olsa bile, bu nüshaların aynı katip geleneklerinin görüldüğü 100 yıllık bir dönem içinde söz gelimi 10 yıllık aralarla oluşturulmuş olmaları ihtimali üzerine bir veri edinmek mümkün olmamaktadır.

Çiviyazılı arşivlerde bulunan çokdilli metinlerin önemli bir kısmı, aynı çiviyazısı duktusuyla farklı dillerde yazılmış metinlerden oluşmaktadır. Ancak özellikle MÖ 1. Binyıldan itibaren Anadolu hiyerogliflerinin ve Aramice, Fenikece gibi alfabetik sistemlerin daha yaygın kullanılmaya başlamasıyla birlikte farklı yazı sistemleriyle farklı dillerin yazıldığı çokdilli ve çokyazılı metinler de yaygınlaşmaktadır. Çoğunlukla anıtsal yazıtlarda görülen ve ilk örnekleriyle Susa'da (İran) MÖ 22. yüzyılda karşılaşılan²⁹ bu türdeki çokdilli ve çokyazılı metinlerin arasında popüler örnekler olarak Anadolu'da MÖ 9. Yüzyıl'da Fenike Alfabesiyle Fenikece ve Anadolu Hiyeroglifleriyle Luvice yazılmış Karatepe Yazıtı³⁰, Kuzey

²⁹ Bkz.: 2.1.3.1.

³⁰ Bkz.: Hawkins, 2000: 38-71.

Mezopotamya'da MÖ 9. Yüzyıl'da Arami Alfabetiyle Aramice ve Çiviyazısıyla Assurca yazılmış Tel Fekheriye Yazıtı³¹, İran'da MÖ 6. Yüzyıl'da Eski Pers Çiviyazısıyla Eski Persçe, Elam Çiviyazısıyla Elamca ve Yeni Babil Çiviyazısıyla Yeni Babilce yazılmış Bisutun Yazıtı³² sayılabilir. Ayrıca idari metinler arasında bu şekilde yazılmış önemli bir örnek olarak Kuzey Mezopotamya'da Yeni Assur Dönemine ait, ön yüzünde aynı metnin çiviyazılı Akkadça versiyonunun, arka yüzünde ise alfabetik yazılı Aramice versiyonunun yer aldığı tabletler³³ de ele geçmiştir. Bunların yanı sıra MÖ 2. Binyıl'da Anadolu ve Suriye'deki merkezlerde, çokyazıllık pratiğinin görüldüğü önemli bir yazılı materyal olan ve Anadolu hiyeroglifleri ile çiviyazısının birlikte kullanıldığı ikiyazılı mühürlerle karşılaşmaktadır³⁴. İkiyazıllık pratiği hem damga hem de silindir tipteki mühürlerde görülebilmektedir. Damga mühürlerde, şahsın Anadolu hiyeroglifli ismi ve ünvanı/mesleği mührün merkezinde tek başına ya da bir sahneyle bir arada yazılmakta, aynı bilgilerin çiviyazılı versiyonu ise mührün dış kısmına eklenen halkaların içinde verilmekteydi. Silindir mühürlerde ise benzer şekilde şahsın ismi ve ünvanı/mesleği mührün merkezinde yer alan bir sahneyle bir arada yazılıp, çiviyazılı versiyon bazen ayrı bloklar içinde bazen ise sahnenin içinde Anadolu hiyeroglifli versiyon ile yan yana konumlandırılmaktaydı.

Bunların yanı sıra Eski Yakındoğu'da, Helenistik dönemde Babil'de yazıldığı düşünülen ve bir yüzünde çiviyazısıyla Sümerce ve/veya Akkadça edebi metinlere ve sözcük listelerine ait parçaların; diğer yüzünde ise aynı metnin Yunan alfabesiyle transkripsiyonlarının yer aldığı tabletler gibi birden fazla yazı sisteminin bir arada tek bir dili yazmak için kullanıldığı örnekler ve üzerinde Anadolu hiyeroglifleri, Mısır hiyeroglifleri ve Arami alfabesiyle yazılmış grafitilerin bulunduğu bazı çiviyazılı tabletler gibi örneklerle de karşılaşmaktadır.

³¹ Bkz.: Abou-Assaf, 1982.

³² Bkz.: Kiup – Thompson, 1907.

³³ Bkz.: Fales, 1986.

³⁴ Bkz.: 2.2.3.2.

İKİNCİ BÖLÜM

ESKİ YAKINDOĞU'DA ÇOKDİLLİLİK VE ÇOKDİLLİ METİNLER

2.1. MÖ 3. BİNYILDA ESKİ YAKINDOĞU'DA ÇOKDİLLİLİK VE ÇOKDİLLİ METİNLER

Civil, uygar dillerin saf ve izole bir formda bulunamayacağını ifade etmiştir. Uygarlık etkileşim anlamına gelmekte ve bu etkileşim bir noktada dilbilimsel olmak zorundadır (Civil, 1984: 76). Gerçekten de Eski Yakındoğu'da çokdillilik ve diller arası etkileşim olgusunu yazının kullanılmaya başladığı ilk dönemlerden, yani tarihin başlangıcından itibaren gözlemlemek mümkündür. MÖ 3. Binyılın başında Güney Mezopotamya'daki kentlerde, birbirinden tamamen farklı gramer özelliklerine sahip iki dili konuşan Sümer ve Akkad toplumlarının bu bölgede girdikleri kültürel etkileşimin sosyolinguistik yönü, bölgede yazının kullanılmaya başlamasıyla birlikte net bir şekilde belgelenen ilk diller arası etkileşim örneğini oluşturmaktadır. Her iki dilin birbirine aktardığı ödünç sözcükler ve çeşitli gramer özellikleriyle belgelenen bu türdeki etkileşim (bkz.: aş.), çiviyazısının Eski Yakındoğu'da kullanılmaya devam ettiği üç bin yıl boyunca farklı coğrafyalarda ve farklı diller arasında görülmeye devam etmektedir.

Doğrudan diller üzerinde yapılan incelemelerin yanı sıra, çiviyazılı metinlerde çokdilliliğin her dönemde Eski Yakındoğu'nun karakteristik özelliklerinden biri olduğunu açıkça gösteren anektodlara da rastlamak mümkündür. MÖ 21. Yüzyıl'da Güney Mezopotamya'da III. Ur Hanedanı krallarından Şulgi'ye (MÖ 2094-2047³⁵) ait övgü şiirlerinde yer alan kralın dil yetkinlikleriyle övüldüğü bölümler, bu dönemde Eski Yakındoğu'daki büyük bir yöneticinin komşularıyla ilişkilerinde farklı dillerle karşılaşması durumuna iyi bir örnek oluşturmaktadır:

³⁵ Çalışmamızda verilen tüm tarihlerde Orta Kronoloji esas alınmıştır.

“(…) Ben, onun kendi dilinde yaptığı hatalarını düzeltirim. Onun hemşerisi olmadığım halde onun dilindeki sözcükleri anlayabilirim.³⁶”

“Amurru dilini Sümerceyi bildiğim kadar iyi bilirim; (…) dağlardan gelen yabancılar bana gelirler ve ben onlarla Amurru dilinde konuşurum. Elam dilini Sümerceyi bildiğim kadar iyi bilirim; (…) Bana gelirler ve ben onlarla Elam dilinde konuşurum.³⁷”

Genellikle Akkadça *targumannum*, Sümerce eme-bal olarak adlandırılan tercümanların³⁸ bu işi yaptıkları bilinmekle birlikte Mezopotamya'nın “entelektüel” krallarından biri olan Şulgi'ye bu niteliklerin atfedilmesi, Eski Yakındoğu'da farklı diller üzerindeki yetkinliğe verilen önemi gösterir niteliktedir. Buna benzer bir başka örnekle MÖ 9. Yüzyılda, Kuzey Suriye'de Karkamiş Krallığı'nda karşılaşılmaktadır. Karkamişli yönetici Yariri, icraatını anlattığı bir adak yazıtında 12 dil bildiğine değinmektedir:

“(…) ve 12 dil biliyorum. Efendim (= Karkamiş kralı) bana tüm ülkelerden insanlar topladı ve dil üzerine tüm becerileri edinmemi sağladı.³⁹”

Ayrıca bu örneklerin tam tersi durumlarla da karşılaşılmaktadır: MÖ 19. Yüzyılda Kuzey Mezopotamya'da Assur kralı I. Şamşi-Adad ile, Orta Fırat bölgesinde Mari Krallığı'nın tahtındaki oğlu Işme-Adad arasında yapılan bir yazışmada Işme-Adad, babasından kendisine Sümerce öğretmesi için Mari'ye bir uzman yollamasını talep etmektedir. Bu talep Şamşi-Adad tarafından, bölgedeki yerli nüfusun Amurruca konuşan toplumlardan oluşmasına karşın Işme-Adad'ın Amurruca bilmiyor olması sebebiyle reddedilmektedir:

³⁶ Metnin Sümerce aslının Castellino tarafından yapılmış İngilizce çevirisinden uyarlanmıştır. Orijinal çeviri için bkz. Castellino, 1972: Şulgi B, 206-219.

³⁷ Metnin Sümerce aslının Castellino tarafından yapılmış İngilizce çevirisinden uyarlanmıştır. Orijinal çeviri için bkz. Castellino, 1972: Şulgi C, 119-124.

³⁸ Eski Yakındoğu'da tercümanlar ile ilgili genel bilgi için bkz.: Ulshofer, 2000.

³⁹ KARKAMIŞ A15b, §20-22 (Bkz.: Hawkins, 2000: 130-31)

“(…) Sana Sümerce okuyabilen bir adam göndermem için bana yazıyorsun. Ne? Benden Sümerce okuyabilen bir adam isteyeceğine Amurruca konuşmayı öğren!”⁴⁰

Yöneticilerin dışında, çeşitli saray ve tapınak görevlilerinin ve halktan kimselerin çokdilliliği üzerine edinebileceğimiz yukarıda değindiğimiz nitelikte kurgusal veya gerçek bilgiler çok daha kısıtlıdır. MÖ 14. Yüzyılda Orta Anadolu’da, Hitit Krallığı’na bağlı kentlerden biri olan Tapikka’da Kaššū isimli bir görevli, Hitit kralına hitaben yazdığı bir mektupta kendisine kral tarafından önceden gönderilmiş olan bir talimatın Akkadça (*pabilili* “Babilce”) yazılmış olmasından şikayet etmekte ve kendisinin bu dili bilmediğini belirterek gelecekte kendisine gönderilecek tabletlerin bu dilde yazılmamasını istemektedir:

“(…) Tablet [...] yazıldığında ise, bana yazan katip Babilce yazmasın. Babilce bilmiyorum.”⁴¹

Hitit Krallığı’nda, yönetmelikler gibi resmi metinlerde ve iç yazışmalarda daima Hititçenin kullanılmasından dolayı Hitit sarayında ağırlıklı olarak bu dilin konuşulduğu düşünülmektedir. Ancak bireysel olarak saray ve çevresindeki çeşitli görevlilerin Hititçenin yanı sıra başka diller öğrenip öğrenmedikleri konusunda fazla bilgi bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu örnekte Kaššū isimli söz konusu görevlinin, Hitit Krallığı’nda özellikle katipler arasında yaygın olarak bilinen ve kullanılan bir dil olan Akkadça üzerine hiçbir yetkinliğinin bulunmadığı görülmekte ve bunun yanı sıra söz konusu tableti yazan katip tarafından ise bireysel olarak Hititçeye alternatif bir dilin tercih edildiğine tanık olunmaktadır. Bir diğer örnek olarak Mısır’da Amarna arşivinde bulunan ve MÖ 14. Yüzyılda Batı Anadolu’da Arzava Krallığı ile Mısır Krallığı arasında yapılan yazışmalara ait iki tableten birinde, Anadolu katibinin Mısır kralının katibine yazdığı kısa bir not gösterilebilir:

“Bu tableti okuyan katibi bilgeliğin kralı Ea ve Güneş tanrısı iyilikle korusun! Elleri senin (= katibin) etrafında iyilikle tutsunlar! Sen, katip, bana iyilikle

⁴⁰ M.7930+ M.8157, Öy. 4-8 (Ziegler – Charpin, 2007: 69)

⁴¹ KBo 18.54, Öy. 14-17 (Hoffner, 2009: 340-43)

yaz ve bundan sonra ismi(ni de) ekle. Buraya gelen tabletleri Hititçe (= Nešaca) yazmaya devam et.⁴²”

MÖ 14. Yüzyılın ortasında Eski Yakınoğu'daki çeşitli büyük ve küçük krallıklardan Mısır kralına gönderilen mektupların yer aldığı Amarna arşivinde, genel olarak Akkadçanın çeşitli diyalektlerinin yanı sıra Hurrice ve yukarıda verdiğimiz örnekte olduğu gibi Hititçe yazılmış izole metinler de bulunmaktadır⁴³. Söz konusu mektupların katipler tarafından sarayda sesli olarak Mısır kralına okunuyor olmasından dolayı, bu katiplerin farklı dil ve diyalektlerde yazılmış metinleri rahatça çevirebilecek derecede çokdilli yetkinliğe sahip oldukları bilinmektedir⁴⁴. Anadolu bir katibin Mısır sarayında görevli olan bir katipten kendisine Hititçe yazmasını istediği bu örnek, Amarna katiplerinin çokdilliliğini açıkça gösteren bir örnek oluşturmaktadır.

Çiviyazılı metinlerin üretildiği ve arşivlerin oluşturulduğu katip çevreleri, şüphesiz Eski Yakınoğu'da çokdilliliğin en önemli rol oynadığı alanlardan biridir. Amarna arşivi gibi birden fazla dilin yazılı olarak belgelendiği arşivlerde, katiplerin de birden fazla dil yetkinliğine sahip olduğu düşünülebilir. Eski Babil Döneminde (MÖ 2003-1595), Güney Mezopotamya'da é-dub-ba-a⁴⁵ olarak adlandırılan katip okullarında öğrencilerin aldığı Sümerce ve Akkadça iki dildeki eğitimin, okuldaki öğrenciler ve katipler arasında geçen diyaloglar ve hicivlerle kurgusal olarak anlatıldığı metinler bulunmaktadır:

“Sümerce bilmeyen bir katip, nasıl düzgün çeviri yapabilir?⁴⁶”

“Sümerce bilmeyen bir katip ne (tür bir) katiptir?⁴⁷”

⁴² EA 32, Ay. 14-25 (Bkz.: Rainey, 2015: 330-31)

⁴³ Bkz.: 2.2.5.1.

⁴⁴ Amarna katiplerinin çokdilliliği üzerine çeşitli teoriler için bkz.: Mynářová, 2007: 94.

⁴⁵ É-dub-ba-a ifadesi, Sümerce-Akkadça ikidilli metinlerdeki Akkadça karşılığı olan *bīt tuppī*'den hareketle “tablet evi” olarak çevrilmektedir. Ancak *bīt tuppī* için doğru olan tablet evi çevirisi (*bītum* “ev”, *tuppum* “tablet”) é-dub-ba-a ifadesini tam olarak karşılamamaktadır. É-dub-ba-a'nın *bīt tuppī*'den farklı olarak “tablet dağıtım evi”, “tabletlerin dağıtıldığı yer” anlamlarına geldiği düşünülmektedir (Detaylı bilgi için bkz.: Volk, 2000: 3; Woods, 2006: 107, dipnot 106).

⁴⁶ Metnin Sümerce aslının Sjöberg tarafından yapılmış İngilizce çevirisinden uyarlanmıştır. Orijinal çeviri için bkz.: Sjöberg, 1976: 161.

⁴⁷ Metnin Sümerce aslının Sjöberg tarafından yapılmış İngilizce çevirisinden uyarlanmıştır. Orijinal çeviri için bkz.: Sjöberg, 1976: 161.

É-dub-ba-a metnlerinin, okullardaki gerçek katip eğitimini aktarmaktan ziyade ideal katip eğitim şeklini anlattığı ve bu metinlerin yukarıda da belirttiğimiz gibi kurgusal olduğu kabul edilmektedir (Robson, 2001: 39). Ancak yine de bu diyalogların, katip eğitiminde çokdilliliğe verilen önemi yansıttığından şüphe yoktur⁴⁸.

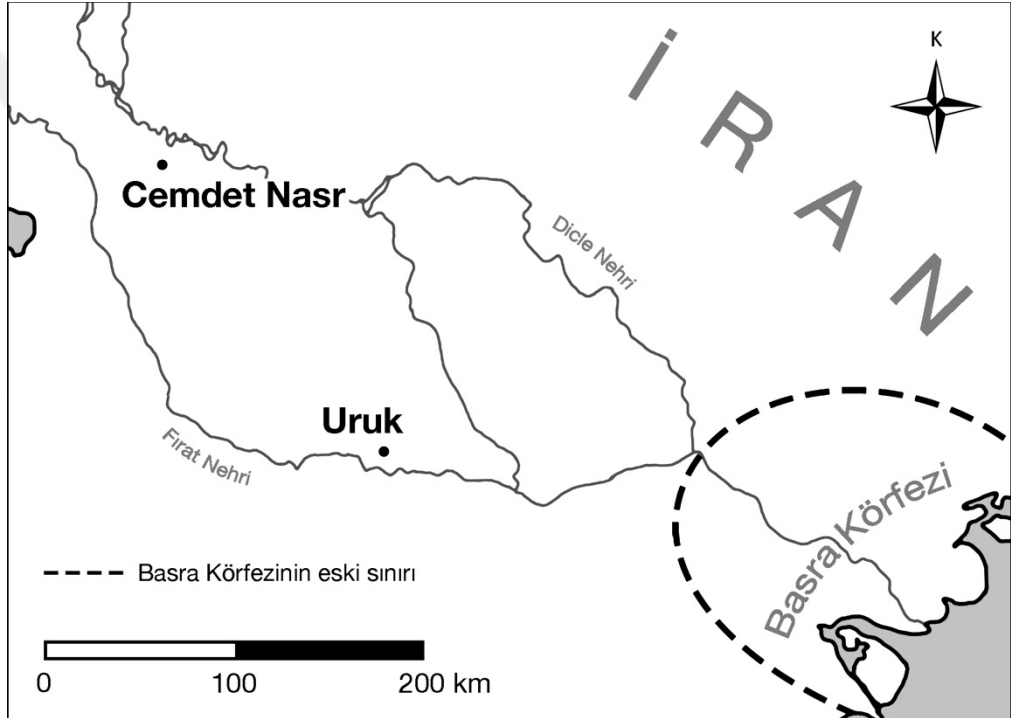
Çokdilliliğin Eski Yakınoğu’da gerek toplumsal alanda gerekse arşivler, katip okulları, saray ve tapınak gibi çevrelerde önemli rol oynayan bir unsur olmasının sonucu olarak, iletişim sıkıntılarına yönelik bir ihtiyaç olan sözlü çeviri pratiklerinin yanı sıra diplomatik alanda iletişim, katip çevrelerinde dil eğitimi ve ölen eski dillerin ve bu dillere ait edebiyatın korunması ve üst düzey yöneticiler ile hanedan mensuplarının prestij ve propaganda çabaları gibi çeşitli amaçlarla yazılmış çokdilli metinlere Eski Yakınoğu’nun tüm dönemlerinde ve pek çok farklı bölgede rastlanmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde MÖ 3. Binyılın başından MÖ 2. Binyılın sonuna kadar geçen dönemde Eski Yakınoğu’daki arşivlerde görülen çeşitli türlerdeki çokdilli çiviyazılı metinler ve gerek toplumsal alanda gerekse arşivler, katip okulları, saray ve tapınak gibi çevrelerde gözlemlenebilen çokdillik örnekleri kronolojik sıraya göre ve bölgelere ayrılarak ele alınacaktır.

Bilinen en eski yazılı belgeler Güney Mezopotamya’da Uruk şehrinin *Geç Uruk* (Uruk IV, III: MÖ 3200-3000) tabakasından ve aynı dönemde kuzeyde Kiş kenti yakınlarındaki Cemdet Nasr’dan (Harita 2.1.) gelmektedir (Woods, 2010: 33-34; Bottéro, 1992: 28, 69-70; Cooper, 2004: 75-76). Çiviyazısının en erken formu olarak bilinen *logogram* temelli bir yazı sisteminin kullanıldığı bu metinlerin dilinin, söz konusu dönemde Güney Mezopotamya’da hakim olan *asyanik dil*⁴⁹ Sümerce olduğu kabul edilmektedir. Bottéro bu evrede çiviyazısının, yazıdan ziyade bir “hatırlatma aracı (İng.: mnemonic device)” olduğunu ve konuşulan dil ile bağlantısı olmadığını belirtmiştir (Bottéro, 1992: 67-79). Çiviyazısının bir hatırlatma aracından çıkarak gerçek anlamda bir yazı sistemine dönüşmesi, Güney Mezopotamya’ya Ebu Selabih’de bulunan Sümerce metinlerdeki *semitik* katip isimlerinden anlaşıldığı kadarıyla MÖ 3. Binin ilk yarısında gelen doğu semitik kökenli *Akkad* toplumunun (Biggs, 1966: 77-78; 1967: 56-57) Sümer çiviyazısını kullanmaya başlaması ve bu

⁴⁸ É-dub-ba-a üzerine detaylı bilgi için bkz.: Sjöberg, 1976 ve Volk, 2000.

⁴⁹ Bkz.: Peker, 2009b

toplumun konuştuğu doğu semitik kökenli dilin Sümerce ile etkileşime girmesiyle mümkün olmuştur (Bottéro, 1992: 84-86). Bu dönemde Güney Mezopotamya'nın güneyinde Sümer toplumu ve dili hakimken, kuzeyinde ise Akkad toplumu ve dili hakim olmuş, ancak her iki bölgede de Sümerce ve Akkadça konuşulmuş, her iki toplum da bir arada ikidilli topluluklar oluşturmuşlardır (Cooper, 1993: 72-73; Gelb, 1960: 258-259; van de Mieroop, 2006: 74). Dolayısıyla Eski Yakındoğu'da çokdillilik ve diller arası etkileşime dair en erken veriler Güney Mezopotamya'dan; MÖ 3. Binyılın ilk yarısındaki Sümerce çiviyazılı metinlerden gelmektedir.

Harita 2.1: Geç Uruk Döneminde Güney Mezopotamya'da yazılı belgelerin bulunduğu merkezler (Harita: M. Oral)

MÖ 3. Binyılda çokdilli metin pratiklerinin ise ilk kez Güney Mezopotamya'nın dışındaki merkezlerde ortaya çıktığı görülmektedir. Güney Mezopotamya'da Geç Uruk ve Cemdet Nasr Döneminin sonundan (MÖ 2900) Sargon'un hakimiyetine (MÖ 2350) kadar geçen ve Erken Hanedan olarak adlandırılan dönemde çiviyazısı Güney Mezopotamya sınırlarını aşarak Orta Fırat ve Suriye'de Ebla (Tel Mardikh), Nabada (Tel Beydar) ve Mari (Tel Hariri) kentlerine ulaşmıştır. Erken Hanedan Döneminin son yüzyılında Ebla'da, bölgenin semitik kökenli yerli

dilinin (Eblaca) çiviyazısına uyarlanmasıyla birlikte Eblalı katipler tarafından çiviyazısı ve Sümerce eğitimini bölgede yerleştirmek amacıyla Güney Mezopotamya'da Şuruppak ve Ebu Selabih'ten alınan Sümerce tekdilli sözcük listelerinin Sümerce-Eblaca ikidilli versiyonları hazırlanmıştır. MÖ 3. Binyılın sonuna doğru ise İran'da Susa'da, bölgenin yerel yazı sistemi olan Linear Elam yazısının yanında çiviyazısıyla Eski Akkadça dilinde yazılmış ikidilli dört krali yazıt bulunmaktadır.

2.1.1. Güney Mezopotamya

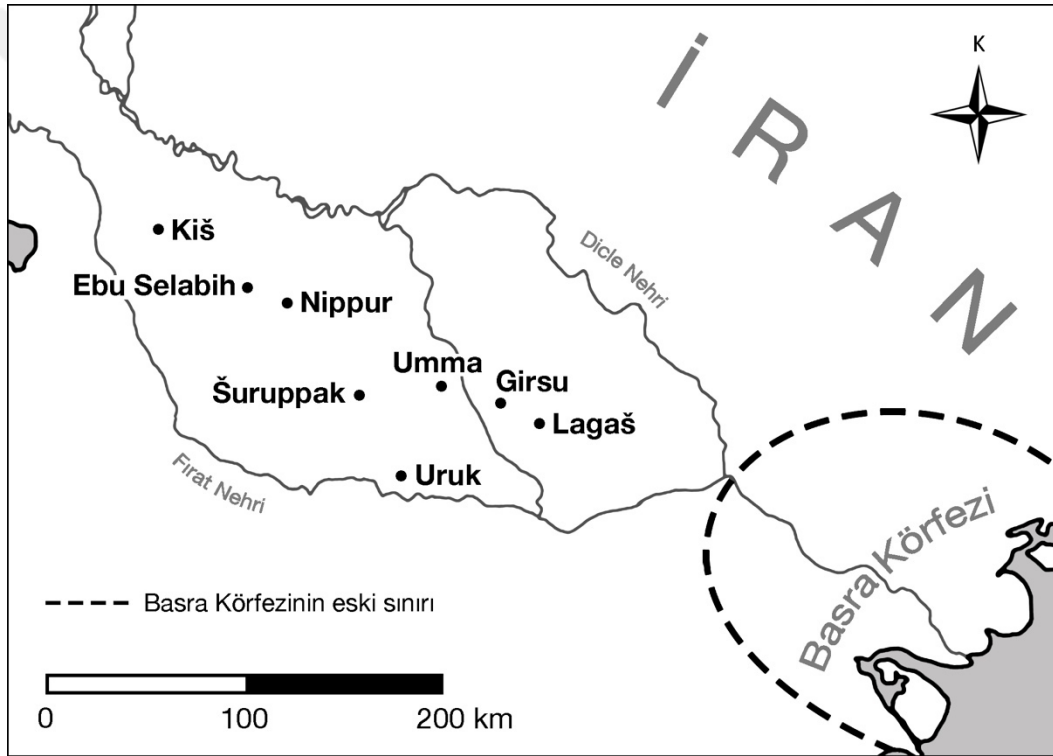
2.1.1.1. MÖ 3. Binyılda Güney Mezopotamya'da Sümerce-Akkadça İkidilliliği

Antikitede Babil olarak adlandırılan ve coğrafi olarak modern Irak sınırları içinde kuzeyde Bağdat şehrinden güneyde Basra Körfezi'ne kadar uzanan bölgeyi ifade eden Güney Mezopotamya'nın MÖ 3. Binyıldan itibaren, güneyde (Ur, Uruk, Lagaş vd.) Sümerce; kuzeyde (Şuruppak, Ebu Selabih vd.) ise Akkadça dilini konuşan toplumlarca iskan edildiği ve Eski Babil Dönemine (MÖ 2003-1595) kadar her iki dilin de aynı merkezlerde konuşulduğu ve birbirini etkilediği düşünülmektedir⁵⁰ (Cooper, 1993: 72-73; Edzard, 2003: 173; Gelb, 1960: 258-259; van de Mieroop, 2006: 74;). Sümer Kral Destanlarından *Enmerkar ve Aratta Kralı* hikayesinin 142. satırında Sümer ülkesi için yapılan eme-ha-mun ki-en-gi tanımlanması, söz konusu bölgenin ikidilli yapısının eskiçağ metinlerinde de vurgulanması olarak yorumlanmıştır. İlk kez Kramer bu ifadenin çevirisini “*harmony-tongued Sumer*” olarak yapmıştır (Kramer, 1952). Soden ve Sjöberg ise eme-ha-mun'u Akkadça *lišan mithurti* ifadesi ile eşitleyerek “*harmonische Sprache*” şeklinde çevirirken, Soden bu ifadenin aynı bölgede yer alan Sümerce ve Akkadçayı tanımladığını belirtmiş (von Soden, 1959: 132), Sjöberg ise 144. ve 145. satırlarda geçen Amurru ve “tüm kainat” ifadelerine de dayanarak bu tanımın sadece Sümer ülkesini değil bütün dünyayı kapsadığını, dolayısıyla tüm

⁵⁰ Sümerceden Akkadçaya, Akkadçadan da Sümerceye aktarılmış pek çok ödünç sözcük ve gramatik öge mevcuttur. Akkadçada Eski Babil Döneminde görülen Sümerce ödünç sözcükler için bkz.: Lieberman, 1977, Akkadçadan Sümerceye alınan ödünç sözcükler için bkz.: Kraus, 1970; Civil, 2007.

dünyanın dillerine gönderme yaptığını savunmuştur⁵¹ (Sjöberg – Bergmann, 1969: 83). Cooper ise her ne şekilde çevrilirse çevrilsin bu ifadenin, Sümer ülkesindeki Sümerce-Akkadça ikidilliliğine ve bu durumun Erken Hanedan Dönemindeki varlığına işaret ettiğini belirtmiştir (Cooper, 1973: 246: dipnot 53)⁵².

Sümerce-Akkadça ikidilliliğine dair ilk veriler, Güney Mezopotamya'nın kuzeyindeki Ebu Selabih ve Şuruppak kentlerinde ele geçen ve yaklaşık olarak Erken Hanedan II Dönemine (MÖ 2600-2500) tarihlenen çiviyazılı Sümerce metinlerden gelmektedir (Harita 2.2.; Cooper, 1973: 239-240, Woods, 2006: 100).

Harita 2.2: Erken Hanedan Döneminde Güney Mezopotamya'da çiviyazılı belgelerin bulunduğu merkezler (Harita: M. Oral)

Ebu Selabih metinlerinin kolofonlarında özellikle erken dönem semitik şahıs isimlerinde sıkça rastlanan ve semitik kültürde önemli yeri olan tanrı ismi *Il'*in *teoforik* öge olarak sıkça geçtiği *Puzúr* (PÙ.ŠA)-il, *En-na-il*, *I-ku-gu-il*, *A-lum-i-lum*, *I-lum-ma-*

⁵¹ eme-ha-mun geçtiği farklı metinler ve anlamları için bkz.: Sjöberg – Bergmann, 1969: 83-84

⁵² Enmerkar ve Aratta Kralı hikayesinin son yıllarda yayınlanmış çevirileri için bkz.: Vanstiphout, 2003: 49-96; Adalı – Görgü, 2016: 3-26.

lik gibi katip isimlerine rastlanması nedeniyle bu bölgede yazılı dil olarak Sümerceyi kullanan semitik kökenli katiplerin bulunduğu düşünülmektedir (Biggs, 1966: 77; 1967: 60; Cooper, 1973: 239-240). Ebu Selabih metinlerinde ayrıca Akkadçadaki *u* bağlacı ve *in (ina)* edatı gibi bazı semitik kökenli öğeler de tespit edilmiştir (Krebernik, 1998). Bunun yanı sıra güneydeki merkezlerden gelen Sümerce metinlerde, Akkadçadan ödünç alınan şám “fiyat”, ha-zi “balta” ve daha geç dönemde dam-ha-ra “çatışma” gibi sözcüklere de rastlanmaktadır (Gelb, 1960: 266).

Erken Hanedan Dönemindeki çiviyazısının büyük oranda logogram karakterli olması nedeniyle Sümerce yazılan bir metnin gerçekte Akkadça veya başka bir dilde okunuyor olması ihtimali de söz konusudur. Civil, Ebla Sümercesi üzerine yaptığı çalışmada bu konuya değinerek Akkadça konuşan birisinin Sümerceyi dört şekilde kullanabileceğini belirtmiştir: Sümerceyi Sümerce okumak; Sümerceyi -bir nevi ‘simultane tercümeyle’- Akkadça okumak; Sümerceyi Sümerce yazmak ve Akkadçayı Sümerce yazmak (Civil, 1984: 76). *Alloglottography*⁵³ olarak adlandırılan 2. ve 4. kullanım şekillerini MÖ 3. Binyılda Ebla’daki metinlerde ve daha geç dönemlerden itibaren Akkadça, Hititçe, Hurrice gibi çiviyazısının yoğun olarak kullanıldığı dillerde yazılmış metinlerde de görmek mümkündür. Bu gibi metinlerde pek çok sözcüğün tam fonetik yazımı yerine daha kısa olan Sümerce logogramlar kullanılmış ve bu logogramların sonlarına, sözcüğün yazıldığı şekilde Sümerce değil, başka bir dilde okunduğuna işaret eden fonetik indikatörler eklenmiştir. Ur’da bulunan Erken Hanedan Dönemine tarihli bir yazıt⁵⁴, henüz Akkadçanın çiviyazısına uyarlanmadığı dönemde bu şekilde yazılmış Akkadça metinlerin ilk örneklerinden biridir⁵⁵.

Yukarıda verdiğimiz örneklerden, Güney Mezopotamya’da Erken Hanedan Döneminde hem Sümercenin hem de Akkadçanın yazılı alanda belli ölçüde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Akkad İmparatorluğu döneminden (MÖ 2334-2154) itibaren ise Güney Mezopotamya’da Akkadçanın tam olarak çiviyazısına uyarlanmaya

⁵³ “Bir metni okunduğu dilden farklı bir dilde yazmak” şeklinde tanımlanabilecek *Alloglottography* kavramı ilk kez Ilya Gershevitch tarafından, Bisitun yazıtının oluşturulması üzerine yaptığı çalışmada (Gershevitch, 1979; ayrıca bkz.: Rubio, 2006a) üretilmiştir.

⁵⁴ BM 122255, (Sollberger, 1965: 1; Frayne, 2007: 403)

⁵⁵ Sollberger söz konusu yazıtın 4. satırında yer alan “dam-sud” ifadesinin DAM (*aššat*)-*sù* “onun karısı” şeklinde Akkadça okunması gerektiğini ifade etmiştir (Sollberger, 1965: 1).

başladığı ve bu dönemde bu dilin Sümerceden daha yaygın olarak yazıldığı görülmektedir⁵⁶. Woods, bu dönemde Akkadçanın idare ve propaganda dili olarak Sümercenin yerine geçtiğini belirtmiştir (Woods, 2006: 93). III. Ur Döneminde tekrar yazılı metinlerde ağırlıklı olarak Sümerce kullanılmaya başlamıştır. Ancak bu dönemde gittikçe artan semitik kökenli yer ve şahıs isimlerinden anlaşıldığı kadarıyla Güney Mezopotamya’da Akkadça dili, Sümerceden daha yaygın konuşulmaktadır (Gelb, 1960: 270).

Güney Mezopotamya’da Sümerce ve Akkadçanın MÖ 3. Binyıl boyunca etkileşim içinde olduğu ve her iki dilin de çiviyazısına uyarlandığı açıkça görülse de, bölgede doğrudan bu döneme ait herhangi bir ikidilli ve çokdilli metne rastlanmamıştır. Bununla birlikte elimizde III. Ur ve Akkad hanedanlarından bazı krallara ait yazıtların Eski Babil Döneminde (MÖ 2004-1595) oluşturulmuş kopyaları bulunmaktadır. Bu kopyalar muhtemelen Eski Babil Dönemi katip okullarında katip eğitiminin bir parçası olarak yazılmaktaydılar (Sjöberg, 1976: 166). Bu kopyalar arasında Nippur’da bulunan ve Akkad krallarından Sargon (MÖ 2334-2279), Rimuş (MÖ 2278-2270) ve Maniştusu’ya (MÖ 2269-2255) ait krali yazıtların Eski Babil Döneminde oluşturulmuş kopyalarını içeren Ni 3200 ve CBS 13972 tabletlerinde Sargon’a ait iki yazıtın ve Rimuş’a ait bir yazıtın kopyası paralel sütun formatında Sümerce-Akkadça ikidilli yazılmıştır (Frayne, 1993: 9-12, 27-29, 67-69; Gelb-Kienast 1990: 157-167, 215-217). Kolofonlarından anlaşıldığı kadarıyla tabletlerdeki kopyaların arketipleri Nippur’da, Enlil’e ait Ekur tapınağındaki stellerde yer almaktaydı (Frayne, 1993: 9). Bu örneklerin yanı sıra III. Ur Dönemi krallarından Şulgi’ye (MÖ 2094-2047) ait bir adak yazıtının Şaduppum’da (Tel Harmal) bulunan

⁵⁶ Akkadçanın MÖ 3. Binyılın sonuna kadar kullanılan yazılı olarak belgelenmiş en eski formu modern bilimde Eski Akkadça (ya da Sargon Akkadçası) olarak adlandırılmaktadır. MÖ 2. Binyıldan itibaren Eski Akkadçanın yerine Güney Mezopotamya’da Babilce, Kuzey Mezopotamya’da ise Assurca olarak adlandırılan iki farklı Akkadça diyalekti görülmektedir. Hilgert, Babilce diyalektinin III. Ur Döneminde oluştuğunu belirtmiştir (Hilgert, 2002: 168). Babilce ve Assurca diyalektleri kendi içlerinde dönemlerine göre Eski, Orta ve Yeni olarak ayrılmaktadırlar. Ayrıca MÖ 2. Binyılın ikinci yarısından itibaren, edebi metinlerde kullanılan Standart Babilce ile Mezopotamya dışındaki merkezlerde kullanılan ve Periferal Akkadça olarak adlandırılan iki diyalekt ortaya çıkmaktadır (Huehnergard, 2011: xxv-xxvii). Genel olarak Eski ve Orta Babil Akkadçası temelli olmakla birlikte Periferal Akkadça, Hitit; Nuzi; Ugarit; Emar; Alalah; Mısır; Kenan gibi birbirinden farklılıklar gösteren çok sayıda farklı kola ayrılmaktadır. Akkadçanın diyalektleri arasındaki bazı temel gramatik farklılıklar Streck tarafından derlenmiştir (Streck, 2011). Akkadça ismi, çalışmamızda Akkad dilinin tüm evrelerini ve tüm bölgesel diyalektlerini kapsayacak şekilde kolektif bir kavram olarak kullanılmıştır.

paralel sütun formatında oluşturulmuş Sümerce-Akkadça ikidilli kopyası⁵⁷ ve Gudea'ya (MÖ 2141-2122) ait bir krali yazıtın Schøyen Koleksiyonu'nda yer alan interlinear formatta oluşturulmuş Sümerce-Akkadça ikidilli kopyası⁵⁸, MÖ 3. Binyıla ait metinlerin Eski Babil Döneminde oluşturulmuş diğer ikidilli kopyalarıdır.

Ni 3200 ve CBS 13972 tabletlerinde korunan yazıtlar arasında yalnızca Sargon, Rimuş ve Maniştuşu'ya ait yazıtların Sümerce-Akkadça ikidilli yazılmış olması, tamamı Sümerce veya Akkadça tekdilli olarak kompoze edilmiş bu yazıtların sonradan ikinci dile çevrilmesinden ziyade, her bir yazıtın olduğu gibi kopyalanarak aktarıldığını ve bu kopyalama sırasında ikidilli yazıtların ikidilli, tekdilli yazıtların ise tekdilli olarak kayda geçtiğini düşündürmektedir. Dolayısıyla bu üç kopyanın arketipinin de ikidilli olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Hallo bu kopyaların arketiplerini, Mezopotamya'da bilinen en eski ikidilli yazıtlar olarak tanımlamıştır (Hallo, 1996: 158). Ayrıca Gelb, Akkad İmparatorluğu döneminde krali metinlerin ve yıllıkların yazımında her iki dilin de kullanıldığına dikkat çekerek, bu dönemde Güney Mezopotamya'da Sümerce-Akkadça ikidilli yazıtların varlığının kabul edilebileceğini öne sürmüştür (Gelb, 1960: 268).

2.1.2. Suriye

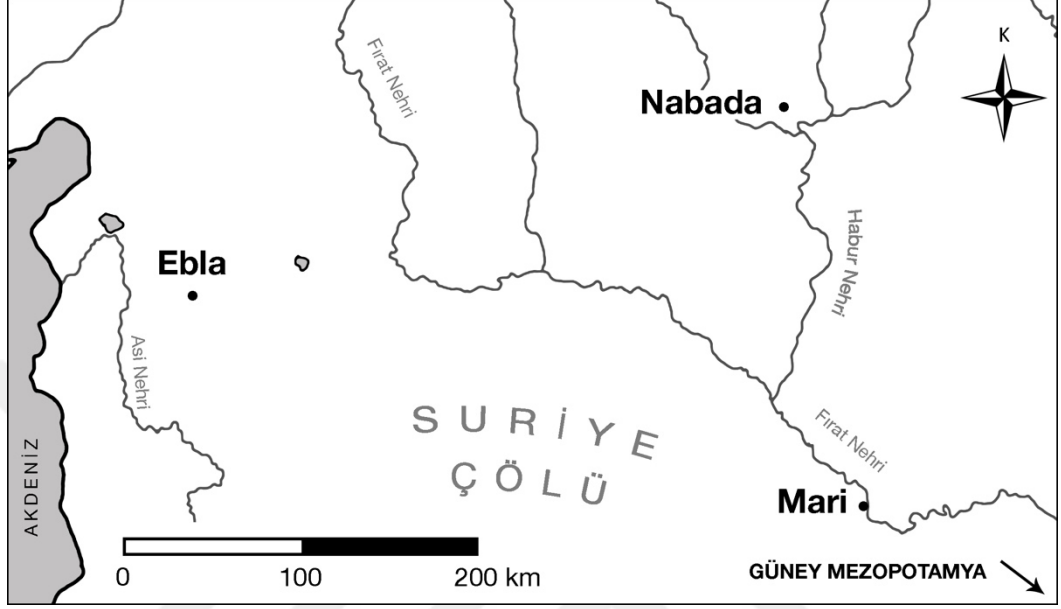
MÖ 4. Binyılın sonunda ilk kez Güney Mezopotamya'da Sümerce ile başlayan çiviyazısı pratiği, Erken Hanedan Döneminin sonunda Suriye'de Ebla (Tel Mardikh) ile Nabada (Tel Beydar) ve Orta Fırat bölgesinde Mari (Tel Hariri) kentlerine kadar ulaşmıştır (Harita 2.3.). Söz konusu merkezlerde Güney Mezopotamya'nın Erken Hanedan Dönemi katiplik geleneği yerleşmiş ve Güney Mezopotamya'nın dil ve yazı özellikleri bu merkezlerde oluşturulmuş metinlerde kendini göstermiştir⁵⁹. Ancak bu

⁵⁷ N 2230 + N 4006 (Frayne, 1997: 144-146; Gelb – Kienast, 1990: 344-347)

⁵⁸ MS 2814 (Wilcke, 2011: 29)

⁵⁹ Mari ve Nabada merkezleri, bu arşivlerde çokdilli metinlere rastlanılmaması nedeniyle çalışmamız kapsamında ele alınmayacaktır. Mari'nin Güney Mezopotamya kültürüyle ilişkisi için bkz.: Gelb, 1992; Nabada metinleri için bkz.: Ismail – Sallaberger, 1996.

merkezler arasında Ebla, MÖ 3. Binyılın ilk çokdilli metinlerini içermesi açısından önemlidir.

Harita 2.3: MÖ 3. Binyılda çiviyazılı metinlerin Güney Mezopotamya dışında bulunduğu merkezler (Harita: M. Oral)

Bir önceki başlıkta değindiğimiz şekilde anadili Sümerce ve Akkadça olan toplulukların Güney Mezopotamya'daki pek çok merkezde bir arada yaşıyor olmaları, bu bölgede hem Sümerce hem de Akkadça diline hakim olan ikidilli katip ekollerinin oluşmasını sağlamıştır. Ancak Sümerce konuşan toplulukların yaşadığı bölgeden 900 km. kadar uzakta bulunan Ebla'da, bölgenin Sümerceden tamamen farklı yerli dilini konuşan katiplerin çiviyazısının yanı sıra yabancı bir dil olan Sümerceyi de öğrenmek zorunda olmaları, ilk kez Sümerce sözcüklerin yanında bunların başka bir dilde karşılıklarının verildiği sözcük listelerinin oluşturulması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Cooper, 1993: 73).

2.1.2.1. Ebla Arşivlerinin Dili, Sümerce-Eblaca İkidilliliği ve Ebla Arşivlerinde Bulunan İkidilli Sözcük Listeleri

Kuzey Suriye’de, modern Halep kentinin 60 km güneybatısındaki Tel Mardikh’de bulunan Ebla’da ilk kazılar 1964 yılında Paolo Matthiae başkanlığında başlamıştır (Matthiae, 1981: 40-61). 1973 yılında açığa çıkarılan G Sarayında, yedi adet arşivde 15.000 kadar çiviyazılı tablet ve tablet fragmanı⁶⁰ bulunmuştur (Archi, 1986; Matthiae, 1986). Erken Hanedan IIIb (MÖ 2450-2350) Dönemine tarihlenen arşivlerin (Gelb, 1981: 56-59; Sollberger 1982: 221-226), Ebla kralları Iğriş-halab, İrkab-Damu ve İş’ar-Damu dönemlerini kapsadığı düşünülmektedir⁶¹. Arşivlerde bulunan metinlerin edisyonları Roma Üniversitesi tarafından ARET (*Archivi reali di Ebla. Testi*) ve Napoli Üniversitesi tarafından MEE (*Materiali epigrafici di Ebla*) adlı iki ayrı seride yayınlanmıştır.

Ebla arşivlerinde Sümerce metinlerin yanı sıra bölgenin yerli dilinde yazılmış metinlere de rastlanmıştır. “Eblaca” olarak adlandırılan bu dilin Akkadça gibi semitik bir dil olduğu kabul edilse de söz konusu dilin kökeni ve diğer semitik dillerle akrabalığı, filologlar arasında tartışma konusu olmuştur. Sonuç olarak Ebla arşivlerinin bu ikinci dilinin kökeni üzerine (erken) kuzey semitik; kuzeybatı semitik⁶²; (kuzey)doğu semitik; Eski Akkadçanın kuzeybatı lehçesi ve Suriye-Mezopotamya bölgesinin yazılı ortak dili şeklinde farklı görüşler bulunmaktadır⁶³.

⁶⁰ Pettinato’ya göre Ebla arşivlerinde 1800 kadar tam metin, yaklaşık 4700 büyük fragman ve 10.000 civarında çok küçük fragman bulunmaktadır (Pettinato, 1979).

⁶¹ Ebla kronolojisi ve Ebla krallarının Mezopotamya ve diğer Suriye çağdaşlıkları için bkz.: Archi, 1996; Biga, 2003.

⁶² Semitik dillerin kuzeybatı kolunun, günümüzde yaygın olarak Amurruca, Ugaritçe, Aramice ve Kenanca gibi Suriye, Orta Fırat ve Levant çevresinde konuşulan semitik dilleri kapsadığı kabul edilmektedir. Kuzeybatı semitik diller üzerine detaylı bilgi için bkz.: Hasselbach – Huehnergard, 2007; Gzella, 2012.

⁶³ Pettinato, Eblacanın semitik dillerin kuzeybatı koluna ait bilinmeyen bir dil olduğunu ve Kenan diyalektleriyle yakın ilişki içinde olduğunu öne sürmüştür (Pettinato, 1975: 378; 1976a: 44). Krebernik’e göre ise bu dil, içerisinde kuzeybatı semitik olarak sınıflandırılacak öğeler de barındırmakla birlikte, “Akkadçanın erken bir lehçesi” sayılabilecek derecede Akkadçaya yakın bir dildir (Krebernik, 1996a). Gelb ise Eblacanın ilişkide olduğu en yakın dilin Eski Akkadça olduğunu ifade etmiş, ancak bu dilin başlı başına bir dil olduğunu ve Akkadçanın bir lehçesi sayılmaması gerektiğini belirtmiştir (Gelb, 1977: 25; 1981: 52 ayrıca bkz.: Rubio, 2006b; Huehnergard, 2006: 4-5). Farklı bir görüşle Gordon, bu dilin içerisinde hem doğu hem de batı semitik özelliklerinin görülmesinden dolayı Eblacanın, katipler, tüccarlar ve diplomatlar tarafından kullanılan bir “yazılı ortak dil” olduğunu ve konuşulan bir dil olmadığını öne sürmüştür (Gordon, 1997: 101). Buccellati ise Eblacanın yazıya geçirildiği MÖ 3. Binyıl’da doğu ve batı semitik ayrımının henüz oluşmadığını, bu

Ebla arşivlerinde bulunan metinlerin tipolojik özellikler yönünden Güney Mezopotamya'nın kuzeyindeki Şurupak (Fara) ve Ebu Selabih'te bulunan metinlerle taşıdıkları benzerliklerden, çiviyazısının Ebla'ya bu merkezlerden geldiği anlaşılmaktadır⁶⁴. Arşivlerdeki Sümerce-Eblaca ikidilliliğinin de bu durumdan kaynaklı ve sadece yazılı alanda geçerli bir ikidillilik olduğu düşünülmektedir. Pettinato, yerli dil Eblacanın dışında Ebla arşivlerinde bulunan metinlerin %80'inin Sümerce yazıldığına değinmiş, bununla birlikte Sümercenin Ebla'da yalnızca katipler tarafından yazılı alanda kullanılan bir dil olduğunu ve Sümerce yazılan metinlerin aslında Eblaca okunduğunu ifade etmiştir (Pettinato, 1975: 367-368; 1976: 50). Ayrıca bkz.: Civil, 1984: 76; Civil – Rubio, 1999: 263-66).

İçeriğini ağırlıklı olarak idari metinlerin oluşturduğu Ebla arşivleri arasında, L.2769 no'lu odada bulunan C arşivinde Sümerce-Eblaca ikidilli sözcük listelerine ait çok sayıda tablet ve tablet fragmanı ele geçmiştir (Archi, 1986: 78-79). Sümerce-Eblaca ikidilli sözcük listelerinin ilk edisyonunu yapan Pettinato, bu listelere ait 114 fragmanı, en iyi korunan listeden başlayarak *A (+AZ)*, *B* ve *C* olmak üzere 3 ana listede toplamıştır (Pettinato, 1982: xvii-xxxiv). Conti, bu sınıflandırmaya *D* listesini de eklemiştir (Conti, 1990). Archi ise Pettinato tarafından yapılan isimlendirmelere sadık kalarak, ortografik özellikler ve kolofonlarda geçen katip ve yönetici isimleri üzerinden yaptığı sınıflandırmaya göre ikidilli listelerin kronolojik sıralamasını *D*; *C*; *A (+A₂)*; *B* şeklinde yapmıştır⁶⁵ (Archi, 1992: 17-23).

nedenle bu dilin içerisinde her iki kola ait dillerden de özellikler görülebileceğini belirtmiştir (Buccellati, 1992: 95-100). Aynı düşünceden yola çıkan Lipinski, Ebla dilini "Paleosyrian" olarak adlandırmış ve bu dili Ugaritçe ve Amurrucayla birlikte "kuzey semitik" grubuna dahil etmiştir (Lipinski, 1997: 48-50).

⁶⁴ Ebla'nın Şurupak (Fara) ve Ebu Selabih bölgeleriyle olan bağlantısı için bkz.: Gelb, 1977; 1981; Ebla'ya Kiş bölgesinden aktarılan çiviyazısı ve dil özellikleri için bkz.: Archi, 1987; Ebla'nın Mari ve Kiş bölgesiyle arkeolojik bağlantıları için bkz.: Moorey, 1981;

⁶⁵ Tüm bu çalışmalara göre Sümerce-Eblaca ikidilli sözcük listelerini şu şekilde sıralamak mümkündür: *D listesi*: yönetici Arrukum döneminde (Irkab-Damu dönemi) yazılmış ve toplamda 880 madde içeren 5 adet orta büyüklükte tableten oluşan bir seri (Conti, 1990; Archi, 2006: 46-48);

C listesi: yönetici Ibrium döneminde (İş'ar-Damu dönemi) yazılmış, 1089 madde içeren 1 adet büyük tablet (TM.75.G.5653+);

A listesi: *C* listesinin, aynı dönemde oluşturulmuş duplikatı (TM.75.G.2000 + 2005 + 2006; TM.75.G.3528; TM.75.G.4526; TM.75.G.4504; TM.75.G.3433);

A₂ listesi: *C* ve *A* listelerine ek olarak oluşturulmuş ve 1090-1457 arası maddelerin de eklendiği liste (TM.75.G.10023 + 11301);

Katip eğitiminin temel kaynaklarından biri olan sözcük listelerine Eski Yakınoğu'da çiviyazısının kullanıldığı tüm dönemlerde ve bu yazı kültürünün yerleştiği hemen her merkezde rastlamak mümkündür⁶⁶. İlk kez Geç Uruk Döneminde Güney Mezopotamya'da yazının icadını takiben kullanılmaya başlanan sözcük listeleri, Sümerce sözcüklerin meslekler; kaplar; giysiler; tahıllar; kuşlar; balıklar; metal eşyalar; ahşap eşyalar gibi günlük hayatta karşılaşılan canlı ve cansız varlıklara ait isimlerin çiviyazısıyla yazılmasıyla oluşturulmuş listeler şeklinde ortaya çıkmıştır⁶⁷. Sözcük listelerinin Geç Uruk Dönemi sonrası gelişimi, özellikle Erken Hanedan Döneminde Güney Mezopotamya'da katip faaliyetinin en yoğun olduğu Şuruppak ve Ebu Selabih merkezlerinde ele geçen çok sayıda sözcük listesinden takip edilmektedir⁶⁸. Bu dönemden itibaren MÖ 3. Binyıl boyunca Geç Uruk Dönemine ait listeler, bazılarının üzerinde küçük değişiklikler yapılmakla birlikte neredeyse hiç değiştirilmeden kopyalanmaya ve kullanılmaya devam etmiştir. Erken Hanedan Döneminin sonlarında Ebla'da Iğriş-halab ve Irkab-Damu dönemlerinde (yak. MÖ 2400) Şuruppak ve Ebu Selabih bölgelerinden Sümerce sözcük listeleri alınarak Ebla'ya getirilmiş, Iş'ar-Damu döneminde (yak. MÖ 2350) ise Eblalı katipler kendi Sümerce sözcük listelerini ve aynı dönemde Sümerce sözcüklerin Eblaca çevirileriyle birlikte yazıldığı ikidilli sözcük listelerini oluşturmuşlardır (Paoletti, 2015: 50-52; Archi, 2006: 102-109).

Güney Mezopotamya katip okullarında büyük oranda bozulmadan bin yıl boyunca devam eden MÖ 3. Binyıl sözcük listesi geleneğine Ebla'nın getirdiği tek yenilik ikidillilik değildir. Güney Mezopotamya sözcük listelerinin tamamı, sözcüklerin anlam yakınlıklarına göre gruplandırılarak ayrı seriler halinde yazıldığı listelerdir. Bu tür listeler modern bilimde *tematik listeler* olarak adlandırılmaktadır.

B listesi: yönetici Ibbi-Zikir döneminde (Iş'ar-Damu dönemi) yazılmış ve önceki listelerde bulunan tüm maddelerin bir araya toplanmaya çalışıldığı, 1410 madde içeren çok büyük bir tablet (TM.75.G.2007; TM.75.G.2004 + 2001 + 2003).

⁶⁶ Orta Anadolu'da Assur Ticaret Kolonileri Döneminde Kaneş/Neşa (Kültepe) ve Suriye'de Eski Babil Döneminde Mari (Tel Hariri) kentlerinin arşivleri bu konuda birer istisna oluşturmaktadırlar. Bu kentlerin arşivlerinde çok sayıda çiviyazılı metin bulunmuş olmakla birlikte bu metinler arasında herhangi bir sözcük listesine rastlanmamıştır. Bununla birlikte Mellink Kaneş/Neşa'da bulunan, liste içerikli, üç sütunlu ve arşivdeki diğer tabletlere oranla büyük boyutta tabletlerden bahsetmekte ve bu tabletleri Ura = ğubullu serisine ait listelere benzertmektedir (Mellink, 1969: 206; 1970: 160; 1971: 164. Ayrıca bkz.: Civil 1976: 128, dipnot 17). Ancak bu tabletlerin edisyonları bulunmamaktadır.

⁶⁷ Geç Uruk Dönemi sözcük listelerinin özellikleri için bkz.: Englund, 1998: 82-84.

⁶⁸ Ebu Selabih ve Şuruppak'da bulunan sözcük listeleri için bkz.: Biggs, 1974; Deimel, 1923.

Ebla’da tematik listelerden farklı olarak sözcüklerin anlamlarının değil, yazımlarının ön plana alındığı bir sistem uygulanmıştır. Bu sisteme göre sözcükler, yazımlarında kullanılan ilk işaretlerin karakterine göre gruplandırılarak sıralanmışlardır. Bu sistemin kullanıldığı listeler ise *akrografik listeler* olarak adlandırılmaktadır.

Ebla arşivleri, şehrin yaklaşık MÖ 2300’de yıkılmasıyla sona ermektedir. İlk kez bu merkezde denenen çokdilli sözcük listesi pratikleri, Ebla’dan bağımsız olmakla birlikte MÖ 2. Binyılın ilk yarısında Güney Mezopotamya’da tekrar ortaya çıkacaktır.

2.1.3. Batı İnan

MÖ 3. Binyılda Mezopotamya’da hüküm süren krallardan Sargon, Rimuş, Gudea ve Şulgi’ye ait krali yazıtların Eski Babil Döneminde yazılmış ikidilli kopyaları bulunmakla birlikte, önceden de değindiğimiz gibi Mezopotamya’da doğrudan 3. Binyıla tarihlenebilecek herhangi bir çokdilli metin ele geçmemiştir. Bu döneme ait ilk çokdilli krali yazıtlarla Mezopotamya’nın doğusunda, modern İnan’ın Huzistan eyaletinin kuzeybatı sınırında yer alan Susa kentinde karşılaşılmaktadır. Susa kentinin akropolünde yapılan kazılarda, Avan Hanedanının son kralı Puzur-Inşuşinak’ın dönemine⁶⁹ tarihlenen (Gelb-Kienast, 1990) dört adet ikidilli krali yazıt ele geçmiştir.

2.1.3.1. Avan Kralı Puzur-Inşuşinak’a Ait İkidilli-İkiyazılı Krali Yazıtlar

Susa’da bulunan Puzur-Inşuşinak’a ait ikidilli ve ikiyazılı krali yazıtlarda çiviyazısının yanı sıra *Linear Elam* yazısı olarak adlandırılan bir yazı sistemi kullanılmıştır. Çiviyazısından bağımsız olarak İnan’da ortaya çıkan ve bu bölgede MÖ 3. Binyılın ikinci yarısı boyunca kullanıldığı düşünülen Linear Elam yazısı ilk keşfedildiği sırada *Proto Elam* yazısıyla ilişkilendirilmiş, ve ilk yayınlarda bu yazı sistemiyle oluşturulmuş yazıtlar Proto Elam yazıtları olarak adlandırılmışlardır (Vallat, 1986: 339; Scheil, 1905). İlk kez Hinz bu yazıyı Proto Elam yazısından bağımsız kabul

⁶⁹ Puzur-Inşuşinak’ın, Mezopotamya’da III. Ur hanedanının kurucu kralı Ur-Nammu (MÖ 2112-2095) ile çağdaş olduğu düşünülmektedir (Wilcke, 1987: 110).

ederek “elamische Strichschrift” olarak adlandırmıştır (Hinz, 1962). Meriggi de Proto Elam ve Linear Elam yazılarını birbirlerinden ayrı olarak kabul etmiş, Proto Elam yazısını “A yazısı” Linear Elam yazısını ise “B yazısı” olarak adlandırmıştır⁷⁰ (Meriggi, 1971: 184-220).

Bugüne kadar ele geçen Linear Elam yazılı belgeler, Susa’da bulunan 18 adet yazıt ve kil tabletin yanı sıra Şehdad’da bulunan bir keramik kap, Konar Sandal’da bulunan 4 adet kil tablet ve kökeni bilinmeyen 9 çeşitli objeyle birlikte toplamda 32 adettir (Desset, 2018: 397). Yazıtlar Scheil tarafından Latin harfleriyle isimlendirilmiştir (Scheil, 2005). Susa’da bulunan ve Puzur-Inşuşinak döneminde yazılmış A (Sb 17)⁷¹, B (Sb 6+177)⁷², C (Sb 87)⁷³ ve I (Sb 54+6617)⁷⁴ yazıtları, Linear Elam yazısının yanı sıra çivi yazısıyla yazılmış Eski Akkadça versiyonları da içeren ikidilli yazıtlardır. Yazıtların korunmuş olan Akkadça versiyonları okunabilmekle beraber yazı sisteminin kısmen çözümlenebilmiş olması nedeniyle Linear Elam yazılı versiyonlar tam olarak okunamamaktadır. Bu nedenle yazıtların içeriği hakkında bilinenler çoğunlukla Akkadça versiyonların çevirilerine bağlıdır.

⁷⁰ Linear Elam yazısı ve bu yazı sistemiyle oluşturulmuş metinler ile ilgili en güncel bilgiler Desset tarafından derlenmiştir (bkz.: Desset, 2018).

⁷¹ Aslan başı kabartmalı bir taş blok üzerinde Eski Akkadça ve Linear Elam yazılı adak yazıtı. Puzur-Inşuşinak dönemine ait diğer ikidilli yazıtlar arasında her iki versiyonun da tamamen korunduğu tek örnektir. Akkadça versiyon iki sütundan oluşmakta, ilk sütunda adak yazıtı ikinci sütunda ise lanet formülü yer almaktadır. (Scheil, 1905; André-Salvini, 1992: 87; Gelb – Kienast, 1990: 328-329).

⁷² Linear Elam yazılı bir kaya blok (Sb 6) ve Louvre Müzesi Susa koleksiyonunda yer alan çivi yazılı Eski Akkadça bir fragmanın (Sb 177) birleşmesinden oluşmaktadır. André-Salvini, her iki yazıt üzerindeki kabartma figürlerin bağlantısı ve materyalin benzerliğinden yola çıkarak bu iki parçanın dolaylı olarak birleştiğini kabul etmektedir. Bu durumda Linear Elamca versiyonunun muhtemelen büyük bir kısmının ve Akkadça versiyonunun lanet formülünden oluşan son kısmının korunduğu ikidilli bir yazıt söz konusudur (Scheil, 1905; André-Salvini, 1992: 88-89).

⁷³ Alabasterden bir heykel fragmanı üzerinde Linear Elamca ve Akkadça adak yazıtı. Akkadça versiyonun yalnızca büyük oranda logografik olarak yazılmış lanet formülü kısmı korunmuştur (Scheil, 1908; Gelb – Kienast, 1990: 337).

⁷⁴ Tanrıça Narunte’ye ait kireçtaşından bir heykelin üzerinde Linear Elamca ve Akkadça adak yazıtı. Yazıt, tanrıçanın oturduğu tahtın üzerinde; Akkadça versiyon sol tarafta, Linear Elamca versiyon ise sağ tarafta yer alacak şekilde konumlandırılmıştır. Her iki versiyonun da bir kısmı kırık (Scheil, 1913; André-Salvini, 1992: 90-91; Gelb – Kienast, 1990: 336).

2.2. MÖ 2. BİNYILDA ESKİ YAKINDOĞU'DA ÇOKDİLLİLİK VE ÇOKDİLLİ METİNLER

MÖ 2. Binyıl hem çiviyazısının hem de çiviyazılı literatürün köklü bir gelişim ve geniş alanda yayılım gösterdiği bir dönemdir. Bu dönemde Akkadça, yazılı alanda yalnızca Mezopotamya'daki merkezlerde kullanılan yerel bir dil olmaktan çıkarak çiviyazısının ulaştığı tüm merkezlerde idari metinlerin, diplomatik antlaşmaların ve mektuplaşmaların yazımında kullanılan bir *ortak dil* haline gelmiştir. Aynı şekilde Sümerce de edebiyat ve çiviyazısının temel öğrenim dili olarak tüm Eski Yakınoğu'da kullanılmaya devam etmiş, Mezopotamya dışında pek çok merkezde Güney Mezopotamya kökenli Sümerce edebi metinler yazılmıştır. Ayrıca bu döneme ait yazılı kaynaklarda Eski Yakınoğu'nun sosyolinguistik yapısı hakkında MÖ 3. Binyıla göre çok daha geniş bilgilere ulaşılmaktadır. Genel olarak binyılın ilk yarısını kapsayan Eski Babil Döneminde (MÖ 2004-1595) bu gelişmelerin ilk evrelerini gözlemek mümkündür. İlk kez III. Ur Döneminin yazılı belgelerinde varlıklarından haberdar olduğumuz ve şahıs isimlerinden anlaşıldığı kadarıyla Semitik dillerin batı koluna mensup bir dil konuşan Amurruların⁷⁵, özellikle Suriye, Orta Fırat, Kuzey Mezopotamya ve Diyala bölgesinde, kısmen de Güney Mezopotamya'da pek çok kente sızarak yerleşik toplumlarla bir arada yaşamaya başladıkları ve Amurru kökenli hanedanların bu bölgelerdeki pek çok merkezde yönetici konumuna geldikleri görülmektedir (van de Mieroop, 2006: 114-15; Streck, 2004: 313-14). Bununla birlikte yazılı alanda Amurru dilinin etkisi Akkadça metinlerde görülen ödünç sözcükler ve şahıs isimleriyle sınırlı kalmış, bu dil hiçbir merkezde yazıya geçirilmemiştir. Bu dönemde Güney Mezopotamya'da ortaya çıkan Eski Babil katip ekolü, Güney Mezopotamya'nın yanı sıra Suriye ve İran'da tüm büyük merkezlere yayılarak dönemin temel yazı kültürünü oluşturmuştur. Dönem boyunca bu merkezlerde yazılı alanda ağırlıklı olarak Eski Babil çiviyazısı, Akkadçanın Eski Babil diyalekti⁷⁶ ve Sümerce kullanılmıştır. Yalnızca Kuzey Mezopotamya'da Assur ve Assurlu tüccarların Anadolu'da kurdukları ticaret kolonilerinin yer aldığı başlıca merkezlerden

⁷⁵ *amurru(m)* sözcüğü Akkadça "batı" anlamına gelmektedir. Sümerce karşılığı ise aynı anlama gelen *mar-tu* (MAR.TU) sözcüğüdür. Amurru şahıs isimleri, dili ve genel tarihi için bkz.: Buccellati, 1966; Gelb, 1980; Knudsen, 1991; Knudsen, 2004; Streck, 2000.

⁷⁶ Bkz.: dipnot 56

Kaneş/Neşa'da (Kültepe), Akkadçanın Eski Assur diyalekti ve Eski Babil iviyazısından farklı hece değerlerine ve işaret biçimlerine sahip olan Eski Assur çiviyazısı kullanılmıştır. Ayrıca Anadolu'nun yerli dillerinden Hititçe ve Luvicenin vokablerine ve bazı temel özelliklerine ilişkin en erken veriler de Kaneş/Neşa'da ele geçen metinlerde görülmektedir. Bunun yanı sıra bu dönemde Suriye, Mezopotamya ve İnan'da Hurrice, Gutice ve Elamca gibi dillerle ilgili doğrudan ve dolaylı bilgi sağlayan daha fazla kaynak bulunmaktadır.

M 2. Binyılın ikinci yarısında çiviyazısı, yayılımının en geniş sınırlarına ulaşarak doğuda İnan'dan kuzeyde Orta Anadolu'ya; batıda Levant'tan güneyde Mısır'a kadar tüm Eski Yakındoğu coğrafyasında kullanılmaya başlamış ve bu durum, bu dönemde Eski Yakındoğu'da konuşulmuş çok sayıda dilin doğrudan veya dolaylı olarak belgelenmesini sağlamıştır. Siyasi alanda güç dengelerinin büyük oranda değiştiği bu dönemde Orta Anadolu'da Hattuşa'da (Boğazköy), Hint-Avrupa kökenli Hititler tarafından merkezi bir krallık kurulmuş ve Hitit kralı I. Muşili, Suriye'de Yamhad krallığı ile Güney Mezopotamya'da I. Babil hanedanının yönetimine son vermiştir. I. Babil hanedanının yerine Güney Mezopotamya'da, bölgenin yerli dillerinden farklı bir dil konuşan Kassitler hakim olmuştur. Kuzey Mezopotamya'da da benzer bir durumla Hurriler, Mittani krallığı ile 15. ve 14. Yüzyıllarda bu bölgenin hakim gücü haline gelmiştir. Suriye ve Levant'ta bu dönemde büyük bir merkezi yapı oluşmamış, Yamhad ve Mari krallıklarının yerini Hitit, Mısır ve Mittani krallıklarına bağımlı olan ve Amurruca, Kenanca, Ugaritçe gibi kuzeybatı semitik dillerin konuşulduğu küçük krallıklar almıştır.

Eski Babil sonrası döneme ait yazılı alandaki en önemli gelişmelerden biri şüphesiz, iviyazısının Sümerce ve Akkadça dışında çok sayıda farklı dile uyarlanmasıdır. Bu dönemde Orta Anadolu'da Hitit krallığının başkenti Hattuşa'da, Eski Assur Döneminin önemli ticaret merkezlerinden Kaneş/Neşa'nın Hint-Avrupa kökenli yerli dillerinden Hititçe iviyazısına uyarlanmış ve Hitit krallığının sonuna kadar resmi yazılı dil olarak kullanılmıştır. Ayrıca Hitit Krallığı'nın arşivlerinde Hititçenin yanı sıra çok sayıda Sümerce, Akkadça ve Hurrice metin ile dönemin diğer yerel Anadolu dillerinden Luvice, Palaca ve Hattice dillerinde yazılmış metinler de bulunmaktadır. Ayrıca M 14. Yüzyıldan itibaren Hitit etki alanındaki Kuzey

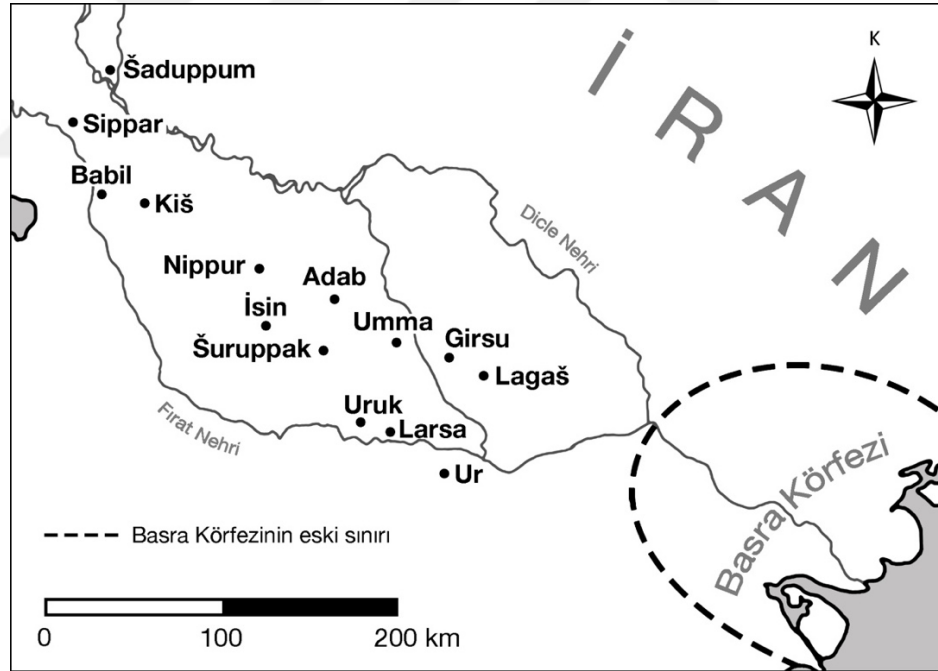
Suriye’de Ugarit kentinde de, bölgenin kuzeybatı semitik yerel dili yazıya geçirilmiş, aynı zamanda bu bölgede ilk alfabetik yazı sistemi ortaya çıkmıştır.

Dönemin sonunda Deniz Kavimleri olarak adlandırılan ve Akdeniz üzerinden batıdan gelen toplumlar Hitit Krallığı’nın yanı sıra Suriye-Levant bölgesinde pek çok krallığın yıkılmasına yol açmışlardır. Bu yıkım çiviyazısının ve çiviyazılı literatürün yayılımına doğrudan etki etmiş, bu dönemden sonra Mezopotamya ve İran dışındaki tüm merkezlerden kalıcı olarak silinen çiviyazısının yerini Aramice, Fenikece gibi **konsonant** temelli alfabetik yazı sistemleri ve Anadolu Hiyeroglifleri almıştır.

MÖ 2. Binyılın başlarında Sümercenin ölümü, bu dile ilişkin bilginin korunması gerekliliğini de beraberinde getirmiş, böylece bu dönemden itibaren Güney Mezopotamyalı katipler Sümerce edebi metinlere ve sözcük listelerine Akkadça çeviriler de eklemeye başlamışlardır. Bunun sonucu olarak MÖ 19. Yüzyıldan itibaren Güney Mezopotamya’da, aynı metnin Sümerce ve Akkadça versiyonlarının aynı veya farklı medyalarda yer aldığı çok sayıda Sümerce-Akkadça ikidilli metin oluşturulmuş ve çiviyazılı dönemin sonuna kadar kullanılmaya devam edecek olan ikidillili ve çokdilli tablet formatları ilk kez bu dönemde uygulanmaya başlamıştır. Mari (Tel Hariri), Alalah (Açana) ve Tel Hammam’da (Tel Hammam et-Turkman) ele geçen az sayıda Sümerce-Akkadça ikidilli tablet dışında çokdilli metin pratiklerinin Eski Babil Dönemi boyunca sadece Güney Mezopotamya’daki merkezlerde uygulandığı görülmektedir. Eski Babil sonrası dönemde ise çiviyazılı çokdilli metin pratikleri tüm Eski Yakınoğu’ya yayılmış ve bu dönemde, Assuroloji biliminde *Periferi* olarak tanımlanan Mezopotamya dışındaki bölgelerde Sümerce-Akkadça ikidilli metinlerin yanı sıra Sümerce-Akkadça-Hititçe, Akkadça-Hititçe, Hurrice-Hititçe, Hattice-Hititçe ve Akkadça-Hurrice gibi farklı çokdilli metinler ortaya çıkmıştır. Ayrıca Eski Babil sonrası dönemde Periferide, üçdilli (Sümerce-Akkadça-Hititçe; Sümerce-Akkadça-Kenanca) ve dördilli (Sümerce-Akkadça-Hurrice-Ugaritçe) sözcük listeleri ve özellikle Orta Anadolu ve Kuzey Suriye’de MÖ 17. Yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan ve Anadolu hiyeroglifleri ve çiviyazısının bir arada kullanıldığı ikiyazılı damga ve silindir mühürler ve mühür baskılarıyla karşılaşmaktadır.

2.2.1. Güney Mezopotamya

MÖ 2. Binyılın ilk yarısında Güney Mezopotamya’da sosyolinguistik alanda bazı değişimler gözlemlenmektedir. III. Ur Döneminin sonuna doğru Güney Mezopotamya’da, anadili Sümerce olan bireylerin azınlıkta kalmasıyla bu dilin toplumda giderek yok olmaya başladığı ve Eski Babil Döneminden itibaren Sümercenin öldüğü kabul edilmektedir⁷⁷. Ancak bu durum bu dilin tamamen yok olmasıyla sonuçlanmamış, tam tersine Sümerce bu dönemden itibaren Güney Mezopotamya’da ve Güney Mezopotamya katip ekollerinin ulaştığı tüm merkezlerde günümüzdeki Latinceye benzer şekilde bir bilim ve edebiyat dili haline gelmiştir. Eski Babil Döneminden itibaren Sümercenin, katipler arasında çiviyazısının ve çiviyazılı literatürün dili olarak konuşulmaya devam ettiği düşünülmektedir (Harita 2.4.; Cooper, 1973: 241, dipnot 17; Volk, 2000; Woods, 2006: 107-15).

Harita 2.4: MÖ 2. Binyılda Güney Mezopotamya’da çiviyazılı belgelerin bulunduğu başlıca merkezler (Harita: M. Oral)

⁷⁷ Sümercenin ne zamandan itibaren “ölü dil” olarak kabul edilmesi gerektiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Cooper, Michalowski ve Kraus Sümercenin henüz III. Ur Döneminde ölmek üzere bir dil olduğunu düşünmektedir (Cooper, 1973; Michalowski, 2006; Kraus, 1970). Buna karşın Woods III. Ur Döneminde bu dilin büyük bir kesimde konuşulmakta olduğunu, hatta Eski Babil Döneminde de bazı merkezlerde konuşulmaya devam ettiğini savunmaktadır (Woods, 2006).

Eski Babil Döneminde Sümercenin ölümüyle birlikte gelen bir diğer değişim ise Amurru göçleridir. MÖ 2. Binyılın başlarından itibaren Eski Yakındoğu'nun büyük bir kısmını etkileyen Amurru göçleri Güney Mezopotamya'da da etkili olmuştur. Bu dönemde Güney Mezopotamya'da, diğer bölgelere oranla daha az olmakla birlikte çok sayıda Amurru kökenli şahıs ismi ile az sayıda Amurruca ödünç sözcük⁷⁸ belgelenmiştir (Buccellati, 1992: 101; Knudsen, 1999: 203). Ayrıca Eski Babil krallarından Ammişaduqa (MÖ 1646-1626) Güney Mezopotamya toplumu için "Akkadlar ve Amurrular" ifadesini kullanmaktadır. Ancak dönemin ortalarında Güney Mezopotamya'daki merkezlerde Amurru toplumunun büyük oranda yerli Akkad toplumuyla karışarak asimile olduğu düşünülmektedir (Heimpel, 2003: 20; Oates, 2015: 60). MÖ 2. Binyılın ilk yarısında Güney Mezopotamya'da Sümerce, Akkadça ve Amurruca dışında Hurrice ve Elamca şahıs isimlerine ve bu dillerde yazılmış metinlere de rastlanmaktadır (Zadok, 1987).

MÖ. 2. Binyılın ikinci yarısına gelindiğinde Güney Mezopotamya'da, muhtemelen Zagros dağlarının doğusundan gelen ve izole bir dil konuşan⁷⁹ Kassitlerle karşılaşmaktadır. Orta Anadolu'da Eski Babil Döneminin sonunda ortaya çıkan Hitit Krallığının ikinci kralı I. Murşili'nin (MÖ 1620-1590) Babil kentini ele geçirmesi ile Güney Mezopotamya'da I. Babil hanedanı yönetimi sona ermiş (MÖ 1595), ortaya çıkan güç boşluğu Kassit hanedanı tarafından doldurulmuştur⁸⁰. Güney Mezopotamya'nın yabancısı olmasına rağmen Kassit hanedanı, kısa süre içinde yerel kültürü benimseyerek Akkadçayı devletin resmi dili olarak kullanılmaya devam etmiştir (Oates, 2015: 90). Hanedan üyelerinin anadili olmasına karşın doğrudan Kassit dilinde yazılmış bir metin bulunmamaktadır. Ancak Yeni Babil Döneminde yazılmış Akkadça-Kassitçe ikidilli bir sözcük listesi⁸¹ ve bir isim listesi, Kassitçenin vokabüleri üzerine önemli bilgi sağlamaktadır (Balkan, 1954). Ayrıca dönemin

⁷⁸ Akkadça metinlerdeki Amurruca ödünç sözcükler çoğunlukla Güney Mezopotamya'nın dışında, Orta Fırat bölgesindeki Mari arşivinde bulunan metinlerde görülmektedir. Akkadça metinlerdeki Amurruca ödünç sözcükler için bkz.: Streck, 2000: 82-128.

⁷⁹ Kassitçenin Hint-Avrupa ve Hurri-Urartu dilleriyle ilişkili olduğu teklif edilmişse de (Ancillotti, 1981; Fournet, 2011) genel olarak bu dil, sınıflandırma için yeterince belge bulunamaması nedeniyle izole dil olarak kabul edilmektedir.

⁸⁰ Güney Mezopotamya'da Kassit hanedanı yönetiminin kapsadığı dönem, Orta Babil Dönemi ya da Kassit Dönemi olarak adlandırılmaktadır (MÖ 1595-1155).

⁸¹ BM 93005, Leichty – Grayson, 1987: 157.

Akkadça metinlerinde çoğunluğu at renkleri, at arabası parçaları, tarımla ilgili terimler, bitkiler ve bazı ünvanlardan oluşan Kassitçe ödünç sözcüklere de rastlanmaktadır (Zadok, 2013: 115).

Kassit Döneminde, devletin resmi dili olarak idari metinlerde ve yazışmalarda kullanılan Akkadça ile edebi metinlerde kullanılan Akkadça birbirinden farklıdır. Akkad dilinin ve edebiyatının *klasik dönemi* olarak kabul edilen Eski Babilce bu dönemde de katipler tarafından edebi metinlerde Sümercenin yanı sıra kullanılmaya devam ederek korunmaya çalışılmış (Foster, 1996: 3-4) ve günümüzde *Standart Babilce* olarak adlandırılan ve Eski Babil temelli olmakla birlikte Eski Babilceden bazı farklılıklar gösteren bir edebi dil kullanılmıştır⁸². Standart Babilce Kuzey Mezopotamya'da Assurlu katiplerce de benimsenmiş ve Orta Babil Döneminden sonra da kullanılmaya devam etmiştir.

MÖ. 2. Binyılın ilk yarısında, katipler tarafından MÖ 3. Binyıl boyunca kullanılan sözcük listeleri tekrar elden geçirilerek değiştirilmiş ve yeni sözcük listeleri hazırlanmıştır. Ayrıca ilk kez Erken Hanedan IIIb Döneminde Ebla'da uygulanan ikidilli sözcük listesi pratikleri bu dönemde Güney Mezopotamya'da da uygulanmaya başlamış, böylece Sümerce sözcüklerin Akkadça çevirileriyle birlikte verildiği Sümerce-Akkadça ikidilli sözcük listeleri oluşturulmuştur. Ebla'dan farklı olarak Sümercenin köklü bir geleneğinin bulunduğu Güney Mezopotamya'da bu pratiğin uygulanmasının amacı, artık ölü olan bu dilin korunmaya çalışılması şeklinde yorumlanabilir (bkz.: Veldhuis, 1997: 1). Sümerce-Akkadça ikidilli sözcük listeleri bazı yönlerle Ebla'daki benzerlerinden ayrılmaktadırlar. Ebla ikidilli sözcük listelerinde her bir Sümerce sözcük ve çevirisi ayrı kutucuklar içerisinde yazılarak alt alta sıralanırken, Güney Mezopotamya ikidilli sözcük listelerinde paralel sütun formatı uygulanmıştır. Paralel sütun formatı aynı zamanda ikiden fazla sayıda sütunu listeye entegre edebilme imkanı sağlamaktadır; bu sayede Eski Babil Dönemi sözcük listelerinde Akkadça çevirilerin yanı sıra ayrı sütunlarda Sümerce sözcüklerin hem fonetik hem logografik yazımları verilirken, Orta Babil Döneminden itibaren ise sözcük listelerinde Sümerce logogramlara katipler tarafından verilen Akkadça

⁸² Standart Babilce ile ilgili genel bilgi ve bu dilin Eski Babilceden ayrılan temel özellikleri Huehnergard tarafından derlenmiştir (Huehnergard, 2011: 595-98).

isimlerin yazıldığı bir sütun ve Mezopotamya dışındaki merkezlerde Sümerce ve Akkadça dillerinin yanı sıra Hititçe, Hurrice ve Ugaritçe gibi dillerde çevirilerin de verildiği sütunlar eklenmiş, bu sayede üçdilli ve dördülli sözcük listeleri ortaya çıkmıştır. Modern bilimde, bu formattaki listeleri daha rahat inceleyebilmek için her sütunun numaralandırıldığı bir sistem kullanılmaktadır. İlk kez Landsberger tarafından önerilen (Landsberger, 1967: 125) ve Civil tarafından geliştirilen bu sisteme göre MÖ 2. Binyıl ve sonrasına ait çokdilli sözcük listelerinde yer alan bölümleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 0** – Bazı listelerde ilk sütundan önce yer alan ve herhangi bir fonetik değeri olmayan tek çivi (DIŠ) işareti. Transkripsiyonu “I” şeklinde yapılmaktadır,
- 1** – Logogramların Sümerce fonetik okunuşu. Fonetik Sümerce olarak da tanımlanmaktadır,
- 2** – Logogramlar. Logografik Sümerce olarak da tanımlanmaktadır,
- 3** – İşaret isimleri. Eski Babil Döneminde nadiren görülebilmekle birlikte ağırlıklı olarak Orta Babil Döneminden sonra kullanılmıştır. Çoğunlukla Mezopotamya kökenli sözcük listelerinde rastlanan bu bölümün, özellikle isimlerin Akkadça olmasından dolayı Mezopotamyalı katiplere özgü bir uygulama olduğu düşünülebilir.
- 4** – Akkadça çeviriler
- 5’, 5’’** – Üçüncü ve dördüncü dillerdeki (Hititçe, Hurrice, Ugaritçe vb.) çeviriler (Res 2.1.; Civil, 1976: 124-125).

0	1	2	3	4	5 ¹	5 ²
Υ	Süm.	Log.	Log. adı	Akk.	3. dil	4. dil
0	1	2	3	4	5 ¹	
I	tak-tak	TAK ₄ .TAK ₄	<i>tak minnabi</i>	<i>ezēbu</i>	<i>arha dalumar</i>	
						"terketmek, boşaltmak"
0	1	2	3	4		
I	du-u	KAK	<i>gaku</i>	<i>banū</i>		
						"güzel"

0	1	2	3	4	5 ¹	5 ²
Υ	Süm.	Log.	Log. adı	Akk.	3. dil	4. dil
0	1	2	3	4	5 ¹	
I	peace		<i>pīs</i>	<i>barış</i>	<i>tranquillité</i>	
0	1	2	3	4	5 ¹	
I	no smoking		<i>sigara, hayır</i>	<i>sigara içilmez</i>	<i>défense de fumer</i>	

Res. 2.1. Çokdilli sözcük listelerinin bölümlerinin modern kavramlardan örneklerle açıklanması

Eski Babil Döneminde oluşturulan başlıca sözcük listeleri, Eski Babil Ura Listesi⁸³; Proto-Lú⁸⁴; Proto-Ea; Proto-Izi; Proto-Diri; Proto-Kagal; Ugumu; LÚÁZLAG = *ašlāku* ve NÍG.GA = *makkūru* listeleri ve Eski Babil Gramatikal Listeleri şeklindedir⁸⁵. Eski Babil Ura ve Proto-Lú listelerinin bu dönemde sadece Sümerce tekdilli kopyaları bulunmaktadır. Bu döneme ait ikidilli sözcük listeleri arasında Proto-Ea listesine ait Nippur, Sippar, Adab, Kiş ve Ur'da ele geçen kopyalar⁸⁶ (Civil, 1979: 83-89); Proto-Izi listesine ait Nippur, Sippar ve Ur'da ele geçen kopyalar (Civil, 1971: 35-39, 56-59); Proto-Diri listesine ait Nippur, Sippar, Ur ve Kiş'de ele geçen kopyalar (Civil, 2004: 7-64); Proto-Kagal listesine ait Nippur'da ele geçen kopyalar (Civil, 1971: 83-90); Ugumu listesine ait Nippur'da ele geçen kopyalar (Landsberger, 1967: 66-70) LÚÁZLAG = *ašlāku* listesine ait Nippur'da ele geçen kopyalar (Civil, 1969: 151); NÍG.GA = *makkūru* listesine ait Nippur'da bulunan bir kopya ve buluntu yeri bilinmeyen bir prizmatik tablet (Civil, 1971: 91-124) ve Eski Babil Gramatikal Listelerine ait Nippur'da bulunan kopyalar (Hallock – Landsberger, 1956: 45-128)

⁸³ Ura listesi eski yayınlarda HAR-ra olarak adlandırılmıştır. Bazı güncel yayınlarda da HAR-ra ismi kullanılmaktadır.

⁸⁴ Sözcük listelerinin isimleri, listelerde yer alan ilk maddelerden gelmektedirler. Örneğin, mesleklerin listelendiği Proto-Lú listesinde tüm maddeler LÚ işaretiyle başladığı için bu listenin ismi Lú; Orta Babil Dönemi sonrası ikidilli versiyonlarındaysa Lú = *ša* şeklinde literatüre geçmiştir. Proto ifadesi ise bu listenin, Lú = *ša* listesinin Eski Babil Dönemindeki erken versiyonu olduğunu ifade etmektedir. LÚÁZLAG = *ašlāku* ve NÍG.GA = *makkūru* listelerinde Proto ifadesinin kullanılmamasının nedeni ise bu iki listenin sadece Eski Babil Döneminde kullanılmış olmasıdır.

⁸⁵ Eski Babil Döneminde sözcük listelerinin gelişimi ve bu listelerin özellikleri için bkz.: Civil, 1976a: 127-28; Veldhuis, 1997: 18-23.

⁸⁶ Proto-Ea listesinin ikidilli versiyonları için "Proto-Ea'nın Vokabüleri" ve "Proto-Aa" isimleri de kullanılmaktadır.

sayılabilir. Kassit Dönemine gelindiğinde Eski Babil Ura, Proto-Lú, Proto-Izi, Proto-Diri ve Proto-Kagal listelerinin, Yeni Babil Dönemindeki standart formatlarına ulaşmaya başladıkları görülmektedir. Bu listelerin bu dönemden sonraki versiyonları sırasıyla Ura = *hubullu*, Lú = *ša*, Izi = *išatu*, Diri = *watru* ve Kagal = *abullu* olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca bu dönemde Erimhuš = *anantu*, SIG₇.ALAN = *nabnītu* ve tanrı listesi An = *anum* gibi yeni listeler oluşturulmuştur. Kassit Dönemine ait ikidilli sözcük listeleri, Babil’de ele geçen Kagal = *abullu*⁸⁷; Izi = *išatu*⁸⁸; Lú = *šu*⁸⁹; An = *anum*⁹⁰; Erimhuš = *anantu*⁹¹ listelerine ait kopyalar ve Nippur’da ele geçen SIG₇.ALAN = *nabnītu*⁹², Ura = *hubullu*⁹³, Diri = *watru*⁹⁴, An = *anum*⁹⁵ listelerine ait kopyalardan oluşmaktadır.

En eski yazılı örneklerine Erken Hanedan Döneminde rastlanan ve özellikle III. Ur Döneminde önem kazanan Sümer ve Akkad edebiyatına ait bu dönemde pek çok metin bulunmaktadır⁹⁶. Güney Mezopotamya’da MÖ 19. Yüzyıldan itibaren interlinear ve paralel sütun formatlarında Sümerce-Akkadça ikidilli edebi metinler görülmeye başlamaktadır. Eski Babil Döneminde Güney Mezopotamya’da bulunan ikidilli edebi metinler arasında, Girsu⁹⁷, Sippar⁹⁸, Kiş⁹⁹ ve İsin’de¹⁰⁰ bulunan büyü

⁸⁷ Bab 47097 (Pedersen, 2005: 226).

⁸⁸ VAT 17098 (Pedersen, 2005: 103).

⁸⁹ VAT 17563 (Bartelmus, 2016: 369).

⁹⁰ VAT 17088 (Pedersen, 2005: 82).

⁹¹ VAT 13389

⁹² N 4782 (Finkel – Civil, 1982: 249); CBS 14090 (Finkel – Civil, 1982: 127); UM 29-15-355 (Finkel – Civil, 1982: 151); CBS 13924 (Finkel – Civil, 1982: 189)

⁹³ CBS 13663 (Bartelmus 2016: 421); IM 58367, 3N-T0195 (Bartelmus 2016: 403); N 3988 (Veldhuis 2000: 77-78; Bartelmus, 2016: 434-35); CBS 11889; N 4005 (Landsberger, 1959: 3); CBS 14064 (Chiera, 1929: 44)

⁹⁴ CBS 7884 (Civil, 2004: 102); 14N-T259 (Civil, 2004: 197); CBS 14013 (Civil, 2004: 166); CBS 7137 (Civil, 2004: 104); CBS 11141 (Civil, 2004: 166).

⁹⁵ CBS 10805; UM 29-16-35 (Veldhuis, 2000: 70, 90); CBS 8731 (Peterson, 2007: 79-80).

⁹⁶ Sümer ve Akkad edebiyatına ait en eski metinler Erken Hanedan III Döneminde Şuruppak ve Ebu Selabih’te ele geçmiştir. Ayrıca aynı dönemde Ebla, Mari ve Nabada merkezlerindeki arşivlerde de bu iki merkezden gelen edebi metinler bulunmaktadır. III. Ur Döneminde ise pek çok Sümerce edebi metin tekrar elden geçirilmiş ve bu dönemde Sümer ve Akkad edebiyatına yeni eserler kazandırılmıştır. Bununla birlikte Sümer ve Akkad edebiyatına ait metinlerin büyük çoğunluğu Eski Babil Döneminde oluşturulmuş metinler aracılığıyla günümüze gelebilmiştir (Rubio, 2009: 34-42; George, 2007: 447-49).

⁹⁷ AO 4332 (Thureau-Dangin, 1910: 212); bu döneme tarihlendirilebilen en eski ikidilli metindir (Cros, 1910: 201; Krecher, 1976-80: 127; Cooper, 1993: 79).

⁹⁸ CT 4, 8a: *karın ağrısına karşı büyü* (Foster, 1996: 124).

⁹⁹ PRAK II, Levha 3, C1: *keçiden duyulan rahatsızlığa karşı büyü* (Farber, 1981: 53).

¹⁰⁰ IB 1554: *aşk büyü*sü (Wilcke, 1985: 188-209).

metinleri; buluntu yeri bilinmeyen, *Lilītum*'a karşı bir büyü metni¹⁰¹; Babil, Nippur ve Ur'da bulunan özdeyişler¹⁰²; *Īnanna ilahisine* ait Šaduppum'da bulunan tabletler¹⁰³; *Lamasaga ilahisine* ait Nippur'da bulunan bir tablet¹⁰⁴, *ludlul bēl nēmeqi* şiirine ait buluntu yeri bilinmeyen bir tablet¹⁰⁵, hakaret içerikli ifadelerin listelendiği bir metne ait Nippur'da bulunan iki tablet¹⁰⁶ ve *fil ve çalığışu* hayvan masalına ait buluntu yeri bilinmeyen bir tablet¹⁰⁷ sayılabilir. Orta Babil Döneminden itibaren Sümerce-Akkadça ikidilli edebi metinlerin sayısında artış görülmektedir. Cooper Bu durumun Eski Babil Döneminde katip okullarında Sümerce geleneğinin Orta Babil Dönemine oranla daha güçlü olmasından kaynaklanabileceğini ifade etmiştir (Cooper, 1993: 79). Orta Babil Döneminde Güney Mezopotamya'da bulunan ikidilli edebi metinler arasında Nippur'da ele geçen *Lipit-Īstar şiiri*¹⁰⁸, *Īnanna ilahisi*¹⁰⁹, *Enlil ilahisi*¹¹⁰, *Çift Sürme* (İng.: Plowing Oxen) *şarkısı*¹¹¹ ve *Angim (Ninurta'nın Nippur'a Dönüşü)* efsanesine¹¹² ait kopyalar; Babil'de ele geçen çeşitli dua metinlerinin¹¹³ yanı sıra *Ur-Ninurta Öğütlerine*¹¹⁴ ve *Hammurabi'ye övgü şiirine*¹¹⁵ ait birer kopya ile Akkadlı Sargon'dan bahseden bir Sümerce-Akkadça ikidilli öğrenci tableti¹¹⁶; Sippar'da ele geçen bir dua metni¹¹⁷; Assur'da ele geçen ve buraya I. Tukulti-Ninurta zamanında Güney

¹⁰¹ PBS 1/2, 122; (Geller, 1989).

¹⁰² Babil: BE unnumbered; Nippur: N 3395, UM 29-15-330, (Lambert, 1996: 272-74); Ur: UET 6/2 380, 381, 385, 386 (Alster, 1997: 325-26).

¹⁰³ Sumer 13, 69-79 (Levha I, II, III, IV, V, VIa).

¹⁰⁴ CBS 10986 (Sjöberg, 1974).

¹⁰⁵ Yayınlanmamış (Lambert, 1996: 11). Van Dijk, Eski Babil Dönemine ait bir diğer Sümerce-Akkadça ikidilli PBS 1/2, 135 metninin de aynı kompozisyonun kopyalarından biri olduğunu düşünmektedir (van Dijk, 1953: 128-34). Ancak Alster bunu kabul etmeyerek, metnin büyü-dua literatürüne ait bir metin olduğunu belirtmiştir (Alster, 2005: 351).

¹⁰⁶ BT 9 ve UM 29-15-174 (Klein, 2003; Civil – Biggs, 1966: 5-8).

¹⁰⁷ YBC 9886 (Alster, 2005: 366).

¹⁰⁸ UM 29-15-399 + Ni 9734

¹⁰⁹ CBS 13860 (Sjöberg, 1975: 161-253)

¹¹⁰ CBS 10903 (Peterson, 2010: 574-575)

¹¹¹ UM 29-13-560 (+) N 3529 (+) N 3196 (Civil, 1976b: 83-95)

¹¹² N 6286 + CBS 11153 (Viano, 2012)

¹¹³ Bab 36626, Bab 36627: *Nergal* (Bartelmus, 2016: 154); Bab 36636: *Marduk* (Bartelmus, 2016: 92); KM 89404: *Īstar* (Bartelmus, 2016: 154); UAVA 12, 313: *Šamaš* (Bartelmus, 2016: 313).

¹¹⁴ MM 487b (Alster, 2005: 225)

¹¹⁵ VAT 19236

¹¹⁶ VAT 17166 (Westenholz, 1997: 52-55)

¹¹⁷ BM 78164: *eršahunga* (Geller, 1992)

Mezopotamya'dan getirildiği düşünülen (Weidner, 1952-53: 199-200) bir ilahi metni¹¹⁸ ve özdeyişlere ait buluntu yeri bilinmeyen iki tablet¹¹⁹ sayılabilir.

MÖ 2. Binyılda krali metinlerdeki çokdillilik ise I. Babil Hanedanının (MÖ 1894-1595) altıncı kralı Hammurabi döneminden (MÖ 1792-1750) itibaren görülmeye başlamaktadır. Hammurabi'ye ait çokdilli metinler, alt kısmı korunmuş bir heykel üzerindeki Sümerce-Akkadça yazıt¹²⁰; Ur kazılarında ele geçen bir Sümerce-Akkadça stel¹²¹ ve her birinin çeşitli sayıda kopyası bulunan üç Sümerce-Akkadça komplementer ikidilli metinden¹²² oluşmaktadır. Hammurabi'den sonra ardıllarından Samsu-iluna'ya (MÖ 1749-1712) ait dört Sümerce-Akkadça komplementer ikidilli metin¹²³ ve Ammiditana'ya (MÖ 1683-1647) ait bir bina yazıtının ikidilli kopyası¹²⁴ bulunmaktadır. Ayrıca Abi-eşuh'a (MÖ 1711-1684) ait bir yazıtın Yeni Babil Döneminde (MÖ 1000-539) oluşturulmuş interlinear ikidilli kopyası¹²⁵ ve Ammişaduqa'ya (MÖ 1646-1626) ait bir yazıtın Orta Babil ya da Yeni Babil Döneminde oluşturulmuş paralel sütunlu ikidilli kopyası¹²⁶ bulunmaktadır. Abi-eşuh ve Ammişaduqa'ya ait iki metnin Eski Babil Dönemindeki orijinallerinin ikidilli olup olmadığı bilinmemektedir. Güney Mezopotamya'da I. Babil hanedanı yönetiminin sona ermesiyle birlikte (MÖ 1595) çokdilli krali yazıtlar da kesintiye uğramıştır. Kassit Döneminin sonlarına ait olduğu düşünülen ve hangi krala ait olduğu bilinmeyen bir

¹¹⁸ VAT 10610: *Ninurta ilahisi* (Weidner, 1952-53: 200).

¹¹⁹ MS 2065; MS 3323.

¹²⁰ CT 21, 40-42 (Amiaud, 1888: 4; Wasserman, 1992: 1-18).

¹²¹ UET 1, 146 (Reade, 2002: 291).

¹²² Sippar'da bulunan ve 4'ünde Sümerce, 2'sinde Akkadça versiyonun yer aldığı koni biçimli 6 tabletle birlikte Sümerce versiyona ait bir diğer fragman (Frayne, 1990: 333-36); Sippar'da bulunan ve 6'sında Sümerce, 9'unda Akkadça versiyonun yer aldığı 15 koni biçimli tablet (Frayne, 1990: 347-49) ve Larsa'da bulunan, birinde Sümerce diğerinde Akkadça versiyonun yer aldığı iki kireçtaşı tablet (Frayne, 1990: 350-51).

¹²³ Sippar'da bulunan, 22'sinde Sümerce, 13'ünde Akkadça versiyonun yer aldığı 35 koni biçimli tablet ve Sümerce versiyonun yer aldığı bir kil tablet (Frayne, 1990: 374-78); Sippar'da bulunan bir kireçtaşı tablet ve kilden heykel üzerinde Sümerce versiyon ve bilinmeyen bir bölgeden gelen bir kireçtaşı tablet ve bir kil tablet üzerinde Akkadça versiyon (Frayne, 1990: 380-83); Kiş'de bulunan, 3'ünde Sümerce, 4'ünde Akkadça versiyonun yer aldığı 7 silindir tablet (Frayne, 1990: 384-88) ve Tutub'da bulunan, biri Sümerce diğeri Akkadça versiyonu içeren iki silindir tabletin yanı sıra aynı metne ait Sümerce versiyonun yer aldığı Babil'de bulunan bir silindir tablet (Frayne, 1990: 388-91).

¹²⁴ BT 5 (Frayne, 1990: 412-13).

¹²⁵ BM 38446 (Frayne, 1990: 404).

¹²⁶ Ni 833 + Ni 10753 (Frayne, 1990: 425-26).

Sümerce-Akkadça ikidilli krali yazıt¹²⁷ dışında Kassit Dönemine ait herhangi bir çokdilli krali metin bulunmamaktadır (Brinkman, 1976: 141-42).

2.2.2. Kuzey Mezopotamya

MÖ. 2. Binyılda Kuzey Mezopotamya¹²⁸ bölgesinde, yazılı kaynaklarda geçen şahıs isimlerine göre genel olarak Akkadçanın Assurca lehçesi¹²⁹, Hurrice¹³⁰ ve Amurruca dillerinin konuşulduğu bilinmektedir. Assurca Kuzey Mezopotamya'da yazılı alanda, Eski Assur (MÖ 2025-1730) ve Orta Assur (MÖ 1350-1050) dönemlerinde çoğunlukla idari metinlerin ve mektuplaşmaların dili olarak kullanılırken, Hurrice bu bölgede nadir olarak yazıya geçirilmiştir¹³¹. Amurru dilinin ise Güney Mezopotamya'da olduğu gibi yazılı alanda önemli bir etkisi görülmemektedir.

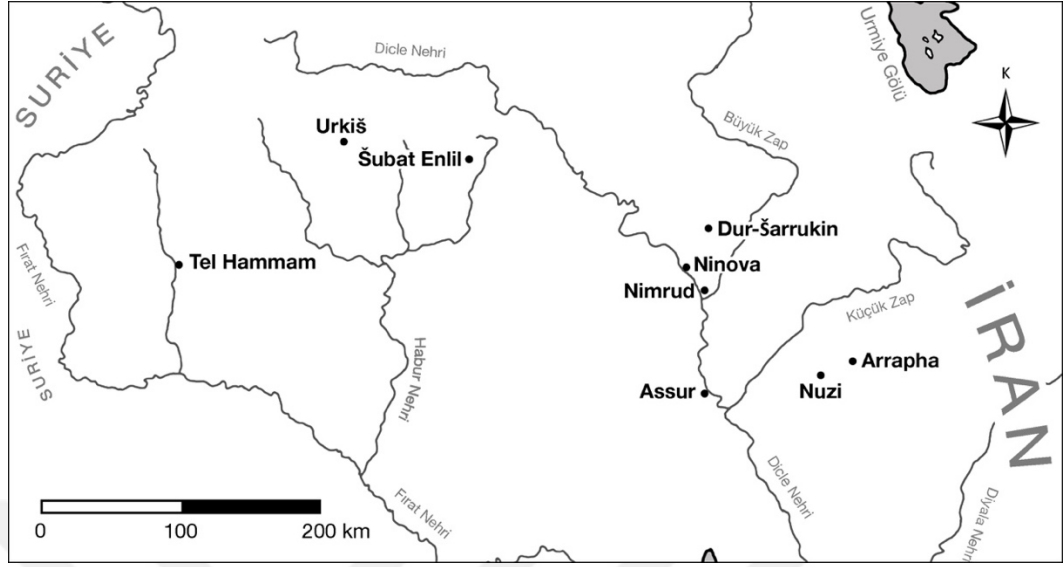
¹²⁷ K 4807 (Lambert, 1973: 279)

¹²⁸ Farklı dönemlerde Assur ve Mittani Krallıklarının etki alanını oluşturan Yukarı Dicle bölgesi ile Fırat Nehrinin doğusunda Habur Havzası ve çevresindeki merkezlerde yer alan arşivler, çalışmamızda Kuzey Mezopotamya olarak tek başlık altında ele alınmıştır.

¹²⁹ Bkz.: dipnot 56

¹³⁰ MÖ 1. Binyılda Van Gölü çevresinde yazılı olarak belgelenmiş olan Urartuca dışında herhangi bir dille akrabalığı kurulamayan ve Urartucayla birlikte Hurro-Urartu dil ailesine dahil edilen Hurrice'nin, genel olarak Kuzey Suriye ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden, Kuzey Mezopotamya'da Habur Havzası ve Dicle nehrinin doğusunda Aşağı Zap Vadisi ile Zagros dağlarının kuzeyine kadar uzanan alanda konuşulduğu bilinmektedir (bkz.: Wilhelm, 2004). Hurrice konuşan toplulukların bu bölgede ne zamandan beri var oldukları kesin olarak bilinmemekle birlikte Nippur'da bulunan, Akkad İmparatorluğu dönemine ait Eski Akkadça bir mermer tablet (CBS 8757) ile Erken Hanedan III Dönemine tarihli Nabada (Tel Beydar) tabletlerinde geçen Hurrice şahıs isimlerinden (Richter, 2004), bu toplulukların en erken MÖ. 3. Binyılın ikinci yarısından itibaren söz konusu bölgede var olduklarını söylemek mümkündür. Ayrıca Urkeş kentinde (Tel Mozan) bulunan III. Ur Dönemine ait Hurrice bir kireçtaşı tablet (AO 19938) ve Akkad ve III. Ur Dönemi kaynaklarında geçen Hurri kökenli Kuzey Mezopotamyalı yönetici isimlerinden (Wilhelm, 1989: 7-12), Hurrilerin bu dönemde Kuzey Mezopotamya'da politik bir güç olarak da var oldukları anlaşılmaktadır.

¹³¹ Bugüne kadar ele geçen Hurrice metinlerin büyük çoğunluğu Hitit krallığının Hattuşa (Boğazköy) ve Şapinuwa'daki (Ortaköy) arşivlerinde bulunan ve ağırlıklı dini içerikli metinlerden oluşmaktadır.

Harita 2.5: MÖ 2. Binyıl’da Kuzey Mezopotamya’da çiviyazılı belgelerin bulunduğu başlıca merkezler (Harita: M. Oral)

MÖ 3. Binyıl’ın son çeyreğinde Kuzey Mezopotamya’nın siyasi yönden Güney Mezopotamya’daki Akkad ve III. Ur krallıklarının etkisi altında olduğu bilinmektedir (Ristvet, 2017: 36-38). Binyılın sonunda III. Ur krallığının bu bölgedeki etkisini kaybetmesiyle birlikte (yak. MÖ 2025) Assur kentindeki yerel otorite kısa sürede bu bölgenin kontrolünü ele geçirmiş ve Kuzey Mezopotamya’da Eski Assur Dönemi başlamıştır (Veenhof, 2008: 20-21). Bu dönemde Akkadçanın Eski Assur diyalekti, bölgede yazılı olarak kullanılan tek dildir. Bununla birlikte Eski Assurca belgelerin büyük bir kısmı Kuzey Mezopotamya’nın dışında, Assurlu tüccarların Anadolu’daki kentlerde kurdukları ticaret merkezlerinde (*kārum*) ele geçmiştir¹³², bu dönemde Kuzey Mezopotamya’da sadece Assur, Nuzi¹³³ (Yorgan Tepe) ve Şubat Enlil (Tel Leilan) kentlerinde az sayıda Eski Assurca belge bulunabilmiştir¹³⁴. Bu belgeler arasında çokdilli metin pratiklerinin uygulandığı herhangi bir metin bulunmamaktadır. Tel Hammam’da (Tel Hammam et-Turkman) bulunan Sümerce-Akkadça ikidilli Proto-Ea

¹³² Bkz.: 2.2.3.1.

¹³³ Kentin Eski Assur Dönemindeki ismi çiviyazılı metinlerde Gasur olarak geçmektedir.

¹³⁴ Bugüne kadar ele geçen yaklaşık 23.000 Eski Assurca belgenin içerisinde yalnızca 250 kadar belge Anadolu dışındaki merkezlerde ele geçmiştir. Michel tarafından derlenen Eski Assurca metinlerin sayısı ve buluntu yerleri için bkz.: Michel, 2003; Michel, 2005-06; Michel, 2011a; Michel, 2015.

listesine ait bir prizmatik tablet¹³⁵, Kuzey Mezopotamya bölgesinde ele geçen ve bu döneme ait çokdilli formatta yazılmış tek metindir.

MÖ 18. Yüzyılın ikinci yarısında Eski Assur Döneminin sona ermesiyle birlikte, MÖ 15. Yüzyıla kadar Kuzey Mezopotamya’da arşivler kesintiye uğramaktadır. MÖ 15. Yüzyıldan sonra bölgede önemli bir güç olarak ortaya çıkan Mittani krallığı, MÖ 14. Yüzyılın ikinci yarısına kadar Kuzey Mezopotamya’nın yanı sıra Suriye’nin büyük bir kısmını hakimiyeti altına almıştır¹³⁶. Mittani krallığının Kuzey Mezopotamya’daki vasallerinden Arrapha krallığına bağlı Nuzi, bu dönemde bölgede çokdilliliğin gözlemlenebildiği önemli bir merkezdir. Nuzi arşivlerinde bulunan bu döneme ait metinlerin tamamı Orta Babilce yazılmış olmakla birlikte, metinlerin dilinde yer yer Assurca ve Hurricenin etkileri görülmektedir¹³⁷ (Pedersen, 1998: 17; Wilhelm, 1989: 5). Ancak Nuzi arşivlerinde Ura = *hubullu* tematik sözcük listesine ait Sümerce-Akkadça iki okul tableti¹³⁸ dışında çokdilli formatlarda yazılmış herhangi bir metin bulunamamıştır.

MÖ 14. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Hitit Kralı I. Şuppiluliuma’nın baskıları sonucunda Mittani krallığı Kuzey Mezopotamya ve Suriye’deki hakimiyetini kaybetmiştir. Bunun sonucu olarak Assur krallığı bölgede baskın güç haline gelmiş ve Kuzey Mezopotamya’da Orta Assur Dönemi başlamıştır (MÖ 1350-1050)¹³⁹. Orta Assur krallığının yazılı alanda yoğun olarak Güney Mezopotamya etkisinde olduğu görülmektedir. Arşivlerde çok sayıda Güney Mezopotamya geleneğine ait edebi ve dini metnin yanı sıra I. Tukulti-Ninurta zamanında doğrudan Güney Mezopotamya’dan getirilmiş Orta Babil Dönemine ait edebi metinler bulunmuştur (Foster, 1996: 206-07). Ayrıca krallığın yerli dili olan Orta Assurca çoğunlukla idari metinlerin ve mektupların yazımında kullanılmış, edebi, dini ve krali metinlerin dili olarak Orta Babil Döneminde Güney Mezopotamyalı katiplerce üretilen edebi dil Standart Babilce kullanılmıştır. Orta Assur arşivlerinde bu dönemde Sümerce, neredeyse her zaman Standart Babilce versiyonlarıyla birlikte interlinear ve paralel

¹³⁵ HMM 86 - O6 (van Soldt, 1995: 279-86)

¹³⁶ Mittani Krallığı’nın ortaya çıkışı ile ilgili genel bilgi için bkz.: de Martino, 2014: 61-74.

¹³⁷ Nuzi Akkadçası ve Hurrice-Akkadça etkileşimi için bkz.: Wilhelm, 1970, Giorgieri, 2005.

¹³⁸ SMN 2486 ve SMN 2560 (Lacheman, 1939: 86-91).

¹³⁹ Orta Assur krallığı ve Orta Assur Dönemi ile ilgili genel bilgi için bkz.: Jakob, 2017

sütun formatlarında ikidilli tabletler halinde yazılmıştır (George, 2007: 450). Orta Assur Döneminde Kuzey Mezopotamya’da bulunan ikidilli edebi metinler arasında Assur’da ele geçen *Lugal-e (Ninurta’nın Başarıları)*¹⁴⁰, *Angim*¹⁴¹ ve *İnsanlığın Yarattığı*¹⁴² efsaneleri, *Ninisina şiiri (Ninisina’nın Nippur’a Seyahati)*¹⁴³ ve *Ninurta ilahisine*¹⁴⁴ ait metinler ve çeşitli büyü metinleri¹⁴⁵; Ninova’da ele geçen *Lugal-e*¹⁴⁶ ve *Angim*¹⁴⁷ efsaneleri ve I. Tukulti-Ninurta’ya övgü şiirine ait birer metin¹⁴⁸; Nimrud’da ele geçen bir büyü metni¹⁴⁹ ve buluntu yeri bilinmemekle birlikte Assur’a ait olduğu düşünülen özdeyişler¹⁵⁰, *Lugal-e* efsanesi¹⁵¹ ve I. Tukulti-Ninurta’nın Tanrı Assur’a Duasına¹⁵² ait metinler sayılabilir.

Edebi metinlerin yanı sıra Orta Assur Döneminde Kuzey Mezopotamya’da başta Assur ve Ninova kentlerinin arşivlerinde, çoğunluğu klasik dönem Güney Mezopotamya geleneğine ait sözcük listeleri ele geçmiştir. Bunlar arasında Assur’da ele geçen *Izi = išatu*¹⁵³, *Kagal = abullu*¹⁵⁴, *SIG7.ALAN = nabnitu*¹⁵⁵, *Ura = ħubullu*¹⁵⁶, *Ea = nâqu*¹⁵⁷ *Diri = watru*¹⁵⁸, *Hece Listesi A’nın Vokabüleri* ve *Hece Listesi B’nin*

¹⁴⁰ VAT 9306; VAT 9710

¹⁴¹ VAT 9441 (+) VAT 10648 + VAT 11216; VAT 8884

¹⁴² VAT 9307 (Lambert, 2013: 350-359)

¹⁴³ VAT 9308; VAT 9304 (Wagensonner, 2008)

¹⁴⁴ VAT 10176 (Ebeling, 1918: 75-78)

¹⁴⁵ VAT 9833: Udug-ĥul (Ebeling, 1952-53: 295-98); Ass. 4532: Kiutu; VAT 10038: *Mīs pî ritüeli* (Maul, 2003: 188-194)

¹⁴⁶ BM 122625 + BM 122651 + BM 123380

¹⁴⁷ BM 122652 + BM 98745

¹⁴⁸ BM 98496 (Lambert, 1976)

¹⁴⁹ Rm 376 (Lambert, 1965)

¹⁵⁰ VAT 10251 (Lambert, 1996: 225-233); VAT 10810 (Lambert, 1996: 260-62)

¹⁵¹ VAT 10565; VAT 10628; VAT 10643a-c + VAT 10959

¹⁵² VAT 9942 + VAT 10103 (Ebeling, 1918: 62-73)

¹⁵³ VAT 10407, VAT 10897, VAT 10901 (Civil, 1971: 160), VAT 9498 (Civil, 1971: 173), VAT 11516 (Civil, 1971: 180), VAT 9719, Ass. 4533w (Civil, 1971: 185), VAT 9548 (Civil, 1971: 196), VAT 9581 (Civil, 1971: 215).

¹⁵⁴ VAT 10383+Ass. 2623a (Civil, 1971: 234), VAT 9592 (Civil, 1971: 231), VAT 9503 (Civil, 1971: 233), VAT 10228+VAT 11915 (Civil, 1971: 234).

¹⁵⁵ VAT 8755 (Finkel – Civil, 1982: 229), VAT 9529 (Finkel – Civil, 1982: 151), VAT 10334 (Finkel – Civil, 1982: 152), VAT 9425 (Finkel – Civil, 1982: 287), VAT 8880 (Finkel – Civil, 1982: 299), VAT 11139+12990 (Finkel – Civil, 1982: 333)

¹⁵⁶ VAT 8876 (Landsberger, 1958: 1), VAT 10234, VAT 12975 (Landsberger, 1957: 45), VAT 14249 (Landsberger, 1957: 46), VAT 11932 (Landsberger, 1957: 147), VAT 11169 (Sümerce versiyonu kırık; Landsberger, 1959: 33), VAT 10385 (Reiner – Civil, 1974: 3), VAT 9430 (Reiner – Civil, 1974: 22), VAT 10411+VAT 10531 (Akkadça versiyonu kırık; Civil, 1969: 115).

¹⁵⁷ BM 108862, VAT 10172, VAT 10250 (Civil, 1979: 173), Ass. 523 (Civil, 1979: 245), Ass. 21601 (Civil, 1979: 301), VAT 9534 (Civil, 1979: 319), VAT 10387 (Civil, 1979: 393).

¹⁵⁸ Ass. 20196b (Civil, 2004: 105); Ass. 2559 (Civil, 2000: 120); Ass. 6783 (Civil, 2004: 121); VAT 10240, VAT 11285; Ass. 5756; VAT 12073 (Civil, 2004: 166).

Vokabüleri'ne¹⁵⁹ ait tabletler¹⁶⁰; Ninova'da ele geçen SIG₇.ALAN = *nabnitū*¹⁶¹, An = *anum*¹⁶² ve *Šarru*¹⁶³ serilerine ait tabletler ve Dur-Šarrukin'de (Horsabad) ele geçen Izi = *išatu* serisine ait bir tablet sayılabilir.

2.2.3. Anadolu

MÖ 2. Binyılın ilk çeyreğinde Assur kent devletinden Anadolu'ya gelen tüccarlar, Orta Anadolu'daki büyük kentlerin yakınında *kārum*¹⁶⁴ adı verilen ticari üsler kurarak bu kentler arasında bir ticaret ağı oluşturmuşlardır. Assur Ticaret Kolonileri olarak adlandırılan bu dönem (MÖ 1974-1740), Anadolu'da yazılı belgelerin bulunduğu en erken dönemdir.

MÖ 2. Binyılın başında Anadolu'da yerli nüfusun, Hint-Avrupa kökenli olduğu bilinen Hititçe (Nešaca)¹⁶⁵, Luvice ve Palaca dillerinin yanı sıra kökeni tam olarak bilinmeyen Hattice dilini konuşan topluluklardan oluştuğu, ayrıca Anadolu'nun güneydoğu kesiminde Hurrice konuşan toplulukların yaşadığı düşünülmektedir¹⁶⁶.

¹⁵⁹ *Hece Listesi A* ve *Hece Listesi B* (İng.: Syllabary A, Syllabary B), çoğunlukla Kuzey Mezopotamya, Suriye ve Anadolu'da kullanılan işaret listeleridir. Civil bu listeleri Ea serisinin basitleştirilmiş versiyonu olarak tanımlamıştır (Civil, 1979: 165-67). MÖ 2. Binyılın ikinci yarısında Hece Listesi A ve B'ye Akkadça çevirilerin eklenmesiyle *Hece Listesi A'nın Vokabüleri* ve *Hece Listesi B'nin Vokabüleri* (İng.: Syllabary A Vocabulary, Syllabary B Vocabulary) adı verilen iki sözcük listesi oluşturulmuştur. Bu listeler MÖ 2. Binyılın ikinci yarısı boyunca Assur, Hattuša, Emar ve Ugarit gibi Güney Mezopotamya dışındaki merkezlerde kullanılmıştır (Civil, 1995: 2309).

¹⁶⁰ A: VAT 10388+VAT 11508 (Landsberger – Hallock, 1955: 49); B: VAT 10062 (Schuster – Landsberger, 1955: 94); VAT 9822; VAT 11762 (Schuster – Landsberger, 1955: 95); VAT 11769 (Schuster – Landsberger, 1955: 130)

¹⁶¹ K 4350d (Finkel – Civil, 1982: 229)

¹⁶² BM 134560

¹⁶³ CT 51, 58-60 (Cavigneaux, 1980-83: 638)

¹⁶⁴ Sümerce kar “liman, rıhtım” sözcüğünden Akkadçaya ödünç alınan *kāru(m)* sözcüğü, “liman, rıhtım, bent” anlamlarına gelmektedir (bkz.: CAD 8: 231). Mezopotamya bağlamında çoğunlukla günümüzdeki liman kavramına benzer şekilde, gemilerin yanaştığı nehir ve deniz kıyılarındaki organize bölgeleri tanımlayan bu sözcük, bu dönemde Anadolu'da büyük kentlerin yakınında kurulan ve tüccarların mallarını depolamak ve ticari işlerini yürütmek üzere kullandıkları ticari merkezleri tanımlamak üzere kullanılmıştır.

¹⁶⁵ Dönemin yazılı belgelerinde Hititçenin özgün ismi, Nešaca anlamına gelen *neš(aumn)ili-* olarak belgelenmiştir. *kanišumnili-* olarak geçtiği az sayıda örnek de bulunmaktadır.

¹⁶⁶ Anadolu'da MÖ 3. Binyılın başından 2. Binyılın sonuna kadar geçen dönemde konuşulan dillerin kesin bir haritasını oluşturmak için yeterli nitelikte yazılı kaynak bulunmamakla birlikte yaygın olarak Luvicenin batı ve güney bölgesinde, Palacanın Karadeniz'in batısında, Hatticenin Orta Anadolu'da Kızılırmak yayı içindeki bölgede, Hititçenin ise modern Kayseri ve çevresinde konuşulduğu kabul edilmektedir. MÖ 17. Yüzyıldan başlayarak 13. Yüzyılın sonuna kadar devam eden Hitit arşivlerindeki metinler bu konuda yapılan ve büyük oranda tahminlere dayalı çalışmaların temel kaynaklarını

Ancak bu dönemde Orta Anadolu’da, büyük bir kısmı Kaneş/Neša’da (Kültepe) olmak üzere Hattuş¹⁶⁷ (Boğazköy), Alişar, Buruṣhaddum¹⁶⁸ (Acemhöyük), Kaman-Kalehöyük ve Kayalıpınar’da bulunan 23.000’e yakın çiviyazılı metnin¹⁶⁹ tamamı Eski Assur çiviyazısıyla ve Akkadçanın Eski Assur lehçesinde yazılmış, Anadolu’nun yerli dillerinden hiçbiri bu dönemde çiviyazısına uyarlanmamıştır¹⁷⁰. Orta Anadolu’da çoğunluğu Assurlu olan tüccarların kâruumlarda yerli halklarla bir arada yaşadıkları, zaman zaman evlilikler yaparak çokdilli çekirdek aileler kurdukları ve ticaretin gerekliliği olarak yakın temas ve kültürel etkileşim içine girdikleri bu dönemde iki toplum arasındaki temaslar en net şekilde, bu döneme ait yazılı kaynakların büyük çoğunluğunun bulunduğu Kaneş/Neša’da takip edilebilmektedir. Burada ele geçen metinler Anadolu dilleri üzerine en erken verileri sağlamalarının yanı sıra bölgenin çokdilli yapısı hakkında da fikir vermektedirler.

oluşturmaktadır. Hititli katiplerin, krallığın resmi dili olan Hititçe’nin (Nešaca) yanı sıra Anadolu’nun yerli dillerinden Hattice, Luvice ve Palaca dillerini de çiviyazısına uyarlayarak bu dillerde metinler yazmaları, bu dillerin vokabüler ve gramer özellikleriyle birlikte doğrudan belgelenmelerini sağlamıştır. Hitit dönemi öncesinde Orta Anadolu’daki merkezlerde bulunan Eski Assurca metinlerde Anadolu’nun yerli dillerinde çok sayıda yer, şahıs ve tanrı isimleri; coğrafi isimler; ünvanlar ve günlük hayatta kullanılan pek çok farklı eşya ismi belgelenmiştir. Filologlar, Hitit arşivlerinin sağladığı kaynaklardan ve Hitit öncesi döneme ait bu isimlerden yola çıkarak MÖ 3. Binyıl ve MÖ 2. Binyılın başında Anadolu’da konuşulan diller üzerinde çıkarımlar yapabilmektedirler (konuyla ilgili olarak bkz.: Melchert, 2003: 8-26; Goedegebuure, 2008; Stefanini, 2002: 788-89; Soysal, 2004a: 1-11; Watkins, 2001)

¹⁶⁷ Kentin Hitit dönemindeki ismi çiviyazılı metinlerde Hattuša olarak geçmektedir.

¹⁶⁸ Kentin Hitit dönemindeki ismi çiviyazılı metinlerde Puruṣhanda olarak geçmektedir.

¹⁶⁹ Michel’e göre özel koleksiyon ve müzelerde bulunan tabletler de dahil olmak üzere Assur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu’da, Kaneş/Neša’ya ait 22.627; Hattuş’a ait 72; Alişar’a ait 63 ve Buruṣhaddum, Kaman-Kalehöyük ve Kayalıpınar’a ait 1’er metin bulunmaktadır (Michel, 2015; ayrıca bkz.: Michel, 2003; Michel, 2005-06; Michel, 2011a).

¹⁷⁰ Bununla birlikte bu döneme ait bazı mühürlerde ve keramik kaplar üzerinde görülen ve Anadolu Hiyeroglifleriyle benzerliği kurulan işaretler (Hawkins, 2011; Waal, 2012) ile Kaneş/Neša metinlerinde adı geçen *işurtum* adlı belgeler, bu dönemde Anadolu’nun kendine has ve Anadolu Hiyerogliflerinin atası olabilecek ilkel bir piktografik yazı sistemi kullandığı düşüncesini de ortaya çıkarmıştır. Eski Assurca *işurtum* sözcüğünün, Akkadça *eşeru(m)* “çizmek, resmetmek, işaretlemek” fiilinden türeyen *uşurtu(m)* “çizim, plan, proje” sözcüğüyle aynı olduğu düşünülmektedir (Veenhof, 1995: 317). İlk kez Güterbock tarafından *işurtum* ile GIŞ.HUR “tahta tablet” ve Hititçe ^(GIŞ)*gulzattar* “tahta tablet” arasında ilişki kurulmuştur (Güterbock, 1939). Bossert *işurtum* belgelerinin çiviyazısından farklı piktografik bir yazı sistemiyle yazılan metinler olduğunu düşünmüştür (Bossert, 1952). Schwemer de Kültepe metinlerinde geçen *işurtum eşerum* ifadesiyle Hititçe *gulzattar gulš-* “tahta tablet yazmak” ifadesinin eşitliğini kurmuştur (Schwemer, 2005-06: 223-224). Waal ise Assur Ticaret Kolonileri Döneminde Assurluların Hititçe “tahta tablet yazmak” anlamına gelen *gulzattar gulš-* kalıbını kendi dillerine en yakın olan *işurtum eşerum* şeklinde çevirerek ödünç aldıklarını düşünmektedir (Waal, 2012: 297).

2.2.3.1. Assur Ticaret Kolonileri Döneminde Kaneş/Neša'da Çokdillilik

Kaneş/Neša'da bulunan yazılı belgelerin çoğu kentin *kārum* bölümünde, MÖ 1974-1836 yılları arasını kapsayan II. katmandaki kişisel arşivlerden gelmektedir. II. katmanın yangınla sona erişinden kısa bir süre sonra başlayan ve MÖ 1798-1740 yılları arasını kapsayan Ib tabakasında ise 500 kadar tablet bulunmuştur (Veenhof, 2011: 30). Bu bölgede şehrin yerli halkıyla Assurlu tüccarların bir arada yaşadıkları düşünülmektedir¹⁷¹. Ayrıca metinlerde Assurlu tüccarların yanı sıra Babilli, Eblalı, Amurrulu ve Hurrili tüccarların isimleri de geçmektedir (Larsen, 1976: 43-47; Dercksen, 1996: 164; Wilhelm, 2008). Hecker Kaneş/Neša kārımının yalnızca Assurlular ve Anadolu'lular tarafından kullanılan izole bir bölge değil, Eski Yakındoğu'nun farklı merkezlerinden gelen tüccarlar tarafından ziyaret edilen uluslararası bir "açık liman" olduğunu ifade etmiştir (Hecker, 1980: 191). Kaneş/Neša'da yerli halkın çoğunluğunun ise Hint-Avrupa kökenli Hititçe ve Luvice dillerini konuştuğu, ayrıca bölgede Hattice konuşan toplulukların da yaşadığı düşünülmektedir (Garelli, 1963: 127-68; Goedegebuure, 2008; Laroche, 1966: 311). Birbirinden tamamen farklı diller konuşan yerli halk ve tüccarların arasındaki sözlü iletişimi gözlemek mümkün olmadığı için, bu bölgede yaşayan bireylerin günlük hayatta yabancı dilleri ne yoğunlukta ve akıcılıkta kullandıkları bilinmemektedir. Ancak Veenhof'un da değindiği şekilde ticaretin bir getirisi olarak başlangıçta her iki tarafta da ileri derecede çokdilli bireylerin varolduğu düşünülebilir (Veenhof, 1982: 147). İlerleyen dönemlerde bazı Assurlu tüccarların Anadolu kadınlarla ve Assur'dan gelen dul kadın tüccarlardan bazılarının da Anadolu erkeklerle evlilikler yaptıkları bilinmektedir (Michel, 2008). Bu evlilikler sayesinde bölgede çokdilli çekirdek aileler oluşmuş, bu ailelerden hem Assurca hem de Anadolu dillerinde isimlere sahip çokdilli jenerasyonlar yetişmiştir (Michel, 2014: 78-79).

Kaneş/Neša'daki çokdillilik, yazılı alanda çeşitli şekillerde kendini göstermektedir: Bazı yerli Anadolu'luların çiviyazısı ve Eski Assurca eğitimi olarak tabletler yazdıkları bilinmektedir. Anadolu'lular tarafından yazılan metinlerde, fiil

¹⁷¹ Kaneş/Neša kārımının şehir düzeni ve bölgenin nüfusu için bkz.: Hertel, 2014.

çekimlerinde cinsiyet ayrımlarının karışması¹⁷² ve sesli ile biten Anadolu şahıs isimlerinin sonlarına Hititçe’de ismin tekil özne hal eki olan *-s* (*-aš*) ekinin getirilmesi¹⁷³ gibi yazarların anadilleri hakkında fikir veren bazı girişim örneklerine ve tekil-çoğul ayrımının karışması, gereksiz sözcük tekrarları ve Assurca *u* (= ve) bağlacının unutulması gibi yazarların dil yetkinliklerinin yetersizliğinden kaynaklı bazı katip hatalarına rastlanmaktadır (Michel, 2011b: 107-08). Bunların yanı sıra Eski Assurca metinlerde çok sayıda Anadolu’nun yerli dillerinden alınma ödünç sözcüklerle karşılaşmaktadır. Metinlerde görülen ödünç sözcükler çoğunlukla *upattinum*¹⁷⁴, *išhiulum*¹⁷⁵, *tuzzinum*¹⁷⁶ gibi sosyal ve idari alandaki kavramlardan ve *padallum*¹⁷⁷, *kullitannum*¹⁷⁸, *hulugannum*¹⁷⁹, *šašannum*¹⁸⁰, *marnuattum*¹⁸¹ gibi Anadolu’ya has olabilecek eşya, kap, gıda maddeleri vb. isimlerden oluşmaktadır¹⁸². Söz konusu ödünç sözcüklerin, çoğunlukla kök hallerinin sonuna *-n(n)* eki getirilip, ardından Assurca çekimlendikleri (örneğin: *upatti+nn+um*) ya da *-n(n)* eki olmadan doğrudan kök hallerine Assurca çekim eklerinin getirildiği (örneğin: *išhiul+um*); bazı durumlarda ise bu isimlere, kök hallerinin son sesinin düşmesiyle Assurca çekim ekinin eklendiği (örneğin: *padall(i)+um*) görülmektedir (Dercksen, 2007: 42).

Assur Ticaret Kolonileri Dönemi, MÖ 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kaneš/Neša’da yazılı belgelerin kalıcı olarak kesilmesiyle birlikte sona ermektedir. Bu dönemden itibaren Assurlu tüccarların büyük bir kısmının aileleriyle birlikte Assur’a geri döndükleri, çok az sayıda tüccarın Kaneš/Neša’da kaldığı düşünülmektedir

¹⁷² Örneğin bir boşanma davası hükmü olan TC 3 214A metninin 7-8. satırında, boşanmada kadın tarafı kastedilen *ašar libbišu illak* “o nereye isterse oraya gider” ifadesinde, *šu* kişi zamiri ve *alaku(m)* “gitmek” fiili dişil yerine eril çekimlenmiştir. Doğru cümlenin *ašar libbiša tallak* olması gerekmektedir (Kryszat, 2008: 234). Hititçe ve Luvice’de isim ve zamirlerin dişil ve eril değil, canlı ve cansız (Lat.: genus neutrum, genus commune) ayrımına göre çekimlenmesi ve fiil çekiminde herhangi bir ayrım olmaması, bu metnin yazarının anadilinin Hititçe veya Luvice olduğunu düşündürmektedir.

¹⁷³ Kt 88/k 713: Šalkuataš (*Ša-al-ku-a-ta-áš*), Labarnaš (*Lá-ba-ar-na-áš*), Arawaš (*A-ra-wa-áš*), Karunuaš (*Kà-ru-nu-wa-áš*), Tuthiliyaš (*Tù-ut-ḫi-li-áš*) Ancak Tuthiliya ismi, aynı metin içinde dört yerde *-s* eki olmadan geçmektedir (Kryszat, 2008: 235-36).

¹⁷⁴ Hit./Luv. *upati-* (n.) “tumar”

¹⁷⁵ Hit. *išhiul-* (n.) “anlaşma, yükümlülük”

¹⁷⁶ Hit. *tuzzi-* (c.) “ordu”

¹⁷⁷ Hit. *patalli-* (c.) “pranga ya da yular”

¹⁷⁸ Luv. *kullit-* “bir tür kap (bal ve yağ için)”

¹⁷⁹ Hit. ^{GIŠ}*hulug/kanni/a-* / ^{GIŠ}*haluganni/a-* (n.) “at arabası”

¹⁸⁰ Hit. *šašanna-* (c.) “lamba”

¹⁸¹ Hit. *marnuwant-* (c.) “bir tür bira”

¹⁸² Assur Ticaret Kolonileri Dönemine ait metinlerde geçen yerel Anadolu dillerindeki ödünç sözcükler için bkz.: Bilgiç, 1954; Dercksen, 2007.

(Michel, 2014: 79). Güney Mezopotamya’da Sümercenin ölümü veya Amurruca ve Kassitçe gibi bölgeye sonradan gelen toplumlar tarafından konuşulan dillerin kısa sürede asimile olmaları durumuna¹⁸³ benzer bir şekilde Kaneš/Neša’da da, burda kalan tüccarların ve kārūm dönemi boyunca bölgede oluşan çokdilli ve çokkültürlü ailelerin zamanla bölgenin yerli dilleri ve kültürleriyle karışarak asimile oldukları kabul edilebilir¹⁸⁴.

MÖ 18. Yüzyılın ikinci yarısında Anadolu’da politik yönden bazı değişimler yaşanmaktadır. Kuşşara kent devletinin Hint-Avrupalı kralı Pithana ve ardılı Anitta’nın Orta Anadolu’daki diğer kent devletleriyle yaptıkları savaşları ve bu bölgeyi tek bir krallık altında birleştirme çabalarını, Anitta’ya ait krali yazıtın Hitit döneminde oluşturulmuş kopyalarından öğrenmekteyiz. Bu metne göre Anitta Orta Anadolu’da Zalpa; Buruštatum; Šalatiwara ve Hattuš kentlerini ele geçirerek bölgenin büyük bir kısmını hakimiyeti altına almıştır. Ancak doğrudan Anitta ve Pithana’nın dönemlerine ait başka bir metin ele geçmediği için bu döneme ilişkin fazla bilgi bulunmamaktadır.

Assur Ticaret Kolonileri Döneminin ardından Anadolu tarihi üzerine doğrudan bilgi veren ilk yazılı kaynaklar, MÖ 17. Yüzyılın ikinci yarısında Orta Anadolu’da, Eski Assurca çiviyazılı metinlerde Hattuš ismiyle tanıdığımız Hattuša’da, soyunu Pithana ve Anitta’nın krallık yaptığı Kuşşara’ya dayandıran Hint-Avrupalı I. Hattušili (MÖ 1650-1620) tarafından kurulan Hitit Krallığının arşivlerinde ortaya çıkmaktadır.

2.2.3.2. Hitit Arşivlerinde Çokdillilik ve Çokdilli Metinler

Hitit Krallığına ait bugüne kadar tespit edilebilen çiviyazılı arşivler, Orta Anadolu’da yer alan Hattuša (Boğazköy), Šapinuwa (Ortaköy), Šamuha (Kayalıpınar),

¹⁸³ Bkz.: 2.2.1.

¹⁸⁴ Çokdilli bir ailede yetişen bir bireyin, zamanla içinde yaşadığı bölgedeki toplumsal, ekonomik veya politik etkilerin sonucu olarak oluşan değişimlerle birlikte daha yoğun olarak kullanılmaya başlanan dili birinci dil olarak benimseyip ailedeki ikinci dili öğrenme gereği duymaması günümüzde de sıkça karşılaşılan bir durumdur. Buna örnek olarak Osmanlı döneminde Balkanlardan Anadolu’ya göçen ikidilli Türk ailelerden gelen bireylerin çoğunun günümüzde yalnızca Türkçe bilmesi gösterilebilir. Göç eden ilk jenerasyonlarda Türkçe ikinci dil olarak konuşulurken, ikinci jenerasyonlar Türkçeyi birinci dil olarak öğrenmiş ve kendi çocuklarına da yalnızca bu dili öğretmişlerdir.

Tapikka (Maşathöyük) ve Šarišša (Kuşaklı) kentlerinin arşivlerinden oluşmaktadır (Harita 2.6.).

Harita 2.6: Hitit arşivleri ve Hitit metinlerinin bulunduğu başlıca merkezler (Harita: M. Oral)

Hitit arşivlerinde, Anadolu'nun Assur Ticaret Kolonileri Dönemine ait bilinen en eski yazılı belgelerinde kullanılan Eski Assur çiviyazısından farklı olarak Eski Babil çiviyazısı kullanılmıştır. Günümüzde yaygın olarak I. Hattušili'nin Suriye'de Yamhad Krallığı üzerine yaptığı seferler sırasında Alalah kentindeki katipleri Hattuša'ya getirdiği ve bu katipler aracılığıyla Kuzey Suriye'de MÖ 2. Binyılın başından beri yerleşmiş olan Eski Babil katip ekolüne ait Eski Babil çiviyazısının Hitit Krallığına

aktarıldığı kabul edilmektedir¹⁸⁵ (Rüster – Neu, 1989: 15). I. Hattuşili döneminin başından MÖ 16. Yüzyılın sonuna kadar süren Eski Krallık Döneminde (MÖ 1650-1500) Hitit Krallığında resmi yazılı dil olarak Alalah'ın VII. katmanındaki metinlerde ve Mari arşivindeki metinlerde görülen diyalektle benzerlik taşıyan bir Akkadça diyalekti kullanılmış, katipler tarafından gerek krallığın dış yazışmaları ve diplomatik antlaşmalar, gerekse iç işlerle ilgili idari metinler bu dilde yazılmıştır¹⁸⁶ (van den Hout, 2012a: 42). Hititçenin çiviyazısına uyarlanması ve krallığın resmi dili olarak Akkadçanın yerini alması ise Eski Krallık Döneminin sonunda, kral Telipinu zamanında (MÖ 1525-1500) gerçekleşmiştir (Klinger, 1998; van den Hout, 2009b; Archi, 2010).

Eski Krallık Döneminin sonlarından itibaren Hititçenin Hitit Krallığının resmi yazılı dili olarak kullanılmaya başlamasına karşın bu dönemde çiviyazısının kullanıldığı diğer tüm merkezlerde ortak yazılı dil olarak kullanılan Akkadça, Hitit Krallığı tarafından Mittani, Babil, Kizzuwatna, Amurru ve Ugarit gibi ülkelerle yapılan yazışma ve diplomatik antlaşmalarda kullanılmaya devam etmiştir. Ancak bu ülkelerle yapılan antlaşmalara ait metinlerin çoğunun ayrı tabletlerde hem Akkadça hem de Hititçe kopyalar halinde yazılarak arşivlendiği görülmektedir. Arşivlerde Hitit Krallığı ile Anadolu'daki diğer krallıklar arasında (örn.: Wiluša, Hapalla, Tarhuntašša, Azzi-Hayaša) yapılan antlaşmaların yalnızca Hititçe kopyalarının bulunabilmiş olması¹⁸⁷, bu uygulamanın yalnızca krallığın resmi dilinde yazılmamış metinler için geçerli olduğunu, Hititçe yazılmış resmi içerikli metinlerin Akkadça veya bir başka dile çevrilmesine gerek duyulmazken Akkadça yazılma zorunluluğu olan resmi metinlerin mutlaka Hititçe'ye de çevrilmesi gerekliliğinin görüldüğünü düşündürmektedir. Hitit arşivlerinde ele geçen Akkadça-Hititçe ikidilli diplomatik antlaşma metinleri, Eski Krallık Dönemine ait Hitit kralı Telipinu ile Kizzuwatna kralı

¹⁸⁵ Hitit çiviyazısının kökeni üzerine çeşitli görüşler van den Hout tarafından derlenmiştir (bkz.: van den Hout, 2009a). Ayrıca Alalah'ın Eski Babil Dönemine tarihli VII. katmanındaki çiviyazılı metinlerin duktusunun Hitit tabletlerindeki çiviyazısı duktusuyla karşılaştırması için bkz.: van den Hout, 2012b.

¹⁸⁶ Muhtemelen Eski Krallık Döneminin başlarına tarihli olan Akkadça dilindeki *Uršu Kuşatması* (CTH 7, KBo 1.11) metninin Ay. 14-15 ve 17. satırları Hititçe yazılmıştır (Beckman, 1995: 27). Bu durumun, henüz Hititçe metinlerin yazılmadığı Eski Krallık Döneminin başlarında katipler arasında Hititçeyi çiviyazısına uyarlama yönünde çalışmaların yapıldığının bir göstergesi olduğu düşünülebilir (Ayrıca bkz.: van den Hout, 2009b: 92).

¹⁸⁷ Bkz.: Beckman, 1996: 2

Işputahşu arasında yapılan antlaşmaya ait nüshalar (CTH 21)¹⁸⁸; Orta Krallık Dönemine (MÖ 1500-1355) ait Hitit kralı II./III. Tuthaliya ile Kizzuwatna kralı Şunaşşura arasında yapılan antlaşmaya ait nüshalar (CTH 41)¹⁸⁹ ve İmparatorluk Dönemine (MÖ 1355-1180) ait Hitit kralı I. Şuppiluliuma ile Amurru kralı Aziru (CTH 49)¹⁹⁰; Hitit kralı I. Şuppiluliuma ile Mittani kralı Şattiwaza (CTH 51)¹⁹¹; Mittani kralı Şattiwaza ile Hitit kralı I. Şuppiluliuma (CTH 52)¹⁹² ve Hitit kralı II. Murşili ile Amurru kralı Duppi-Teşup (CTH 62)¹⁹³ arasında yapılan antlaşmalara ait nüshalardan oluşmaktadır.

İmparatorluk Döneminde, arketipleri Eski Krallık Dönemine ait olan ve Akkadça tekdilli yazılarak sonradan Hititçeye çevrilmiş bazı krali metinler Akkadça-Hititçe ikidilli kopyalar halinde tekrar yazılmıştır. Bu metinler, Hitit krallığının kurucu kralı I. Hattuşili'nin, krallığının seçilmiş 5 yılı içinde diğer ülkelere karşı yaptığı seferleri kronolojik olarak aktarıldığı “Yıllık” metnine ait ayrı tabletlerde yer alan Akkadça ve Hititçe nüshalar¹⁹⁴ ile veliht değişikliği kararını sebepleriyle birlikte açıklayarak yeni velihtına her yıl okunması için yazdırdığı “I. Hattuşili'nin Vasiyeti” metnine ait paralel sütun formatında Akkadça-Hititçe bir tablet¹⁹⁵ ve Hitit kralı Telipinu'nun, kendisinden önce kral olan I. Huzziya'yı tahttan indirerek yerine tahta çıkışını meşrulaştırmak amacıyla yazdırdığı (Bkz.: Hoffner, 1975) ve kendisinden sonra uygulanacak olan tahta çıkış kurallarına ilişkin hükümler verdiği “Telipinu Fermanı” metnine (CTH 19) ait ayrı tabletlerde yer alan Akkadça ve Hititçe nüshalardan¹⁹⁶ oluşmaktadır.

Mezopotamya periferisindeki diğer arşivlere oranla Güney Mezopotamya kökenli metinlere ait en geniş koleksiyon Hattuşa arşivlerinde bulunmaktadır (Karş.:

¹⁸⁸ Bkz.: Devecchi, 2015: 63-65; Klengel, 1999: 78 (A3)

¹⁸⁹ Bkz.: Beckman, 1996: 13-22, 171 (No. 2), Klengel, 1999: 106 (A7)

¹⁹⁰ Bkz.: del Monte, 1986: 116-41; Kitchen – Lawrence, 2012: 427-38; Klengel, 1999: 138-39 (A8)

¹⁹¹ Bkz.: Kitchen – Lawrence, 2012: 381-86; Klengel, 1999: 138 (A4)

¹⁹² Bkz.: Kitchen – Lawrence, 2012: 387-402; Klengel, 1999: 138 (A5)

¹⁹³ Bkz.: del Monte, 1986: 156-177; Klengel, 1999: 143-44 (B5)

¹⁹⁴ Bkz.: 3. bölüm

¹⁹⁵ KBo 1.6 (Sommer – Falkenstein, 1938; Marazzi, 1986: 1-23; Gilan, 2015: 65-98)

¹⁹⁶ Akkadça versiyon: KBo 28.124 + KUB 3.85 (+) KUB 3.89 + KBo 1.27 (Hoffman, 1984); Hititçe versiyon: KBo 7.15 + KBo 12.4; KBo 12.6; KBo 12.7 + KBo 12.12 + KBo 12.5 + KBo 3.68 + KBo 3.1; KBo 19.97 + IBoT 3.84 + KUB 11.2; KBo 19.96 + KUB 11.1; VBoT 107; KUB 11.6; KUB 11.5; KBo 3.67 + Bo 7573a (yayınlanmamış) + KUB 31.17 + KUB 31.2 (Hoffman, 1984)

Beckman, 1983: 98). Hattuša arşivlerinde Güney Mezopotamya kökenli edebi ve dini içerikli metinlere ait Sümerce tekdilli nüshaların yanı sıra interlinear ve paralel sütun formatlarında Sümerce-Akkadça ikidilli nüshalar bulunmuştur¹⁹⁷. Bu metinlerden bazılarının ise Hititçeye çevrilerek paralel sütun formatında Akkadça-Hititçe ikidilli¹⁹⁸ ve Sümerce-Akkadça-Hititçe üçdilli¹⁹⁹ tabletler halinde yazıldıkları görülmektedir. Ayrıca yine Güney Mezopotamya geleneğine ait *Gilgamiş Destanı'nın* da Hattuša arşivinde ayrı tabletlerde yer alan Akkadça, Hurrice ve Hititçe çevirileri bulunmaktadır²⁰⁰. Bunların yanı sıra Hitit arşivlerinde çok sayıda Güney Mezopotamya kökenli Akkadça fal ve kehanet metnine rastlanmaktadır. Bu metinlerden bazıları Hititçeye çevrilerek Akkadça orijinalleriyle birlikte ikidilli kopyalar halinde yazılmıştır. Bu metinler arasında biri intelinear diğeri paralel sütun formatında Akkadça-Hititçe iki *çiğir falı* metni²⁰¹ ve paralel sütun formatında Akkadça-Hititçe *ay tutulması falı* metinleri²⁰² sayılabilir.

Hitit arşivlerinde yer alan Güney Mezopotamya kökenli metinlerin önemli bir bölümünü sözcük listeleri oluşturmaktadır. Hititli katipler Güney Mezopotamya geleneğinden aldıkları Sümerce-Akkadça ikidilli sözcük listelerinin pek çoğuna Hititçe çevirilerin yer aldığı bir sütun ekleyerek 0-1-2-(3)-4 formatındaki ikidilli serilerin yanı sıra 0-1-2-(3)-4-5 formatında üçdilli seriler oluşturmuşlardır. Hitit arşivlerinde bulunan en eski sözcük listesi Şapinuwa'da ele geçen ve Orta Hitit

¹⁹⁷ KBo 7.1 + KUB 37.115 (+) KBo 7.2 (Cooper, 1971: 9-10) ve KBo 36.11 + KUB 37.100a + ABoT 2.255 no'lu büyü metinlerini içeren kolektif tabletler (Cooper, 1971: 11); KBo 13.37 (Torri – Barsacchi, 2018: 44-6), KUB 37.111 (Cooper, 1971: 11) ve KUB 4.11 büyü metinleri (Klinger, 2010: 329-31); *Naram-Sin efsanesine* ait interlinear formatta prizmatik tablet (KBo 19.98, Westenholz, 1997: 284-85); *Lugal-ibila'nın Lugal-nesağ'a Mektubu* (KUB 4.34, Civil, 2000: 109-16); *Nergal ilahisi* (KUB 4.7, Klinger, 2010: 337-39).

¹⁹⁸ Özdeyişlere ait paralel sütunlu bir tablet (KBo 12.128, Cohen 2013: 201); *Şimâ Milka (Şüpê-amêli Öğütleri)* metnine ait paralel sütunlu bir tablet (KUB 4.3 + KBo 12.70, Cohen, 2013: 81-121; Laroche, 1968: 779-84) ve Adad ilahisine ait paralel sütunlu bir tablet (KBo 3.21, Archi, 1983)

¹⁹⁹ *Işkur-Adad ilahisine* ait dört tablet (KUB 4.8 (+) KUB 4.6; KUB 4.5 + KBo 12.73; KBo 12.72; KUB 4.4, Schwemer, 2001: 191-96); *Ludingira'nın Mektubu* metnine ait Hattuša'da bulunan iki tabletin (KUB 4.2; KUB 4.97, Klinger, 2010: 326) yanı sıra aynı metne ait Ugarit'te ele geçen ve buraya Hattuša'dan getirildiği düşünülen bir tablet (Rs 25.421, Nougayrol, 1968: 169-70). Ayrıca Hattuša'da bulunan ve korunmuş iki sütununda logografik Sümerce ve fonetik Sümerce versiyonların yer aldığı bir *é-dub-ba-a metninin* Civil'e göre kırılan iki sütununda Akkadça ve Hititçe çevirileri de yer almaktaydı (KUB 57.126, Civil, 1987: 25-7).

²⁰⁰ Bkz.: Beckman, 2003.

²⁰¹ KUB 4.1 no'lu metnin ay. iii 15 ile ay. iv 31 arası interlinear formatta çiğir falı metnini içermektedir (Riemschneider, 2004: 43-46); bir diğeri çiğir falı metnine ait ise paralel sütun formatında KUB 8.34 + KUB 43.13 metni bulunmaktadır (Riemschneider, 2004: 99).

²⁰² KUB 29.11 + KBo 38.48, KBo 13.21, KUB 8.6 (Riemschneider, 2004: 108-12; Güterbock, 1988).

Döneminin sonlarına tarihli (MÖ 1400-1375) bir sözcük listesidir²⁰³. Bitki isimlerinin listelendiği ve Güney Mezopotamya geleneğine ait herhangi bir sözcük listesi serisine dahil edilemeyen bu listede, alışılmış formatlardan farklı olarak Sümerce sözcükler aynı sütun içinde yer yer Akkadça çevirileriyle birlikte yazılmış, ayrı sütunda ise yalnızca Hititçe çevirileri verilmiştir (Süel – Soysal, 2003: 349-52). Şapinuwa arşivlerinde bulunan diğer sözcük listeleri henüz yayınlanmadığı için bu listelerin içerikleri ve hangi serilere ait oldukları konusunda bilgimiz bulunmamaktadır. Şapinuwa dışında Hitit merkezlerinde yalnızca Hattuşa'daki arşivlerde sözcük listeleri ele geçmiştir. Hattuşa'da bulunan sözcük listeleri, Hece Listesi A'nın Vokabüleri²⁰⁴; Erimhuš = *anantu*²⁰⁵; Diri = *watru*²⁰⁶; Izi = *išatu*²⁰⁷; Lú = *ša*²⁰⁸; LÚAZLAG = *ašlāku*²⁰⁹ ve Sag²¹⁰ serilerine ait Sümerce-Akkadça-Hititçe üçdilli formattaki kopyalar ile Kagal = *abullu*²¹¹ ve Ura = *hubullu*²¹² serilerine ait Sümerce-Akkadça ikidilli kopyalardan oluşmaktadır. Pek çoğu *Materials for Sumerian Lexicon* (MSL) serisinde yayınlanan Hattuşa arşivine ait sözcük listeleri son olarak yeni eklenen fragmanlarla birlikte T. Scheucher tarafından derlenmiştir (Scheucher, 2012).

Eski Krallık Döneminin sonlarında Hititçenin yanı sıra Anadolu'nun diğer yerli dillerinden Hint-Avrupa kökenli Luvice²¹³ ile Palaca ve kökeni tam olarak bilinmeyen

²⁰³ Or 95/3 (Süel – Soysal, 2003)

²⁰⁴ KBo 1.45; HT 42; KBo 1.34; 1.52; KUB 3.105; KUB 3.95; KBo 1.43; KBo 1.53; KBo 13.9; KBo 13.5; KBo 13.8; KBo 13.3; KBo 26.34 (Landsberger – Hallock, 1955: 49-50; Scheucher, 2012: 352, 458-88)

²⁰⁵ KBo 1.44 + KBo 13.1 + KBo 26.20; KBo 26.21; KBo 26.22; KBo 26.23; KBo 1.35 (+) KBo 26.25; KBo 26.26; KBo 1.37; KBo 1.36 + KBo 26.24; KBo 1.50 + KUB 3.99; KBo 1.41; KBo 26.27 (Güterbock – Civil 1985: 95-128; Scheucher, 2012: 610-55)

²⁰⁶ KBo 7.12; KBo 26.9 + KBo 8.10; KBo 26.10; KBo 26.11; KBo 1.48; KUB 3.98; KBo 26.14; KUB 3.109; KUB 3.103; KUB 26.12; KBo 26.16; KBo 26.15; KBo 26.18; KBo 1.54; KUB 3.97 (Civil, 2004: 88-98; Scheucher, 2012: 576-603)

²⁰⁷ KBo 1.42; KBo 1.32; KBo 1.33; KBo 1.40; KBo 26.49; KBo 1.55; KBo 26.47 (Civil, 1971: 132-47; Scheucher, 2012: 512-47)

²⁰⁸ KBo 26.53; KBo 26.36; KUB 3.106; KBo 26.37; KUB 3.112; KBo 26.44 (Civil, 1969: 78, 82-4; Scheucher, 2012: 504-12)

²⁰⁹ KBo 1.30; KBo 1.39; KBo 26.39 (Civil, 1969: 214-9; Scheucher, 2012: 604-10)

²¹⁰ KBo 26.46; KBo 26.45; KBo 26.43; KBo 1.38; KBo 27.83; KBo 1.49 (Civil 1986: 36-8; Scheucher 2012: 568-76)

²¹¹ KBo 1.59; KUB 30.8 (+) KUB 3.102 (+) KBo 2.28 (+) KUB 30.6 (+) KUB 30.7; KBo 26.40; KBo 16.87 + KBo 36.1 + KBo 30.5; KUB 3.115; KBo 26.41 (Civil, 1971: 148-53; Scheucher, 2012: 548-67)

²¹² KBo 1.57 + KUB 4.96 + KBo 1.47 + KBo 2.63; KBo 26.7; KBo 26.8; KBo 1.32 (Landsberger – Kilmer, 1962; Scheucher, 2012: 488-503)

²¹³ Luvice'nin Hitit döneminde, çiviyazılı metinlerde belgelenen “Çiviyazısı Luvice'si” ve Anadolu hiyeroglifli yazıtlarda belgelenen “Hyeroglif Luvice'si” olmak üzere iki ayrı yazılı formuyla karşılaşılmaktadır. Çiviyazısı Luvice'siyle ilgili genel bilgi ve Çiviyazılı Luvice metinler için bkz.:

Hattice de çiviyazısına uyarlanmış, ancak bu dillerin yazılı alandaki kullanımları Luvi, Pala ve Hatti kökenli ritüellerin ve az sayıda edebi metnin yazımıyla sınırlı kalmıştır²¹⁴. Hitit arşivlerinde bugüne kadar ele geçen Luvice ve Palaca metinlerin tamamı tekdilli kopyalar halinde yazılmış, ancak Hattuša ve Şapinuwa arşivlerinde önemli miktarda Hattice metnin Hititçe çevirileriyle birlikte yazıldığı ikidilli nüsha ele geçmiştir. Söz konusu Hattice-Hititçe ikidilli metinler, Hattuša ve Şapinuwa'da ele geçen Hatti kökenli *temel ritüellerine* (CTH 413, CTH 725 ve CTH 726) ait Hattice-Hititçe ikidilli tabletler²¹⁵; Hattuša'da ele geçen Hatti kökenli CTH 728 büyü ritüeline ait Hattice-Hititçe ikidilli bir interlinear tablet ve ayrı tabletlerde yer alan Hattice ve Hititçe nüshalar²¹⁶; CTH 729 büyü metnine ait interlinear formatta iki Hattice-Hititçe fragman²¹⁷ ve *Gökten Düşen Ay* efsanesine (CTH 727) ait paralel sütun formatında Hattice-Hititçe ikidilli tabletlerden²¹⁸ oluşmaktadır.

Bunların yanı sıra Hitit arşivlerinde Hurri kökenli ritüellere ve edebi kompozisyonlara ait çok sayıda Hurrice metin bulunmaktadır. Bunlar arasında çoğunluğu edebi kompozisyonlardan oluşan bazı metinler Hititçeye ve Akkadçaya çevrilerek ayrı tabletlerde ikidilli ve üçdilli veya aynı tablet üzerinde paralel sütun formatında ikidilli nüshalar halinde yazılmıştır. Haas ve Wegner, Güney Mezopotamya'da Sümercenin ölümüyle birlikte katiplerin bu dili korumak adına Sümerce metinleri Akkadça çevirileriyle birlikte ikidilli kopyalar halinde yazmaları durumuyla benzerlik kurarak, Hitit İmparatorluk Döneminde Hurrice'nin ölmekte olan bir dil olduğunu ve Hurrice metinlere Hititçe çevirilerin, bu dile ait bilgiyi koruma

Starke 1985. Hiyeroglif Luvicesiyle ilgili genel bilgi ve Hitit dönemine ait Anadolu Hiyeroglifli yazıtlar için bkz.: Hawkins, 2000: 1-23.

²¹⁴ Palaca üzerine genel bilgi ve Hitit arşivlerindeki Palaca metinler için bkz.: Carruba, 1970; Hattice üzerine genel bilgi için bkz.: Soysal, 2004a.

²¹⁵ Hattuša'da bulunan KUB 2.2 + KUB 48.1 ve KUB 9.33 + KBo 37.7 metinlerinde aynı tablet içinde CTH 413 ve CTH 725 temel ritüellerine ait Hattice-Hititçe ikidilli metinler bir arada bulunmaktadır. Bunun yanı sıra CTH 725'e ait Hititçe (KUB 48.2, KUB 48. 3, KUB 48.6) ve Hattice (KBo 21.110) komplementer ikidilli metinler ve paralel sütun formatındaki KBo 37.8 ve KBo 19.162 (+) KBo 51.216 metinleri bulunmaktadır (Schuster, 1974). CTH 726 temel ritüeline ait Hattuša'da KBo 37.1 no'lu tablet bulunmaktadır (Klinger, 1996: 615-679). CTH 725 ve 726 temel ritüellerine ait Şapinuwa arşivinde ele geçen tüm fragmanlar Süel ve Soysal tarafından derlenerek edisyonları yapılmıştır (CTH 725: Süel – Soysal, 2007; CTH 726: Süel – Soysal, 2016)

²¹⁶ KUB 28.1 (Hattice-Hititçe ikidilli); KBo 37.74 (+) KBo 37.9 (Hattice), KBo 49.167 (Hititçe) (Soysal, 2004b)

²¹⁷ KUB 28.78; KBo 27.183 (Soysal, 2000: 178-80)

²¹⁸ KBo 58.219; KUB 28.5 + VBoT 73; KUB 28.4; KUB 28.3 + KUB 48.61; KBo 62.92 (Schuster, 2002: 337-649)

amacıyla eklenmiş olabileceğini ifade etmiştir. (Haas – Wegner, 1988: 5-6). Hitit arşivlerinde bulunan Hurri kökenli çokdilli metinler, Hattuša arşivlerinde ele geçen Hurri kökenli *Azat Ediliş Şarkısı* metnine (CTH 789) ait paralel sütun formatında Hurrice-Hititçe ikidilli tabletler²¹⁹ ile *Avcı Keşşi* (CTH 361)²²⁰, *Ullikummi Şarkısı* (CTH 345)²²¹ ve *Hedammu Şarkısı* (CTH 348)²²² metinlerine ait ayrı tabletlerde yer alan Hurrice, Hititçe ve Akkadça nüshalar ve Hurri kökenli *Šalašu ritüeline* (CTH 788) ait paralel sütun formatında bir Hurrice-Hititçe tabletten²²³ oluşmaktadır. Hattuša arşivlerinde bulunan metinlerin yanı sıra Süel'e göre, Şapinuwa arşivlerinde de Hurrice-Hititçe ritüel metinleri ele geçmiştir. (Süel, 2002: 164). Ancak bu metinlere henüz yayınlanmadıkları için çalışmamızda yer verilmemiştir.

Hitit döneminde Anadolu'da yazılı alanda, çiviyazısının yanı sıra ikinci bir yazı sistemi olarak *Anadolu hiyeroglifleriyle* karşılaşılmaktadır. Ağırlıklı olarak MÖ 1. Binyılda Kuzey Suriye'deki Geç Hitit Krallıklarınca kullanılan bu yazı sistemi, ilk kez ortaya çıktığı Hitit döneminde anıtsal yazıtlar ile mühürlerde kullanılmıştır²²⁴. Bununla birlikte Hitit döneminde Anadolu'da, ilk kez MÖ 22. Yüzyılda Batı İran'da Susa'da karşılaştığımız türde ikidilli ve ikiyazılı metinlerin oluşturulmadığı, Anadolu hiyerogliflerinin anıtsal yazıtlarda her zaman tek başına kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, Hattuša'nın yukarı şehir bölümünde yer alan Hitit kralı II. Şuppiluliuma'ya (MÖ. 1202-?) ait NİŞANTAŞ yazıtının Hititçe çevirisi olduğu düşünülen bir çiviyazılı tablet²²⁵ dışında Anadolu hiyeroglifli yazıtlara ait ayrı medyalar üzerinde yer alan Hititçe çevirilere de rastlanmamaktadır. Ancak bu iki yazı

²¹⁹ *Azat Ediliş Şarkısı* metnine ait tüm tablet ve fragmanların edisyonu E. Neu tarafından yapılmıştır (bkz.: Neu 1996).

²²⁰ Bkz.: Hoffner, 1998: 87-89, 96 (No. 22)

²²¹ Bkz.: Hoffner, 1998: 55-65, 95 (No. 18)

²²² Bkz.: Hoffner 1998: 50-65, 95 (No. 17)

²²³ KBo 19.145 (Haas – Thiel, 1978: 295-311)

²²⁴ D. Hawkins, Anadolu hiyerogliflerinin ilk kez Hitit dönemine ait ikiyazılı kral mühürleri üzerinde görüldüğünü ve Kizzuwatna kralı Işputahşu'nun Tarsus'ta bulunan yaklaşık olarak MÖ 16. Yüzyılın sonuna tarihli mührünün, bu tipe ait tarihlendirmesi yapılabilen en eski örnek olduğunu belirtmiştir (Hawkins, 2000: 3). Ayrıca A. Dinçol ve B. Dinçol tarafından stilistik özelliklerine göre tarihlendirmeleri yapılan Nişantepe (Boğazköy) mühürleri arasında MÖ 16. Yüzyıla tarihli Anadolu Hiyeroglifli mühürler bulunmaktadır (Dinçol – Dinçol, 2008: 19-20, Kat. 1-13). Bunların yanı sıra Ashmolean Museum'da bulunan MÖ 17. Yüzyılın ilk yarısına tarihli İndi-Limma mühründe (müze numarası: 872) Anadolu Hiyerogliflerine ait kesin olarak tanımlanabilen 4 işaret bulunmaktadır (Archi, 2015). Anadolu hiyeroglifli anıtsal yazıtlar ise MÖ 13. Yüzyılda görülmeye başlamaktadır. Söz konusu yazıtlar, çiviyazılı metinlerden farklı olarak sadece Luvice dilinde yazılmıştır.

²²⁵ KBo 12.38 (Hawkins, 1995: 58-9)

sisteminin bir arada kullanıldığı önemli bir yazılı materyal olarak Hitit döneminde Anadolu ve Suriye’de ikiyazılı mühürlerle karşılaşılmaktadır. İkiyazılı mühürler hem damga hem de silindir tipte karşımıza çıkmakla birlikte damga mühürlerin Anadolu’da, silindir mühürlerin ise Kuzey Suriye’deki merkezlerde (örn. Ugarit, Emar, Karkamış) kullanıldığı görülmektedir²²⁶. Aynı zamanda hem Anadolu hem de Suriye’de ikiyazılı mühürler yalnızca krallar, kraliçeler ve diğer hanedan mensuplarının yanı sıra bazı yüksek rütbeli saray görevlileri tarafından kullanılmış, bu bölgelerdeki kentlerde ele geçen, memurlara ve halka ait diğer mühürler yalnızca Anadolu hiyeroglifleri kullanılarak kazanmıştır. Tarsus’ta (Gözlükule) bulunan ve Kizzuwatna kralı İşputahšu’ya ait MÖ 16. Yüzyılın sonuna tarihli mühür baskısının²²⁷, ikiyazılı mühürler arasındaki en eski örnek olduğu kabul edilmektedir. Hitit kralları tarafından ikiyazılı mühürlerin kullanımı ise MÖ 15. Yüzyılın sonlarında kral I./II. Tuthaliya (MÖ 1420-1400) ile başlamaktadır (Dinçol, 2002: 90). Bu dönemde Anadolu’da, Tarsus’ta bulunan Hitit kraliçesi Puduhepa’ya ait bir mühür baskısı²²⁸ dışında Hitit Krallığına ait tüm ikiyazılı mühür ve mühür baskıları başkent Hattuša’da; ağırlıklı olarak yukarı şehir bölümündeki Nişantepe arşivinde²²⁹ ele geçmiştir.

2.2.4. Suriye

MÖ 24. Yüzyılın ortasında Ebla ve Mari Krallıklarının yıkılması ve buradaki arşivlerin sona ermesinin ardından, MÖ 3. Binyılın sonuna kadar Suriye²³⁰ bölgesinin tarihi Güney Mezopotamya’da III. Ur Dönemi yazılı kaynaklarından takip edilebilmektedir (Klengel, 1992: 31-38). MÖ 2. Binyılın ilk yarısında bölgede Amurru kökenli hanedanların yönetiminde olduğu Yamhad ve Mari Krallıkları önemli birer merkezi güç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu döneme ait başlıca yazılı kaynaklar, MÖ

²²⁶ Bkz.: 2.2.4.1.

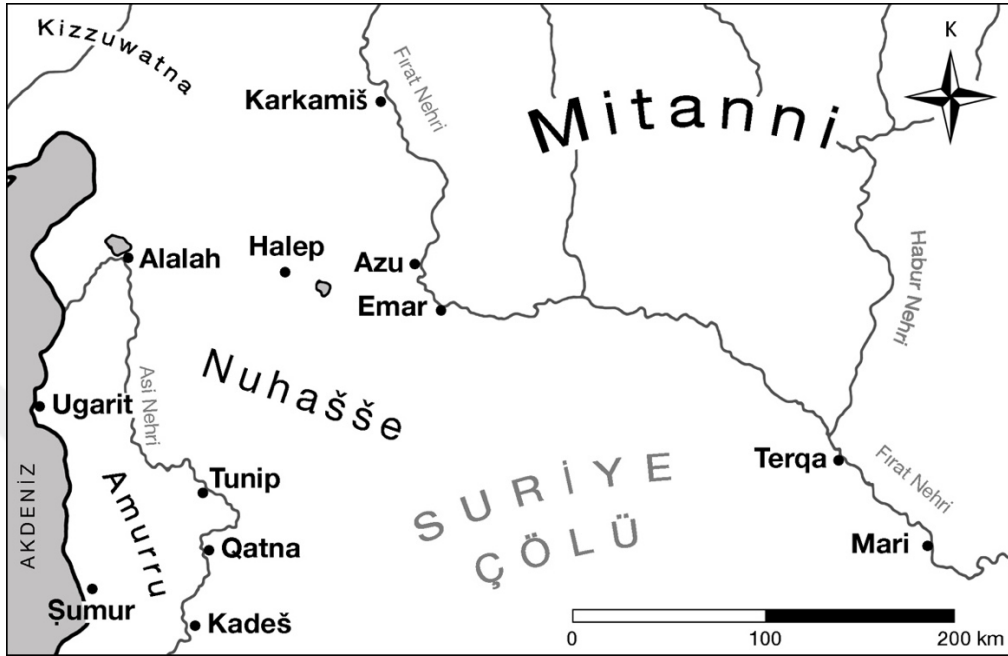
²²⁷ Tarsus 35.998 (Gelb, 1956: 246 Kat. 1)

²²⁸ Tarsus 36.1171 (Gelb, 1956: 248 Kat. 15)

²²⁹ Nişantepe arşivindeki mühürler ve mühür baskıları için bkz.: Herbordt 2005, Herbordt – Bawanypeck – Hawkins, 2011; Hitit kral mühürleri için bkz.: Güterbock, 1940, Güterbock, 1942.

²³⁰ Çalışmamızda Suriye bölgesi coğrafi sınırlar temel alınarak, Fırat Nehrinin batısında, Akdenizin doğu kıyısı boyunca kuzeyde Toros Dağlarından güneyde Sina Çölüne kadar uzanan alandaki yerleşimler Suriye ve Levant adı altında tek başlık altında ele alınmıştır. Bazı yayınlarda, modern Suriye sınırları içinde kalan Habur Havzası ve çevresinde bulunan yerleşimler de Suriye bölgesine dahil edilmektedir. Söz konusu bölge çalışmamızda Kuzey Mezopotamya içinde ele alınmıştır. (bkz. ilgili başlık)

19. ve 18. yüzyılda Mari sarayının arşivleri²³¹ ile MÖ 17. yüzyılda Yamhad Krallığına bağlı Alalah kentinin VII. katmanındaki arşivlerinde²³² ele geçmektedir (Harita 2.7.).

Harita 2.7: MÖ 2. Binyıl’da Suriye’de çiviyazılı belgelerin bulunduğu başlıca merkezler (Harita: M. Oral)

Büyük oranda Eski Babil katip geleneğine bağlı olan bu arşivlerde Eski Babil çiviyazısı ile Akkadçanın Eski Babil diyalektinin yanı sıra nadir olarak Sümerce kullanılmakla birlikte, Mari arşivlerindeki Akkadça metinlerde bölgedeki yerli halkın dili olduğu bilinen Amurruca sözcüklerle karşılaşmaktadır (Streck, 2000: 82-128). MÖ 2. Binyılın ilk yarısında bölgedeki arşivlerde Sümercenin nadir olarak kullanılıyor olmasından dolayı, eşzamanlı olarak Güney Mezopotamya’da kullanılmakta olan çokdilli çiviyazılı metin formatlarında çok az örnekle karşılaşmaktadır. Mari arşivinde bulunan ve bir katibin Mari kralı Zimri-Lim’e (MÖ 1775-1761) yazdığı bir mektubu içeren paralel sütun formatında Sümerce-Akkadça ikidilli bir tablet²³³ ile bir

²³¹ Mari arşivlerinde ele geçen metinler, ARM (*Archives royales de Mari*) ve ARMT (*Archives royales de Mari, traduction*) adlı iki seride yayımlanmıştır. Mari Krallığı’nın genel tarihi için bkz.: Kupper, 2006: 8-14

²³² Alalah arşivlerinin kronolojisi ve kentin genel tarihi için bkz.: Wiseman, 1953: 1-22; Pedersen, 1998: 33-37; von Dassow, 2008: 1-11, 12-67.

²³³ A.1258 + S.160 SN (Charpin, 1992)

dua metnine ait interlinear formatta Sümerce-Akkadça iki tablet²³⁴, bölgede günümüze kadar ele geçen bu döneme ait çokdilli metinlerin tamamını oluşturmaktadır.

MÖ 18. Yüzyılın ikinci yarısında Babil kralı Hammurabi tarafından Mari'nin, MÖ 17. Yüzyılda ise Hitit kralı I. Hattuşili tarafından Alalah'ın yıkılmasıyla birlikte bu merkezlerdeki arşivler sona ermektedir. Ayrıca MÖ 17. Yüzyılın sonunda I. Hattuşili'nin ardılı I. Murşili'nin, Halep'i ele geçirerek Yamhad Krallığı'nın hakimiyetine son vermesiyle birlikte Suriye'de büyük yerel güçlerin hakimiyeti sona ermiş²³⁵ ve bu dönemden itibaren Suriye, farklı dönemlerde Hitit, Mittani ve Mısır güçlerinin etkisindeki küçük krallıklardan oluşan bir bölge haline gelmiştir.

MÖ 17. yüzyıldan itibaren Suriye'de MÖ 15. Yüzyıla kadar yerel yazılı kaynaklar tekrar kesintiye uğramaktadır. Mittani Krallığı'nın Suriye üzerinde, kuzeyde Alalah'dan güneyde Qatna'ya (Tel el-Mishrife) kadar uzanan alanda hakimiyet kurduğu MÖ 15. Yüzyılın ilk yarısına ait yazılı belgeler, Alalah kentinin bu döneme tarihli IV. katmanında bulunan arşivlerin yanı sıra Azu (Tel Hadidi) ve Qatna kentlerinde bulunan arşivlerde ele geçmektedir (Pedersen, 1998: 32-7, Klengel, 1992: 84). Alalah'ın IV katmanındaki arşivlerde bulunan Ura = *hubullu* serisine ait Sümerce tekdilli fragmanlar ve Şamaş ilahisine ait interlinear formatta Sümerce-Akkadça ikidilli bir tablet dışında²³⁶ bu arşivlerde bulunan metinlerin tamamı Orta Babil Akkadçasında yazılmış tekdilli tabletlerden oluşmaktadır (Pedersen 1998: 34). Bununla birlikte bölgedeki Mittani hakimiyetinin bir sonucu olarak Alalah arşivlerindeki Akkadça metinlerde, yoğun Hurrice etkisiyle karşılaşılmaktadır (Giacumakis, 1970: 64-114; Wiseman, 1953: 21). Ayrıca bu dönemde Alalah kentinde Hurricenin, toplumda ağırlıklı olarak konuşulan dil olduğu düşünülmektedir (Draffkorn, 1959; von Dassow, 2008: 71-76).

Amarna Dönemi olarak adlandırılan ve ismini Mısır'da Kahire'nin güneyindeki Tel el-Amarna (Akhetaton) kentinin arşivlerinden alan MÖ 14. Yüzyılın

²³⁴ A.2789 ve A.2788 (Guichard, 2015)

²³⁵ Yamhad Krallığı'nın genel tarihi için bkz.: Chavalas, 1992: 12-16; Kupper, 2006: 14-22; Klengel, 1992: 49-83

²³⁶ AT 453 ve aynı metinle ilişkili olduğu düşünülen bir diğer interlinear fragman: AT 453a (Pedersen, 1998: 37; Wiseman, 1953: 115)

ortasında (MÖ 1365-1335²³⁷) Hitit Kralı I. Šuppiluliuma (MÖ 1355-1322), gerçekleştirdiği iki Suriye seferi sonucunda Suriye üzerindeki Mittani hakimiyetini tamamen sona erdirerek bu bölgede güneyde modern Suriye-Lübnan sınırına kadar uzanan alanda hakimiyet kurmuştur. Bu dönemden itibaren Suriye, MÖ 13. Yüzyılın ikinci yarısında sağlanan barışa kadar Hitit ve Mısır Krallıklarının hakimiyet mücadelesine sahne olmaktadır²³⁸.

Hitit hakimiyetindeki Suriye'nin başlıca yerel yönetimleri olan Karkamiş²³⁹, Mukiş/Alalah, Ugarit, Halep, Aštata, Nuhašše, Tunip, Amurru ve Kinza krallıkları arasında Kinza ve Amurru krallıklarının başkentleri Kadeš (Tel Nebi Mend) ve Šumur'da (Tel Kazel) ele geçen az sayıda çiviyazılı metin dışında günümüze kadar yalnızca Ugarit'te (Ras Şamra) ve Aštata Krallığının başkenti Emar'da (Meskene) arşivler bulunabilmiştir. Her iki merkezdeki arşivler yaklaşık MÖ 14. Yüzyılın ikinci yarısı ile MÖ 13. Yüzyılın sonuna tarihlidir.

2.2.4.1. Ugarit ve Emar Arşivlerinde Çokdillilik ve Çokdilli Metinler

Modern Suriye'nin Lazkiye vilayetinde yer alan Ugarit Krallığı'nın (Ras Şamra) sarayında bulunan arşivlerde, eşzamanlı olarak Hitit, Emar ve Alalah arşivlerinde de kullanılmış olan Eski Babil temelli hece sistemli çiviyazısı (Huehnergard, 1989: 23) ve Ugarit'te üretilmiş **konsonant** temelli alfabetik çiviyazısı (Pitard, 1999; Pardee, 2007) olmak üzere iki farklı yazı sistemiyle karşılaşılmaktadır. Arşivlerde bulunan metinler ağırlıklı olarak, alfabetik çiviyazısıyla yazılmış bölgenin kuzeybatı semitik kökenli yerli dili Ugaritçe²⁴⁰ ve hece sistemli çiviyazısıyla yazılmış

²³⁷ Bu dönemde tahta geçen Mısır firavunlarının “ortak krallık” dönemlerine göre uzunluğu hesaplanan Amarna Dönemi, 15 veya 30 yıl olarak kabul edilmektedir (Moran, 1992: xxxiv)

²³⁸ Hitit kralı I. Šuppiluliuma'nın Suriye seferleri ve MÖ 14. Yüzyıl ve sonrasında Suriye üzerinde Hitit hakimiyetinin kurulması üzerine detaylı bilgi için bkz.: Peker, 2009: 120-30.

²³⁹ I. Šuppiluliuma, Karkamiş kentini ele geçirdikten sonra bu kentte kendi oğlu olan Piyaşili/ Şarri-Kuşuh'u tahta çıkarmıştır. Bu dönemden itibaren Hitit Krallığının MÖ 13. Yüzyılın sonundaki yıkılışına kadar Karkamiş kralları, Hitit hakimiyeti altındaki Suriye'de bulunan diğer küçük krallıklar üzerinde otoriteye sahip olarak bir bakıma bu bölgenin valiliğini üstlenmişlerdir. Peker Karkamiş krallığını, Suriye'deki Hitit hakimiyetinin doğrudan uygulayıcısı olarak tanımlamıştır (bkz.: Peker, 2009: 129-30).

²⁴⁰ Ugaritçenin ait olduğu dil ailesi ve gramatik özellikleri ile ilgili bkz.: Sivan, 2001; Bordreuil – Pardee, 2009: 19-20.

Akkadça²⁴¹ metinlerden oluşmakla birlikte, hece sistemli çiviyazısıyla yazılmış Hititçe ve Sümerce metinler ve hem hece sistemli hem de alfabetik çiviyazısıyla yazılmış Hurrice metinlerle de karşılaşılmaktadır²⁴². Arşivlerde bulunan Hurrice metinlerden ve Hurri şahıs isimlerinden yola çıkarak kentte Ugaritçenin yanı sıra toplumun çok sınırlı bir alanında ve katip çevrelerinde Hurricenin de konuşulduğu düşünülmektedir²⁴³.

Modern Suriye'nin Halep vilayetinde, Fırat Nehrinin batı kıyısında yer alan Aštata Krallığı'nın başkenti Emar'da (Meskene) ise yerli dil olarak Ugaritçeyle benzer şekilde semitik dillerin kuzeybatı koluna mensup bir dilin konuşulduğu düşünülmektedir (Pruzsinszky, 2003: 41-7). Ancak arşivlerde doğrudan bu dilde yazılmış metinlere rastlanmamıştır. Bununla birlikte, arşivlerdeki Akkadça metinlerde bölgenin yerli diline ait olduğu düşünülen bazı sözcüklerle karşılaşılmaktadır²⁴⁴. Ugarit'ten farklı olarak Emar arşivlerindeki tüm metinler hece sistemli çiviyazısıyla yazılmış, alfabetik çiviyazının kullanıldığı herhangi bir metne rastlanmamıştır. Arşivlerdeki metinlerin büyük çoğunluğunu Akkadça ve Sümerce metinlerden oluşmakla birlikte daha az sayıda Hititçe ve Hurrice metin bulunmaktadır²⁴⁵.

Ugarit ve Emar arşivlerindeki çokdilli metinlerin, kullanılan formatlar açısından Hitit arşivlerindeki çokdilli metinlerle benzerlik taşıdıkları görülmektedir. Hitit arşivlerinde olduğu gibi yerel katip pratikleriyle oluşturulmuş metinlerin tamamında paralel sütun formatı tercih edilirken, interlinear format çok nadir olarak yalnızca Güney Mezopotamya kökenli edebi metinlerde ve büyü metinlerinde kullanılmıştır (bkz.: aş.). Ayrıca her iki arşivde de çokdilli metinlerin yanı sıra çiviyazısı ve Anadolu hiyerogliflerinin bir arada kullanıldığı ikiyazılı mühürler ve

²⁴¹ Ugarit Akkadçasının özellikleri için bkz.: Huehnergard, 1989.

²⁴² Ayrıca Ugarit arşivlerinde alfabetik çiviyazısı ile yazılmış Ugaritçe-Hurrice karma ritüel metinleri (RS 24.254 Dietrich – Mayer, 1995: 12-16; Dietrich – Mayer, 1997; RS 24.291 Dietrich – Mayer, 1996; Dietrich – Mayer 1997; RS 24.255 Dietrich – Mayer, 1995: 17-22; RS 24.261, RS 24.643 Dietrich – Mayer, 1997; Dietrich – Mayer, 1998) ve Akkadça edebi metinler (Huehnergard, 1989: 338) de bulunmaktadır.

²⁴³ Ugarit'te Mittani hakimiyeti döneminde arşivlerin bulunmaması nedeniyle bu dönemde kentteki Hurrice kullanımı üzerine kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak Hitit döneminde görülen sınırlı alandaki Hurri etkisinden, bu bölgede Hitit hakimiyetinin kuruluşuna kadar Hurricenin daha geniş alanda kullanıldığı ve Hitit hakimiyetiyle birlikte bu etkinin azaldığı düşünülmektedir (Sanmartín, 1999-2000: 121-3; Dietrich – Mayer, 1999; van Soldt, 2003: 682).

²⁴⁴ Emar arşivlerindeki Akkadça metinlerde geçen kuzeybatı semitik kökenli sözcükler için bkz.: Pentuic, 2001.

²⁴⁵ Emar arşivlerindeki Hititçe ve Hurrice metinler için bkz.: Laroche, 1982: 53-63

mühür baskılarıyla karşılaşmaktadır. Ancak Hitit arşivlerinde bulunan mühürlerden farklı olarak Ugarit ve Emar'da, damga mühürlerin yerine ağırlıklı olarak silindir mühürlerin tercih edildiği görülmektedir (bkz.: aş.).

Ugarit'te, arşivlerin başlangıcından sonuna kadar aynı katip geleneği kesintisiz olarak devam etmiş olmakla birlikte Emar arşivlerinde bulunan metinlerde, arşivlerin MÖ 14. Yüzyılın ikinci yarısındaki başlangıcından MÖ 1250 civarına kadar devam eden Suriye katip geleneği ile MÖ 1270 civarında başlayarak kentin MÖ 1185 civarında yıkılışına kadar devam eden Suriye-Hitit katip geleneği olmak üzere iki farklı katip geleneği tespit edilmiştir (Cohen, 2009: 28-31; Cohen, 2012). Emar arşivlerindeki her iki katip geleneğinde de aynı metin türleri belgelenmiş olmakla birlikte, *buluṭ bēlī* adlı edebi kompozisyona ait Sümerce-Akkadça ikidilli bir tablet²⁴⁶ dışında bu arşivlerden günümüze ulaşabilen çokdilli metinlerin tamamı Suriye-Hitit katip geleneğinde yazılmıştır (Cohen, 2009: 219).

Ugarit arşivlerindeki Sümerce metinler arasında, büyü metinlerinin tamamının tekdilli, edebi metinlerin ise her zaman Akkadça çevirileriyle birlikte Sümerce-Akkadça ikidilli kopyalar halinde yazıldığı görülmektedir. Aynı durum Emar arşivlerinde de görülmekle birlikte Ugarit arşivlerinden farklı olarak Emar'da büyü metinlerine ait Sümerce-Akkadça ikidilli üç tablet bulunmaktadır. Ugarit arşivlerinde bulunan Sümerce-Akkadça ikidilli edebi metinler arasında *Ludingira'nın Mektubu* metnine ait ayrı tabletlerde yer alan birer Sümerce ve Akkadça kopya²⁴⁷ ile aynı metne ait Hattuşa arşivinden getirildiği düşünülen paralel sütun formatında Sümerce-Akkadça-Hititçe üçdilli bir kopya²⁴⁸; *Enki ilahisine* ait bir tablet²⁴⁹; *Eski Yöneticiler şiiiri* (İng.: Poem of Early Rulers) metnine ait üç tablet²⁵⁰ ve *Enlil ve Namzitarra* metnine ait bir tablet²⁵¹ sayılabilir. Emar arşivlerindeki Sümerce-Akkadça ikidilli edebi metinler ise, *Avcı ve Karısı*²⁵², *Sîn-iddinam'ın Utu'ya Mektubu*²⁵³, *Eski*

²⁴⁶ Msk 74243, Arnaud, 1985-87: 371-376 no. 775; Dietrich, 1998.

²⁴⁷ Sümerce versiyon: RS 17.10, Akkadça versiyon: RS 17.80, Nougayrol, 1968: 23-28.

²⁴⁸ RS 25.421 Nougayrol, 1968: 310-19.

²⁴⁹ RS 26.141 Arnaud, 2007, 101.

²⁵⁰ RS 25.130 (aynı tabletin önyüzünde Sümerce-Akkadça interlinear formatta özdeyişler yer almaktadır); RS 23.34 (+) RS 23.484 + RS 23.363; RS 25.424 Nougayrol, 1968: 291-300.

²⁵¹ RS 22.341 + RS 28.053A Cohen, 2010a.

²⁵² Msk 7498b (+) Msk 7478b + Msk 74228b; Msk 74137b; Msk 74214a; Msk 74159c

²⁵³ ME 94, yalnızca Sümerce versiyon korunabilmiştir (Civil, 1996)

*Yöneticiler şiiri*²⁵⁴ ve *Enlil ve Namzitarra*²⁵⁵ metinlerine ait paralel sütun formatındaki tabletlerden oluşmaktadır.

Emar arşivlerinde Hurrice ve Hititçe metinler bulunmakla birlikte bu metinlerin tamamının tekdilli kopyalar halinde yazıldığı görülmektedir. Ugarit arşivlerinde bulunan Hurrice metinler²⁵⁶ arasında ise, *Šimâ Milka (Šûpê-amēli Öğütleri)* metnine ait bir tablet²⁵⁷ dışında başka ikidilli kopyaya rastlanmamıştır. Söz konusu metinde, Hitit arşivlerindeki Hattice-Hititçe ikidilli ritüel metinlerinde görülen formata benzer şekilde Akkadça metin ve Hurrice çevirisi paragraflar halinde ayrılarak alt alta konumlandırılmıştır. Hattuša arşivlerinde bulunan *Gilgamiş Destanına* ait Hurrice fragmanlar (Salvini – Wegner, 2004: 15-17, 31-37) ve Ugarit arşivlerinde bulunan Hurrice çevirilerin eklendiği sözcük listeleri (bkz.: aş.) dışında Akkadça bir metnin Hurriceye çevrildiği tek örnek, yine Suriye bölgesinden gelen ancak özel koleksiyondan çıktığı için kökeni tam olarak bilinmeyen *Šuruppak Öğütleri* metnine ait paralel sütun formatında yazılmış bir tablettir²⁵⁸.

Ugarit ve Emar arşivlerinde, Güney Mezopotamya geleneğine ait edebi metinlerin yanısıra çokdilli sözcük listeleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında Ugarit’te, Öy. i. ve iv. sütunda Sümerce sözcüklerin Hurrice karşılıklarının verildiği Ura = *hubullu* serisine ait bir tablet²⁵⁹ bugüne kadar bulunmuş tek Sümerce-Hurrice sözcük listesidir. Ayrıca yine Ugarit’te, Mezopotamya periferisindeki arşivlerde sıkça karşılaşılan Hece Listesi A’nın Vokabüleri serisine ait, ayrı sütunlarda Sümerce ve Akkadça sözcüklerin Hurrice ve Ugaritçe çevirilerinin de eklenmesiyle oluşturulmuş dördilli (0-1-2-4-5’-5’’) listelere²⁶⁰ de rastlanmaktadır. Emar arşivlerinde ise

²⁵⁴ Msk 74127ac + Msk 74128x + Msk 74136b (+) Msk 74153 (+) Msk 74159n (+) Msk 74132t (+) Msk 74137m (+) Msk 74344 (Arnaud 1985-87: 359-65 no. 767)

²⁵⁵ Msk 74174a (+) Msk 74148r (+) Msk 74238l (+) Msk 74182 (+) Msk 74112b (Arnaud, 1985-87: 367-371 no. 771-774; Alster, 2005: 336-38.)

²⁵⁶ Ugarit arşivlerindeki Hurrice metinlerin buluntu yerleri ve içerikleri için (Dietrich – Mayer, 1999: 58-62)

²⁵⁷ RS 15.10 Cohen, 2003: 207-11; Dijkstra, 1993; Nougayrol – Laroche, 1955; Wilhelm, 2003.

²⁵⁸ Bkz.: Kreberek, 1996b: 170-76.

²⁵⁹ RS 2.23 + RS 3.360 (Landsberger, 1957: 49; Thureau-Dangin, 1931: 236-49; Thureau-Dangin, 1932: 236-40)

²⁶⁰ RS 20.149 (+) RS 20.426D (+) RS 20.201G + RS 20.426G (+) RS 20.426B; RS 21.63D; RS 20.123 + RS 20.143A + RS 20.180A+C + RS 20.185A+B + RS 20.190A+B + RS 20.426C+E + RS 21.07B + pt1858 + pt1844; RS 21.62; RS 20.429; RS 20.189A+B+C; RS 23.493A (Nougayrol, 1968: 230-51, No. 130, 134, 131, 138; Huehnergard, 1987)

günümüze kadar, Sümerce ve Sümerce-Akkadça serilere bölgenin yerli dillerindeki çevirilerin eklendiği sözcük listeleri bulunamamıştır. Bununla birlikte, Hece Listesi A'nın Vokabüleri, Ura = *hubullu*, Lú = *ša* ve Izi = *išatu* serilerine ait listelerde, Sümerce sözcüklerin Akkadça çevirilerinin yer aldığı sütunun sağ tarafında bölgenin kuzeybatı semitik kökenli yerli diline ait olduğu düşünülen ikincil çevirilerin eklendiği görülmektedir²⁶¹. Bunların yanı sıra Ugarit arşivlerinde Silbenvokabular A²⁶², Orta Babil Gramatikal Listeleri²⁶³, Ura = *hubullu*²⁶⁴, Diri = *watru*²⁶⁵ ve Erimhuš = *anantu*²⁶⁶ serilerine; Emar arşivlerinde ise Hece Listesi A'nın Vokabüleri, Ura = *hubullu*, Lú = *ša*, Izi = *išatu*, Kagal = *abullu*, Sag, NÍG.GA = *makkuru* ve Diri = *watru* serilerine²⁶⁷ ait Sümerce-Akkadça ikidilli kopyalar bulunmaktadır.

Çokdilli metinlerin yanı sıra Ugarit'te, ağırlıklı olarak krallığın dış ilişkileriyle ilgili belgelerin yer aldığı Güney Arşivinde (Pedersen, 1998: 71), çoğunluğu Hitit ve Karkamiš krallarına ait olan ve Hattuša arşivlerindeki ikiyazılı Hitit mühürlerine benzer şekilde çiviyazısı ve Anadolu hiyerogliflerinin bir arada kullanıldığı ikiyazılı mühür baskıları bulunmaktadır. Bunlar arasında Hitit krallarına ait mühür baskılarının tamamı damga mühürlere ait iken, Karkamiš kralı Ini-Tešup'a ait bir mühür baskısı dışında Karkamiš kralları ve diğer Suriye kökenli şahıslara ait ikiyazılı mühür baskılarının tamamının silindir mühürlere ait olduğu görülmektedir²⁶⁸. Emar arşivlerinde de Ugarit sarayının Güney Arşivlerinde ele geçen mühür baskılarıyla benzer gliptik özelliklerine sahip çok sayıda mühür baskısıyla karşılaşılmaktadır. Ugarit'te olduğu gibi çoğunluğu silindir mühürlerden oluşan ve çiviyazısı veya

²⁶¹ Bkz.: Cohen, 2010b

²⁶² Sibenalphabet A serisinin, Akkadça çevirileri de içeren versiyonu. RS 17.41 + RS 29.103; RS 22.222; RS 22.411; RS 22.435; RS 22.215 (Nougayrol, 1965: 33-9)

²⁶³ RS 20.230, RS 20.165C + RS 20.171,3 + RS 20.222C + RS 20.228B (+) RS 20.241A+B, RS 22.227A (+) RS 2.396, RS 20.148 + RS 21.69, RS 2.7, RS 20.166A+B + RS 20.229A, RS 25.459A +B, RS 25.442 (+) RS 25.526D, RS 25.433, RS 20.214A, RS 25.526C, RS 12.47, RS 26.160 (Kennedy, 1986: 75-89)

²⁶⁴ RS 2.16 (Thureau-Dangin, 1931: 228-30); RS 2.18 (Landsberger, 1957: 49; Thureau-Dangin, 1931: 231-4); RS 22.346 + RS 22.349, RS 25.415 (+) RS 25.454C (+) RS 26.137 + RS 26.144 (Westenholz, 1970: 37-50, 107-16); RS 34.180,19, RS 34.180,50+51 (van Soldt, 1993: 427-46); RS 23.82 + RS 23.364 (Reiner – Civil, 1974: 42-9); RS 20.192, RS 20.201 (Reiner – Civil, 1974: 50-3)

²⁶⁵ RS 25.434 + RS 25.456A + RS 25.514A + RS 26.138, RS 20.122, RS 22.401, RS 22.408, RS 20.198C, RS 17.154, RS 20.203A, RS 22.227B + RS 22.228 (Civil, 2004: 67-83)

²⁶⁶ RS 26.139A (Cavigneaux, 1985: 7), RS 25.425 (Cavigneaux, 1985: 44)

²⁶⁷ Emar'da ele geçen sözcük listelerine ait tüm tablet ve fragmanların edisyonu Gantzert tarafından yapılmıştır (bkz.: Gantzert, 2008).

²⁶⁸ Ugarit'te bulunan ikiyazılı mühür ve mühür baskıları için bkz.: Schaeffer, 1956; Laroche, 1956.

Anadolu hiyeroglifleriyle kazınmış bu mühürlerin arasında Karkamiş krallarından Şahuruwa, Ini-Teşup ve Kuzi-Teşup'a ait mühürler ile bazı saray görevlilerine ait mühürler hem çiviyazısı hem Anadolu hiyeroglifleriyle ikiyazılı olarak kazınmıştır²⁶⁹.

2.2.5. Kenan Bölgesi ve Mısır

2.2.5.1. Amarna Döneminde Kenan Bölgesi ve Mısır'da Çokdillilik ve Çokdilli Metinler

Levant'ın güney kesiminde, Sina Çölünün kuzeyi ile Ürdün Nehrinin batısında kalan toprakları kapsayan Kenan bölgesinde (Harita 2.8.) ilk yazılı kaynaklar, MÖ 17. ve 15. Yüzyıllardan itibaren görülmeye başlamaktadır (bkz.: aş.). Bu dönemde Kenan bölgesinde, Kuzey Suriye ve Orta Fırat bölgelerinde belgelenen dillerle akrabalığı olan kuzeybatı semitik diyalektlerin konuşulduğu birbirinden bağımsız çok sayıda küçük krallık bulunmaktadır. Mısır Krallığı'nın 18. hanedan krallarından III. Tutmosis'in (MÖ 1479–1425) düzenlediği seferlerin ardından, MÖ 14. Yüzyıldan itibaren bölgede bulunan çok sayıda küçük krallığın Mısır hakimiyetine girdiği görülmektedir (Galán, 1994; Mynářová, 2015). Mısır Krallığı'nın bölgedeki hakimiyeti MÖ 13. Yüzyılın sonunda Yakınoğu'nun genelinde yaşanan çöküşe kadar devam etmektedir.

²⁶⁹ Emar'da bulunan ikiyazılı mühür ve mühür baskıları için bkz.: Laroche, 1983; Beyer, 2001.

Harita 2.8: Geç Bronz Çağı'nda Kenan Bölgesi ve Mısır'da çiviyazılı metinlerin bulunduğu merkezler (Harita: M. Oral)

Kenan bölgesinde MÖ 2. Binyıl'da, Kuzey Suriye'de Alalah, Ugarit ve Emar'da bulunan arşivlere benzer nitelikte herhangi bir arşive rastlanmamıştır. Ancak bu bölgede Tel Afek, Aşdod, Aşkelon, Bet Şean, Bet Şemeş, Tel Gezer, Tel Hazor, Hebron (El Halil), Tel el-Hesi, Eriha (Jericho), Tel Kisson (Tel Keisan), Megiddo, Şehem, Tel Ta'anakh ve Tabor'da, çoğunluğu MÖ 2. Binyılın ikinci yarısına tarihli çiviyazılı tabletler, mühürler ve bazı yazıtlı objelerden oluşan 90'a yakın çiviyazılı materyal bulunmuştur²⁷⁰ (Horowitz – Oshima – Sanders, 2002: 755-61; van der Toorn,

²⁷⁰ Bunların yanı sıra Kenan bölgesinde, ilk kez Ugarit'te görülen alfabetik çiviyazısına benzer consonant temelli bir yazı sistemi ile yazılmış metinler de bulunmaktadır. Ancak bu metinlerin sayısı çiviyazılı metinlere oranla daha azdır. (Horowitz – Oshima – Sanders, 2002: 754, dipnot 8)

2000: 97-100). Aynı zamanda Mısır'da Tel el-Amarna'da (Akhetaton) bulunan ve MÖ 14. Yüzyılın ortalarında Mısır Krallığı'nın Yakınoğu'daki diğer krallıklarla yaptığı yazışmaları içeren arşivlerde ele geçen 340 kadar mektubun arasında 300'e yakını, bu dönemde Mısır'a bağlı olan Kenan bölgesindeki kek krallıklardan gelen mektuplardır (bkz.: aş.). Amarna arşivlerinde ele geçen metinlerin büyük bir kısmının Kenan bölgesinde yazılmış olması, bu dönemde bölgede çiviyazısı pratiğinin yaygın olduğunu göstermektedir.

Kenanlı katipler tarafından iviyazılı metinlerde kullanılan dil Akkadadır. Ancak Kenan Akkadçası ile Mezopotamya'da ve Periferinin Anadolu ve Kuzey Suriye kısımlarındaki merkezlerde eşzamanlı olarak kullanılan Akkadça diyalektleri arasında farklılıklar söz konusudur: Kenan bölgesinde yerli dil olarak konuşulduğu kabul edilen ve Kenan diyalektleri ya da Kenanca olarak adlandırılan kuzeybatı semitik diyalektlerin²⁷¹, temelde Eski Babil diyalekti olduğu düşünülen (Rainey 2010: 851) Akkadça ile yazılı alanda etkileşime girerek bir karma dil oluşturduğu görülmektedir. Söz konusu karma dil, Eski Babil Akkadçası zerinde Kenanlı katipler tarafından yapılan sentaktik ve morfolojik değişiklikler ve yer yer görülen Kenan diyalektlerine ait sözcükler şeklinde ortaya ıkmaktadır²⁷².

Kenan bölgesindeki merkezlerde ele geçen iviyazılı tabletler arasında Tel Afek ve Aşkelon'da bulunan ve Sümerce-Akkadça sözcüklere ek olarak ayrı sütunda Kenanca olduğu düşünülen çevirilerin de verildiği yerel üçdilli sözcük listelerine ait üç fragman²⁷³, bu dönemde bölgede uygulanan çokdilli metin pratiklerinin tek örneklerini oluşurmaktadır.

M 3200'den itibaren idari işlerinin yanı sıra dini/kltsel ve edebi alanlarda *Hiyeroglif* ve *Hiyeratik* olarak adlandırılan ve Mısır'da üretilmiş yazı sistemlerini kullanmakta olan Mısır Krallığı, Yeni Krallık Dönemine (M 1539–1077) geldiğinde diplomatik ilişkilerin getirdiği bir gereklilik olarak Kenan bölgesinde yer

²⁷¹ Bkz.: dipnot 62

²⁷² Kenanlı katipler tarafından yazılı olarak kullanılan Akkadçanın gramer, morfoloji ve sentaks zellikleri Izre'el ve Rainey tarafından detaylı olarak incelenmiştir (Bkz.: Izre'el, 1998; Rainey, 1996).

²⁷³ Tel Afek'te bulunan fragmanlar için bkz.: Rainey, 1975; Rainey, 1976. Aşkelon'da bulunan fragmanlar için bkz.: Huehnergard – van Soldt, 1999.

alan vasallarının yanı sıra Hitit, Mittani, Assur ve Babil gibi dönemin büyük güçleriyle ve Arzava ve Alaşiya gibi diğer bağımsız krallıklarla yapılan uluslararası yazışmalarda çiviyazısını kullanmıştır. İlk kez 18. hanedan krallarından III. Amenhotep, IV. Amenhotep (Akhenaton), Smenkhare ve Tutankhamon dönemlerinde ülkede uygulanmaya başlanan çiviyazısı pratiği, 19. hanedan krallarından II. Ramses'in (MÖ 1279-1213) döneminde de uygulanmaya devam etmiş olmakla birlikte, doğrudan Mısır Krallığı'na ait günümüze kadar bulunabilen tek çiviyazılı arşiv modern Mısır'ın Minye vilayetinde Nil Nehrinin batı kıyısında yer alan Tel el-Amarna (Akhetaton) kentinde, III. Amenhotep, IV. Amenthotep (Akhenaton), Smenkhare ve Tutankhamon dönemine ait 380 kadar çiviyazılı metnin bulunduğu *Amarna arşividir* (Moran, 1992: i-xxxix; Pedersen, 1998: 38-42). Amarna arşivinde ele geçen metinlerin büyük çoğunluğu, Kenan bölgesinin kuzeybatı semitik diyalektlerini konuşan katiplerce oluşturulan Kenanca-Akkadça karma dilde yazılmış olmakla birlikte (bkz.: yuk.), Güney Mezopotamya'da Kassit Krallığı'yla yapılan yazışmalarda Orta Babilce, Orta Assur Krallığı'yla yapılan yazışmalarda Orta Assurca, Batı Anadolu'da Arzava Krallığı'yla yapılan yazışmalarda Hititçe ve Mittani Krallığı'yla yapılan yazışmalara ait bir mektupta Hurrice kullanılmıştır²⁷⁴. Ayrıca Mısırlı katipler tarafından yazılan mektuplarda ve Kenan bölgesi dışında Periferinin diğer bölgelerindeki krallıklardan gelen mektuplarda, gramatik özelliklerin yanı sıra ortografik ve paleografik yönden de birbirlerinden bazı farklılıklar gösteren Periferal Akkadça varyantları görülmektedir²⁷⁵.

Mektupların yanı sıra Amarna arşivinde, Güney Mezopotamya kökenli sözcük ve işaret listeleri ile çeşitli edebi kompozisyonların yer aldığı katip eğitimiyle ilişkili metinler de bulunmaktadır²⁷⁶. Bu metinler arasında Diri = *watru* serisine ait Sümerce-Akkadça ikidilli küçük bir fragman²⁷⁷ ve çiviyazısıyla yazılmış Mısırca sözcüklerin, ayrı sütunlarda Akkadça/Sümerce çevirilerinin verildiği bir sözcük listesi²⁷⁸, Amarna arşivindeki çokdilli metin pratiklerine ilişkin tek örneklerdir. Mısırca-

²⁷⁴ Amarna arşivinde bulunan tüm mektupların en güncel edisyonu Rainey tarafından yapılmıştır (Bkz.: Rainey, 2015).

²⁷⁵ Bkz.: Mynářová, 2007: 45-52, 170-79.

²⁷⁶ Amarna arşivindeki okul metinleri için bkz.: Rainey, 1970; Izre'el, 1997.

²⁷⁷ EA 373 Rainey, 1970: 44; Izre'el 1997: 83-4

²⁷⁸ EA 368 Rainey, 1970: 34-5; Artzi 1986: 211; Izre-el, 1997: 77-81.

Akkadça/Sümerce sözcük listesi, Anadolu'da Şapinuwa arşivlerinde bulunan Or 95/3 metniyle²⁷⁹ benzer şekilde Güney Mezopotamya kökenli herhangi bir sözcük listesi serisine dahil edilememektedir. Paralel sütun formatındaki çokdilli metinlerde genellikle metnin orijinal versiyonuna ayrılan sol sütunda Mısırca sözcüklerin yer almasından dolayı, söz konusu listeyi oluşturan katibin anadilinin Mısırca olmadığı düşünülmektedir (Izre'el, 1997: 79). Ancak metnin Akkadça/Sümerce sütununun çok az kısmı korunabildiği için detaylı bir inceleme yapılamamaktadır. Artzi bu metnin, çiviyazısıyla yazılmayan bir dilin sol sütunda yer aldığı tek örnek olduğunu belirtmiştir (Artzi, 1986: 211). Ancak benzer bir örnek olarak Yeni Babil döneminde yazılmış ve Kassitçe sözcüklerin sol sütunda yer aldığı Kassitçe-Akkadça bir sözcük listesi bulunmaktadır²⁸⁰.

²⁷⁹ Bkz.: dipnot 203

²⁸⁰ Bkz.: dipnot 81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİTİT KRALI I. HATTUŞİLİ’NİN AKKADÇA-HİTİTÇE İKİDİLLİ YILLIKLARININ (CTH 4) AKKADÇA VE HİTİTÇE VERSİYONLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. METNE AİT NÜSHALAR, BULUNTU YERLERİ VE METNİN YAYIN TARİHÇESİ

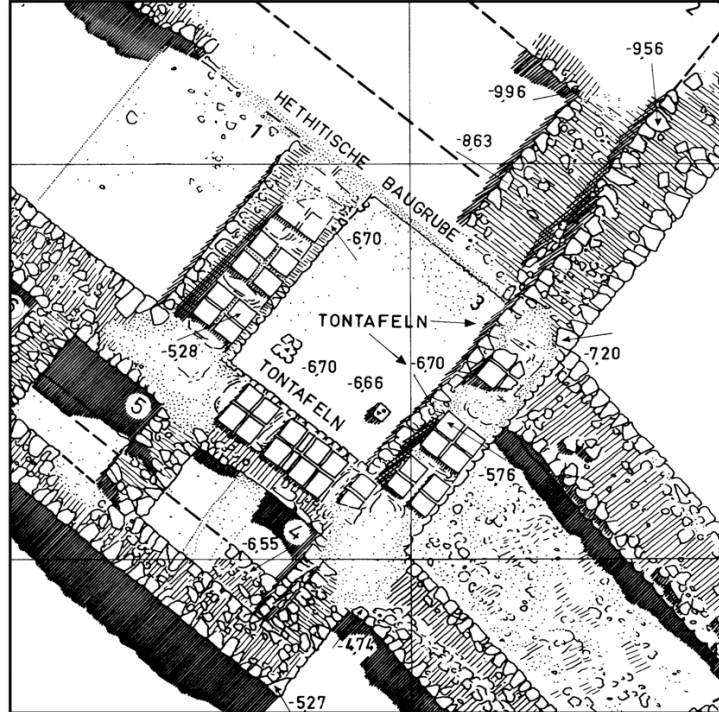
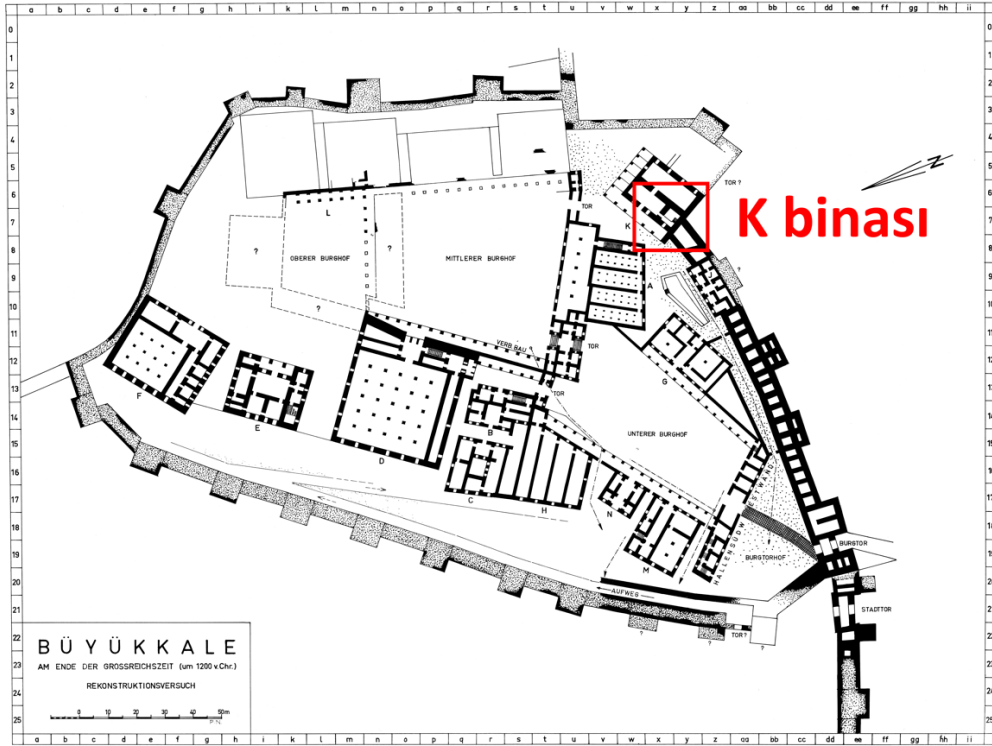
Hitit Kralı I. Hattuşili’nin (MÖ 1650-1620) Anadolu ve Kuzey Suriye çevresindeki diğer krallıklara karşı kazandığı zaferleri konu alan ve “I. Hattuşili’nin Yıllıkları”, “I. Hattuşili’nin Otobiyografisi” veya “I. Hattuşili’nin İcraatı” isimleriyle de bilinen CTH 4 metni, ağırlıklı olarak kralların askeri başarılarının, bu başarılarından elde edilen ganimetler ve tutsaklar gibi bilgilerle birlikte MU(.KAM)-*anni=ma* “bir sonraki yıl” formülü kullanılarak yıllık formatında aktarıldığı ve Hitit literatüründe *pešnatar-* “adamlık, erkeklik”; modern disiplinde ise “yıllık / annal” olarak adlandırılan metin türü arasında, arketipi MÖ 18. Yüzyıla ait olan Anitta Metninden (CTH 1) sonra gelen en eski ikinci örnektir. Houwink ten Cate, tarih yazıcılığı yönünden bakıldığında bu metnin “yıllık / annal” veya “otobiyografi” türünde olmakla birlikte içerik yönünden Assuroloji biliminde “zafer yazıtı” olarak adlandırılan bir metin olduğunu ifade etmiştir (Houwink ten Cate, 1983: 98; ayrıca bkz.: Gilan, 2015: 227). Aynı tabletlerde yer alan yedi Hititçe ve bir Akkadça nüshadan oluşan metin (bkz.: aş.), Krecher tarafından *komplementer* olarak tanımlanan çokdilli çiviyazılı metinlerle aynı kategoriye aittir²⁸¹.

İlk kez 1957 yılında, Akkadça versiyona ait tek sütunlu ve tamamına yakını korunmuş bir tablet²⁸² ile Hititçe versiyona ait, biri neredeyse tamamen korunmuş diğeri ise küçük bir fragmandan oluşan iki tabletten²⁸³ oluşan üç nüsha Hattuša’da, Büyükkale’nin güneydoğu kısmındaki K binasında açığa çıkarılan bir arşivde ele geçmiştir (Res. 3.1).

²⁸¹ Bkz.: 1.3.

²⁸² 201/p + 174/p.

²⁸³ 202/p; 203/p.

Resim 3.1: Büyükkale’de 201/p + 174/p; 202/p ve 203/p. tabletlerinin buluntu yeri

1958 yılında H. Otten tarafından bu metinlerin genel bir çevirisi yayınlanmıştır²⁸⁴. 1960 yılında ise üç nüshanın otografisi H. G. Güterbock ve H. Otten tarafından KBo (*Keilschrifttexte aus Boghazköy*) serisinde yayınlanmıştır²⁸⁵. Metinler üzerinde yer yer Akkadça ve Hititçe versiyonların karşılaştırılmasını da içeren ilk detaylı inceleme 1962 yılında A. Götze tarafından yapılmıştır²⁸⁶. Aynı yıl E. Laroche, önceden Boğazköy’de bulunmuş olmakla birlikte kesin buluntu yerleri bilinmeyen Bo 3299 (KUB 23.20), Bo 6074 (KUB 23.31), Bo 4294 (KUB 23.33), Bo 331 (KUB 23.41), Bo 1900 (IBoT 3.134) ve NBC1908 (VBoT 13) fragmanlarının da bu metnin Hititçe versiyonuna ait diğer nüshaların fragmanları olduğunu tespit etmiştir²⁸⁷. 1964’de H. G. Güterbock, metinde Akkadça versiyonda LUGAL-*kin*, Hititçe versiyonda ise LUGAL-*ginaš* şeklinde yer alan Akkadlı Sargon referansını incelemiş, bu sırada Hititçe versiyonun küçük bir kısmının transliterasyon ve çevirisini de vermiştir²⁸⁸. 1965 yılında F. Imparati tarafından metnin Hititçe versiyonunun²⁸⁹, C. Saporetti tarafından ise Akkadça versiyonunun²⁹⁰ ilk kapsamlı edisyonu yayınlanmıştır. 1969’da O. Carruba, metinlerde gözlemlenen bazı Eski Hititçe gramer özelliklerini incelemiştir²⁹¹. 1978 yılında C. Melchert tarafından metnin kapsamlı bir karşılaştırmalı incelemesi yayınlanmıştır²⁹². 1984 yılında Houwink ten Cate metnin Hititçe ve Akkadça versiyonlarının birleşik çevirisini yayınlamıştır²⁹³. 1986 yılında M. Marazzi Eski Krallık Dönemi Akkadça tarih metinlerini ele aldığı çalışmasında metnin Akkadça versiyonunu tekrar ele almıştır²⁹⁴. 1990 yılında Th. van den Hout Bo 560 (KUB 57.48) fragmanının²⁹⁵, 2001 yılında da G. del Monte Bo 1512 (IBoT 4.264) fragmanının²⁹⁶, metnin Hititçe versiyonunun diğer nüshalarına ait olduğunu tespit etmiştir. Son eklenen fragmanlarla birlikte 2003 yılında S. de Martino tarafından

²⁸⁴ Bkz.: Otten, 1958.

²⁸⁵ Bkz.: KBo 10.1, KBo 10.2 ve KBo 10.3.

²⁸⁶ Bkz.: Götze, 1962.

²⁸⁷ Bkz.: Laroche, 1962: 27-28.

²⁸⁸ Bkz.: Güterbock, 1964a.

²⁸⁹ Bkz.: Imparati, 1965.

²⁹⁰ Bkz.: Saporetti 1965.

²⁹¹ Bkz.: Carruba, 1969.

²⁹² Bkz.: Melchert, 1978.

²⁹³ Bkz.: Houwink ten Cate, 1984.

²⁹⁴ Bkz.: Marazzi, 1986: 45-59.

²⁹⁵ Bkz.: van den Hout, 1990: 427.

²⁹⁶ Bkz.: del Monte, 2001: 8-9.

metnin Hititçe versiyonunun edisyonu tekrar yayınlanmıştır²⁹⁷. 2005 yılında ise E. Devecchi tarafından Akkadça versiyonun güncel edisyonu yapılmıştır²⁹⁸. Son olarak 2015 yılında A. Gilan tarafından metnin Hitit tarih yazıcılığı yönünden incelendiği çalışmada Hititçe versiyonun bir kısmının güncel çevirisi verilmiştir²⁹⁹.

Günümüze kadar ele geçen CTH 4 metin grubuna ait fragmanların tamamı, Hitit kralının döneminden yaklaşık 400 yıl kadar sonra yazılmış geç nüshalardan oluşmaktadır (Bkz.: Melchert 1978: 2; ayrıca dipnot 1). Metnin Hititçe versiyonuna ait A nüshasının Ay. iii 21-22. satırında okunan *nu=za kī ALAM=YA ŠA KÙ.GI iyanun n=at ANA dUTU URUTÚL-na GAŠAN=YA tittanunun* “Bu altın heykelimi yaptım. Ve onu sahibem Arinna’nın Güneş Tanrıçasının (karşısına) koydum” ifadesi ve Akkadça versiyona ait nüshanın Ay. 12. satırında okunan *ALAM ša KÙ.GI ipuš=ma ana dUTU URUTÚL-na ušeli* “altından bir heykel yaptım ve onu Arinna’nın Güneş Tanrıçasına çıkardım” ifadesinden, bu metnin arketipinin tam olarak I. Hattušili’nin döneminde kompoze edildiği ve Hattuša’da Arinna’nın Güneş Tanrıçasının tapınağına yerleştirilen altından yapılma bir heykelin üzerinde, kaidesinde ya da tapınakta heykelin durduğu alanı çevreleyen duvarlarda (Bkz.: Bryce, 2018: 5) yer aldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Bryce bu metnin arketipinin kil tablet üzerine yazılarak kompoze edilip, sonradan anıtsal bir yazıt olarak metal yüzeye aktarılmış olabileceğini belirtmiştir (Bryce, 2018: 5-6). İlk kez ne tür bir materyal üzerine yazılmış olduğu konusunda kesin bir şey söylemek mümkün olmasa bile, bu metnin arketipinin ilk yazıldığı tarihten Hitit İmparatorluğu’nun son yüzyılına kadar katipler tarafından kopyalanarak 400 yıl kadar bir süre boyunca korunmuş olduğu, elimize geçen nüshaların MÖ 13. Yüzyıla ait olmasından anlaşılmaktadır. Hititli katiplerin uyguladığı bu pratiğin, Güney Mezopotamya’da da görülen ve çalışmamızın 2. Bölümünde değinmiş olduğumuz MÖ 3. Binyılda Nippur’da, Enlil’e ait Ekur tapınağında yer aldığı bilinen Akkad krallarından Sargon, Rimuş ve Maniştusu’ya ait yazıtların ve yine 3. Binyıl’da Güney Mezopotamya’da hüküm süren krallardan Gudea ve Şulgi’ye ait başka yazıtların Eski Babil Döneminde katipler tarafından kil tabletler

²⁹⁷ Bkz.: de Martino, 2003.

²⁹⁸ Bkz.: Devecchi 2005.

²⁹⁹ Bkz.: Gilan, 2015: 215-43.

halinde kopyalanmaya devam etmesi durumuyla olan benzerliğine dikkat çekmekte fayda vardır³⁰⁰.

CTH 4 metninin arketipinin Hititçe mi yoksa Akkadça mı yazıldığı; bu metnin MÖ 13. Yüzyıla tarihli nüshalarına ait hangi dildeki versiyonun metnin arketipine daha yakın olduğu ve bu nüshalar aracılığıyla korunmuş olan kompozisyonun nasıl bir aktarım sürecinden geçerek MÖ 13. Yüzyıla kadar ulaştığı soruları Hititoloji biliminde önemli bir tartışma konusu yaratmıştır. Metne ait nüshaların ilk yayını yapan H. Otten, metnin arketipinin Mari ve Alalah VII arşivlerindeki benzer bir Akkadça diyalektinde yazıldığı ve Hititçe versiyonun daha geç dönemde Akkadçadan çevrildiği düşüncesini öne sürmüştür. Ayrıca metnin arketipinin Akkadça yazılmış olmakla birlikte Hititçe düşünerek kompoze edildiğini belirtmiştir (Otten, 1958: 84). A. Kammenhuber de, Hitit tarih yazıcılığı üzerine yaptığı bir incelemede H. Otten ile aynı görüşü paylaşmıştır (Kammenhuber, 1958: 154, dipnot 101). A. Götze ise bu görüşe karşı çıkmış ve *lectio difficilior potior* “en zor olan okuma güçlüdür” prensibine göre hareket ederek Hititçe ve Akkadça versiyonlar arasında en kompleks ifadelerin yer aldığı versiyonun arketipe daha yakın olması gerektiği düşünmüştür. Bu noktada Hititçe versiyonun pek çok kısımda *lectio difficilior* özelliği gösterdiğini ve bu nedenle bu versiyonun arketipe daha yakın olduğunu kabul ederek, aynı zamanda metnin Akkadça versiyonunda gözlemlenen bazı hataların, normalde bir çevirmenin karşılaştığı zorluklardan kaynaklanan hatalar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca I. Hattuşili’ye ait bir diğer Akkadça-Hititçe ikidilli metin olan CTH 6 metninin de (bkz.: yuk.) arketipinin Hititçe olduğunu öne sürmüştür (Götze, 1962: 27). Buna karşın 1964 yılında Güterbock metnin arketipinin Akkadça yazıldığını ve birkaç yüzyıl sonra ilk kez İmparatorluk Döneminde Hititçeye çevrildiğini ifade etmiştir (Güterbock, 1964b: 108). 1978 yılında Melchert metnin hem Hititçe hem de Akkadça versiyonlarında yer yer arkaik özelliklerin görüldüğüne dikkat çekerek her iki versiyonun da Eski Krallık Dönemine kadar uzanan bir geçmişinin olduğunu belirtmiş, ancak Götze’nin *lectio difficilior potior* yaklaşımını kabul ederek Hititçe versiyonda okunan bazı kompleks ifadelerin Akkadça versiyondaki karşılıklarının daha kısa ve sade olması nedeniyle Akkadça versiyonun Hititçe versiyondan çevrildiği düşüncesini savunmuştur

³⁰⁰ Bkz.: 2.1.1.1.

(Melchert, 1978: 2-5). 1983 yılında Houwink ten Cate metnin Hititçe ve Akkadça versiyonlarının yanı sıra Hititçe versiyona ait diğer küçük fragmanlardan oluşan nüshaları da ele aldığı çalışmada söz konusu tartışmanın genel değerlendirmesine de yer vererek Melchert'e yakın bir görüşle her iki versiyonun da Eski Krallık Dönemine kadar uzanan bir geçmişinin bulunduğunu belirtmiş, ancak metnin Eski Krallık Dönemi arketipinin Hititçe değil Akkadça olması gerektiğini savunmuştur (Houwink ten Cate, 1983: 92). 2013'de F. Guisfredi, bu metne ait tüm nüshaların Eski Krallık Döneminde Akkadça-Hititçe ikidilli olarak yazılmış bir yazıtın kopyaları olduğunu ifade etmiştir (Guisfredi, 2013: 94). Son olarak T. Bryce, bu metnin I. Hattuşili'nin döneminde Akkadça yazılarak MÖ 15. Yüzyılda ilk kez Hititçe'ye çevrildiğini savunmuştur (Bryce, 2018: 3).

Çalışmamızın 2. Bölümünde de değindiğimiz şekilde son araştırmaların ışığında günümüzde yaygın olarak Hititçenin çiviyazısına MÖ 16. Yüzyılın sonu ile 15. Yüzyılın başı arasında, muhtemelen Hitit Kralı Telipinu zamanında geçirildiği kabul edilmektedir. Bu tarihe kadar Hitit Krallığında resmi dil olarak Alalah VII ve Mari arşivlerinde bulunan metinlerle benzer bir Akkadça diyalekti kullanılmıştır. Bu durumda Telipinu döneminden önce yazılan tüm Eski Krallık Dönemi metnlerinin Akkadça olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bu nedenle çalışmamızda CTH 4 metninin arketipinin, Alalah VII ve Mari metinlerinde görülen Akkadça diyalektinde yazıldığı ve en erken MÖ 16. Yüzyılın sonunda Hititçeye çevrildiği kabul edilmiştir. Dolayısıyla çalışmamızda H. Otten, A. Kammenhuber, H. G. Güterbock ve Houwink ten Cate'nin savunduğu görüş kabul edilmiştir.

3.2. METNİN İÇERİĞİ

CTH 4 metninin Hititçe ve Akkadça versiyonlarının transliterasyon ve çevirilerine geçmeden önce metnin içeriğine kısaca değinmek gerekmektedir. CTH 4 metni, Hitit Kralı I. Hattuşili'nin krallığının, birbirini izleyen ya da farklı dönemlerden

seçilerek derlenmiş beş yılı içinde³⁰¹ komşu ülkelerle yaptığı savaşlarda kazandığı başarıları konu almaktadır. Ancak bu beş yılın I. Hattuşili'nin krallığının tam olarak hangi dönemine denk geldiği kesin değildir. Ayrıca metnin MÖ 17. Yüzyılın ikinci yarısına tarihli arketipinin gerçek uzunluğu ve toplamda kaç yılı kapsadığı da ne yazık ki bilinmemektedir. Beckman, metnin içeriğinin henüz bulunamamış başka tabletlerde devam ediyor olma ihtimalinin yüksek olduğunu belirtmiştir (Beckman, 2006: 219). I. Hattuşili'nin yıllıklarına ait günümüze kadar korunabilen tek kopyalar olan MÖ 13. Yüzyıla tarihli geç dönem nüshaların içeriği şu şekilde özetlenebilir:

Hitit Kralı I. Hattuşili'nin tanıtıldığı giriş bölümünün ardından ilk olarak Şanaḫuita kentinin kuşatıldığı, ancak kentin ele geçirilemediği ve buna karşılık Şanaḫuita'nın kırsal kesiminin yakılıp yıkıldığı bilgisi verilmektedir. Ardından Hitit kralı bu bölgedeki hakimiyetini korumak için iki noktada ordugahlar kurmuş ve kırsal kesimde ele geçirdiği ganimetleri bu ordugaha bırakmıştır. Aynı yılın devamında Hitit kralının Zalpa'ya hareket ederek burayı yıktığı ve elde ettiği ganimetleri Hattuša'da tapınaklara taşıdığı anlatılmaktadır.

“İkinci yılda” ilk olarak Hitit kralının Alalah'ı yıktığı bilgisi verilmektedir. Aynı yıl Hitit kralı, sırasıyla Urşu, İkakali ve Tişhîniya kentleri üzerine hareket etmiştir. Bu noktada Hititçe versiyonda her üç kentin de ele geçirildiği ve yıkıldığı bilgisi verilirken, Akkadça versiyonda ise “dönüşte” Urşu kentinin yıkıldığı ifade edilmektedir³⁰².

“Üçüncü yılda” Hitit kralının Arzawa üzerine hareket ederek buradaki ağulları yağmaladığı bilgisi verilmektedir. Bu sırada kralın ülkede bulunmayışından dolayı ülke, Hanigalbat ordularının istilasına uğramış ve başkent Hattuša dışında tüm kentler bu durumu fırsat bilerek ayaklanmıştır. Bu noktada Hitit İmparatorluk Dönemine ait tarih metinlerinde de karşılaştığımız “tanrısal müdahale” motifi kullanılarak Arinna'nın Güneş Tanrıçasının Hitit kralına yardım ettiğine değinilmektedir. Ancak metnin hem Akkadça hem de Hititçe versiyonları, Hanigalbat'a ve isyan eden diğer

³⁰¹ Gilan metindeki MU(KAM)-*ami=ma* “bir sonraki yıl” formülünün, aktarılan olayların kronolojik sırasını belirtmek üzere kullanıldığını, dolayısıyla metindeki olayların beş yıllık bir dönem içinde gerçekleşmediğini belirtmiştir (Gilan, 2015: 226).

³⁰² Bkz.: 3.4.: Madde 4.

kentlere karşı yapılan savaşlar konusunda herhangi bir bilgi vermeksizin Nenašša ve Ullum kentlerinin ele geçirilmesiyle devam etmektedir. Ardından bu iki kentten ele geçirilerek tapınaklara bağışlanan ganimetlerin sayımı yapılmaktadır. Bunun ardından Hitit kralının Ullum kentinden dönüşünde Šalahšuwa üzerine yürüdüğü ve bu kentin kendi kendine teslim olduğu bilgisi verilmektedir.

“Dördüncü yılda” Hitit kralı, metnin başında kuşatılarak ele geçirilemediği bilgisi verilen Šanaḫuita’ya tekrar hareket etmiş, burada beş ay boyunca savaşmış ve bu kez kenti ele geçirmiştir. Kentin ikinci bir kuşatmada ve uzun bir mücadele sonucunda alınmış olması, “kralın kalbini/ruhunu rahatlatması” ve “Güneş Tanrıçasının ülkelerin üzerine doğması” ifadeleriyle vurgulanmıştır: metnin başında bu kenti ele geçiremeyerek yalnızca kırsal kesimde hakimiyet kurabilen Hitit kralı, iki yıl sonra (?) geri dönerek yarım kalan başarısını tamamlamış ve kalbini/ruhunu rahatlatmıştır. Ayrıca “Güneş Tanrıçası ülkelerin arasında durdu” ifadesi de, Hitit kralının hakimiyetinin bölgeye gelişinin tanrısal içerikli bir metaforla ifade edildiği olarak yorumlanabilir (Melchert, 1978: 14). Metinde aynı yıl içinde Abbaya ülkesinin arabalı birliklerine karşı kazanılan bir zafer ve Hititçe versiyonda Takšana kentinin, Akkadça versiyonda ise bu kentin “komşu kabilelerin³⁰³” ağıllarının yağmalandığı bilgileri verilmektedir. Yine aynı yıl, çevresindeki diğer krallıkları örgütleyerek savaşlarda kullandığı bilgisi verilen Parmanna Krallığı’nın Hitit kralı karşısında savaşmadan teslim olduğu ve Alḫa’ya karşı bir zafer kazanıldığından bahsedilmektedir.

“Beşinci yılda” ilk olarak Hitit kralı Zaruna’yı yakıp yıkmış, ardından Haššuwa ülkesine gitmiştir. Bu noktada Halpa ordusunun Haššuwa ile müttefik olduğu ve Hitit kralının Haššuwa’yı yendiği bilgisi verilmektedir. Ardından metinde Hitit kralının Haššuwa’yı Asi nehrini geçerek yendiği bilgisi verilmekte ve Haššuwa’ya karşı kazanılan zafer bir kez daha vurgulanmaktadır. Bunun ardından metinde uzun bir pasaj boyunca Haššuwa’da ele geçirilen ganimetlerin sayımına yer verilmiştir. Aynı yıl içinde Hitit kralı Zippašna’yla yaptığı gece savaşı ve kazandığı zaferden ve hemen ardından Hahha ülkesini ele geçirmesinden bahsedilmektedir. Bunun ardından Hahha

³⁰³ Bkz.: 3.4. Madde 12.

kentinde ele geçirilen ganimetler sayılmakta ve ardından Hitit kralının Hahha ülkesinde ele geçirdiği köleleri özgürleştirdiği ve son olarak da Hitit kralının, üzerinde CTH 4 metninin arketipinin yer aldığı altından bir heykelini yaptırdığı ve bu heykelin Arinna'nın Güneş Tanrıçasının tapınağına yerleştirildiği bilgileri verilmektedir.

Metnin kapanış kısmında Hahha ve Haššuwa krallıklarına karşı kazanılan başarılar tekrar vurgulanmaktadır. Ayrıca bu bölümde Akkadlı Sargon'a atıf yapılarak³⁰⁴ daha önce Fırat nehrini Hitit kralı dışında yalnızca Akkadlı Sargon'un geçtiğinden, ancak kendisinin Hahha ve Haššuwa kentlerine zarar vermediğinden bahsedilmekte ve Hitit kralının Sargon'dan farklı olarak bu kentleri yakıp yıkarak Fırtına Tanrısını ve Güneş Tanrıçasını memnun ettiği ifade edilmektedir. Son olarak da yenilen Hahha ve Haššuwa krallarının, ceza olarak yük arabasına koşularak aşağılanmalarına yer verilmiştir.

3.3. METNİN AKKADÇA VE HITİTÇE VERSİYONLARININ TRANSLİTERASYON VE TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

Çalışmamızda CTH 4 metninin Akkadça ve Hititçe versiyonlarına ait tüm nüshaların, KBo, KUB, IBoT ve VBoT serilerinde yayınlanmış otografileri ve <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de> sitesinde bulunan fotoğrafları üzerinden transliterasyon ve Türkçe çevirileri yapılmıştır. Aynı zamanda bu transliterasyon ve çeviriler, metnin önceki edisyonları (bkz.: yuk.) ile karşılaştırılmış, belli ifadelerin transliterasyon ve çevirileri üzerine farklı görüşler dipnotlarda belirtilmiştir. Hititçe versiyona ait A nüshasının transliterasyonunda metnin kırık kısımları, kompozisyon bütünlüğü oluşturabilmek adına diğer Hititçe nüshalardaki paralelleri üzerinden tamamlanarak verilmiş, diğer nüshalar ile A nüshası arasında bazı farklılıklar görülmesinden dolayı bu farklılıkların incelenebilmesi için diğer nüshaların transliterasyonları da ayrı olarak verilmiştir.

³⁰⁴ Metinde Akkadça versiyonda Ay. 20. satırda LUGAL-*ki-ni-šu*, Hititçe versiyonda ise A nüshasının Ay. iii 32. satırında LUGAL-*gi-na-aš* şeklinde geçen ismin Šarru-kin olma olasılığı ilk kez Götze (Bkz.: Götze, 1962: 26) ve Güterbock (Bkz.: Güterbock, 1964) tarafından öne sürülmüştür.

3.3.1. Akkadça Versiyonun Transliterasyon ve Çevirisi

A. KBo 10.1 (174/p + 201/p)

Transliterasyon

Öy.

1 LUGAL.GAL *Ta-ba-ar-na i-na* ^{URU}KÙ.BABBAR-*ti* LUGAL-*ut-ta i-te-pu-uš ša*
f*Ta-w[a-na-an-na DUMU ŠEŠ-ša/-šu]*

2 *i-na* ^{URU}Ša-*ħu-it-ta al-li-ik-ma ú-ul ú-ħal-liq* ù KUR.ĤI.A-*šu ú-ħ[a-al-liq]*

3 ÉRIN.MEŠ *um-ma-na-ti-ya a-na* II-*šu i-te-zi-ib mi-nam du-um-qá-am ad-din-šu-nu-*
ti

4 *a-na* ^{URU}Za-*al-pá-ar al-li-ik-ma ú-ħal-liq-šu* DINGIR.MEŠ-*šu* KI.MIN III ^{GIŠ}ma-
[*ya*]-[*al-tum*³⁰⁵]

5 *a-na* ^dUTU ^{URU}TÚL-*na ú-še-li* I GU₄ KÙ.BABBAR *a-na* É ^dU ù IX DINGIR.MEŠ-
šu

6 *a-na* É ^dMe-*ez-zu-ul-la ú-še-li a-na ba-la-aṭ a-na* ^{URU}Al-*ħa-al-ħa*

7 *al-li-ik-ma ú-ħal-liq-šu* EGIR-*šu a-na* ^{URU}Ur-*šu al-lik iš-tu* ^{URU}Ur-*šu*

8 *a-na* ^{URU}I-*kà-ka-li-iš al-li-ik iš-tu* ^{URU}I-*kà-ka-li-iš*

9 *a-na* ^{URU}Ti-*iš-ħi-ni-ya al-lik i-na* (silinti) *tá-a-ri-ya* ^{KUR}Ur-*šu ú-ħal-liq*

10 ù É SIG₅ (silinti) *um-ta-al-li a-na ba-la-aṭ i-na* ^{KUR}Ar-*za-ú-i al-lik*

11 GU₄.ĤI.A UDU.ĤI.A *ub-la* ù EGIR-*ya a-na* KUR-*ti-ya* LÚ.KÚR ^{KUR}Ĥa-*ni-kal-bat*
i-te-ru-ub

12 KUR.ĤI.A *ka-lu-šu-nu it-ti-ya it-ta-ak-ru* URU-*lum* ^{URU}KÙ.BABBAR-*ti* I-*en ir-te-*
ħa

³⁰⁵ Bkz.: Devecchi, 2005: 34. Saporetti ise *ma-ya-[al-ti]* şeklinde tamamlamıştır (Saporetti, 1965: 77).

A. KBo 10.1 (174/p + 201/p)

Çeviri

Öy.

- 1 Büyük Kral, Tabarna, Hatti'de krallık yaptı. Tawananna'nın erkek kardeşinin oğlu.
- 2 Šanaḫuita'ya gittim. (Onu) yok etmedim fakat onun kırsal kesimini yok ettim.
- 3 Ordumun askerlerini iki yere³⁰⁶ bıraktım. (Orada) ne mal (vardıysa) onlara verdim.
- 4 Zalpar'a gittim. Onu yok ettim. Onun tanrılarını, aynı şekilde 3 *mayaltu arabasını*
- 5 Arinna'nın Güneş Tanrıçasına çıkardım. 1 gümüş boğayı Fırtına Tanrısının tapınağına ve onun 9 tanrısını
- 6 Mezzulla'nın tapınağına çıkardım. Bir sonraki yıl Alalaḫ'a
- 7 gittim. Onu yok ettim. Ardından Uršu'ya gittim. Uršu'dan
- 8 İkakali'ye gittim. İkakali'den
- 9 Tišhiniya'ya gittim. Dönüşümde Uršu'yu yok ettim
- 10 ve evi mal (ile) doldurdum. Bir sonraki yıl Arzawa'ya gittim.
- 11 Sığırları ve koyunları taşıdım. Fakat arkamdan Hanigalbatlı düşman ülkeme girdi.
- 12 Ülkelerin hepsi bana karşı düşman oldular. Tek şehir Hatti kaldı.

³⁰⁶ Kelimesi kelimesine: "2 kez"

Transliterasyon

- 13 LUGAL.GAL *Ta-ba-ar-na na-ra-am* ^dUTU (silinti) *a-na sú-ú-ni-šu iš-ku-un-šu*
- 14 *ù qa-sú iš-bat-ma i-na pa-ni-šu ir-tú-up a-la-kam a-na «še»*³⁰⁷-ir-ti ^{URU}*Ne-na-aš-ša*
- 15 *it-ta-la-ak i-na pa-ni-šu ip-ta-tù a-na* ^{URU}*Ul-lu-um-ma a-na MÈ il-l[i]k*
- 16 *ù II-šu* (silinti)³⁰⁸ ^{GIŠ}TUKUL *a-na pa-ni-ya ub-la ù II-šu-ma* (silinti) *dá-am₇-dá-šu*³⁰⁹ *a-du-uk*
- 17 ^{URU}*Ul-lu-um-ma ú-ḫal-liq-šu-ma i-na qa-aq-qa-ri-šu ú-ul i-tá-ar-ra-aš-šu*
- 18 *at-ta-šar-šu ù VII DINGIR.MEŠ a-na* ^dUTU ^{URU}TÚL-*na ú-še-li GU₄*¹³¹⁰ *iš-te-et*
- 19 ^d*Ni-ka-ti-ti ù* ^{HUR.SAG}*A-ra-an-ḫa-pi-la ù ki-ša¹-at DINGIR.MEŠ-šu*
- 20 *a-na É* ^d*Mé-ez-zu-ul-la ú-še-li iš-tu* ^{URU}*Ul-lu-um it-tù-ra-am*
- 21 *a-na* ^{URU}*Šal-la-aḫ-šu-wa it-tá-la-ak* ^{URU}*Šal-la-aḫ-šu-wa šu-ú-ma i-ša-tá-am*
- 22 *[i]t-ta-dì-«in»*³¹¹ *ù šu-nu a-na ARAD.MEŠ-ti-ya it-tu-ru a-na* ^{URU}KÙ.BABBAR-*ti at-tù-ra-am*
- 23 *a-na ba-la-aṭ a-na* ^{URU}*Ša-na-ḫu-ut al-lik i-na ITU V KAM tá-ḫa-za-am i-pu-šu*
- 24 *i-na ITU VI KAM* ^{URU}*Ša-na-ḫu-ut ú-ḫal-liq LUGAL.GAL ŠÀ-ba-šu ú-tap-pi-iš*

³⁰⁷ Saporetti sözcüğün transliterasyonunu *še-er-ti* (= *šertu* “suç, ceza”) olarak yapmış ve Nenašša kentinin isyan etmesine karşılık Hattušili’nin bu kenti “cezalandırdığını” düşünmüştür (Saporetti, 1965: 77). Ancak Melchert, metnin Hititçe versiyonundaki karşılığının *zahḫiya pāun* “şavaşa gittim” olduğuna dikkat çekerek bu yazımın hatalı olduğunu ve doğru yazımın *ana irtu* “(ona) karşı” olması gerektiğini öne sürmüştür. Ayrıca metnin Öy. 28. satırındaki *še-ir-tú-up* yazımında da aynı hatanın yapılmış ve sonradan katip tarafından ŠE işaretinin silinmesiyle düzeltilmiş olmasının da bu durumu desteklediğini belirtmiştir (Melchert, 1978: 9).

³⁰⁸ Saporetti silinen işareti kırık içinde MA işareti olarak yorumlamıştır (Saporetti, 1965: 77)

³⁰⁹ Bkz.: Melchert, 1978: 9. Saporetti sözcüğün transliterasyonunu *dá-aw-dá-šu* şeklinde yapmıştır (Saporetti, 1965: 77)

³¹⁰ Götze, Akkadça versiyon Öy. 18. satırda okunan ŠUM logogramının katip tarafından GU₄ “boğa, sığır” logogramının yerine hatalı olarak kullanıldığını tespit etmiştir (Götze, 1962: 25). Aynı kısmın Hititçe versiyon A Öy. i 38. satırdaki karşılığında ise ŠUM yerine GU₄ logogramı görülmektedir.

³¹¹ Bkz.: Devecchi, 2005: 66

Çeviri

13 Büyük Kral, Tabarna, Güneş Tanrıçasının sevgilisi, (Tanrıça) onu kucağına oturttu
14 ve elini tuttu. Onun önünde gitmeye başladı. Ninaša'ya karşı
15 gitti. Onun önünde (şehri/şehrin kapılarını) açtılar. Ulluma'ya savaşa gitti
16 ve karşıma iki kez silah getirdi ancak onu her iki seferde de yendim.
17 Ulluma'yı yok ettim. Onun toprağında ekilmiyordu.
18 Onu ayırdım. Ve 7 tanrıyı Arinna'nın Güneş Tanrıçasına çıkardım: Bir boğa,
19 Nikatiti ve Aranhapila dağı. Ve onun bütün tanrılarını
20 Mezzulla'nın tapınağına çıkardım. Ullum'dan döndü.
21 Šalaḫšuwa'ya gitti. Šalaḫšuwa kendini ateşe
22 verdi ve onlar benim hizmetkarlarıma dönüştüler. Hatti'ye döndüm.
23 Bir sonraki yıl Šanaḫuita'ya gittim. Beş ay savaş yaptılar.
24 altı(ncı) ayda Šanaḫuita'yı yok ettim. Büyük Kral kalbini rahatlattı.

Transliterasyon

- 25 *a-na qí-in-na-at*³¹² KUR.ĦI.A ^dUTU *it-ta-zi-iz mi-im-ma ša ub-lam*
- 26 *a-na* ^dUTU ^{URU}TÙL-*na ú-še-li* ^{GIŠ}GIGIR.MEŠ *ša* KUR ^{URU}Ab-*ba-ya i-tá-ba-ak*
- 27 [ù] *ub-ra-šu*³¹³ *ša* ^{URU}Ta-*ak-ša-na-a* GU₄.ĦI.A-*šu* UDU.ĦI.A-*šu il-ta-aq-qé*
- 28 [ù] ^{URU}Pa-*ar-ma-an-na* SAG.DU-*ad* LÚ.MEŠ *šu-nu<-ti*³¹⁴ (silinti) *ir-tú-up*³¹⁵ *i-ta-ab-bu-la*
- 29 ^rURU *Pár*-[*ma-a*]n-*na* ^{GIŠ}KÁ.GAL-*šu a-na pa-ni-ya ip-ta-te* «*a-na ba-la-at*»³¹⁶
- 30 ^dUTU *qa-a[s-s]ú iṣ-ša-bat* ^{URU}A-*la-aḫ-ḫa ik-ki-ir-ma al-li-ik-ma* ^{URU}A-*la-aḫ-ḫa ú-ḫal-liq-šu*
- 31 *a-na ba-la-[a]ṭ* <*a-na*>³¹⁷ ^{URU}Za-*ru-un-ti al-lik-ma* ^{URU}Za-*ru-un-ti ú-ḫal-liq-šu*
- 32 *a-na* ^{URU}Ḫa-*aš-šu al-lik-ma a-na pa-ni-šu it-ta-zi-iz-zu* ù ÉRIN.MEŠ ^{URU}Ḫa-*la-ab*
- 33 *it-ti-šu-um-ma i-[n]a* ^{ḪUR.SAG}A-*da-lu-ur da-am¹-dá-šu-nu a-du-uk*
- 34 *i-na u₄-ma-ti-ma ir-^rti* [í]^D*Pu-ra-an ki-i-ma* UR.MAḪ LUGAL.GAL *i-te-ti-iq*
- 35 ^{URU}Ḫa-*aš-šu-wa ki-i-ma* UR.^rMAḪ [i-]na *ri-it-ti-šu iš-ta¹-pá-ak-šu ep-ra-am*
- 36 *a-na mu-ḫi-šu iš-ta¹-pá-ak-šu* ù *ma-ak-ku-ur-šu* ^{URU}KÙ.BABBAR-*ti um¹-tá-al-li*³¹⁸
- 37 KÙ.BABBAR-*šu* KÙ.GI *pa-na-am ú ba-ba-am ú-ul i-šu* ^dU EN *Ar-ma-ru-uk*
- 38 ^dU EN ^{URU}Ḫa-*la-ap* ^dA-*la-tum* ^dA-*da-lu-ur* ^dLi-*lu-ri* II GU₄ *ša* KÙ.BABBAR
- 39 XIII ALAM.ĦI.A KÙ.BABBAR ù KÙ.GI II *ḫa-am-ma-[ri]* ù *i-ga-ri* *ša ku-ta-al*

³¹² Bkz.: Melchert, 1978: 13.

³¹³ Bkz.: Marazzi, 1986: 51.

³¹⁴ Bkz.: Melchert, 1978: 15.

³¹⁵ Sözcüğün *še-ir-tú-up* olarak yazılıp sonradan *ir-tú-up* şeklinde düzeltildiği görülmektedir (Melchert, 1978: 9).

³¹⁶ Bkz.: Götze, 1962: 25; Melchert, 1978: 15.

³¹⁷ Bkz.: Saporetti, 1965: 78.

³¹⁸ Bkz.: Saporetti, 1965: 78.

Çeviri

- 25 Güneş Tanrıçası ülkelerin arkasında durdu. Getirdiğim her şeyi
- 26 Arinna'nın Güneş Tanrıçasına çıkardım. Abbaya ülkesinin arabalarını kovaladı.
- 27 Takšana'nın yabancısının sığırlarını ve koyunlarını aldım.
- 28 Parmanna baş idi. (O), o kralları devamlı örgütlüyordu.
- 29 Parmanna önümde kapılarını açtı. «bir sonraki yıl»
- 30 Güneş Tanrıçası (Parmanna'nın) elini tuttu. Alha düşman oldu. Alha'ya gittim. Onu yok ettim.
- 31 Bir sonraki yıl Zarunti'ye gittim. Zarunti'yi yok ettim.
- 32 Hşaşuwa'ya gittim. Onun önünde durdular ve Halpa'nın askerleri
- 33 onunla (idi). Adalur dağında onları yendim.
- 34 Günler içinde (= birkaç günde) Büyük Kral, Puran nehrinin karşısına aslan gibi geçti
- 35 Hşaşuwa aslan gibi onun pençesinde yığıldı. Tozu
- 36 onun üzerine yığıldı ve Hatti'yi onun malları(yla) tamamen doldurdum.
- 37 Onun gümüşünün (ve) altınının başı ve sonu yoktu³¹⁹. Armaruk'un efendisi Fırtına Tanrısı,
- 38 Halep'in efendisi Fırtına Tanrısı, Allatum, Adalur, Liluri, 2 gümüş boğa,
- 39 13 gümüş ve altın heykel. 2 *hamri* ve tapınağın arka duvarını

³¹⁹ Kelimesi kelimesine: “önü ve çıkışı yoktu” (Bkz.: CAD 2: 25-6)

Transliterasyon

40 [*ma-ḥa*]-zi³²⁰ KÙ.GI *ú-tá-aḥ-ḥi-iz ù* GIŠIG [KÙ.GI]I *ú-tá-aḥ-ḥi-iz* I GIŠBANŠUR
KÙ.GI *tam-lu-ú*

41 [ù] II GIŠBANŠUR *ša* KÙ.GI III GIŠBANŠUR *ša* K[Ù.BABBA]R I GIŠGU.ZA
KÙ.GI *né-me-di* KÙ.GI *tam-lu-ú*

42 [-d]a-al³²¹ LUGAL *ša* KÙ.GI I GIŠma-ya-al-tam II [GIŠGIDR]U³²² *ša* NA₄
KÙ.GI *uḥ-ḥu-uz*

43 [DINGIR.MEŠ a-nu]-tum³²³ *ša* URUHa-[aš]-šu a-na dUTU URUTÚL-na [ú-š]e-li
DUMU.MUNUS dAl-la-tim

44 [dHé-pát III AL]AM³²⁴ KÙ.BABBAR II AL[AM] KÙ.GI *an-nu-tum a-na* É d[Me]-
ez-zu-ul-la ú-še-li

45 []-x-[]-r' al' KÙ.BABBAR II GIŠhu-ul-p[á-lu]
NA₄ZA.GÌN I GIŠhu-ul-pá-lu' KÙ.GI

46 [*an-nu-tum a-na* É dU *ú-še-li i-na* MU] I KAM³²⁵ *it-ta-ki-^ršu^r* [a/i-n]a³²⁶ URU-lim
URUTa-ú-na-ga

47 [SAG.D]U-šú³²⁷ *it-ta-ki-i[š a-na]* URUZi-ip-pa-aš-
na

48 [*il-li-ik-ma*³²⁸]-ša-šu a-na mu-u-[š*i-ma*³²⁹] *i-tá-ra-ab*

³²⁰ Bkz.: Saporetti, 1965: 78.

³²¹ Bkz.: Devecchi, 2005: 48. Saporetti kısmen okunabilen işareti TA olarak yorumlamıştır (Saporetti, 1965: 78).

³²² Bkz.: Houwink ten Cate, 1984: 51; Devecchi, 2005: 48.

³²³ Bkz.: Devecchi, 2005: 48.

³²⁴ Bkz.: Saporetti, 1965: 78; Devecchi, 2005: 48.

³²⁵ Bkz.: Melchert, 1978: 18, 20.

³²⁶ Bkz.: Saporetti, 1965: 79; Devecchi, 2005: 50.

³²⁷ Bkz.: Melchert, 1978: 18.

³²⁸ Bkz.: Melchert, 1978: 18.

³²⁹ Bkz.: Melchert, 1978: 18.

Çeviri

40 altın kapladım. Kapıyı altın kapladım. 1 altın kakmalı masa

41 ve 2 altın masa, 3 gümüş masa, 1 arkalığı altın kakmalı taht,

42 [...] altın kral, 1 *mayaltu arabası*, 2 altın kaplı taş asa.

43 H̄ašuwa'nın bu tanrılarını Arinna'nın Güneş Tanrıçasına çıkardım. Allatum'un kızı,

44 Hepat, 3 gümüş heykel, 2 altın heykel; bunları Mezzulla'nın tapınağına çıkardım.

45 [...] gümüş [...] 2 lapis lazuli gürz, 1 altın gürz;

46 bunları Fırtına Tanrısının tapınağına çıkardım. 1 yıl içinde kestiler[?]. Tawanaga şehrine

47 [...] onun başını kesti. Zippašna'ya

48 gitti. Geceye girdi.

Transliterasyon

Ay.

1 [*i-na* ŠÀ KUR^{HI.A}]³³⁰ dUTU *it-[˘]ta-az[˘]-[i]z* LUGAL.GAL [*Ta*]-*ba-ar-na*

2 [*a-na* URU^{URU}*Zi-paš-n*]*a al-lik-ma* [˘]*ù*[˘] URU^{URU}*Ha-a[h-h]i ki-ma* UR.MAḪ

3 [*at-ta-na*]-*ak-la-mu-šu*³³¹ URU^{URU}*Zi-paš-na ú-hal-liq* *ù* DINGIR.MEŠ-*šu*

4 [*a-na*] dUTU URU^{URU}*A-ri-in-na ú-še-li a-na* URU^{URU}*Ha-aḫ-ḫi al-lik-ma*

5 [˘]*a-na*[˘] KÁ III-*šú* MÈ *i-te-pu-uš* *ù* *u[h]-tal-liq-šu* NÍG.GA-*šú*

6 *a-na* URU-*ya* URU^{URU}*Ha-at-ti ub-lam-[ma*] GIŠ^{GIŠ}MAR.GÍD.DA *ša* KÙ.GI

7 II GIŠ^{GIŠ}*ma-ya-al-tum* KÙ.BABBAR I GIŠ^{GIŠ}BAN[ŠUR] *ša* KÙ.GI I GIŠ^{GIŠ}BANŠUR
KÙ.BABBAR

8 DINGIR.MEŠ *an-nu-ti* *ša* URU^{URU}*Ha-aḫ-ḫi* I GU₄ *ul-lam* KÙ.BABBAR

9 I GIŠ^{GIŠ}MÁ SAG.DU-*sú* *ša* KÙ.BABBAR LUGAL.GAL *Ta-ba-ar-na*

10 *iš-tu* URU^{URU}*Ha-aḫ-ḫi ub-lam a-[˘]na[˘]* dUTU *ú-še-li*

11 LUGAL.GAL *Ta-bá-ar-na* *ša* G[ÉM]E.MEŠ-*šú*³³² ŠU.MEŠ-*ši-na* AŠ^{NA4}ARA₅ *ud-
dáp-pí-ir*

12 *ù* *ša* ARAD.MEŠ-*šú* *qà-ta-am-[m]a* AŠ *qa-ti-šu-nu ud-dáp-pí-ir qáb-li-šu-nu*

13 *ip-ṭur-ma i-na* É dUTU URU^{URU}TÚL-[*na*] *iš-ta-ka-an-šu-nu i-na* *ša-pal* *ša-me-e*

14 AMA.AR.GI-*šu-nu* (silinti) *aš-tá-kán* *ù* ALAM *ša* KÙ.GI *i-pu-uš-ma a-na* dUTU
URU^{URU}TÚL-*na* *ú-še-li*

15 *i-ga-ra* *ša* *ki-da-nu* [˘]*DINGIR.MEŠ[˘]-[n]u*³³³ KÁ *ki-da-nim i-na* KÙ.BABBAR *ú-tá-
aḫ-ḫi-iz*

³³⁰ Bkz.: Devecchi, 2005: 52, dipnot 161.

³³¹ Bkz.: Melchert, 1978: 19; Götze, 1962: 26.

³³² Bkz.: Saporetti, 1965: 79.

³³³ Bkz.: Devecchi, 2005: 54.

Çeviri

Ay.

1 Güneş Tanrıçası ülkelerin arasında durdu. Büyük Kral, Tabarna,

2 Zippašna'ya gittim. ҺaҺҺa'ya aslan gibi

3 öfkeyle bakıyordum. Zippašna'yı yok ettim ve onun tanrılarını

4 Arinna'nın Güneş Tanrıçasına çıkardım. ҺaҺҺa'ya gittim.

5 (Onun) kapı(sı)nda 3 kez savaş yaptım. Onu yok ettim. Onun malını

6 şehrim Hatti'ye getirdim. 2 altın yük arabası (= altın yüklü iki yük arabası?)

7 2 gümüş *mayaltu arabası*, 1 altın masa, 1 gümüş masa,

8 ҺaҺҺa'nın bu tanrıları, 1 gümüş boğa,

9 Gümüş pruvallı bir gemi. (Ben) Büyük Kral, Tabarna,

10 ҺaҺҺa'dan getirdim. Güneş Tanrıçasına bağışladım.

11 (Ben) Büyük Kral, Tabarna, onun kadın kölelerinin ellerini değirmen taşından uzaklaştırdım.

12 Ve erkek kölelerinin (de) aynı şekilde ellerini uzaklaştırdım. Onların bellerini

13 çözdü. Onları Arinna'nın Güneş Tanrıçasının tapınağına koydu. Göğün altında

14 onların özgürlüğünü tesis ettim. Ve bir altın heykel yaptım. (Onu) Arinna'nın Güneş Tanrıçasına çıkardım.

15 Dış duvarı, tanrıları (ve) dış kapıyı gümüş kapladım.

Transliterasyon

16 I ^{GIŠ}GIGIR KÙ.BABBAR LUG[AL š]a ^{URU}Ti¹-ku-na-ya³³⁴ a-na LUGAL.GAL ú-
še-bi-la-am-ma

17 ù a-n[a-k]u ^ˈa^ˈ-na ^dUTU ^{URU}TÚL-na ú-še-li II ALAM ^{NA4}AŠ.NU₁₁.GAL

18 a-n[a ^d]UTU ^{URU}TÚL-na ú-še-li ^{ÍD}Pu-ra-at-ta ma-am-ma ú-ul i-bi-ir-šu

19 [LUGAL.GA]L Ta-ba-ar-na i-na GÌR-šu i-tab-bi-ir-šu ÉRIN.MEŠ-šu EGIR-šu

20 [i-n]a GÌR.MEŠ-šu-nu i-tá-ab-ru LUGAL-ki-ni-šu i-bi-ir-šu ÉRIN.MEŠ ša ^{URU}Ḫa-
aḫ-ḫi

21 [i-tá]-ba-ak ^{URU}Ḫa-aḫ-ḫi mî-im-ma ú-ul i-p[u-u]š i-ša-tam ú-ul it-ta-dî

22 [qú-u]t-ra a-na ^dU ú-li-ka-al-li LUGAL.GAL Ta-ba-ar-na LUGAL ^{URU}Ḫa-aš-ši
<^{URU}Ḫa-aš-ši>

23 LUGAL ^{URU}Ḫa-aḫ-ḫi ^{URU}Ḫa-aḫ-ḫi ki-i ú-ḫal-li-iq-qi i-ša-tam it-ta-dî ù qú-ut-ra

24 a-na ^dUTU ša-me-e ù ^dU ú-ka-al-li-im ù LUGAL ša ^{URU}Ḫa-aḫ-^ˈḫi^ˈ

25 a-na ^{GIŠ}MAR.GÍD.DA aš-ša-am-mi-id

³³⁴ Miller ^{URU}Ti₈-ku-na-ya şeklinde yorumlamıştır (Miller, 2001: 411).

Çeviri

16 Tikuna kralı, Büyük Krala 1 gümüş araba gönderdi.

17 Ve onu Arinna'nın Güneş Tanrıçasına çıkardım. 2 alabaster heykeli

18 Arinna'nın Güneş Tanrıçasına çıkardım. Purattu nehrini kimse geçemedi.

19 Büyük Kral, Tabarna onu ayakta geçti. Askerleri (de) onun arkasından

20 ayakta geçtiler. Sargon onu geçti. Hahha'nın askerlerini

21 kovaladı. Hahha'ya hiçbir şey yapmadı. Ateşe vermedi.

22 Dumanı Fırtına Tanrısına göstermedi. (Ben) Büyük Kral, Tabarna, Haşšu kralı (ile) Haşšu kentini

23 (ve) aynı şekilde Hahha kralı (ile) Hahha kentini yok ettim. Onu ateşe verdim ve dumanı

24 göğün Güneş Tanrıçasına ve Fırtına Tanrısına gösterdim. Ve Hahha

25 kralını yük arabasına koştum.

3.3.2. Hititçe Versiyonun Transliterasyon ve Çevirisi

A. KBo 10.2 (202/p)

Transliterasyon

Öy. i

§ 1

1 [LUGAL.GAL³³⁵ *Ta-ba-ar*]-^rna^r m^m*Ha-at-tu-ši-li* 'LUGAL'.GAL

2 [LUGAL KUR^{URU} *Ha-at*]-ti LÚ^{URU} *Ku-uš-šar* KUR^{URU} *Ha-at-ti*

3 [LUGAL-*u-(e-ez-z)i-a*]^t³³⁶ ŠA^f *Ta-wa-an-na-an-na* DUMU ŠEŠ-ŠU

4 [(*I-N*)A³³⁷ URUŠ]*a-na-u-i-it-ta pa-it ša-an na-at-ta*

5 [(*har-ni*)³³⁸ -*ik-t*]*a nu ud-né-e-eš-še-et har-ni-ik-ta*

6 [*nu-kán*³³⁹ (ÉRIN.ME)]Š³⁴⁰ II AŠ-RA *a-ša-an-du-la-an-ni da-⟨la⟩*³⁴¹ -*aḫ-ḫu-un*

7 [(*nu*)³⁴² *ku-u-e ku-*]*u-e a-ša-u-wa-ar e-eš-[t]a*

8 [*n(a-at)*³⁴³ A]-^rNA^r ÉRIN.MEŠ *a-ša-an-du-li pé-eḫ-ḫu-^run^r*

§ 2

9 [EGIR-*an-da-*]*ma I-NA* URU *Za-al-pa pa-a-^run^r*

³³⁵ Bkz.: Melchert, 1978: 7. İmparati ise [*UM-MA Ta-ba-ar-]na* şeklinde tamamlamıştır (İmparati, 1965: 44). Ancak Melchert'e göre bu şekilde bir giriş, paragrafın devamında 3. tekil şahısın kullanılmış olması ve metnin Akkadça versiyonunun da LUGAL.GAL *Tabarna* şeklinde başlıyor olmasından dolayı mümkün değildir (Melchert, 1978: 7).

³³⁶ Bkz.: D 1'; Götze, 1962: 24 Ayrıca bkz.: İmparati, 1965: 44; LUGAL-*u-i*]*t*; Watkins, 1973: 77-8: [*ha-aš-šu-e-e*]*t*

³³⁷ Bkz.: D 2'

³³⁸ Bkz.: D 3'

³³⁹ Bkz.: Melchert, 1978: 7.

³⁴⁰ Bkz.: D 4'

³⁴¹ Bkz.: D 5'

³⁴² Bkz.: D 5'

³⁴³ Bkz.: D 6'; Melchert, 1978: 7.

A. KBo 10.2 (202/p)

Çeviri

Öy. i

§ 1

1 Büyük Kral, Tabarna, Hattušili, Büyük Kral,

2 Hattuša kralı, Kuššaralı, Hatti Ülkesi'nde

3 krallık yaptı. Tawananna'nın erkek kardeşinin oğlu.

4 Šanaḫuita'ya gitti; onu

5 yok etmedi fakat onun kırsal kesimini³⁴⁴ yok etti.

6 Askerleri iki yerde ordugah olarak bıraktım.

7 Ve (orada) ne (kadar) ağıl vardıysa,

8 onları ordugah askerlerine verdim.

§ 2

9 Ardından Zalpa'ya gittim

³⁴⁴ Kelimesi kelimesine: "ülkelerini"

Transliterasyon

10 [na-a]n ḥar-ni-in-ku-un nu-uš-ši DINGIR.MEŠ-ŠU ša-ra-a da-aḥ-ḥu-un

11 Û III GIŠGIGIR.MEŠ MA-AD-NA-NU A-NA dUTU URUTÚL-na pé-⟨da⟩-aḥ-ḥu-un

§ 3

12 I GU₄ KÙ.BABBAR I GEŠPU KÙ.BABBAR I-NA É dIM pé-⟨da⟩-aḥ-ḥu-un

13 a-aš-še-ér-ma-kán ku-i-e-eš <DINGIR.MEŠ>³⁴⁵ na-aš I-NA É dMe-ez-zu-ul-la

14 pé-⟨da⟩-aḥ-ḥu-un

§ 4

15 MU.IM.MA-an-ni-ma I-NA URUA-ḥa-la-al-ḥa pa-a-[un]

16 na-an ḥar-ni-in-ku-un EGIR-an-da-[m]a ḥI-NA ḥURU Wa-ar-šu-wa

17 pa-a-un URU Wa-ar-šu-wa-az-ma ḥI-NA ḥURU I-ka-ka-li

18 pa-a-un URU I-ka-ka-al-az-ma I-NA URU Ta-aš-ḥi-ni-ḥa

19 pa-a-un nu ke-e KUR.KUR.MEŠ ḥar-ni-in-ku-un a-aš-šu-ma-aš-ši

20 ša-ra-a da-aḥ-ḥu-un nu É-ir-mi-it a-aš-ša-u-i-it

21 ša-ra-a šu-un-na-aḥ-ḥu-un

§ 5

22 MU.IM.MA-an-ni-ma ḥI-NA URU Ar-za-u-wa pa-a-un

³⁴⁵ Bkz.: D 13'

Çeviri

10 ve onu yok ettim. Onun tanrılarını ele geçirdim.

11 3 *madnanu arabasını* Arinna'nın Güneş Tanrıçasına taşıdım.

§ 3

12 1 gümüş boğa ve 1 gümüş yumruğu Fırtına Tanrısının tapınağına taşıdım.

13 Kalan tanrılarını ise ^dMezzulla'nın tapınağına

14 taşıdım.

§ 4

15 Bir sonraki yıl Alalah'a gittim

16 ve onu yok ettim. Ardından Waršuwa'ya

17 gittim. Waršuwa'dan ise Ikakali'ye

18 gittim. Ikakali'den ise Tişhuniya'ya

19 gittim. Bu ülkeleri yok ettim. Mallarımı ise

20 ele geçirdim. Evimi (bu) mallar ile

21 tamamen doldurdum.

§ 5

22 Bir sonraki yıl Arzawa'ya gittim

Transliterasyon

- 23 *nu-uš-ma-aš-kán* GU₄.MEŠ-un UDU.ĦI.A-un *ar-ḥa da-aḥ-ḥu-un*
- 24 EGIR-az-⟨zi⟩-ya-za-ma-mu-kán LÚ.KÚR ŠA^{URU} Hur-ri KUR-e an-da ú-it
- 25 *nu-mu* KUR.KUR.MEŠ *ḥu-u-ma-an-da me-na-aḥ-ḥa-an-da ku-ru-ri-aḥ-ḥi-ir*
- 26 *na-aš-ta*^{URU} Ḥa-^r at-tu^r-ša-aš-pát URU-^r ri^r-aš I-aš a-aš-ta
- 27 LUGAL.GAL ^r Ta-ba-ar-na^r-aš NA-^r RA-AM^r ^dUTU^r ^{URU} A-ri-in-na
- 28 *nu-mu-za-kán* an-[da gi-nu-wa-aš-ša-aš ḥa-l]i-[i]š-[t]a³⁴⁶
- 29 *nu-mu* ^r ke-eš^r -š[ar-ta³⁴⁷ DIB-ta / IŠ-BAT³⁴⁸ n]a-^r aš^r -mu MÈ-^r ya^r ^r pi^r -ra-an
- 30 *ḥu-u-wa-a-iš nu I-NA*^{URU} Ni-na-aš-ša MÈ-ya pa-a-un
- 31 *nu-mu ma-aḥ-ḥa-an* LÚ.MEŠ^{URU} Ni-na-aš-ša me-na-aḥ-ḥa-an-da
- 32 ^r a^r -ú-ir nu EGIR-pa ḥé-eš-šir

§ 6

- 33 [EGI]R-an-da-ma I-NA KUR^{URU} Ul-ma za-aḥ-ḥi-ya pa-a-un
- 34 *nu-mu* LÚ.MEŠ^{URU} Ul-ma MÈ-ya me-na-aḥ-ḥa-an-da
- 35 II-^r ŠU^r a-ú-ir³⁴⁹ na-aš II-ŠU-pát ḥu-ul-li-ya-nu-un
- 36 ^r nu^r ^r KUR^r ^{URU} Ul-ma-an ḥar-ni-in-ku-un nu-uš-ši-kán pé-di-iš-ši

³⁴⁶ Bkz.: Götze, 1962: 25; Melchert, 1978: 8.

³⁴⁷ Ba Öy. 7'. satırda *keššar-* “el” sözcüğünün logogram karşılığı olan ŠU kullanılmıştır. Melchert'e göre kırık kısmın başında *keššar-* sözcüğüne ait ilk iki işaret okunmaktadır (Melchert, 1978: 8).

³⁴⁸ Bkz.: Melchert, 1978: 8.

³⁴⁹ *a-ú-ir* ifadesi hatalıdır (bkz.: Melchert, 1978: 9). Aynı ifade Bb. Ay. 3' doğru olarak *ú-it* şeklinde geçmektedir.

Çeviri

23 ve onların sığırlarını ve koyunlarını aldım.

24 Fakat arkamdan Hurrili düşman ülkeye girdi.

25 Ve tüm ülkeler bana karşı düşmanlık yaptılar.

26 Tek şehir Hattuša kaldı.

27 (Ben) Büyük Kral, Tabarna, Arinna'nın Güneş Tanrıçasının sevgilisi.

28 (Tanrıça) beni kucağına oturttu.

29 Benim elimden tuttu. Savaşta önümde

30 koştu. Ninašša'ya savaşa gittim.

31 Ninašşalılar beni karşılarında

32 gördüklerinde (şehri/şehrin kapılarını) açtılar.

§ 6

33 Ardından Ulma ülkesine savaşa gittim.

34 Ulmalılar bana karşı savaşa

35 iki kez geldiler³⁵⁰ ve onları her iki seferde de yendim.

36 Ve Ulma ülkesini yok ettim. Onun toprağına

³⁵⁰ Metinde katip hatasıyla *auir* “gördüler” olarak yazılmıştır.

Transliterasyon

37 [ZÀ.AḪ.L]I^{SAR351} *šu-un-ni-ya-nu-un nu VII DINGIR.MEŠ I-NA É^dUTU^{URU}TÚL-na*

38 [pé-]´e´-*da-aḫ-ḫu-un*³⁵² I GU₄ KÙ.BABBAR DINGIR-LIM MUNUS-TUM^f*Ka-ti-ti*

39 [´]HUR.SAG[´]*A-ra-an-ḫa-pi-la-an-ni a-aš-še-er-ma-kán ku-i-e-eš* DINGIR.MEŠ

40 *na-aš I-NA É^dMe-ez-zu-ul-la pé-⟨da⟩*³⁵³-*aḫ-ḫu-un*

41 [ma]-*aḫ-ḫa-an-ma* KUR^{URU}*Ul-ma-za EGIR-pa u-wa-nu-un*

42 *nu I-NA* KUR^{URU}*Šal-la-aḫ-šu-wa pa-a-un nu-za* KUR^{URU}*Šal-la-aḫ-šu-´wa´-aš*

43 *IZI-it a-pa-ši-la kat-´ta´-an tar-na-aš a-pu-u-uš-ma-mu*

44 [´]ARAD[´].MEŠⁿⁱ (silinti) *wa-aḫ-nu-ir nu*^{URU}*Ḫa-at-tu-ši*

45 [´]URU[´]-*ri-mi-it EGIR-pa ú-wa-nu-un*

§ 7

46 [MU-*an-ni-ma* / MU.IM.MA-*an-ni-ma I-N*]A³⁵⁴ ^{URU}*Ša-na-aḫ-ḫu-it-ta MÈ-ya pa-a-un*

47 [(*nu*^{UR})^U*Ša-na-aḫ-ḫu-it]-ta-an*³⁵⁵ ITU V KAM *za-aḫ-ḫi-eš-ki-nu-un*

³⁵¹ Bkz.: Melchert, 1978: 9. İmparati kırık kısmın tamamlamasını G1]SAR şeklinde önermiştir (İmparati, 1965: 46)

³⁵² İmparati [EGI]R *da-aḫ-ḫu-un* şeklinde tamamlamaktadır (İmparati, 1965: 46). Ancak Melchert bu ifadenin gramatik olarak yanlış olduğunu belirterek [pé-]´e´-*da-aḫ-ḫu-un* tamamlamasını yapmıştır (Melchert, 1978: 10).

³⁵³ Bkz.: dipnot 13.

³⁵⁴ İmparati kırıkta kalan kısmı MU.IM.MA-*an-ni-ma I-N*]A şeklinde tamamlamıştır (İmparati, 1965: 46). de Martino ise doğru yazım olan MU-*an-ni-ma* tamamlamasını önermektedir (de Martino, 2003: 44). Ancak metin içerisinde ayrı yerlerde her iki yazımın da kullanılmış olması bu kısmın kesin olarak tamamlanmasını engellemektedir (bkz.: dipnot 17).

³⁵⁵ Bkz.: E Öy. 5´

Çeviri

37 su teresi ekdim. Ve 7 tanrıyı Arinna'nın Güneş Tanrıçasının tapınağına

38 taşıdım: 1 gümüş boğa, tanrıça Katiti

39 (ve) Aranhapilanni dağı. Kalan tanrıları ise

40 ^dMezzulla'nın tapınağına taşıdım.

41 Ulma ülkesinden geri geldiğimde ise,

42 Šalaḫšuwa ülkesine gittim. Šalaḫšuwa ülkesi kendi kendine,

43 kendini ateşle teslim etti³⁵⁶. Onlar benim

44 hizmetkarlarıma dönüştüler. Ve şehrim Ḫattuša'ya,

45 döndüm.

§ 7

46 Bir sonraki yıl Šanaḫuita'ya savaşa gittim.

47 Šanaḫuita ile beş ay devamlı savaştım.

³⁵⁶ *tarn-*, *tarna-* (-ḫi çekimi) fiili, “bırakmak, izin vermek (bir eylemin/olayın gerçekleşmesine müsaade etmek)” anlamına gelmektedir (bkz.: HW: 215-6; HEG 3/9: 192-7; Kloekhorst, 2008: 846). *IZI-it* (= *paḫḫurit*) ... *kattan tarn-* “ateşle teslim etmek” ifadesi genel olarak Šalaḫšuwa kentinin askerlerinin Hitit ordusu karşısında şehrin tahkimatlarını ateşe vererek teslim olduğu şeklinde yorumlanmaktadır (bkz.: Imperati, 1965: 47; Houwink ten Cate, 1984: 48; de Martino, 2003: 45).

Transliterasyon

48 [*na-an I-NA*³⁵⁷ (ITU VI KAM)³⁵⁸] *ḫar-ni-in-ʿkuʿ-un nu-za* LUGAL.GAL

49 [*ZI-an wa-ar-ši-y*] *a-nu-nu-un*³⁵⁹ ʿnuʿ-kán ŠÀ KUR.KUR.MEŠ

50 [*EGIR-pa-an-da*³⁶⁰ dUT]U-ʿušʿ ti-ʿyaʿ-at LÚ-na-tar-ma³⁶¹

51 [(*ku-it*)³⁶²] x [] ʿAʿ-NA dUTU URU *A-ri-in-na*

52 [*pé-(da-aḫ-ḫu-un)*³⁶³]

§ 8

53 [*GIŠGIGIR.MEŠ ŠA KUR*³⁶⁴ URU]ʿ *A-ap-paʿ-ya*

54 [(*ḫu-ul-li-ya-nu-un nu*)³⁶⁵ GU₄.ḫI.A UDU.ḫI.A ŠA / *A-NA*³⁶⁶ URU *Ták-š*] *a-ʿan-naʿ-ya*³⁶⁷

³⁵⁷ Bkz.: Imparati, 1965: 46

³⁵⁸ Bkz.: E Öy. 6ʿ

³⁵⁹ Bkz.: Melchert, 1978: 13.

³⁶⁰ Bkz.: Melchert, 1978: 13.

³⁶¹ Metinde LÚ-na-tar-na olarak okunmaktadır. Houwink ten Cate, LÚ-na-tar-na (= *pešnatar=na*) yazımının yanlış olduğuna değinerek, LÚ-na-tar-ma (= *pešnatar=ma*) düzeltmesini önermiştir (Houwink ten Cate, 1983: 97; 1984: 50). Diğer taraftan bu durumun bir yazım hatası olması durumunda aynı hatanın E nüshası Öy. 7ʿ. satırda da yapıldığı görülmektedir.

³⁶² Bkz.: E Öy. 7ʿ.

³⁶³ Bkz.: E Öy. 8ʿ *pé]-da-aḫ-ḫu-un*. Imparati kırık kısmı *pé-eḫ-ḫu-un* şeklinde tamamlarken (Imparati, 1965: 46) Houwink ten Cate ise *pé-da-aḫ-ḫu-un* tamamlamasını önermektedir (Houwink ten Cate, 1983: 103).

³⁶⁴ Bkz.: Melchert, 1978: 14.

³⁶⁵ Bkz.: E Öy. 9ʿ

³⁶⁶ Melchert satırı *ḫulliyannun nu* GU₄.ḫI.A UDU.ḫI.A *A-NA* URU *Tákšannaya*, şeklinde tamamlarken (Melchert, 1978: 14) Marazzi *ANA* yerine *ŠA* edatının gelmesi gerektiğini düşünmektedir (Marazzi, 1986: 52).

³⁶⁷ Bkz.: Melchert, 1978: 14.

Çeviri

48 Ve altıncı ayda onu yok ettim. (Ben) Büyük Kral,

49 Ruhumu rahatlattım. Ve

50 Güneş Tanrıçası ülkelerin arasında arkada durdu. Erkekçe icraatı³⁶⁸

51 ki o [...] Arinna'nın Güneş Tanrıçasına

52 taşıdım.

§ 8

53 Abbaya ülkesinin arabalarını

54 yendim. Takšannaya'nın sığırlarını ve koyunlarını

³⁶⁸ Kelimesi kelimesine: “erkekliği”

Transliterasyon

Öy. ii

1 *pí-ra-an ša-ra-a da-aḫ-ḫu-un*

2 *nu I-NA^{URU} Pár-ma-an-na an-da-an pa-a-un*

3 *^{URU}Pár-ma-an-na-aš-ma-kán a-pé-e-da-aš A-NA LUGAL[.MEŠ*

4 *SAG.DU-aš e-eš-ta KASKAL.ḪI.A-aš-ma-aš a-pa-a-aš [*

5 *pí-ra-an tak-ša-^ʿan-ni^ʿ-iš-ki- it [*

§ 9

6 *[(nu)]-mu-kán ma-aḫ-ḫa-an me-na-aḫ-ḫa-an-da ^ʿa^ʿ-[ú-ir]*

7 *nu KÁ.GAL.ḪI.A EGIR-pa ḫé-še-er na-aš-z[a a-pé-e-da-ni³⁶⁹*

8 *me-mi-e-ni ne-pí-^ʿša^ʿ-aš ^dU[TU ŠU-az/it e-ep-ta³⁷⁰*

9 *an-da-ma-mu KUR^{URU} Al-ḫa-aš ku-r[u-ri-(ya)-aḫ-ta³⁷¹*

10 *nu^{URU} Al-ḫa-an ḫar-ni-in-^ʿku^ʿ-[un*

§ 10

11 *nu MU.KAM-an-ni-ma I-NA KUR^{ʿURU} [Za-r]u-n[a pa-a-u]n*

12 *nu^{URU} Za-ru-na-an ḫar-^ʿni^ʿ[-i]n-ku-un nu I-NA^{U[RU]} Ḫa-aš-šu-wa³⁷²*

13 *pa-a-un nu-mu LÚ.^ʿMEŠ^ʿ [^{URU}]Ḫa-aš-šu-wa za-aḫ-ḫi-ya [*

³⁶⁹ Bkz.: Götze, 1962: 25; Melchert, 1978: 14.

³⁷⁰ Bkz.: Melchert, 1978: 14-5.

³⁷¹ İmparati kırkıtaki kısmı *pa-a-un* olarak tamamlamıştır (İmparati, 1965: 48). Ancak Melchert kırığın başındaki işaretin KU olduğunu tespit etmiştir (Melchert, 1978: 15).

³⁷² Bkz.: İmparati, 1965: 48.

Çeviri

Öy. ii

1 ele geçirdim.

2 Ve Parmanna'ya gittim.

3 Parmanna, o kralların (= o bölgedeki diğer krallıklar)

4 başıydı. O, seferlerde onları

5 önceden devamlı birleştirmişti.

§ 9

6 Ve beni karşılarında gördüklerinde

7 şehrin kapılarını açtılar. Bu

8 nedenle³⁷³ göğün Güneş Tanrıçası ellerinden tuttu.

9 Ancak sonra Alha ülkesi bana düşmanlık yaptı.

10 Ve Alha'yı yok ettim.

§ 10

11 Bir sonraki yıl Zaruna ülkesine gittim.

12 Ve Zaruna'yı yok ettim. Ve Haşsuwa'ya

13 gittim. Haşsuwalılar bana karşı savaşa

³⁷³ Kelimesi kelimesine: "bu hususta"

Transliterasyon

- 14 *me-na-aḫ-ḫa-ʿanʿ-d[a ú-e]-er*³⁷⁴ ÉRIN.MEŠ-ya-aš-ma-aš [
- 15 ŠA KUR^{URU}[Ḫa-la-ap šar-di-]an-ni³⁷⁵ kat-ta-an e-eš-ta [
- 16 na-aš-mu M[È-ya]³⁷⁶ ʿúʿ-it na-an ḫu-li-y[a-nu-un]
- 17 nu kap-p[u]-wa-an-da-⟨aš⟩ UD.KAM.ḪI.A-aš^{ÍD}Pu-u-ru-n[a-an
- 18 zi-iḫ-ḫ[u-un] nu KUR^{URU}Ḫa-aš-šu-wa UR.MAḪ GIM-an [
- 19 GÌR.HI.A-i[t a]r-ḫa ša-ak-ku-ri-ya-nu-un [
- 20 nu-z[a-an³⁷⁷ ma-a]ḫ-ḫa-an wa-al-ḫu-un [
- 21 [nu-uš-ši SAḪAR.ḪI.A-u]š³⁷⁸ še-er ar-nu-nu-un [
- 22 [aš-šu-ma-aš-ši³⁷⁹ ḫu-]ʿuʿ-ma-an ša-ra-a da-aḫ-[ḫu-un
- 23 [(nu^{URU}KÙ.BABBAR-š)a-an³⁸⁰ ša-ra-a³⁸¹ š]u-un-na-aḫ-ḫu-un [

§ 11

- 24 [(nu-kán KÙ.BABBAR KÙ.G)I³⁸²]-un [
- 25 [(nam-ma-aš-ši DINGIR.MEŠ š)a-ra-a³⁸³ da-aḫ-ḫu-un na-aš t]u-u[k pé-e-
da-aḫ-ḫu-un[?]

³⁷⁴ Bkz.: Imparati, 1965: 48. Kempinski ise *pí-e-]er* şeklinde tamamlamıştır (Kempinski, 1983: 28).

³⁷⁵ Bkz.: Imparati, 1965: 48 ve Güterbock, 1964: 3. Starke ise bu kısmı^{URU}[MI-IT-TA]-AN-NI şeklinde tamamlamıştır (Starke, 1977: 186).

³⁷⁶ Bkz.: Imparati, 1965: 48. Kempinski ise *l[a-ah-hi-y]a* şeklinde tamamlamıştır (Kempinski, 1983: 24)

³⁷⁷ Bkz.: Collins, 1998: 15, dipnot 4.

³⁷⁸ Bkz.: Melchert, 1978: 16.

³⁷⁹ Bkz.: Melchert, 1978: 16.

³⁸⁰ Bkz.: Bc 1ʿ; Melchert, 1978: 16.

³⁸¹ Bkz.: Imparati, 1965: 48.

³⁸² Bkz.: Bc 2ʿ

³⁸³ Bkz.: Bc 3ʿ

Çeviri

14 geldiler.

15 H̄alpa ülkesinin askerleri onlarla müttefikti.

16 O bana savaşa geldi ve onu yendim.

17 Sayılı günde³⁸⁴ Puruna nehrini

18 geçtim. Ve H̄aşšuwa ülkesini aslan gibi

19 pençeyle dağıttım.

20 Ona saldırdığımda

21 onun üzerinde tozları dağıttım.

22 Onun tüm mallarını ele geçirdim.

23 Ve H̄attuša'yı tamamen doldurdum.

§ 11

24 Gümüş ve altın [...]

25 Sonra onun tanrılarını ele geçirdim ve onları sana (= Arinna'nın Güneş Tanrıçası) taşıdım:

³⁸⁴ Kelimesi kelimesine: "sayılmış günlerde"

Transliterasyon

26 [(^dU EN *Ar-ru-uz-za* ^d)U³⁸⁵ EN ^{URU}*Ha-la-a*]p

27 [^dˀ*Al-la-du* ^dA-ta-al-lu-ur ^dˀ[*Li-lu-ri*³⁸⁶

28 [(II)³⁸⁷] GU₄.HI.A ŠA KÙ.BABBAR <X>III³⁸⁸ ALAM KÙ[.BABBAR (KÙ.GI)³⁸⁹

29 [II³⁹⁰] *ha-am-ri-ta I-GA¹-A-RU* EGIR[-iz-zi-ya-an³⁹¹

30 [I]Š-TU KÙ.BABBAR KÙ.GI *ha-li-iš-ši-y*[a-nu-un

31 [GI]ŠIG-ya IŠ-TU KÙ.BABBAR KÙ.GI *h*[a-li-iš-ši-ya-nu-un

§ 12

32 [I ^{GI}ŠBANŠUR]UR KÙ.GI *TÁM-LU-Ú* «II ^{GI}ŠBANŠUR KÙ.GI» «III ^G[IŠBANŠUR]R KÙ.BABBAR»

33 [III ^{GI}ŠBANŠUR] KÙ.BABBAR I ^{GI}ŠGU.ZA *NÉ-ME-D*[I] <KÙ.GI>³⁹² *TÁM-LU-Ú*

34 ˀxˀ- []-x-at ˀŠAˀ KÙ.GI I ˀ^{GI}ŠMA-AD-NA-NU ˀKÙ.GIˀ

35 II ˀx xˀ [ŠA N]A₄³⁹³ ˀIŠˀ-TU ˀKÙ.GIˀ GAR.RA

36 *ku-u-u*[š DINGIR.MEŠ ŠA ^{URU}H]a-aš-šu-ˀwaˀ

37 *A-NA* ^dUT[U ^{URU}TÚL-na p]é-e-da-aḥ-ḥu-un

38 DUMU.MUNUS ^dA[*l-la-ti* ^d]Ḥe-pát III ˀALAMˀ KÙ.BABBAR

39 II ALAM KÙ.G[I *ki-i-*]ma I-NA É ^dMe-ez-zu-ul-la

³⁸⁵ Bkz.: Bc 4ˀ; Melchert, 1978: 16.

³⁸⁶ Bkz.: Imparati, 1965: 48.

³⁸⁷ Bkz.: Bc 6ˀ

³⁸⁸ Bkz.: Bc 6ˀ

³⁸⁹ Bkz.: Bc 6ˀ

³⁹⁰ Bkz.: Imparati, 1965: 48.

³⁹¹ Bkz.: HED 3: 33.

³⁹² Bkz.: Götze, 1962: 26.

³⁹³ Bkz.: Marazzi, 1986: 55-6.

Çeviri

26 Arruzza'nın efendisi Fırtına Tanrısı, H̄alpa'nın efendisi Fırtına Tanrısı,

27 ^dAllatu, ^dAtallu, ^dLiluri

28 2 gümüş boğa, 13 gümüş ve altın heykel

29 2 *hamri*, arka duvarını

30 gümüş ve altın kapladım.

31 kapısını da gümüş ve altın kapladım.

§ 12

32 1 altın kakmalı masa, 2 altın masa,

33 3 gümüş masa, 1 arkalığı altın kakmalı taht,

34 [...] altından [...], 1 altın *madnanu arabası*,

35 2 altınla kaplanmış taş [asa?].

36 H̄aşšuwa'nın bu tanrılarını

37 Arinna'nın Güneş Tanrıçasına taşıdım.

38 ^dAllatu'nun kızı, ^dH̄epat, 3 gümüş heykel,

39 2 altın heykel; bunları ise ^dMezzulla'nın tapınağına

Transliterasyon

40 *pé-e-da-ah'-h[u-u-u]n*

§ 13

41 I *I-MI-IT-TUM* 'KÙ'.[BABBAR[?]/GÍ[?] I] GÍŠ^rGIDRU' KÙ.GI V GÍŠ^rTUKUL
KÙ.BABBAR

42 III *HU-U-UR-PA-A-LU-'U* 'ŠA' [NA⁴Z]A.GÌN

43 I *HU-U-UR-PA-A-LU-U* ŠA KÙ.'GÍ'

44 *ki-i-ma I-NA* É^{dU} *pé-e-'da-ah'-hu-un*

§ 14

45 *nu-za KUR* URU^U *Ha-aš-šu-wa I-NA* MU I KAM *tar-ah'-hu-un*

46 «*A-YA-LU* KÙ.GI»³⁹⁴ *nu* m*Ta-wa-an-na-ga-aš ma-a-ri-[in*³⁹⁵

47 *ar-ḥa pé-eš-še-er* LUGAL.GAL-*ma-an-kán* SAG.DU-SÚ

48 *ku-e-er-šu-un nu I-NA* URU^U *Zi-ip-pa-aš-na pa-a-un*

49 *nu-kán* URU^r *Zi'-ip-pa-aš-na-an* GE₆-*az-pát*

50 *ša-ra-a pa-a-un nu-uš-ma-aš* MÈ-*ya*

51 *an-da ti-ya-nu-un nu-uš-ma-aš* SAḪAR.ḪI.A-*iš*³⁹⁶

52 *še-er ar-nu-nu-un na-aš-ta* ŠÀ KUR.KUR.MEŠ

³⁹⁴ Bkz.: Götze, 1962: 26; Imparati, 1965: 67.

³⁹⁵ Bkz.: Melchert, 1978: 18. Imparati ise bu kısmı *MARI=ŠU* şeklinde tamamlamıştır (Imparati, 1965: 50).

³⁹⁶ Bkz.: Imparati, 1965: 68; Melchert, 1978: 20.

Çeviri

40 taşıdım.

§ 13

41 1 gümüş²/altın² kargı, 1 altın asa, 5 gümüş silah,

42 3 lapis lazuli gürz,

43 1 altın gürz,

44 bunları ise Fırtına Tanrısının tapınağına taşıdım.

§ 14

45 1 yıl içinde Haşšuwa ülkesini yendim.

46 Tawannaga'nın mızrağını²

47 bıraktılar. Ancak (Ben) Büyük Kral, onun başını

48 kestim. Ve Zippašna'ya gittim.

49 Gecedem Zippašna'ya³⁹⁷

50 çıktım. Onlarla savaşa

51 girdim. Onların üzerinde tozları

52 dağıttım. Ve

³⁹⁷ Metinde belirtme durumunda (İng. accusative) bulunmaktadır.

Transliterasyon

53 *an-da*^dUTU-*iš ti-ya-at*

§ 15

54 'LUGAL.GAL' *Ta-ba-ar-na-aš I-NA*^{URU}*Zi-ip-pa-aš-na* : [p]*a-a-un*

Ay. iii

1 ^{URU}*Ha-ah-ḥa-an-ma-za-kán UR.MAH ma-`ah-ḥa`-an*

2 *ar-ḥa tar-ku-wa-al-li-iš-ki-nu-un*

3 *nu*^{URU}*Zi-ip-pa-aš-ša-na-an ḥar-ni-in-ku-un*

4 DINGIR.MEŠ-*ma-aš-ši ša-ra-a da-ah-ḥu-un*

5 *na-aš A-NA*^dUTU^{URU}*TÚL-na pé-e-da-ah-ḥu-un*

§ 16

6 *nu I-NA*^{URU}*Ha-ah-ḥa pa-a-un nu-kán I-NA*^{URU}*Ha-ah-ḥa*

7 KÁ.GAL.ḪI.A-*aš III-ŠU an-da MÈ-in te-eh-ḥu-un*

8 *nu*^{URU}*Ha-ah-ḥa-an ḥar-ni-in-ku-un a-aš-šu-ma-aš-ši*

9 *ša-ra-a da-ah-ḥu-un na-at*^{URU}*Ha-at-tu-ši*

10 *URU-ri-mi-it ar-ḥa ú-da-ah-ḥu-un*

11 II *TA-PAL*^{GIŠ}*MAR.GÍD.DA.MEŠ IŠ-TU KÙ.BABBAR*

12 *ta-a-iš-ti-ya-an e-eš-ta*

Çeviri

53 Güneş Tanrıçası ülkelerin arasında durdu.

§ 15

54 (Ben) Büyük Kral, Tabarna, Zippašna'ya gittim.

Ay. iii

1 Hahha'ya aslan gibi

2 öfkeyle bakıyordum.

3 Zippašna'yı yok ettim.

4 Onun tanrılarını ele geçirdim.

5 Onları Arinna'nın Güneş Tanrıçasına taşıdım.

§ 16

6 Ve Hahha'ya gittim. Hahha'da

7 şehrin kapısında 3 kez savaş verdim.

8 Hahha'yı yok ettim. Onun mallarını

9 ele geçirdim. Onları şehrim Hattuša'ya,

10 getirdim.

11 2 çift yük arabası gümüş ile

12 yüklenmişti.

Transliterasyon

§ 17

13 I GIŠGIGIR MA-AD-NA-NU I A-YA-LU KÙ.BABBAR I GIŠBANŠUR KÙ.GI

14 I GIŠBANŠUR KÙ.BABBAR *ku-u-uš* DINGIR.MEŠ URUHa-ah-ḫa I GU₄.MAḪ
KÙ.BABBAR

15 I GIŠMÁ SAG-SÚ KÙ.GI GAR.RA LUGAL.GAL *Ta-ba-ar-na-aš*

16 ŠA GÉME.MEŠ-ŠU ŠU.MEŠ-uš IŠ-TU^{NA4}ARA₅ *da-ah-ḫu-un*

17 ŠA ARAD.MEŠ-ya ŠU.MEŠ-ŠU-NU IŠ-TU KIN *da-ah-ḫu-un*

18 *na-aš-kán ša-ah-ḫa-ni-it lu-uz-zi-it*

19 *a-ra-wa-ah-ḫu-un na-aš QÁB-LI-ŠU-NU ar-ḫa la-a-nu-^run^r*

20 *na-aš A-NA dUTU URUTÚL-na GAŠAN-YA EGIR-an tar-na-^rah-ḫu-un^r*

21 *nu-za ki-i ALAM-YA ŠA KÙ.GI i-ya-nu-^run^r*

22 *na-at A-NA dUTU URUTÚL-na GAŠAN-YA ti-it-^rta^r[(-nu-nu-un)³⁹⁸*

23 *ku-ut-ta-an-na kat-ta-an ša-ra-zi¹-ya³⁹⁹ [*

24 *IŠ-TU KÙ.BABBAR ḫa-li-iš-ši-ya-nu-un*

§ 18

25 I GIŠGIGIR KÙ.BABBAR LUGAL URUTi-ku¹-na⁴⁰⁰ A-NA LUGAL.GAL [

³⁹⁸ Bkz.: E Ay. 6'

³⁹⁹ Bkz.: Melchert, 1978: 20. Imparati ise *ša-ra É-še-ya* şeklinde yorumlamıştır (Imparati, 1965: 52).

⁴⁰⁰ Imparati URUTi-ma¹-na şeklinde okumuştur (Imparati, 1965: 52). E Ay. 8'. satırda UR^RU^UTi-ku-na olarak okunmaktadır (ayrıca bkz.: Miller, 2001: 411).

Çeviri

§ 17

13 1 *madnanu arabası*, 1 gümüş geyik, 1 altın masa,

14 1 gümüş masa, Hahha'nın bu tanrıları: 1 gümüş boğa,

15 pruvası altınla kaplanmış bir gemi. (Ben) Büyük Kral, Tabarna,

16 onun kadın kölelerinin ellerini değirmen taşından aldım.

17 Erkek kölelerin ellerini de oraktan aldım.

18 Onları derebeylikten ve angaryadan⁴⁰¹

19 serbest bıraktım. Onların bellerini çözdüm.

20 Onları sahibem Arinna'nın Güneş Tanrıçasına bıraktım.

21 Bu altın heykelimi yaptım.

22 Ve onu sahibem Arinna'nın Güneş Tanrıçasının (karşısına) koydum.

23 Duvarın da altını ve üstünü (= yukarıdan aşağıya)

24 gümüşle kapladım.

§ 18

25 Tikunani kralı, Büyük Krala 1 gümüş araba

⁴⁰¹ *şahhan-* (n.) sözcüğünün anlamı “derebeylik, tımar, zeamet” (bkz.: HW: 175; CHD S¹: 2-7;) *luzzi-* (n.) sözcüğü ise “angarya, zorunlu hizmet” (bkz.: HED 5: 130-1; CAD L-N: 90-1) olarak tespit edilmiştir.

Transliterasyon

26 [*pa-a-iš* / *pé-eš-ta*^{??402} *n*]a-at A-NA dUTU URUTÚL-na pé-e-[*da-aḫ-ḫu-un*

27 [(II ALA)M⁴⁰³ Š]A NA⁴AŠ.NU₁₁.GAL

28 A-NA dUTU URUTÚL-na pé-e-da-aḫ-ḫu-u[n

§ 19

29 ^{ÍD}Ma-a-^rla⁻an-na Ú-UL (*ku-iš-ki*)⁴⁰⁴ ka-ru-u⁴⁰⁵ za-a-iš⁴⁰⁶

30 na-an ú-uk LUGAL.GAL T[a-ba-ar-na-aš GÌR-it⁴⁰⁷

31 zi-iḫ-ḫu-un KARAŠ.Ḫ[I.A-YA-an-mu[?] EGIR-an²⁴⁰⁸

32 GÌR.MEŠ-it za-a-iš LUGAL-g[i-na-aš-an za-a-iš⁴⁰⁹

33 ÉRIN.MEŠ^{URU}Ḫa-aḫ-ḫi-aš ḫu-ul-[li-(ya)-at (^{URU})⁴¹⁰Ḫa-aḫ-ḫi-ma⁴¹¹

34 Ú-UL ku-it-ki i-ya[-at Ú-UL-an IZI-it²⁴¹²

35 ar-ḫa wa-ar-nu-uz-zi [tuḫ-ḫu-wa-iš-ša⁴¹³

36 ne-pí-ša-aš^{dU}-ni Ú[-UL ša-me-(in-ta)²⁴¹⁴

⁴⁰² Bkz.: de Martino, 2003: 70.

⁴⁰³ Bkz.: E Ay. 9'

⁴⁰⁴ Bkz.: E Ay. 10'

⁴⁰⁵ Bkz.: Kempinski, 1983: 25.

⁴⁰⁶ Bkz.: Imparati, 1965: 52.

⁴⁰⁷ Bkz.: Imparati, 1965: 52.

⁴⁰⁸ Bkz.: Güterbock, 1964: 1, dipnot 10.

⁴⁰⁹ Bkz.: Güterbock, 1964: 1, dipnot 12.

⁴¹⁰ Bkz.: Ba Ay. 5'

⁴¹¹ Bkz.: Imparati, 1965: 52; Melchert, 1978: 21.

⁴¹² Bkz.: Güterbock 1964: 2, dipnot 15. Imparati ise *na-an Ú-UL* olarak tamamlamaktadır (Imparati, 1965: 52).

⁴¹³ Bkz.: Melchert, 1978: 21; Güterbock ise bu kısmı *tuḫ-ḫu-wa-in-na* olarak tamamlamış, ayrıca *tuḫ-ḫu-wa-in-ma* olma ihtimaline de değinmiştir (Güterbock, 1964: 2, dipnot 16). Imparati ise *tuḫ-ḫu-wa-in-ma* olarak tamamlamıştır (Imparati, 1965: 52).

⁴¹⁴ E Ay. 14'. satırda]-in-ta okunmaktadır. Melchert bu kısmı Akkadça versiyondan yola çıkarak *ša-me-in-ta* şeklinde tamamlamıştır (Melchert, 1978: 21).

Çeviri

26 verdi. Ve onu Arinna'nın Güneş Tanrıçasına taşıdım.

27 2 alabaster heykeli

28 Arinna'nın Güneş Tanrıçasına taşıdım.

§ 19

29 Önceden hiç kimse Mala nehrini geçemedi.

30 Ben Büyük Kral, Tabarna, onu ayakta

31 geçtim. Arkamdan ordularım da onu

32 ayakta geçti. Sargon onu geçti.

33 Hahha'nın askerleri (ile) savaştı. Ancak Hahha'ya

34 hiçbir şey yapmadı. Onu ateşle²

35 yakıp kül etmedi. Ve duman

36 göğün Fırtına Tanrısına dağıtılmadı⁴¹⁵.

⁴¹⁵ Bkz.: Melchert, 1978: 21

Transliterasyon

§ 20

37 LUGAL.GAL *Ta-ba-ar-na-aš*^{URU}[*Ha-aš-su-wa-an*

38^{URU}*Ha-ah-ḥa-an-na ḥar-ni-i[n-ku-u(n)]*⁴¹⁶

39 *na-aš IZI-az kat-ta-an [ar-ḥa wa-ar-nu-nu-un]*⁴¹⁷

40 *tuḥ-ḥu-wa-in-ma ne-pi-[ša-aš dUTU dU-ya]*²⁴¹⁸ *dU-ni te-ek-ku-ša-an-nu-un*²⁴¹⁹

41 *nu* <LUGAL>⁴²⁰ *URU Ha-aš-šu-wa LUGAL URU Ha-a[ḥ-ḥa-ya*

42 *A-NA*^{GIŠ}*MAR.GÍD.DA tu-u-ri[-ya-nu-(un)]*⁴²¹

Ay. iv

Kolofon

1 D[UB

2 LÚ-*na-an-na-aš ŠA*^m*Ha-at-^rtu-ši-li*⁽⁻⁾[

⁴¹⁶ Bkz.: E Ay. 15'.

⁴¹⁷ Bkz.: Kempinski, 1978: 25. Melchert ise metnin Hititçe versiyonunun E nüshasında kullanılan *arḥa lukkit* ifadesinden yola çıkarak bu kısmı [*lu-uk-ku-un*?] şeklinde tamamlamıştır (Melchert, 1978: 21).

⁴¹⁸ Bkz. Imparati, 1965: 54. Melchert ise *dU-ni te-ek-ku-ša-an-nu-un* şeklinde tamamlamıştır (Melchert, 1978: 21).

⁴¹⁹ Bkz.: Melchert, 1978: 21.

⁴²⁰ Bkz.: E Ay. 16'. İlk kez Götze tarafından dikkat edilmiştir (Götze, 1962: 26).

⁴²¹ Bkz.: E Ay. 17'.

Çeviri

§ 20

37 (Ben) Büyük Kral, Tabarna, Һaššuwa'yı ve

38 Һaḥḥa'yı yok ettim.

39 Onları ateşle yakıp kül ettim.

40 Dumanı ise göğün Güneş Tanrıçasına⁷ ve Fırtına Tanrısına gösterdim.

41 Ve Һaššuwa ve Һaḥḥa krallarını

42 yük arabasına koştum.

Ay. iv

Kolofon

1 Tablet [...]

2 Hattušili'nin erkekçe icraatı⁴²² [...]

⁴²² Kelimesi kelimesine: “erkekliği”

3.3.2.1. Hititçe Versiyona Ait Diğer Nüshaların Transliterasyonları

Ba. KUB 23.31 (Bo 6074)

Bb. IBoT 3.134 (Bo 1900) (+) KUB 23.41 (Bo 331)

Bc. KUB 57.48 (Bo 560) + VBoT 13 (NBC 1908)

C. IBoT 4.264 (Bo 1512)

D. KBo 10.3 (203/p)⁴²³

E. KUB 40.6 (Bo 7503) (+) KUB 23.33 (Bo 4294) (+⁴²⁴) KUB 23.20 (Bo 3229)

⁴²³ KBo 50.198 (582/v), Koşak tarafından D nüshasına ait ikinci bir fragman olarak önerilmiştir (<http://www.hethport.uni-wuerzburg.de>). 2003 yılında de Martino, metnin Hititçe versiyonuna ait edisyonunda bu fragmanı da ele alarak fragmanın metne ait olduğunu gösteren fazla bir verinin bulunmadığına değinmiştir (de Martino, 2003: 21, dipnot 46). Söz konusu fragmanı tekrar inceleyen Soysal ise bu fragmanın son satırında, AN işaretinin net olarak okunabildiği ve de Martino'nun *tu-uz-]zi-ya-an* (*tuzzi-* “ordu”) şeklinde tamamladığı kısmı (de Martino, 2003: 21, dipnot 46) ^{URU}KÁ.DINGJIR.ʾRA-an” şeklinde tamamlayarak, fragmanın I. Murşili'nin askeri başarılarını konu alan tanımlanamayan bir tarih metnine ait olması gerektiğini ifade etmiştir (Soysal, 2005: 139-40).

⁴²⁴ Houwink ten Cate KUB 23.20 fragmanının, metnin Hititçe versiyonunun E nüshasına ait KUB 40.6 (+) KUB 23.33 fragmanlarıyla birleşmediğini düşünmektedir (Houwink ten Cate, 1983).

Ba. KUB 23.31 (Bo 6074)

(Öy. = A Öy. i 23-29; Ay. = A Ay. iii 29-40)

Öy.

§ 1'

x+1 ʾnuʾ[-uš-ma-aš-kánʾ

2' EG[IR-a]zʾ-<zi>ʾ-y[aʾ-za-ma-mu-kán⁴²⁵

3' nu-mu KUR.KUR[.MEŠ

4' na-aš-ta UR^U[Ha-at-tu-ša-aš-pátʾ

§ 2'

5' LUGAL.GAL Ta[-ba-ar-na-aš

6' nu-mu-za-kán [

7' nu-mu ŠU[-

Ay.

§ 3'

x+1 ^{ÍD}Ma-[a-la-an-na

⁴²⁵ Kısmen okunabilen iki işaretin AZ ve YA olması durumunda Götze tarafından metnin A nüshasının Öy. I. sütun 24. satırı için önerilen katip hatasının aynısının bu fragmanda da görülmesi söz konusudur (bkz.: Götze, 1962: 25). Ancak fragmanın ilerleyen satırlarında metnin A nüshasıyla farklılık gösteren yazımlarla karşılaşılıyor olması (bkz.: 3', 4', 7' ve 10') bu ihtimali zayıflatmaktadır. İmparati bu satırın restorasyonunu E[GIR-ya-z]a-m[a-mu-kán şeklinde yapmıştır (İmparati, 1965: 56). Ancak fragman üzerinde yapılan incelemede, kısmen hasarlı bölgede EGIR, YA, ZA ve MA işaretleri için yeterince yer bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca bkz.: de Martino, 2003: 36.

2' [LUG]AL.GAL-*m*[*a*?⁴²⁶

3' [G]İR-*it* [

4' *Ha-a-a*[*h*-*hi*-*aš*

5' URU[*Ha-a*?-*ah*-*hi*-*m*]*a*⁴²⁷

6' *i-y*[*a-at* Ú-*UL*-*a*]*n*

7' [dU] ʿŠAʿ-*ME-E* ʿÚ[-*UL*

8' [LUGAL.GA]L-*ma* LUGAL URU^{URU}*H*[*a-aš-šu-wa* URU^{URU}*Ha-aš-šu-wa-an* LUGAL
URU^{URU}*Ha-ah*-*hi*⁴²⁸

9' [URU]^{URU}*Ha-ah*-*hi*-*in*-*ma* [*har-ni-in-ku-un*⁴²⁹

10' [QÚ-*U*]T-*RU A-NA* [

⁴²⁶ Bkz.: Melchert, 1978: 22; Houwink ten Cate, 1984: 54. İmparati satırın restorasyonunu *a*(?)*la-aš-m*[*a*(?) şeklinde yapmıştır (İmparati, 1965: 58). Metnin A nüshasının Ay. iii 30. satırdaki paralelinde LUGAL.GAL T[*a*- şeklinde okunmaktadır.

⁴²⁷ İmparati ve Melchert tarafından A nüshası Ay. III 33. satırda kırık içinde olduğu kabul edilen URU^{URU}*Ha-ah*-*hi*-*ma* yazımı referans alınmıştır (bkz. İmparati, 1965: 52; Melchert, 1978: 21).

⁴²⁸ Bkz.: Melchert 1978: 23.

⁴²⁹ Bkz.: Melchert 1978: 23.

Bb. IBoT 3.134 (Bo 1900) (+) KUB 23.41 (Bo 331)

(= A Öy. i 35-44)

x+1 [] ú-it n[a-aš⁴³⁰

2' [nu KU]R URU Ul-ma-an [

3' [nu-]uš-ši-kán pé-d[i-iš-ši

4' [nu V]II DINGIR.MEŠ I-NA 'É' [dUTU URUTÚL-na pé]-'da-aḫ'-ḫ[u-un⁴³¹

5' [I] GU₄ KÙ.BABBAR DINGIR.MU[NUS -t]i 'HUR.SAG A'-ra-ḫa-pí-la-[

6' [I]-NA É dUT[U URUTÚL-n]a pé-da-aḫ-ḫu-un⁴³²

7' [a-a]š-še-er-ma-kán [ku-i-e-eš DINGIR.M]EŠ

8' [na-a]š I-NA É [dMe-ez-zu-u]l-la pé-e-da-aḫ-ḫu-un

9' [ma-aḫ-ḫa-an / GIM-an]-ma URUU[l-ma-za EGIR-p]a ú-wa-nu-un

10' [KUR] 'URU' [Šal-la-aḫ-šu-wa] pa-a-un

11' [IZ]I-it a-pa-ši-la

12' [a-pu-u-u]š-ma-mu

13' ['nu URUHā-at'-t[u-ši[?]

⁴³⁰ Imparati] ú-it p[í- şeklinde tamamlamıştır (Imparati, 1965: 56).

⁴³¹ A nüshası (Öy. I 37-38) referans alınmıştır. Imparati EGIR] da-aḫ-ḫ[u-un şeklinde tamamlamıştır (Imparati, 1965: 57).

⁴³² Metnin Hititçe versiyonuna ait diğer nüshalarda ve Akkadça versiyonda bu satıra rastlanmamaktadır (bkz.: Imparati, 1965: 74-5).

Bc. VBoT 13 (NBC 1908) + KUB 57.48 (Bo 560)

(= A Öy. ii 23-40)

§ 1'

x+1 nu^{URU} KÙ.BABBAR⁴³³(-)x[

2' nu-kán KÙ.BABBAR KÙ.G[I

3' nam-ma-aš-ši DINGIR.MEŠ š[a-ra-a

4' ^dU EN ar-ru-uz-za ^rd[U

5' ^dAl-la-tum ^dA-x-tap-al-li⁴³⁴[-

6' II GU₄ KÙ.BABBAR XIII ALAM KÙ.BABBAR KÙ.G[I

7' ku-ut-ta-aš-ša ku-iš A-NA DINGIR [

8' [n]a-an IŠ-TU KÙ.GI ha-li[-iš-ši-ya-nu-un

9' [GIŠIG]-^rya-aš-ši IŠ-TU K[Ù.BABBAR⁴³⁵

10' [I GIŠBANŠUR] ^rKÙ.GI TAM-LU^r-U II GIŠBANŠUR K[Ù.GI⁴³⁶

11' [III⁴³⁷ GIŠBANŠU]R KÙ.BABBAR I GIŠGU.ZA KÙ.GI a-wa-an [

12' [^rut-ti I GIŠGIGIR MA-YA-AL-TUM K[Ù.GI

13' [ku-u-u]š DINGIR.MEŠ A-NA ^dUTU^{URU} A-ri-in-na x-[

⁴³³ Melchert, 1978: 16. İmparati ise nu GÍR K[Ù.BAB]BAR olarak tamamlamaktadır (İmparati, 1965: 57).

⁴³⁴ NBC 1908 fragmanının 1930 yılında Götze tarafından yayımlanan çiziminde 5'. satırdaki isim ^dA-iš-tap-al-lu olarak okunmaktadır. Ancak 1985 yılında fragmanı tekrar inceleyen Beckman ve Hoffner, ^dA-x-tap-al-li okunuşunu önermişlerdir (Beckman – Hoffner, 1985: 14).

⁴³⁵ Beckman – Hoffner, 1985: 14.

⁴³⁶ Akkadça versiyona ait nüsha ve Hititçe versiyona ait A nüshasının karşılaştırılmasıyla tekrar düzeltilmiştir.

⁴³⁷ Akkadça versiyona ait nüsha ve Hititçe versiyona ait A nüshasının karşılaştırılmasıyla tekrar düzeltilmiştir.

§ 2'

14' [D]UMU.MUNUS ^d*Al-la-ti* ^d*Hé-pát* III ALAM ʾKÙʾ.BABBAR

15' II ALAM KÙ.GI *ki-i I-NA* É ^d*Me-ez-zu-ul*[-*la*]

16' *pé-e-da-aḥ-ḥu-* *un*

C. IBoT 4.264 (Bo 1512)

(= A Öy. ii 53 – Ay. iii 5)

§ 1'

x+1 [*an-da* ^dUTU-*uš t*]i-y[*a-at*

§ 2'

2' [LUGAL.GAL *Ta-ba-a*]r-na-aš *i-ya-a*[*t-ta-at*

3' [^{URU}*Ha-aḫ-ḫa-an-m*]a-za-kán ar-ḫa [

4' [*tar-ku-wa-al-l*]i-iš-ki-nu-un [

5' [*nu* ^{URU}*Zi-ip-p*]a-aš-ša-an ḫa[r-ni-in-ku-un[?]

6' [DINGIR.MEŠ-*ma-aš-š*]i ša-ra-a da-a[ḫ-ḫu-un[?]

7' [*na-aš A-NA*] ^dUTU ^U[^{RU}] *A-ri-*'i[n-na

D. KBo 10.3 (203/p)

(= A Öy. i 3-16)

§ 1'

x+1 [LUGAL-u]-^re'-ez-z[i-at]⁴³⁸

2' [DUMU.ŠE]Š-ŠU I-N[A

3' [] Ú-UL ḫar-n[i-ik-ta[?]

4' [] ÉRIN.MEŠ-an II-e A[Š-RA

5' [d]a-la-aḫ-ḫu-un nu [

6' [n]a-at ÉRIN.MEŠ-aš ^ra[?][-ša-an-du-li

§ 2'

7' nu ^{URU}Za-al-pa pa-a-u[n

8' nu DINGIR.MEŠ-ŠU ša-r[a-a

9' na-aš A-NA ^dUTU ^{URU}A-r[i-in-na

10' pé-e-da-aḫ-ḫu-un I G[U₄

11' I-NA É ^dU pé[-e-da-aḫ-ḫu-un

12' ap-pí-iz-zi-ya[

13' DINGIR.MEŠ nu-uš A[-NA

14' pé-e-da-a[ḫ-ḫu-un

⁴³⁸ Götze, 1962: 24.

§ 3'

15' MU-^ran-ni'-m[a

16' n[a-an²

E. KUB 40.6 (Bo 7503) (+) KUB 23.33 (Bo 4294) (+?) KUB 23.20 (Bo 3229)

(Öy. = A Öy. i 39 – Öy. ii 8; Ay. = A Ay. iii 15 – Kolofon)

Öy.

§ 1'

x+1 [

ku-]i-e-^reš^r [

2' [

] I-NA KUR^{URU}Š[a-al-la-aḫ-š^u-wa-aš

3' [

a-pu-u-uš-m]a-mu ARAD.MEŠ-n[i

4' [

] [

§ 2'

5' [

] pa-a-un nu^{UR}[^UŠa-na-aḫ²-ḫ]u²-^rut-ta-^r439 a[n

6' [

I]TU VI KAM ḫar-ni-in-ku-un n[u-za

7' [

ti-y]a-at LÚ-na-tar-na ku-^rit^r440

8' [

pé]-da-aḫ-ḫu-un

§ 3'

9' [

^{URU}A-ap-pa-y]a ḫu-ul-li-ya-nu-un n[u

10' [

] pí-ra-an ša-ra-a da-a[ḫ-ḫu-un

⁴³⁹ De Martino ^{UR}[^UŠa-na-aḫ-ḫu-i-]^rta^r-a[n şeklinde tamamlamaktadır (de Martino, 2003: 44). Ancak TA işaretinden önce gelen ve kısmen okunabilen işaret UD'a benzemektedir. Metnin Hititçe versiyonunda kentin adı ^{URU}Ša-na-u-i-it-ta (bkz.: A Öy. I 4) ve ^{URU}Ša-na-aḫ-ḫu-it-ta (bkz.: A Öy. I 46) şeklinde yazılırken, Akkadça versiyonda ^{URU}Ša-na-ḫu-ut-ta (bkz.: Öy. 23 ve Öy. 24) yazımı görülmektedir.

⁴⁴⁰ Imparati, 1965: 57, 63.

11' [^{URU}Pár-ma-]ʿan-naʿ-aš-ma-kán a-pé-d[a-aš
12' [ták-ša-an-ni-iš-ki-i]t nu-mu-kán ma-a[h-ḥa-an
13' [n]e-pí-š[a-aš
14' [] x x x [

Ay.

§ 1'

x+1 [GIŠM]Á. ʿSAGʿ-S[Ú
2' [I]Š-TU^{NA4}AR[A₅
3' [na-a]š-kán ša-aḥ-ḥ[a-ni-it
4' [] na-aš A-NA^{dU}[TU
5' [] i-ya-nu-un [
6' [ti-it-t]a-nu-nu-un [
7' [ka]t-ta-an ša-r[a-zi-ya
8' [^{UR}]U Ti-ku-na ʿAʿ-[NA
9' [pé-da-aḥ]-ḥu-un II ALA[M
10' [^{iD}Ma-a-la-a]n-na Ú-UL ku[-iš-ki
11' [zi-iḥ-ḥu]-un KARAS^{HI}[^A
12' [za-a-i]š ÉRIN.MEŠ^{URU}Ḥa-aḥ-[ḥi-aš
13' [a]r-ḥa lu-uk-ki-it [
14' [-]in-ta LUGAL.GAL Ta-[ba-ar-na-aš
15' [ḥar-ni-in-ku-u]n na-aš IZI-az ka[t-ta-an
16' [] LUGAL^{URU}Ḥa-a-aš-šu-wa [

17' [*tu-u-ri-ya-nu*]-un

Kolofon

18' [] D[UB⁴⁴¹

⁴⁴¹ Imparati, 1965: 58.

3.4. METNİN AKKADÇA VE HITİTÇE VERSİYONLARININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ

Metnin Akkadça ve Hititçe versiyonlarına ait nüshalar üzerinde yaptığımız karşılaştırmalı incelemenin sonucunda edindiğimiz izlenimler, Hititçe versiyonun A nüshasındaki paragraf düzeni referans alınarak sıralanmıştır. Bir önceki başlıkta verilen transliterasyon ve çevirilere ek olarak, karşılaştırması yapılan her bir diskurun Hititçe ve Akkadça versiyonlarının transkripsiyonları verilmiştir. Detaylı olarak yapılan bu karşılaştırmalı incelemenin genel değerlendirmesi ise çalışmamızın “Değerlendirme ve Sonuç” bölümünde yapılmıştır.

1.

Hit. A Öy. i (1) [LUGAL.GAL *Tabar*]na ^mHattušili LUGAL.GAL (2) [LUGAL KUR URU *Hat*]ti LÚ URU *Kuššar* KUR URU *Hatti* (3) [LUGAL-*uizziya*]t ŠA ^fTawannanna DUMU ŠEŠ=ŠU

Akk. Öy. (1) LUGAL.GAL *Tabarna ina* URUKÜ.BABBAR-*ti* LUGAL-*utta itepuš ša* ^fTaw[*ananna* DUMU ŠEŠ=*ša/šu*]

Metnin *giriş* bölümünün (İng.: *preamble*) Akkadça versiyonda daha kısa tutulduğu görülmektedir. Melchert, ^mHattušili LUGAL.GAL LUGAL KUR URU *Hatti* LÚ URU *Kuššar* “Hattušili, Büyük Kral, Hatti Ülkesi Kralı, Kuşşarlı” ifadesinin metne İmparatorluk döneminde entegre edildiğini, dolayısıyla Akkadça versiyondaki giriş kısmının arketipe daha yakın olduğunu düşünmektedir (Melchert, 1978: 7). Ayrıca de Martino, her iki versiyonda da görülen “Tawannanna’nın erkek kardeşi” ifadesinin metnin ilk kompoze edildiği sırada yazılmış olması gerektiğini düşünmektedir (de Martino 2003: 30 dipnot 76)

Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 1. satırındaki kırık kısmın tamamlaması tartışmalıdır. Saporetti bu kısmı ^fTa-w[a-na-an-na DUMU ŠEŠ-*šu*] (Saporetti, 1965: 77), Kempinski ise ^fTa-w[a-na-an-na DUMU ŠEŠ] olarak tamamlamıştır (Kempinski, 1983: 16). Devecchi ise ^fTa-w[a-na-an-na DUMU ŠEŠ-*šu*] tamamlamasının gramatik

olarak metne aykırı olduğunu ifade ederek ^fTa-w[a-na-an-na DUMU ŠEŠ-ša] tamamlamasını kabul etmiştir (Devecchi, 2005: 34, 58). Melchert ise her iki olasılığı da göz önünde bulundurmuştur (Melchert, 1978: 7). Aynı metin içerisinde Öy. 12. ve 13. satırlarda da eril -šu ve -şunu iyelik zamirlerinin hatalı şekilde dişil sözcükler için kullanılmış olması, aynı hatanın bu satırda da yapılmış olabileceğini düşündürmektedir. Ancak metnin hem Hititçe hem de Akkadça versiyonlarına ait nüshaların kendi içlerinde incelenmesi durumunda, her iki versiyonda da hatalı sözcük kullanımlarının metin boyunca kararlı şekilde tekrarlanmadığı görülmektedir (bkz.: aş.).

2.

Hit. A Öy. i (4) [INA ^{URU}Š]anawitta pait š=an natta (5) [ḫarnikt]a nu udnēš=šet ḫarnikta (6) [nu=kan ÉRIN.ME]Š II AŠRA ašandulanni da-la-aḫḫun (7) [nu kūe kū]e ašawar ēš[ī]a (8) [n=at A]NA ÉRIN.MEŠ ašanduli peḫḫun

Akk. Öy. (2) ina ^{URU}Ša-na-ḫuitta allik=ma ūl uḫalliq u KUR.ḪI.A=šu uḫ[alliq] (3) ÉRIN.MEŠ ummanati=ya ana II-šu itezib minam dumqam addin=şunuti

Akkadça versiyonda giriş bölümünün ardından öyküleme 1. tekil şahısla başlamakta, Hititçe versiyonda giriş bölümünden sonraki ilk iki cümlede öyküleme 3. tekil şahıs üzerinden devam edip, ardından 1. tekil şahısa geçmektedir. Bu bölümden itibaren Akkadça versiyonun genelinde öyküleme sürekli olarak 3. ve 1. tekil şahıs arasında değişmekte, Hititçe versiyona ait A nüshasında metnin sonuna kadar öyküleme 1. tekil şahıs kullanıldığı görülmektedir.

Melchert, Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 2. satırında ina ^{URU}Šanaḫuitta allik=ma ūl uḫalliq u KUR.ḪI.A=šu uḫalliq “Şanahuita’ya gittim. (Onu) yok etmedim fakat onun kırsal kesimini yok ettim” ifadesinde u bağlacının çeliştirici görevde kullanıldığına ve bu ifadenin Hititçe versiyon A Öy. i 4-5. satırdaki karşılığı olan INA ^{URU}Šanawitta pait š=an natta ḫarnikta nu udnēš=šet ḫarnikta “Şanahuita’ya gitti; onu yok etmedi fakat onun kırsal kesimini yok etti” ifadesinde de nu bağlacının aynı işlevde kullanıldığına değinmiştir (Bkz.: Melchert, 1978: 7). Akkadçada u bağlacı

çoğunlukla Türkçedeki “ve” bağlacıyla aynı işlevi görmekle birlikte cümle içerisindeki kullanımına göre çeliştirici işlev de görmektedir (Bkz.: Huehnergard, 2011: 50). Buna karşılık Hititçede *nu* bağlacının yerine normalde çeliştirici işlevde *-ma-* bağlacının kullanılması beklenmektedir. Bu noktada söz konusu ifadenin Hititçe versiyonunun Akkadça versiyona göre düzenlenmiş olma ihtimali akla gelmektedir. Bunun yanı sıra Melchert, Akkadça versiyon Öy. 11. ve 22. satırlarda *u* bağlacının karşılığı olarak Hititçe versiyon A Öy. i 24. ve 43. satırlarda bu kez *nu* yerine *-ma-* bağlacının kullanıldığına dikkat çekmiştir.

Akkadça versiyonun Öy. 2. satırında okunan “ordumun askerlerini iki yere bıraktım” ifadesine karşılık, Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 6. satırında askerlerin “ordugah olarak” iki yere bırakıldığı şeklinde daha detaylı bir ifade görülmektedir. Ayrıca aynı satırda Akkadça versiyonda savaş ganimetlerinin askerlere verilmesi anlatılırken kısaca “onlara verdim” ifadesinin kullanılmasına karşılık Hititçe versiyonda bu kısmın, “onları ordugah askerlerine verdim” şeklinde daha açıklayıcı bir ifadeyle aktarıldığı görülmektedir.

Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 7-8. satırında okunan *nu kûe kûe ašawar ēšta n=at ANA ÉRIN.MEŠ ašanduli peḫḫun* “Ve (orada) ne (kadar) ağıl vardıysa, onları ordugah askerlerine verdim” ifadesinin Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 3. satırında yer alan karşılığında, “ağıl” anlamındaki Hititçe *ašawar-* sözcüğü yerine “iyi” anlamındaki *dumqu* sözcüğü kullanılmıştır. Metnin arketipinin Hititçe yazıldığını ve Akkadça versiyonun Hititçeden çeviri olduğunu düşünen Götze bu kullanımın, Akkadça versiyonu yazan katibin Hititçe versiyonda gördüğü *ašawar-* sözcüğünü “iyi” ve “mal / ganimet” anlamlarına gelen *aššu-* sözcüğüyle karıştırarak *dumqu* şeklinde çevirmiş olmasından kaynaklandığını düşünmüştür (Götze, 1962: 24). Yine benzer şekilde Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 20. satırında “mal / ganimet” anlamında kullanılan *aššu* sözcüğüne karşılık, Akkadça versiyonun Öy. 10. satırında *dumqu* sözcüğüyle aynı anlamdaki SIG₅ logogramının kullanıldığı görülmektedir.

3.

Hit. A Öy. i (9) [EGIR-*anda*]=*ma INA* ^{URU}*Zalpa pāun* (10) [*n=a*]*n ḥarninkun nu=šši*
DINGIR.MEŠ=ŠU *šarā dahhun* (11) Û III ^{GIŠ}GIGIR.MEŠ *MADNANU ANA* ^dUTU
^{URU}TÚL-*na pe<da>aḥhun* (12) I GU₄ KÙ.BABBAR I GEŠPU KÙ.BABBAR *INA É*
^dIM *pe<da>aḥhun* (13) *āššer=ma=kan kuiēš* <DINGIR.MEŠ> *n=aš INA É* ^dMezzulla
(14) *pe<da>aḥhun*

Hit. D (7') *nu* ^{URU}*Zalpa pāu[n]* (8') *nu* DINGIR.MEŠ-ŠU *šar[ā*] (9') *n=aš*
ANA ^dUTU ^{URU}*Ar[inna* (10') *pēdahhun* I G[U₄] (11') *INA É* ^dU
p[ēdahhun] (12') *appizziya* [.....] (13') DINGIR.MEŠ *nu=uš A[NA*]
(14') *pēda[hhun*

Akk. Öy. (4) *ana* ^{URU}*Zalpar allik=ma uḥalliḡ=šu* DINGIR.MEŠ=šu KI.MIN III
^{GIŠ}*maya[altum]* (5) *ana* ^dUTU ^{URU}TÚL-*na ušeli* I GU₄ KÙ.BABBAR *ana É* ^dU *u IX*
DINGIR.MEŠ=šu (6) *ana É* ^dMezzulla *ušeli*

Zalpa'dan ele geçirilerek tapınaklara taşınan ganimetlerin sayıldığı bu kısımda Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 11. satırında *madnanu*, Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 4. satırında ise *mayaltu* olmak üzere iki farklı sözcük birbirini karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Götze, K 4375 (CT 18, 1) metninde *mayaltu* ve *madnanu* sözcüklerinin bir arada *maršum* “bir tür araba” sözcüğüyle eş anlamlı olarak verildiğine dikkat çekmiştir (Götze, 1962: 24).

Hititçe versiyona ait A nüshasında ve kısmen D nüshasında okunan *nu=šši* DINGIR.MEŠ=ŠU *šarā dahhun* “onun tanrılarını ele geçirdim” ifadesine karşılık Akkadça versiyonda nedeni belli olmayan bir şekilde Sümerce “aynı şekilde, keza” anlamlarına gelen KI.MIN yazımına başvurulmuş “Onun tanrılarını, aynı şekilde ...” şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Saporetti KI.MIN logografik yazımının transliterasyonunu *u₇* fonetik değeriyle yaparak “ve” anlamındaki Akkadça *u* bağlacı şeklinde yorumlamıştır (Saporetti, 1965: 77). Ancak Marazzi KI.MIN = *u₇* yazımının *u* bağlacı yerine kullanılması durumunun en erken Yeni Assur döneminde görüldüğünü belirtmiştir (Marazzi, 1986: 46). Götze ise KI.MIN kullanımının,

Akkadça versiyonun hali hazırda kırık olan bir nüshadan yazıldığını gösterdiğini düşünmektedir (Götze, 1962: 24).

Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 12. satırında gümüşten bir boğa ve gümüşten bir yumruk modelinin Fırtına Tanrısının tapınağına taşınmasından bahsedilirken, aynı bölümün Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 5. satırındaki karşılığında ise sadece gümüş boğa kayda geçilmiş, gümüş yumruk modelinden bahsedilmemiştir. Bir sonraki cümlede ise Akkadça versiyonda “9 tanrı heykelinin” Mezzulla’nın tapınağına çıkarıldığı bilgisine karşılık Hititçe versiyonda herhangi bir sayı verilmeksizin yalnızca “kalan tanrıların” Mezzulla’nın tapınağına taşındığı ifade edilmektedir.

4.

Hit. A Öy. i (15) MU.IM.MA-*anni=ma* INA^{URU} *Alalḫa pā[un]* (16) *n=an ḫarninkun* EGIR-*anda=[m]a* INA^{URU} *Waršuwa* (17) *pāun* URU^{URU} *Waršuwaz=ma* INA^{URU} *Ikakali* (18) *pāun* URU^{URU} *Ikakalaz=ma* INA^{URU} *Tašḫiniya* (19) *pāun nu kē* KUR.KUR.MEŠ^{URU} *ḫarninkun* *āššu=ma=šši* (20) *šarā dahḫun nu É-ir=mit aššawit* (21) *šarā šunnahḫun*

Hit. D (15') MU-*anni=m[a*] (16') *n[=an*

Akk. Öy. (6) *ana balaṭ ana* URU^{URU} *Alḫalḫa* (7) *allik=ma uḫalliq=šu* EGIR=*šu ana* URU^{URU} *Uršu allik ištu* URU^{URU} *Uršu* (8) *ana* URU^{URU} *Ikakališ allik ištu* URU^{URU} *Ikakališ* (9) *ana* URU^{URU} *Tišḫiniya allik ina tari=ya* KUR^{KUR} *Uršu uḫalliq* (10) *u É SIG₅ umtalli*

Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 6. satırında görülen “bir sonraki yıl” anlamındaki *ana balaṭ* kullanımına karşılık Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 15. satırında MU.IM.MA-*anni* yazımıyla karşılaşılmaktadır. Götze, Sümerce MU.IM.MA sözcüğünün “bir önceki yıl” anlamına geldiğine ve Akkadça versiyonda kullanılan *ana balaṭ*’ın asıl karşılığının Sümerce MU.TIN.ŠÈ / MU.TI.ŠÈ olması gerektiğine değinerek bu metindeki MU.IM.MA kullanımının katip hatası olduğunu belirtmiştir (Götze, 1962: 24; ayrıca bkz.: Imparati, 1965: 61; Houwink ten Cate, 1983: 103-4; Hoffner, 1980: 295 dipnot 47; Beckman, 1995: 30). Bununla birlikte Hititçe versiyona

ait D nüshasının 15'. satırında aynı ifadenin bu kez doğru olarak MU-an-^rni'-m[a şeklinde yazıldığı görülmektedir.

Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 15-19. satırlarında Hitit kralının sırayla Alalah, Uršu (Hit. Waršuwa), Ikakali ve Tašhiniya'ya hareket ettiği ve bu ülkeleri yıktığı bilgisi verilirken, aynı ifadenin Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 7-9. satırlarındaki karşılığında ise Hitit kralının sırayla Alalah, Uršu, Ikakali ve Tašhiniya üzerine yürüdüğü ve dönüşünde tekrar Uršu'ya geçip burayı yok ettiği ifade edilmiştir. Metin boyunca her iki versiyonun da diğerine göre fazladan bilgi sağladığı bölümler bulunmakla birlikte, bu noktada Akkadça versiyonun içerik yönünden Hititçe versiyondan farklı bir bilgi verdiği görülmektedir: Hititçe versiyona göre Uršu kenti tek seferde kuşatılarak ele geçirilirken, Akkadça versiyona göre bu kent dönüş yolunda ikinci kez kuşatılarak ele geçirilmiştir. Zayıf bir ihtimal olarak Hititçe versiyonu yazan katibin, Akkadça versiyonda lokatif zarf + mastar fiil + iyelik zamiri formülüyle oluşturulmuş olan *ina tari=ya* “dönüşümde” ifadesini anlayamaması ya da aynı formülle bir Hititçe karşılık oluşturamaması nedeniyle, bu ifadenin karşılığını Hititçe versiyona daha basitçe *nu kē* KUR.KUR.MEŠ *ḫarninkun* “ve bu ülkeleri yıktım” şeklinde aktardığı düşünülebilir. Bu uyumsuzluğun nedeni her ne olursa olsun, bu noktada Akkadça versiyondaki ifadenin *lectio difficilior* özelliği gösteriyor olması önemlidir.

5.

Hit. A Öy. i (27) LUGAL.GAL *Tabarnaš* NARAM ^dUTU ^{URU}Arinna (28) *nu=mu=za=kan an[da ginuwaššaš ḫal]i[š[t]a* (29) *nu=mu kešš[arta DIB-ta / IŞBAT n]=aš=mu* MÈ-ya *piran* (30) *ḫūwāiš*

Akk. Öy. (13) LUGAL.GAL *Tabarna naram* ^dUTU *ana sūni=šu iškun=šu* (14) *u qa=su işbat=ma ina pani=šu irṭup alakam*

Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 13. satırında okunan *ana sūni=šu iškun=šu* “(Tanrıça) onu kucağına oturttu” ifadesinin Hititçe version A Öy. i 28. satırındaki karşılığı korunamamıştır. Götze bu kısmın, Ullikummi Şarkısı metninin (CTH 345)

Hititçe versiyonunda geçen *genuwaš ħalaššiya-* “dize/kucağa oturtmak” ifadesiyle aynı olabileceği ihtimaline değinmiştir (Götze, 1962: 25). Melchert ise bu düşünceden yola çıkarak kırık kısmı anda *ginuwaš=šaš ħališta* şeklinde tamamlamıştır (Melchert, 1978: 8).

Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 29-30. satırlarında okunan *MÈ-ya pìran ħūwāiš* “savaşta önümde koştı” ifadesinin, Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 14. satırındaki karşılığında “başlamak, devam etmek” anlamına gelen *raṭāpu* fiilinin (CAD 14: 217) mastar haldeki *alāku* “gitmek” fiiliyle birlikte kullanılmasıyla, “önünde gitmeye başladı” şeklinde bir ifade oluşturulmuştur. Bu noktada iki versiyonun anlam yönünden yakınlığına karşın, yapı yönünden farklı olduğu görülmektedir.

6.

Hit. A Öy. i (30) *nu INA* ^{URU}*Ninašša MÈ-ya pāun* (31) *nu=mu maḥḥan LÚ.MEŠ*
^{URU}*Ninašša menaḥḥanda* (32) *auir nu EGIR-pa ḥeššir*

Akk. Öy. (14) *ana irti* ^{URU}*Nenašša* (15) *ittalak ina pani=šu iptatu*

Götze Akkadça versiyona ait nüshanın 14. satırında okunan *ana irti* ^{URU}*Nenašša ittalak* “Nenašša’ya karşı gitti” ifadesinin Hititçe versiyona ait A nüshasının 31-32. satırlarında okunan *nu=mu maḥḥan LÚ.MEŠ* ^{URU}*Ninašša menaḥḥanda auir* “Nenašsalılar beni karşılarında gördüklerinde” ifadesine karşılık geldiğini düşünerek Akkadça versiyonu yazan katibin Hititçe *auš-* “görmek” fiilini *uwa-* “gitmek” fiiliyle karıştırdığını ve *alaku* “gitmek” fiilini *uwa* fiilinin çevirisi olarak hatalı şekilde kullandığını öne sürmüştür (Götze, 1962: 25). Götze’nin bu düşüncesinin yanlış olduğunu ilk kez Melchert tespit etmiştir (Melchert, 1978: 8).

Hem Hititçe hem de Akkadça versiyonda Nenašsalıların Hitit kralı karşısında şehrin kapılarını açarak teslim olduklarının belirtildiği noktada “şehir kapısı” yazımının katip hatası olarak unutulduğu ya da bilinçli olarak yazılmadığı görülmektedir. Buna karşılık benzer bir ifadenin yer aldığı **Hit. A Öy. ii 7 = Akk. Öy. 29**’da “şehir kapısı” anlamındaki Sümerce ^(GIŠ)KÁ.GAL sözcüğünün bu kez her iki versiyonda da

kullanıldığı görülmektedir. Her iki versiyonda da aynı durumla karşılaşılmaması, bir versiyonun diğerine göre düzenlendiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 30. satırında okunan *nu INA^{URU}Ninašša MÈ-ya pāun* “Nenašša’ya savaşa gittim” ifadesinin Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 14-15. satırlarında *ana irti^{URU}Nenašša ittalak* “Nenašša’ya karşı gitti” şeklinde ifade edilmesi ve Hititçe versiyonda aynı ifadenin devamında okunan *LÚ.MEŠ^{URU}Ninašša menahhanda auir* ifadesinin Akkadça versiyonda karşılığının bulunmaması, iki versiyonun birbirinden farklı şekilde kompoze edildiğini göstermektedir. Bu noktada “açmak” fiilinin, metnin bu kısmında şehrin kapılarını değil, doğrudan şehrin kendisini ifade ettiği, dolayısıyla metaforik bir kullanım olduğu düşünülebilir. Ayrıca her iki versiyonda da görülüyor olması, bu metaforik ifadenin metnin arketipine yakınlığına işaret etmektedir.

7.

Hit. A Öy. i (33) EGIR-*anda=ma INA KUR^{URU}Ulma zahhiya pāun* (34) *nu=mu LÚ.MEŠ^{URU}Ulma MÈ-ya menahhanda* (35) II=*ŠU uer¹ n=aš II=ŠU=pát hulliyannun* (36) *nu KUR^{URU}Ulman harninkun*

Hit. Bb (1') [.....] *uit n[=aš*] (2') [*nu KU*]R^{URU} *Ulman* [

Akk. Öy. (15) *ana^{URU}Ullum=ma ana MÈ illik* (16) *u II-šu^{GIŠ}TUKUL ana paniya ubla u II-šu=ma damdašu aduk* (17) *URU* *Ullum=ma uhalliq=šu=ma*

Ullum/Ulma kentine karşı yapılan seferle ilgili bilgi verilen bu bölümde Ulmalıların Hitit kralının karşısına iki kez gelmesi ifade edilirken, her iki versiyonda da II-šu “iki kez” yazımının ikinci kullanımında Hititçe versiyonda *-pat-*, Akkadça versiyonda ise *-ma-* vurgulayıcıları eklenmiş ve bu şekilde Ulma ordusunun Hitit kralının karşısına “her iki çıkışında da yenildiği” anlamı ifade edilmiştir (karş.: Melchert, 1978: 9). Ayrıca Ulma ordusunun Hitit kralıyla iki kez savaştığı bilgisi, Hititçe versiyona ait A nüshasında “(Ulmalılar) bana karşı savaşa iki kez geldiler” şeklinde, Akkadça versiyona ait nüshada ise “(Ulma) karşıma iki kez silah getirdi” şeklinde ifade

edilmiştir. Bu noktada iki versiyon arasında anlatım yönünden ciddi bir fark görülmemekle birlikte Akkadça versiyonda, metnin geri kalanında gözlemlenen kısa ve düz anlatımdan farklı şekilde metaforik bir anlatımın kullanıldığı göze çarpmaktadır.

8.

Hit. A Öy. i (36) *nu* KUR ^{URU}*Ulman ħarninkun nu=šši=kan pedi=šši* (37)
ZÀ.AĦ.LI^{SAR} *šunniyanun*

Hit. Bb (2') [*nu* KU]R ^{URU}*Ulman* [.....] (3') [*nu*]=šši=kan ped[*i*=šši

Akk. Öy. (17) ^{URU}*Ullum=ma uĥalliq=šu=ma ina qaqqari=šu ũl itarraš=šu* (18)
attašar=šu

Hititçe versiyona ait A nüshasında okunan “(...) Ulma ülkesini yok ettim. Onun toprağına su teresi ektim” ifadesine karşılık Akkadça versiyona ait nüshada “Ullum’u yok ettim. Onun toprağında ekilmiyordu” ifadesiyle karşılaşılmaktadır. “su teresi ekme” ifadesi, CTH 4 metninin yanı sıra bir diğeri Eski Krallık Dönemi tarih metni olan Anitta Metninde (CTH 1) de geçmektedir⁴⁴². Akkadça versiyondaki ifadede ise tam olarak ne anlatılmaya çalışıldığı belirsizdir. Metnin arketipinin Hititçe olduğunu ve Eski Hitit döneminde Akkadça’ya çevrildiğini savunan Melchert, iki versiyondaki ifadelerin birbirinden tamamen farklı olmasının nedeninin, Hititçeden Akkadçaya çeviri yapan katibin Hititçe nüshadaki ifadede ZÀ.AĦ.LI^{SAR} yerine kullanılmış olan Sümerce *Ú.ĦUL “zararlı ot, faydasız ot” sözcüğünü yanlış duyarak Akkadça çeviriye *ú-ul* şeklinde aktarmış olmasından kaynaklanıyor olabileceğini öne sürmüştür. Bu noktada Melchert Hititçe versiyona ait A nüshasında okunan ifadenin *lectio difficilior* özelliği gösterdiğini ve Akkadça versiyondaki ifadenin kötü bir çeviri olduğunu belirtmiştir (Melchert, 1978: 10 ve dipnot 20). Ancak Hititçe versiyonda “toprağına ekme” anlamındaki *šunniya-* fiilinin geçmiş zaman 1. tekil şahıs çekiminde kullanılmış olmasına karşılık, Akkadça versiyonda aynı anlamdaki *erēšu* fiilinin

⁴⁴² Bkz.: KBo 3.22 Ay. 48 *nakkit dahĥun pedi=šši=ma* ZÀ.AĦ.LI-*an an[ienun* “(Onu) gece vakti aldım ve onun toprağına su teresi ektim”.

geçmiş zaman çekiminin yanı sıra Gtn gövdesinde, yani yinelemeli (İng.: iterative) anlamda kullanılmış olması, Akkadça versiyonun tam olarak Hititçe versiyondaki “su teresi ekme” anlamını karşılamak üzere düzenlenmediğini düşündürmektedir. Aynı zamanda Akkadça versiyondaki ifadenin Öy. 18. satırdaki devamında *attašar=šu* “onu ayırdım” şeklinde bir ifade okunmakta ve bu ifadenin de Hititçe versiyonda karşılığı bulunmamaktadır. Bu durum Akkadça versiyondaki bu ifadenin Hititçe versiyondaki ifadeyi yanlış anlamaktan kaynaklanan bir katip hatası olmaktan ziyade, daha farklı bir anlamı karşılamak üzere yazılmış ve Hititçe versiyonda okunandan farklı bir ifade olduğunu göstermektedir. Ayrıca Sümerce “faydasız ot, zararlı ot” anlamına gelen *Ú.ĦUL logografik yazımının Hitit metinlerinde kullanıldığı tek bir örneğin bile bulunmadığını belirtmekte fayda vardır⁴⁴³. Diğer taraftan metnin çevirmene sözlü olarak okunması durumunda, -çalışmamızın 2. bölümünde de değindiğimiz *alloglottografi* prensibiyle Hitit metinlerindeki Sümerce logografik yazımların çoğunlukla Hititçe okunuyor olmasından dolayı- çevirmene Sümerce *Ú.ĦUL sözcüğünün değil, bu sözcüğün arkasındaki Hititçe sözcüğün okunması ihtimali daha yüksektir. Son olarak Anitta Metnindeki “su teresi ekme” deyiminin, metnin en yüksek noktası olan “Hattuša kentinin ele geçirilerek yıkılması” ile ilişkili olarak kullanılmış olduğuna da değinmek gerekmektedir. CTH 4 metninde Ullum/Ulma kentinin ele geçirilmesinin, Anitta Metnindeki Hattuša kentinin ele geçirilmesiyle ilgili olarak kullanılan bir deyim tekrarlanacağı önemde bir durum olmadığını söylemek mümkündür. Melchert’in de belirttiği gibi CTH 4 metninin en yüksek noktası, Haššuwa ve Hahha kentlerinin ele geçirilmesidir. Bu açıdan Anitta Metnindeki “su teresi ekme” ifadesinin CTH 4 metninin kapanış kısmında Hitit Kralının “Haššuwa ve Hahha krallını yük arabasına koşması” ifadesiyle niteliksel yönden benzer olduğunu kabul etmek, Hititçe versiyona ait A nüshasında görülen “su teresi ekme” ifadesinin aslında bu metne ait olmadığını daha iyi anlayabilmemizi sağlayacaktır. Bu noktada Melchert’in *ūl* = *Ú.ĦUL düzeltmesine karşıt bir düşünce olarak Akkadça versiyonda okunan *ina qaqqari=šu ūl itarraš=šu attašar=šu* “onun toprağında ekilmiyordu ve onu ayırdım” ifadesinin *lectio difficilior* özelliği gösteren ve arketipe daha yakın bir ifade olduğunu ve metnin Akkadçadan Hititçeye çevrildiği Eski Krallık döneminde

⁴⁴³ Hititçe metinlerde kullanılan logogramlar için bkz.: Weeden, 2011 ve Rüster – Neu, 1989

çeviriyi yapan katibin bu ifadeyi anlamlandıramaması sonucu Eski Krallık Dönemine ait bir diğer Hititçe tarih metni olan CTH 1 Anitta Metninde geçen “su teresi ekme” tabirini, hali hazırda “toprak” ve “ekme” kavramlarıyla ilişkili olan bu ifadenin yerine koyduğunu öne sürmek yanlış olmayacaktır.

9.

Hit. A Öy. i (37) *nu* VII DINGIR.MEŠ *INA É* ^dUTU ^{URU}TÚL-*na* (38) [*p*]ē^daḥḥun I GU₄ KÙ.BABBAR DINGIR-LIM MUNUS-TUM ^fKatiti (39) ^{HUR.SAG}Araḥapilanni aššer=*ma=kán kuiēš* DINGIR.MEŠ (40) *n=aš* *INA É* ^dMezzulla *pedaḥḥun*

Hit. Bb (4') [*nu* V]II DINGIR.MEŠ *I-NA É* [^dUTU ^{URU}TÚL-*na* *pe*]daḥḥ[un] (5') [I] GU₄ KÙ.BABBAR DINGIR.MU[NUS-*t*]i ^{HUR.SAG}Araḥapila[...] (6') [I]NA É ^dUT[U ^{URU}TÚL-*n*]a *pedaḥḥun* (7') [*a*]ššer=*ma=kán* [*kuiēš* DINGIR.M]EŠ (8') [*n=a*]š *INA É* [^dMezzu]lla *pēdaḥḥun*

Akk. Öy. (18) *u* VII DINGIR.MEŠ *ana* ^dUTU ^{URU}TÚL-*na* *ušeli* GU₄¹ *išet* (19) ^dNikatiti *u* ^{HUR.SAG}Araḥapila *u kišat* DINGIR.MEŠ=*šu* (20) *ana* É ^dMezzulla *ušeli*

Ullum/Ulma kentinin yıkılmasının ardından buradaki ganimetlerin Arinna'nın Güneş Tanrıçasının ve Mezzulla'nın tapınağına taşındığı bilgisinin verildiği bu kısımda, Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 19. satırında ^dNikatiti ismindeki bir tanrıçadan bahsedilmektedir. Aynı tanrıçanın ismi Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 38. satırında Akkadça versiyondan farklı olarak DINGIR-LIM MUNUS-TUM ^fKatiti şeklinde yazılmıştır. Metnin bu pasajı, bir diğer Hititçe nüsha olan Bb nüshasında da korunmuştur. Ancak bu nüshada tanrıçanın ismi kırıkta olduğu için hangi yazımın tercih edildiği belli değildir. Bununla birlikte bu nüshada tanrıçanın isminden önce yazılan DINGIR.MUNUS ifadesinde A nüshasından farklı olarak Akkadça fonetik tamamlayıcıların kullanılmadığı görülmektedir. Hititçe versiyonun A nüshasında okunan *Katiti* yazımının belgelendiği bir diğer metin, CTH 733 metnine ait KBo 25.120 (Yeni Hititçe) fragmanıdır. Fragmanın 16'. satırında söz konusu isim herhangi bir determinatif kullanılmadan yazılmıştır. Akkadça versiyonda okunan Nikatiti yazımının ise belgelendiği başka bir metin bulunmamaktadır.

10.

Hit. A Öy. i (42) *nu=za* KUR ^{URU}*Šallahšuwaš* (43) *IZI-it apašila kattan tarnaš apūš=ma=mu* (44) ARAD.MEŠ-*ni waḥnuir nu* ^{URU}*Ḫattuši* (45) URU-*ri=mit EGIR-pa uwanun*

Hit. Bb (11') [.....IZ]I-it *apašila* (12') [.....apū]š=ma=mu (13') [.....] *nu* ^{URU}*Ḫatt[uš]*?

Akk. Öy. (21) ^{URU}*Šallahšuwa šū=ma išatam* (22) *ittadin u šunu ana* ARAD.MEŠ-*ti=ya itturu ana* ^{URU}*KÜ.BABBAR-ti atturam*

Akkadça versiyona ait nüshada Öy. 21-22. satırlarda ve Hititçe versiyona ait A nüshasında ise Öy. i 42-43. satırlarda (ayrıca kısmen Bb nüshasının 11'. satırında) okunan ifadenin çevirisi konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Otten bu ifadeyi “Šallahšuwa’nın kendisi, ateşle yakılıp yıkıldı” (Otten, 1958: 79), Kümmel ise “Šallahšuwa’nın kendisi ateş verdi” şeklinde çevirmiştir (Kümmel, 1985: 457). Melchert, *ittadin* (*nadanu* “vermek”) fiilinin Hititçe versiyondaki *tarna-* “bırakmak” fiilinin karşılığı olarak kullanıldığını ve ifadenin “Šallahšuwa kendini ateş ile verdi” anlamına gelmesi gerektiğini ve *šū* “o” ile *išatu* “ateş” sözcüklerinin hatalı olarak yazıldığını düşünmüştür (Melchert, 1978: 11). Melchert’in düşüncesinin doğru olması durumunda Akkadça versiyonun Hititçe versiyondaki ifadeyle birebir anlamda düzenlenmek istendiği görülmektedir. Bununla birlikte Devecchi, *it-ta-dî-in* yazımındaki IN işaretinin katip hatası olduğunu düşünmüş ve doğru ifadenin *išatam ittadi* “ateşe verdi” olması gerektiğini belirterek bu ifadenin çevirisini “Šallahšuwa kendini ateşe verdi” şeklinde yapmıştır (Devecchi, 2005: 66). Çeviri kısmında da rahatlıkla görüldüğü gibi, Akkadça versiyona ait nüshasında kısa ve öz ifadelerin tercih edilmiş olması durumundan dolayı Devecchi’nin düşüncesinin metnin doğasına daha uygun olduğu söylenebilir. Bununla birlikte her ihtimalde *lectio difficilior* özelliğinin Hititçe versiyonda görülüyor olması söz konusudur.

11.

Hit. A Öy. i (47) *nu*^{URU}Šanaḫḫuittan ITU V KAM *zahḫiškinun* (48) [*n=an INA ITU VI KAM*] *ḫarninkun nu=za* LUGAL.GAL (49) [*ZI-an waršiy*]anunun *nu=kán* ŠÀ KUR.KUR.MEŠ (50) [*EGIR-panda* ^dUT]U-uš *tiyat LÚ-natar=ma'* (51) [*ku-it ...*] ANA ^dUTU ^{URU}Arinna (52) [... *pedaḫḫun*]

Akk. Öy. (23) *ina* ITU V KAM *taḫazam ipušū* (24) *ina* ITU VI KAM ^{URU}Šanaḫḫut *uḫalliḫ* LUGAL.GAL ŠÀ-*bašu utappiš* (25) *ana qinnat* KUR.ḪI.A ^dUTU *ittaziz mimma ša ublam* (26) *ana* ^dUTU ^{URU}TÙL-*na ušeli*

Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 47. satırında okunan “Šanaḫḫuitta ile beş ay devamlı savaştım” ifadesine karşılık Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 23. satırda “beş ay savaş yaptılar” ifadesi yer almaktadır. Bu noktada Hititçe versiyonda “savaşmak” eyleminin öznesinin Hitit kralı, Akkadça versiyonda ise Šanaḫḫuitta şehri olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Hititçe versiyonda *zahhiya-* fiilinin yinelemeli -*šk-* formuna karşılık Akkadça versiyonda yineleme anlamı kullanılmamıştır.

Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 24. satırında okunan ŠÀ-*bašu* (= *libbašu*) *utappiš* “kalbini rahatlattı” ifadesinin Hititçe versiyona ait nüshalardaki karşılığı korunamamıştır. Melchert, Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 49. satırında yer alan bu kısmı, benzer bir ifadenin geçtiği diğer Hititçe metinlerden hareketle *ZI-an* (= *ištanzan*) *waršiy*]anunun “ruh(um)u rahatlattım” şeklinde tamamlamıştır (Melchert, 1978: 13). Bu tamamlamanın doğru olması durumunda Hititçe metinde *ištanza-* “ruh, istek, akıl” sözcüğüne karşılık Akkadça versiyonda aynı anlamı tam olarak karşılayan *napištu* sözcüğü yerine *libbu* “kalp” sözcüğünün kullanıldığı, dolayısıyla iki versiyonun vokabüler yönünden birbirinden ayrıldığı görülmektedir. Ancak bu konuda kesin bir görüş belirtmek doğru değildir.

Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 50-52. satırları arasında metnin arketipinin (*LÚ-natar* = *pešnatar*) Arinna'nın Güneş Tanrıçasının tapınağına koyulduğundan bahsedilmektedir. Buna karşın aynı ifadenin Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 25-26. satırlarındaki karşılığında *mimma ša ublam ana* ^dUTU ^{URU}TÙL-*na ušeli*

“getirdiğim her şeyi Arinna’nın Güneş Tanrıçasına çıkardım” şeklinde bir ifade kullanılmış ve kralın yazıtından bahsedilmemiştir.

12.

Hit. A Öy. i (54) [*nu* GU₄.ĦI.A UDU.ĦI.A ŠA / ANA^{URU} Takš] *annaya* (Öy. ii 1) *piran šarā dahhun*

Akk. Öy. (27) [*u*] *ubra=šu ša* ^{URU} *Takšana* GU₄.ĦI.A=*šu* UDU.ĦI.A=*šu* *iltaqqe*

Takšana ülkesinin ağıllarının yağmalanması, Hititçe versiyona ait A nüshasında “Takšana’nın sığırlarını ve koyunlarını ele geçirdim” şeklinde ifade edilirken, Akkadça versiyona ait nüshada ise “Takšana’nın yabancısinın sığırlarını ve koyunlarını aldım” şeklinde ifade edilmektedir. Marazzi bu ifadeyi, Takšana kentinin çevresindeki kabilelere ait ağılların yağmalanması olarak yorumlamıştır⁴⁴⁴ (Marazzi, 1986: 51-2).

13.

Hit. A Öy. ii (3) ^{URU} *Parmannaš=ma=kán apēdaš* ANA LUGAL[.MEŠ] (4) SAG.DU-*aš ēšta* KASKAL.ĦI.A-*a=šmaš apāš* (5) *piran takšanniškit*

Akk. Öy. (28) [*u*] ^{URU} *Parmanna* SAG.DU-*ad* LÚ.MEŠ *šunu<ti> irṭup itabbula*

İlk kez Starke Hititçe *takšanniškit* fiilinin, “birleştirmek, bütünleştirmek, karıştırmak, yükümlenmek” anlamlarına gelen *takš-* kökünün (HW 1991: 204; HEG 3/8: 40-3; Kloekhorst, 2008: 813-4) *imperfective* formu olduğunu düşünmüştür (Starke, 1990: 494). Diğer taraftan genel olarak bu fiilin “düz, zemin” anlamlarına gelen *takšann-*/*takšatar-* sözcüğüyle (HEG 3/8: 45-6; Kloekhorst, 2008: 815) ilişkili olduğu düşünülerek “o, onların önünde yolları düzlüyordu/düzeltiyordu” anlamına gelen çeviriler de önerilmiştir⁴⁴⁵. Akkadça versiyonda, Hititçe versiyondaki *takš-* fiiline

⁴⁴⁴ *ubru* sözcüğünün Hitit metinlerindeki kullanımlarıyla ilgili bkz.: Neu, 1970: 76-80.

⁴⁴⁵ Bkz.: Götze, 1962: 25; Imparati, 1965: 49; Melchert, 1978: 15; Kümmel, 1985: 461; CHD P: 239-4.

karşılık gelen (w)abālu fiili (CAD 1/1: 10) ise “yönetmek, yönlendirmek, organize etmek, örgütlemek, desteklemek” anlamlarında kullanılmış olmalıdır. Houwink ten Cate ve Devecchi bu fiili “yönetmek” anlamında kabul etmişlerdir (Houwink ten Cate, 1984: 49; Devecchi, 2005: 43). Bununla birlikte gerek Hititçe versiyonda “birleştirmek” anlamındaki takš- fiilinin kullanılmış olması, gerekse Akkadça versiyonda “yönetmek” anlamını karşılayan (w)u’uru (< (w)âru CAD 1/1: 322) fiilinin yerine Hititçe versiyondaki “birleştirmek” anlamına daha yakın olan “organize etmek, örgütlemek” anlamlarındaki (w)abālu fiilinin kullanılmış olması nedeniyle itabbula fiilinin çevirisini “örgütlemek, organize etmek” şeklinde yapmak da mümkündür. Bu durumda her iki versiyonda da Parmanna’nın, “siyasi üstünlüğünün olduğu diğer kralların güçlerini birleştirerek onları savaşlarda kullanıyor olması” anlamının ifade edilmek istenildiği görülmektedir. Ayrıca Hititçe versiyonda takš- fiilinin yinelemeli -šk- formunda kullanımına karşılık Akkadça versiyonda (w)abālu fiilinin irṭup ile birlikte Gtn gövdeli mastar kullanımı da iki versiyonun birbirine olan yakınlığını desteklemektedir.

14.

Hit. A Öy. ii (6) [nu]=mu=kan mahḥan menahḥanda a[uir] (7) nu KÁ.GAL.ḪI.A EGIR-pa ḥešer n=aš=z[a apēdani] (8) memini nepišaš^dUT[U ŠU-az/it ēpta]

Akk. Öy. (29) ^{URU}Par[ma]nna ^{GIŠ}KÁ.GAL=šū ana pani=ya iptate ana balaṭ (30)
^dUTU qa[ss]u iṣṣabat

Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 29. satırında okunan “Parmanna önümde kapılarını açtı” ifadesine karşılık Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. ii 6-7. satırlarında Parmanna’nın, Hitit kralını “karşılarında gördüklerinde” şehrin kapılarını açtıkları ifade edilmektedir. Bu noktada tekrar Hititçe versiyon Akkadça versiyona göre daha detaylı bir anlatımla öne çıkmaktadır.

Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. ii 8. satırda okunan “Bu hususta (= bu nedenle) göğün Güneş Tanrıçası ellerinden tuttu” ifadesine karşılık Akkadça versiyonda “Bir sonraki yıl Güneş Tanrıçası onun elini tuttu” ifadesi yer almaktadır. İlk kez Götze,

Akkadça versiyondaki *ana balat* “bir sonraki yıl” yazımının katip hatası olduğunu ve Akkadça versiyonu yazan katibin Hititçe versiyondaki *memini* “meselede, hususta” yazımını MU.KAM-*anni* ile karıştırarak bu ifadeyi Akkadça versiyona *ana balat* şeklinde aktardığını tespit etmiştir (Götze, 1962: 25. Ayrıca bkz.: Melchert, 1978: 15).

15.

Hit. A Öy. ii (11) *nu* MU.KAM-*anni*=*ma* INA KUR ^{URU}[*Zar*]un[*a pāu*]n (12) *nu* ^{URU}*Zarunan* *ḫarninkun* *nu* INA ^U[^{RU}*Ḫaššuwa*] (13) *pāun* *nu*=*mu* LÚ.MEŠ [^{URU}]*Ḫaššuwa* *zahḫiya* (14) *menahḫand*[*a u*]er ÉRIN.MEŠ-*ya*=*šmaš* (15) ŠA KUR ^{URU}[*Ḫalap šardi*]anni *kattan ēšta* (16) *n*=*aš*=*mu* M[*È*-*ya*] *uit* *n*=*an* *ḫuliy*[*anun*] (17) *nu* *kapp*[*u*]wanda<*aš*> UD.KAM.ḪI.A-*aš* ^{ID}*Pūrun*[*an*] (18) *ziḫḫ*[*un*] *nu* KUR ^{URU}*Ḫaššuwa* UR.MAḪ GIM-*an* (19) GİR.HI.A-*i*[*t a*]rḫa *šakkuriyanun*

Akk. Öy. (31) *ana* bal[*a*]t <*ana*> ^{URU}*Zarunti* *allik*=*ma* ^{URU}*Zarunti* *uḫalliq*=*šu* (32) *ana* ^{URU}*Ḫaššu* *allik*=*ma* *ana* *pani*=*šu* *ittazizū* *u* ÉRIN.MEŠ ^{URU}*Ḫalab* (33) *itti*=*šumma* *i*[*n*]a ^{HUR.SAG}*Adalur* *damda*=*šunu* *aduk* (34) *ina* *umati*=*ma* *irti* [^I]^D*Puran* *kima* UR.MAḪ LUGAL.GAL *itetiq* (35) ^{URU}*Ḫaššuwa* *kima* UR.MAḪ [*i*]na *ritti*=*šu* *ištapak*=*šu* *epram* (36) *ana* *muḫi*=*šu* *ištapak*=*šu* *u* *makkuru*=*šu* ^{URU}KÙ.BABBAR-*ti* *umtalli*

Metnin bu kısmında Akkadça versiyonun anlatımında Hititçe versiyona göre cümle düşüklükleri görülmektedir. Örneğin *Ḫaššuwa*’nın Halep askerleri tarafından korunduğunun vurgulandığı bölümde Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. ii 14-15. satırlarında ÉRIN.MEŠ-*ya*=*šmaš* ŠA KUR ^{URU}*Ḫalap šardianni kattan ēšta* “Halep ülkesinin askerleri onlarla müttefikti” gramatik yönden sorunsuz bir ifade olarak kullanılmış olmasına karşılık Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 32-33. satırlarında *ana pani*=*šu* *ittazizū* *u* ÉRIN.MEŠ ^{URU}*Ḫalab itti*=*šum*=*ma* “(...) onun karşısında durdular ve Halep orduları onunla (idi)” şeklinde bir cümleyle karşılaşılmaktadır. Ana cümlenin öznesinin yan cümlenin nesnesine karşılık geldiği bu cümleden, ana cümlenin yüklemiyle yan cümlenin nesnesinin sayı yönünden uyuşmaması nedeniyle hatalı olarak Halep askerlerinin Hitit kralının müttefiki olduğu anlamı çıkmaktadır.

Buna karşın metnin bu bölümünde Akkadça versiyonun Hititçe versiyona göre daha fazla bilgi sağladığı noktalar bulunmaktadır. Örneğin Hititçe versiyonda A Öy. ii 16. satırda Hitit kralının Haššuwa ile Halep ordularını yendiği belirtilirken, Akkadça versiyonda ise Öy. 33. satırda Hitit kralının bu orduları Adalur dağında yendiği bilgisi verilmektedir.

Hititçe versiyon A Öy. ii 17-18. satırlarda *nu kappuwandaš* UD.KAM.ĦI.A-aš ^{İD}*Puranan zihhun* “Sayılı günde Puran nehrini geçtim” ifadesine karşılık, Akkadça versiyonun Öy. 34. satırda *ina umatima irti* ^{İD}*Puran kima* UR.MAĦ LUGAL.GAL *itetiq* “Günler içinde Büyük Kral Puran nehrinin karşısına aslan gibi geçti” ifadesi okunmaktadır. Götze, Hititçe *nu kappuwandaš* UD.KAM.ĦI.A-aš ile Akkadça *ina umatima irti* ifadesinin birbirini tam olarak karşılamadığını ve Akkadça versiyonun Hititçe versiyondaki “sayılı/sayılmış” anlamını vermediğini belirtmiştir. Ayrıca Saporetti bu ifadenin çevirisini “(O) günlerde” olarak yapmıştır (Saporetti, 1965: 81). Ancak Melchert Akkadça versiyondaki *-ma* bağlacının *umati* “günler” sözcüğünü vurgulamak için kullanıldığını ve bu şekilde cümlede “günler içinde” anlamının verildiğini tespit etmiştir (Melchert, 1978: 16). Diğer taraftan yukarıda değindiğimiz şekilde bu ifadede de Akkadça versiyonun Hititçe versiyona göre daha uzun ve detaylı olduğu görülmektedir: Hititçe versiyonda kısaca Hitit kralının Puran nehrini geçtiği belirtilirken Akkadça versiyonda *kima* UR.MAĦ “aslan gibi” metaforu kullanılmıştır.

16.

Hit. A Öy. ii (24) [.....]-*un* (25) [.....]
dahhun n=aš t]u[k pēdahhun?

Hit. Bc (2') *nu=kan* KÙ.BABBAR KÙ.G[I] (3') *namma=šši* DINGIR.MEŠ
š[arā

Akk. Öy. (37) KÙ.BABBAR=*šu* KÙ.GI *panam u babam ūl išu*

Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 37. satırında yer alan *panam u babam ūl išu* ifadesi, kelimesi kelimesine “önü ve çıkışı yoktu” anlamına gelen ve Mezopotamya

literatüründe Eski Babil Döneminde “başı sonu yoktu” veya “sayılamayacak kadardı” anlamında kullanılan bir ifadedir (bkz.: CAD 2: 25-6, Otten, 1958: 79, dipnot 17; Melchert, 1978: 3). Bu ifadenin Hititçe versiyondaki karşılığı ne yazık ki korunamamıştır.

Melchert Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. ii 25. satırında kısmen görünmekte olan iki işaretin *t]u-u[k* şeklinde okunabileceğine değinmiş, ancak gramatik olarak bunun yanlış olacağını düşünerek kırıkta kalan kısmı [*(nam-ma-aš-ši* DINGIR.MEŠ *š)a-ra-a da-a]h-h[u-un* şeklinde tamamlamıştır (Melchert, 1978: 16, 17). Houwink ten Cate ise Melchert’in belirttiği şekilde kısmen korunan iki işareti *tu-uk* olarak okumuş, aynı zamanda Melchert’in önerdiği tamamlamayı da satıra dahil ederek kırıkta kalan kısmı [*(nam-ma-aš-ši* DINGIR.MEŠ *š)a-ra-a da-a]h-hu-un na-aš t]u-u[k pé-e-da-a]h-hu-un* şeklinde tamamlamıştır (Houwink ten Cate, 1983: 101, dipnot 53). Marazzi ise satırda kırık içinde bu tamamlama için yeterince yer bulunmadığını belirtmiştir (Marazzi, 1986: 55). Ancak satırın tabletin yan yüzeyi boyunca devam ettirilmiş olma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır.

17.

Hit. A Öy. ii (32) [I^{GIŠ}BANŠUR KÙ.GI *TÁM-LU-Ú* III^{G[İŠ}BANŠUR] KÙ.BABBAR
(33) [ʔ⁴⁴⁶ GIŠBANŠUR] KÙ.BABBAR

Hit. Bc (10') [I^{GIŠ}BANŠUR] KÙ.GI *TAM-LU-U* II^{GIŠ}BANŠUR K[Ù.GI (11')] [III⁴⁴⁷
GIŠBANŠUR] KÙ.BABBAR

Akk. Öy. (40) I^{GIŠ}BANŠUR KÙ.GI *tam-lu-ú* (41) [ú] II^{GIŠ}BANŠUR *ša* KÙ.GI III^{GIŠ}
BANŠUR *ša* K[Ù.BABBA]R

Haşuwa kentinden ele geçirilen ganimetlerin sayıldığı bölümün bu kısmında Hititçe versiyona ait A ve Bc nüshaları ile Akkadça versiyona ait nüshada, A nüshasının kısmen kırık olan Öy. ii 32-33. satırının; yine Hititçe versiyona ait Bc nüshasının 10' -

⁴⁴⁶ Marazzi kırık kısmı II^{GIŠ}BANŠUR olarak tamamlamıştır (Marazzi, 1986: 55).

⁴⁴⁷ Bc nüshasındaki kırık kısım, Akkadça versiyon referans alınarak tamamlanmıştır.

11'. satırında ve Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 40-41. satırında yer alan paralellerinden farklı olduğu görülmektedir. Hititçe versiyona ait Bc nüshası ve Akkadça versiyona ait nüsha arasındaki uyuma karşılık Hititçe versiyona ait A nüshasında katip hatası söz konusudur. Bu noktada Hititçe A nüshasını yazan katibin, diğer nüshalardaki sırayı karıştırarak II ^{GIŠ}BANŠUR KÙ.GI yazımını atlayıp, ardından III ^{GIŠ}BANŠUR KÙ.BABBAR yazımını hatalı olarak tekrarladığı düşünülebilir. Çalışmamızda bu olasılık göz önünde bulundurularak Hititçe versiyon A Öy. ii 32-33. satırdaki kısmın transliterasyonu [I ^{GIŠ}BANŠ]UR KÙ.GI *TÁM-LU-Ú* <II ^{GIŠ}BANŠUR KÙ.GI> «III ^G[Š]ANŠUR KÙ.BABBAR» [III ^{GIŠ}BANŠUR] KÙ.BABBAR şeklinde yapılmıştır.

18.

Hit. A Öy. ii (34) x-[.....]-x-at ŠA KÙ.GI I ^{GIŠ}MADNANU KÙ.GI

Hit. Bc (12') [.....-]utti I ^{GIŠ}GIGIR MAYALTUM K[Ù].GI

Akk. Öy. (42) [..... -d]al LUGAL ša KÙ.GI 1 ^{GIŠ}mayaltam

Haşuwa kentinden ele geçirilen ganimetlerin sayımının devam ettiği bu kısımda Hititçe versiyona ait A ve Bc nüshalarında “altından bir mayaltu (A nüshasında madnanu) arabası” sayılırken Akkadça versiyona ait nüshada mayaltu arabasının materyalinden bahsedilmemektedir.

19.

Hit. A Öy. ii (42) III *HŪRPĀLŪ ŠA* [^{NA4}Z]A.GÌN

Akk. Öy. (45) II ^{GIŠ}hulp[alu] ^{NA4}ZA.GÌN

Fırtına Tanrısının tapınağına taşınan ganimetlerin sayıldığı bölümde Akkadça versiyonda 2 lapis lazuli güz, Hititçe versiyonda ise 3 lapis lazuli güz kayda

geçmiştir. Bu kısmın korunabildiği başka bir nüsha olmadığı için hangi sayının doğru olduğu kesin değildir.

20.

Hit. A Öy. ii (45) *nu=za* KUR^{URU} *Haššuwa* INA MU I KAM *tarahhun* (46) «AYALU KÜ.GI» *nu* ^m*Tawannagaš mār[in]* (47) *arha peššer* LUGAL.GAL=*ma=an=kán* SAG.DU=*SU* (48) *kuēršun*

Akk. Öy. (46) *ina* MU I KAM *ittaki=šu analina* URU-*lim* ^{URU}*Tawanaga* (47) [..... SAG.D]U-*šu ittakiš*

Her iki versiyondaki ifadelerin birbirini tam olarak karşılamıyor olmasının yanı sıra, bu ifadelerin tek başlarına ele alındığı durumda da anlam yönünden belirsiz oldukları görülmektedir. Hititçe versiyonda Tawannaga isminin bir eril şahıs ismi olarak verilmesine karşılık Akkadça versiyonda aynı isim URU determinatifiyle birlikte bir kent ismi olarak yazılmış, diğer taraftan bu ismin önüne ikinci bir URU logogramı getirilmiştir. Aynı zamanda Hititçe versiyonda okunan ^m*Tawannagaš mār[in]* “Tawannaga’nın mızrağı” ifadesinin Akkadça versiyonda karşılığı bulunmamaktadır. Hititçe versiyonda Hitit kralının Hassuwa ülkesini 1 yıl içinde yendiği belirtilmesine karşılık Akkadça versiyonda *ina* MU I KAM *ittaki=šu* “1 yıl içinde kestiler” ifadesi okunmaktadır. Gramatik olarak yanlış olmamakla birlikte bu ifadenin tam olarak ne anlama geldiği anlaşılmamaktadır. Bununla birlikte bir sonraki cümlede de *nakāsu* “kesmek” fiilinin kullanılmış olması, katibin bu durumdan dolayı kafa karışıklığı yaşayarak fiili hatalı olarak kullandığını düşündürmektedir. Melchert Hititçe versiyondaki ifadenin anlaşılmazlığı ve fazladan yazılan AYALU KÜ.GI katip hatasına dikkat çekerek bu kısmın hatalı olduğunu belirtmiştir (Bkz.: Melchert, 1978: 19). Houwink ten Cate ise her iki versiyonda da bozuk olan bu ifadenin muhtemelen orijinal versiyonda büyük bir bölümün kırık olduğunu düşünmektedir (Houwink ten Cate, 1983: 104).

21.

Hit. A Öy. ii (49) *nu=kan*^{URU}*Zippašna=an* GE₆-*az=pat* (50) *šarā pāun nu=šmaš* MÈ-
ya (51) *anda tiyanun nu=šmaš* SAḪAR.ḪI.A-*iš* (52) *šer arnunun*

Akk. Öy. (47) *ana*]^{URU}*Zippašna* (48) [*illik=ma*]-*šašu ana*
mū[ši=ma] *itarab*

Hitit kralının Zippašna’yla yaptığı savaştan bahsedilirken kullanılan SAḪAR.ḪI.A-*iš* *šer arnunun* “üzerinde tozları dağıttım” metaforunun Akkadça versiyonda karşılığı bulunmamaktadır.

22.

Hit. A Öy. ii (54) *INA*^{URU}*Zippašna* : [*p*]*aun* (Ay. iii 1) ^{URU}*Ḫaḫḫan=ma=za=kan*
UR.MAḪ *maḫḫan* (2) *arḫa tarkuwalliškinun* (3) *nu*^{URU}*Zippaššan=an ḫarninkun* (4)
DINGIR.MEŠ=*ma=šši šarā dahḫun* (5) *n=aš ANA*^dUTU^{URU}TÚL-*na pēdahḫun*

Hit. C (3’) [^{URU}*Ḫaḫḫan=m*]*a=za=kan arḫa* (4’) [*tarkuwall*]*iškinun* (5’) [*nu*
^{URU}*Zipp*]*aššan ḫa[rninkun* (6’) [DINGIR.MEŠ=*ma=šši*]*i šarā da[ḫḫun]* (7’) [*n=aš*
ANA]^dUTU^U[^{RU}]*Ari[nn*

Akk. Ay. (2) [*ana*^{URU}*Zipašn*]*a allik=ma u*^{URU}*Ḫa[ḫḫi kīma* UR.MAḪ (3)
[*attan*]*aklamu=šu*^{URU}*Zipašna uḫalliḫ u* DINGIR.MEŠ=*šu* (4) [*ana*]^dUTU^{URU}*Arinna*
ušeli

“Zippašna’ya gittim ve Hahha’ya aslan gibi öfkeyle bakıyordum” anlamına gelen ifadede Hititçe versiyonda kullanılan *tarkuwalliškinun* fiili, “dans etmek ve kudurmak/hiddetlenmek” anlamlarına gelen *tarku/wai-* (HW 1991: 214; Kloekhorst, 2008: 842) kökünden türemiş ve “öfkeyle bakmak” şeklinde yorumlanan *tarkuwalliya-* fiilinin -*šk-* formudur. Fiilin -*šk-* formunda kullanılmasından, Hitit kralının “öfkeyle bakmak” eylemini Zippašna’yla savaştığı sırada gerçekleştirdiği düşüncesinin verilmek istendiği anlaşılmaktadır. *tarkuwalliya-* fiilinin Akkadça versiyonda kısmen kırık içinde kalan karşılığı Götze ve Melchert tarafından “öfkeyle bakmak” anlamına

gelen *nekelmû* fiilinin (CAD 11/2: 152) Ntn formundaki çekimi olan *attanaklamu* olarak tamamlanmıştır (Götze, 1962: 26; Melchert, 1978: 20).

Zippašna'nın ele geçirilişinin ardından şehirdeki tanrı heykellerinin Arinna'nın Güneş Tanrıçasının tapınağına taşındığı bölümde Hititçe versiyona ait A nüshasının Ay. iii 4. satırında DINGIR.MEŠ=*ma=šši šarā dahhun* “onun tanrılarını ele geçirdim” ifadesi yer alırken, aynı satırların Akkadça versiyona ait nüshanın Ay. 3-4. satırdaki karşılığında *šarā dahhun* “ele geçirdim” eyleminin karşılığı bulunmamaktadır. Bu noktada cümlede herhangi bir ifade bozukluğuyla karşılaşılacakla birlikte metnin genelinde bu tür ifadelerde Akkadça versiyonda (*w*)*abālu* fiilinin kullanılmış olması (bkz. Öy. 11, 25, Ay. 6, 10), bu versiyonu yazan katibin söz konusu fiili atlamış ya da cümleyi fiilin kırık olduğu bir nüshadan kopyalamış olma ihtimalini akla getirmektedir.

23.

Hit. A Ay. iii (11) II *TAPAL* ^{GIŠ}MAR.GÍD.DA.MEŠ *IŠTU* KÙ.BABBAR (12) *taištiyan ēšta* (13) I ^{GIŠ}GIGIR *MADNANU* I *AYALU* KÙ.BABBAR I ^{GIŠ}BANŠUR KÙ.GI (14) I ^{GIŠ}BANŠUR KÙ.BABBAR *kūš* DINGIR.MEŠ ^{URU}*Hahha* I GU₄.MAḪ KÙ.BABBAR (15) I ^{GIŠ}MÁ SAG=*SÚ* KÙ.GI GAR.RA

Akk. Ay. (6) [...] ^{GIŠ}MAR.GÍD.DA *ša* KÙ.GI (7) II ^{GIŠ}*mayaltum* KÙ.BABBAR I ^{GIŠ}BAN[ŠUR] *ša* KÙ.GI I ^{GIŠ}BANŠUR KÙ.BABBAR (8) DINGIR.MEŠ *annuti ša* ^{URU}*Hahhi* I GU₄ *ullam* KÙ.BABBAR (9) I ^{GIŠ}MÁ SAG.DU=*su* *ša* KÙ.BABBAR LUGAL.GAL *Tabarna* (10) *ištu* ^{URU}*Hahhi* *ublam ana* ^dUTU *ušeli*

Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 11. satırında “gümüş ile yüklü iki çift yük arabasından” bahsedilmektedir. Aynı kısmın Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 6. satırındaki karşılığında ise altından yapılma yük arabası/arabaları kayda geçirilmiştir. Aynı pasajın devamında Hititçe versiyonda “1 *madnanu* arabası” ve “1 gümüş geyik” sayılmaktayken, Akkadça versiyonda 1 “gümüş” *mayaltu* (=madnanu) arabasından bahsedildiği ve gümüş geyiğin eksik olduğu görülmektedir. Son olarak Hititçe

versiyonda “pruvası altınla kaplanmış bir gemi” sayılmaktayken Akkadça versiyonda geminin pruvasının altın olduğu bilgisi verilmektedir.

Akkadça versiyona ait nüshanın Ay. 9. satırında, sayılan tüm ganimetlerin Güneş Tanrıçasına çıkarıldığı bilgisi verilirken Hititçe versiyonda bu bilgi eksiktir. Houwink ten Cate, aynı eksiğin Hititçe versiyona ait E nüshasında da görüldüğünü belirtmiştir (Houwink ten Cate, 1983: 98).

24.

Hit. A Ay. iii (15) LUGAL.GAL *Tabarnaš* (16) ŠA GÉME.MEŠ=ŠU ŠU.MEŠ-*uš* IŠTU^{NA4}ARA₅ *dahḫun* (17) ŠA ARAD.MEŠ=*ya* ŠU.MEŠ=ŠUNU IŠTU KIN *dahḫun* (18) *n=aš=kan šahḫanit luzzit* (19) *arawaḫḫun n=aš QABLI=ŠUNU arḫa lānun* (20) *n=aš ANA dUTU URUTÚL-na GAŠAN-YA EGIR-an tarnahḫun* (21) *nu=za kī ALAM=YA ŠA KÚ.GI iyanun* (22) *n=at ANA dUTU URUTÚL-na GAŠAN=YA titta[nunun]* (23) *kuttan=a kattan šaraziya* (24) IŠTU KÙ.BABBAR *ḫališšianun*

Akk. Ay. (11) LUGAL.GAL *Tabarna ša* G[ÉM]E.MEŠ=*šu* ŠU.MEŠ=*šina* AŠ^{NA4}ARA₅ *uddappir* (12) *u ša* ARAD.MEŠ=*šu* *qatam[m]a* AŠ *qati=šunu uddappir qabli=šunu* (13) *iptur=ma ina É dUTU URUTÚL-[na] ištakan=šunu ina šapal šamē* (14) AMA.AR.GI=*šunu aštakan u* ALAM *ša KÚ.GI ipuš=ma ana dUTU URUTÚL-na ušeli* (15) *igāra ša kīdānu* DINGIR.MEŠ-[*n*] *u KÁ kīdānim ina KÙ.BABBAR ūtaḫḫiz*

Hititçe versiyona ait A nüshasının Ay. iii 18-19. satırında okunan *n=aš=kan šahḫanit luzzit arawaḫḫun* “onları derebeylikten ve angaryadan kurtardım” ifadesinin Akkadça versiyonda karşılığı bulunmamaktadır. Diğer taraftan aynı bölüm içinde Akkadça versiyonun Ay. 13. satırında okunan *ištakan=šunu ina šapal šamē* “göğün altında onların özgürlüğünü tahsis ettim” ifadesinin de Hititçe versiyonda karşılığı bulunmamaktadır.

Hititçe versiyona ait A nüshasının Ay. iii 21-22. satırlarında okunan “Bu altın heykelimi yaptım ve onu sahibem Arinna’nın Güneş Tanrıçasının (karşısına?) koydum” ifadesine karşılık Akkadça versiyona ait nüshanın Ay. 14. “Ve bir altın

heykel yaptım. (Onu) Arinna'nın Güneş Tanrıçasına çıkardım" ifadesiyle karşılaşılmaktadır. Hititçe versiyonda metnin genel gidişatından farklı olarak *pedaḥḥun* "taşıdım" yerine *tittanununun* "koydum" ifadesinin kullanılmasına karşılık Akkadça versiyonda, metnin genelinde tapınaklara taşınan ganimetler sayılırken kullanılan *uṣeli* "çıkardım" ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Aynı pasajın devamında Akkadça versiyon Ay. 15. satırda Hitit kralına ait altın heykelin yerleştirildiği Arinna'nın Güneş Tanrıçasının tapınağını kasteden "Dış duvarı, tanrıları (ve) dış kapıyı gümüş kapladım" ifadesinin Hititçe versiyonun A Ay. iii 23-24. satırlarındaki karşılığı "Duvarın da altını ve üstünü gümüş kapladım" şeklinde yazılmıştır. Bu noktada ise tekrar Akkadça versiyonun Hititçe versiyona göre daha fazla bilgi verdiği görülmektedir.

25.

Hit. A Ay. iii (29) ^{ID}*Mālann=a Ū[L kuiški karū zāiš*

Hit. Ba Ay. (x+1) ^{ID}*Mā[lann=a*

Hit. E Ay. (10') [^{ID}*Māla]nn=a ŪL ku[iški*

Akk. Ay. (18) ^{ID}*Puratta mamma ūl ibir=šu*

Hititçe versiyona ait tüm nüshalarda Fırat Nehrinin ismi ^{ID}*Māla* olarak yazılmaktayken Akkadça versiyonda ^{ID}*Purattu* ismi geçmektedir. Fırat Nehri için ^{ID}*Māla* ismi İmparatorluk Dönemine ait diğer Hitit metinlerinde de kullanılmaktayken, ^{ID}*Purattu* ismi bu nehrin Mezopotamya literatüründeki ismidir.

26.

Hit. A Ay. iii (32) LUGAL-g[*inaš=an zāiš*] (33) ÉRIN.MEŠ ^{URU}*Ḥaḥḥi=aš ḥul[liyat*
^{URU}*Ḥaḥḥi=ma*] (34) ŪL *kuitki iya[t ŪL=an IZI-it²]* (35) *arḥa warnuzi [tuḥḥuwaiš=ša]*
(36) *nepišaš* ^dU-ni Ū[L *šamenta²*]

Hit. E (12') [.....zāi]š ÉRIN.MEŠ ^{URU}Hah[hi=aš
.....] (13') [..... a]rḥa lukkit

Akk. Ay. (20) LUGAL-kini=šu ibir=šu ÉRIN.MEŠ ša ^{URU}Hahḥi (21) [ita]bak
^{URU}Hahḥi mimma ūl ip[u]š išatam ūl ittadi (22) [qu]tra ana ^{dU}ulikalli

Akkadça versiyona ait nüshanın Ay. 20-22. satırlarında okunan “Sargon onu geçti. Hahha’nın askerlerini kovaladı. Hahha’ya hiçbir şey yapmadı. Ateşe vermedi” ifadesinin Hititçe versiyona ait A nüshasının Ay. iii 32-35. satırlarındaki kısmen kırık içindeki karşılığı Akkadça versiyon üzerinden tamamlanmıştır. İki versiyon arasında büyük bir ayırım olmamakla birlikte Akkadça versiyonda Sargon’un Hahha kentine zarar vermediği belirtilirken kullanılan ve tam olarak “(onu) ateşe vermedi” anlamını karşılayan *išatam ūl ittadi* (*nadû* fiili için bkz.: CAD 11/1: 68) ifadesine karşılık Hititçe versiyonda “yakmak” anlamına gelen *warnu-* fiili (HW 1991: 246) *arḥa* edatıyla birlikte kullanılarak cümleye “yakıp yıkmak, yakıp yok etmek, kül etmek” anlamı verilmiştir. Aynı pasajın korunduğu bir diğer Hititçe nüsha olan E nüshasında ise, A nüshasından farklı olarak *warnu* fiili yerine “ateşe vermek, tutuşturmak” anlamına daha yakın olan *lukk-* fiili (Bkz. CHD L-N: 76; HED 5: 103) kullanılmıştır.

27.

Hit. A Ay. iii (37) LUGAL.GAL *Tabarnaš* ^{URU}[Hašsuwan] (38) ^{URU}Hahḥan=*a*
ḥarni[nkun] (39) *n=aš* IZI-*az kattan* [*arḥa warnunun*] (40) *tuhḥuwain=ma nepi[šaš*
^{dUTU} ^{dU}=*ya*? ^{dU}-*ni tekkušannun?*] (41) *nu* <LUGAL> ^{URU}Haššuwa LUGAL
^{URU}Ha[ḥḥa=*ya*] (42) ANA ^{GIŠ}MAR.GÍD.DA *tūri[yanun]*

Akk. Ay. (22) LUGAL.GAL *Tabarna* LUGAL ^{URU}Hašši <^{URU}Hašši> (23) LUGAL
^{URU}Hahḥi ^{URU}Hahḥi *ki uḥalliqqi išatam ittadi u qutra* (24) *ana* ^{dUTU} *šamē u* ^{dU}
ukallim u LUGAL *ša* ^{URU}Hahḥi (25) *ana* ^{GIŠ}MAR.GÍD.DA *aššamid*

Hitit kralının Haššuwa ve Hahha kentlerini yendiğinin ifade edildiği bu kısımda Hititçe versiyona ati A nüshasının Ay. iii 37-38. satırlarında okunan “(Ben) Büyük Kral, Tabarna, Haššuwa’yı ve Hahḥa’yı yok ettim”, ifadesine karşılık Akkadça versiyona ait

nüshanın Ay. 22-23. satırlarında “(Ben) Büyük Kral, Tabarna, Haşsuwa kralını (ve) aynı şekilde Hahha kralı (ile) Hahha kentini yok ettim” ifadesiyle karşılaşılmaktadır. Melchert, Akkadça nüshada okunan LUGAL ^{URU}Hahhi ^{URU}Hahhi yazımından yola çıkarak metnin Hititçe versiyonuna ait Ba nüshasının Ay. 8’-9’. satırları üzerinde yaptığı inceleme sonucunda bu nüshadaki kırık kısımların [LUGAL.GA]L-*ma* LUGAL ^{URU}H[a-aş-şu-wa ^{URU}Ha-aş-şu-wa-an LUGAL ^{URU}Ha-aş-hi [^{URU}]Ha-aş-hi-in-*ma* [*har-ni-in-ku-un*] şeklinde tamamlanması gerektiğini tespit etmiştir. Bu noktada hem Hititçe versiyona ait A nüshasının hem de Akkadça versiyona ait nüshanın katiplerinin metnin bu kısmında hata yaptıkları anlaşılmaktadır. Yine aynı katip hatalarının paragrafın sonunda Haşsuwa ve Hahha krallarının ceza olarak Hitit kralı tarafından yük arabasına koşulmalarının ifade edildiği kısımda da tekrarlandığı, Hititçe versiyonda LUGAL logogramının unutulduğu Akkadça versiyonda ise yalnızca Hahha kralının yük arabasına koşulduğu bilgisinin verildiği görülmektedir.

3.4.1. Metnin Akkadça ve Hititçe Versiyonları Arasında Yapılan Karşılaştırmaların Genel Değerlendirmesi

Metnin Hititçe ve Akkadça versiyonlarının yüzeysel bir şekilde karşılaştırılması sonucunda her iki versiyonun da aynı metne ait olmasından dolayı, iki versiyon arasında olaylar; mekanlar ve kronolojik sıra bazında büyük bir farklılık görülmemektedir. Ancak daha detaylı bir karşılaştırmalı inceleme sonucunda her iki versiyonun da bazı noktalarda ayrılığa düştüğünü görmek mümkündür. İki metin arasındaki farklılıklar temel olarak, “içeriksel” ve “biçimsel” olmak üzere iki grup altında toplanabilir.

İçeriksel yönden, özellikle olaylar bazında bazı noktalarda Akkadça versiyonun Hititçe versiyondan daha fazla bilgi verdiğini görmek mümkündür. Örneğin Hititçe versiyonun A nüshasının Öy. i 15-19. satırlarında Hitit kralının Urşu (Hit.: Warşuwa) kenti üzerine yaptığı seferde burayı yıktığı bilgisine karşılık, Akk. Öy. 6-10. satırlarda Hitit kralının bu kenti geri dönüşünde yıktığı bilgisi verilmiştir. I. Hattuşili’nin Urşu üzerine hareketi ve bu kenti kaç kez kuşattığı gibi konularda diğer kaynaklardan fazla bilgi edinilememekle birlikte, Akkadça versiyonun bu noktada

gösterdiği *lectio difficilior* özelliği, doğru bilginin Akkadça versiyonda yer aldığını kabul etmemiz için yeterlidir. Hititçe versiyonun A nüshasının Öy. i 54 ve Öy. ii 1. satırlarında verilen Takšanna'nın ağıllarının yağmalandığı bilgisine karşılık Akkadça versiyonda tamamen farklı olarak bu kentin civarındaki yerleşimlerin (köylerin veya küçük kabilelerin) ağıllarının yağmalandığı bilgisinin verilmesi ve yine Hititçe versiyonun A nüshasının Öy. ii 16. satırında Halep ve Haššuwa ordularının mağlup edildiği bilgisine karşılık Akkadça versiyon Öy. 33. satırda bu kez lokasyon verilerek, bu orduların “Adalur dağında” mağlup edildiğinin belirtilmesi, Akkadça versiyonun tarihsel olaylar açısından Hititçe versiyondan daha fazla bilgi sağladığı diğer örneklerdendir. Buna karşılık Hititçe versiyonda, Hitit kralına ait yazıtın Arinna'nın Güneş Tanrıçasının tapınağına taşındığından bahsedildiği (A Öy. 50-52) kısım, Hititçe versiyonun Akkadça versiyona göre fazladan bilgi verdiği tek örnektir.

İçeriksel yönden iki versiyon arasında farklılıkların gözlemlendiği bir diğer nokta ise tapınaklara bağışlanan savaş ganimetlerinin sayıldığı bölümlerdir. Metin boyunca her iki dildeki versiyonda da ganimetlerin sayıldığı kısımların tam olarak birbiriyle uyuşmadığını görmek mümkündür:

Sayfa sayısı	Hititçe versiyon	Akkadça versiyon	Sayfa sayısı
A Öy. i 11	III ^{GIŠ} GIGIR.MEŠ MADNANU	III ^{GIŠ} mayaltum	Öy. 4
A Öy. i 12	I GU ₄ KÙ.BABBAR I GEŠPU KÙ.BABBAR	I GU ₄ KÙ.BABBAR -	Öy. 5
A Öy. i 13; D 13'	DINGIR.MEŠ	IX DINGIR.MEŠ	Öy. 5
A Öy. i 37; Bb 4'	VII DINGIR.MEŠ	VII DINGIR.MEŠ	Öy. 18
A Öy. i 38- 39; Bb 4-5'	I GU ₄ KÙ.BABBAR ^{d f} Katiti ḪUR.SAG Aranḫapilanni (Bb nüshasının 5'. satırında)	I GU ₄ ^d Nikatiti ḪUR.SAG Aranḫapila	Öy. 19

	<p>ḪUR.SAG <i>Araḫapila</i> [yazımı görülmektedir.)</p>		
<p>A Öy. ii 25-40; Bc 4-16'</p>	<p>ḏU EN <i>Aruzza</i></p> <p>ḏU EN URU <i>Ḫalap</i></p> <p>ḏ <i>Alladu</i></p> <p>ḏ <i>Atallur</i></p> <p>ḏ <i>Liluri</i></p> <p>II GU₄.ḪI.A ŠA KÙ.BABBAR</p> <p>XIII ALAM KÙ.BABBAR KÙ.GI</p> <p>II <i>ḫamri</i></p> <p>I GIŠBANŠUR KÙ.GI <i>TAMLŪ</i></p> <p>II GIŠBANŠUR KÙ.GI</p> <p>III GIŠBANŠUR KÙ.BABBAR</p> <p>I GIŠGU.ZA NEMEDI - TAMLŪ (Bc nüshasında ise I GIŠGU.ZA KÙ.GI)</p> <p>x-[...]-x-at ŠA KÙ.GI</p> <p>I GIŠMADNANU KÙ.GI</p>	<p>ḏU EN <i>Armaruk</i></p> <p>ḏU EN URU <i>Ḫalap</i></p> <p>ḏ <i>Alatum</i></p> <p>ḏ <i>Adalur</i></p> <p>ḏ <i>Liluri</i></p> <p>II GU₄ ša KÙ.BABBAR</p> <p>XIII ALAM.ḪI.A KÙ.BABBAR KÙ.GI</p> <p>II <i>ḫammari</i></p> <p>I GIŠBANŠUR KÙ.GI <i>tamlū</i></p> <p>II GIŠBANŠUR ša KÙ.GI</p> <p>III GIŠBANŠUR ša KÙ.BABBAR</p> <p>I GIŠGU.ZA KÙ.GI <i>nemedi KÙ.GI tamlū</i></p> <p>[-d]a-al LUGAL ša KÙ.GI</p> <p>I GIŠmayaltam</p>	<p>Öy. 37-44</p>

	<p>II [...] ŠA NA₄ IŠTU KÙ.GI GAR.RA</p> <p>DUMU.MUNUS ^dAllati</p> <p>^dHepat</p> <p>III ALAM KÙ.BABBAR</p> <p>II ALAM KÙ.GI</p>	<p>II ^{GIŠ}GIDRU ša NA₄ KÙ.GI</p> <p>DUMU.MUNUS ^dAllatim</p> <p>^dHepat</p> <p>III ALAM KÙ.BABBAR</p> <p>II ALAM KÙ.GI</p>	
A Öy. ii 41-43	<p>I IMITTUM KÙ.BABBAR[?]/GI[?]</p> <p>I ^{GIŠ}GIDRU KÙ.GI</p> <p>V ^{GIŠ}TUKUL KÙ.BABBAR</p> <p>III HÛRPĀLŪ ŠA NA₄ZA.GÌN</p> <p>I HÛRPĀLŪ ŠA KÙ.GI</p>	<p>[...][?]</p> <p>[...][?]</p> <p>[...] KÙ.BABBAR</p> <p>II ^{GIŠ}<i>hulpalu</i> NA₄ZA.GÌN</p> <p>I ^{GIŠ}<i>hulpalu</i> KÙ.GI</p>	Öy. 45
A Ay. iii 11	<p>II TAPAL ^{GIŠ}MAR.GÍD.DA.MEŠ IŠTU KÙ.BABBAR</p>	<p>[...] ^{GIŠ}MAR.GÍD.DA ša KÙ.GI</p>	Ay. 6
A Ay. iii 13-15; E Ay. 1'	<p>I ^{GIŠ}GIGIR MADNANU</p> <p>I AYALU KÙ.BABBAR</p> <p>I ^{GIŠ}BANŠUR KÙ.GI</p> <p>I ^{GIŠ}BANŠUR KÙ.BABBAR</p> <p>I GU₄.MAḤ KÙ.BABBAR</p>	<p>I ^{GIŠ}<i>mayaltum</i> KÙ.BABBAR</p> <p>-</p> <p>I ^{GIŠ}BANŠUR ša KÙ.GI</p> <p>I ^{GIŠ}BANŠUR KÙ.BABBAR</p> <p>I GU₄ <i>ullam</i> KÙ.BABBAR</p>	Ay. 7-9

	I GIŠMÁ SAG=SÚ KÙ.GI GAR.RA	I GIŠMÁ SAG.DU=su ša KÙ.BABBAR	
A Ay. iii 25	I GIŠGIGIR KÙ.BABBAR	I GIŠGIGIR KÙ.BABBAR	Ay. 16
A Ay. iii 27; E Ay. 9'	II ALAM ŠA NA4AŠ.NU11.GAL	II ALAM NA4AŠ.NU11.GAL	Ay. 17

Tabloda görüldüğü üzere tarihsel olaylarla ilgili bilgilerden farklı olarak, tapınaklara taşınan ganimetlerin sayımında iki versiyon arasındaki tutarsızlıkların tek bir versiyonda ağır basmıyor olması, her iki versiyonun da diğerine göre eksik ya da fazla bilgi sağlayabilmesi söz konusudur. Ayrıca bazı noktalarda bir versiyonda herhangi bir ganimetin materyali ya da sayısı belirtilirken, diğer versiyonda aynı ganimete ilişkin bu bilgilerin eksik olduğu, bazı noktalarda ise her iki versiyonda da aynı ganimetin sayısının ya da materyalinin farklı olarak belirtildiği görülmektedir.

Biçimsel yönden ise metnin Hititçe ve Akkadça versiyonları arasında pek çok farklılık görülmektedir. Bunlar arasında ilk göze çarpan özellik, Hititçe versiyona ait A nüshasının genelinde detaylı ve akıcı anlatımlarla karşılaşılmaktayken, Akkadça versiyondaki ifadelerin daha kısa ve düz olmasıdır. Hititçe versiyonun A nüshasının Öy. i 6. satırında “Askerleri iki yerde ordugah olarak bıraktım” ifadesinin Akkadça versiyondaki karşılığının kısaca “ordumun askerlerini iki yere bıraktım” şeklinde yazılmış olması veya yine Hititçe versiyonun A nüshasının Öy. ii 6-7. satırlarında Parmanna kentinin Hitit kralının karşısında savaşmadan teslim olduğu bilgisinin, “beni karşılarında gördüklerinde şehrin kapılarını açtılar” şeklinde ifade edilmesine karşılık Akkadça versiyonda kısaca “Parmanna önümde kapılarını açtı” ifadesinin okunması bu durumun tipik örneklerindedir. Buna karşılık Hititçe versiyonun A nüshasının Öy. ii 17-18. satırlarında Hitit kralının Puran/Puruna nehrini geçişinin kısa ve düz bir şekilde ifade edilmesine karşılık Akkadça versiyonda “Puran nehrini aslan gibi geçti” şeklinde metaforik bir ifadeye yer verilmesi ya da Hahha kentinin yıkılışının ardından Hitit kralının burada eline geçen köleleri özgürleştirdiği bilgisinin verildiği kısımda, Akkadça versiyonun Ay. 13-14. satırında okunan ve Hititçe versiyonda paraleli görülmeyen “göğün altında (onların) özgürlüklerini tesis ettim” ifadesi gibi az sayıda örnekte Akkadça versiyon, Hititçe versiyona göre daha uzun ve detaylı ifadelerle öne

çıkmaktadır. Götze, Hititçe versiyonda Akkadça versiyona göre daha sık görülen uzun ve detaylı ifadeleri göz önünde bulundurarak Hititçe versiyonu “yumuşak” ve “değişken”, Akkadça versiyonu ise “acemice”, “kendini tekrar eden” ve “neredeyse amorf” olarak tanımlamıştır (Götze, 1962: 24). Melchert ise Akkadça versiyonla ilgili “renksiz” ve “öykünölmüş” yorumlarını yapmaktadır (Melchert, 1978: 4). Götze ve Melchert’in bu yorumları, Hititçe versiyona ait en iyi derecede korunmuş olan A nüshası baz alınarak yapılmıştır. Hititçe versiyona ait daha kötü derecede korunmuş diğer nüshaların da anlatım biçimini incelememiz durumunda, bu nüshalarda da yer yer Akkadça versiyonun genelinde gözlemlenen kısa ve düz ifadelere rastlanmaktadır. Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 9. satırında okunan, “ardından Zalpa’ya gittim” ifadesine karşılık D nüshasının 7’. satırında kısaca “Zalpa’ya gittim” yazılmış olması ve yine Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. ii 36-37. satırlarında okunan “Haşşuwa’nın bu tanrıları” ifadesine karşılık Bc nüshasının 13’. satırında kent ismi verilmeden yalnızca “bu tanrıları” yazılmış olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bu noktada Götze ve Melchert’in düşüncesinden farklı olarak, Akkadça versiyona ait nüshada görölen kısa ve düz ifadelerin yalnızca Akkadça versiyona has ve metnin acemice çevrilmiş olmasından kaynaklanan ifadelerden ziyade, metnin daha erken dönemlere ait hem Hititçe hem de Akkadça nüshalarında görölen genel bir özellik olduğunu akla getirmektedir. Bu noktada henüz elimize geçmemiş ve A nüshasındaki gibi daha uzun ve detaylı anlatımların bulunduğu Akkadça nüshaların da var olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır.

Hititçe ve Akkadça versiyonların biçimsel farklılıkları arasında ifade farklılıkları yönünden gözlemlenebilen önemli bir diğer durum ise *lectio difficilior* özelliği gösteren ifadelerdir. *lectio difficilior potior* prensibini CTH 4 metninin incelenmesinde ilk kez uygulayan Götze, bu özelliğe sahip ifadelerin Hititçe versiyonda göröldüğünü ve bu durumun metnin arketipinin yazıldığı dilin Hititçe olması gerektiğine işaret ettiğini öne sürmüştür (Götze, 1962: 24-7). Melchert de bu konuda Götze’yi desteklemiştir (Melchert, 1978). Ancak Götze ile Melchert’in çalışmalarında yalnızca Hititçe versiyonda *lectio difficilior* özelliği gösteren ifadeler ele alınmış, Akkadça versiyonda görölen bu tür ifadeler incelenmemiştir. Her iki versiyon bu yönden incelendiğinde, *lectio difficilior* özelliğine sahip ifadelerin

Hititçenin yanı sıra Akkadça versiyonda da görüldüğünü söylemek mümkündür. Buna örnek olarak, Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 36-37. satırlarında okunan “(...) Ulma ülkesini yok ettim. Onun toprağına su teresi ekdim” ifadesine karşılık Akkadça versiyonun Öy. 17-18. satırlarında “Ullum’u yok ettim. Onun toprağında ekilmiyordu” ifadesinin yer alması ve yukarıda da değindiğimiz Urşu kentinin yıkılması ve Hitit kralının Puran nehrini “aslan gibi” geçmesi (bkz.: yuk.) gibi ifadeler gösterilebilir.

İki versiyon arasında biçimsel yönden göze çarpan bir diğer farklılık ise yer isimlerinin yazımıdır. Her iki versiyonda da aynı kent, ülke ve coğrafi yapı isimlerinin yazımında yer yer farklılıklar göze çarpmaktadır. Hititçe ve Akkadça versiyonlarda geçen yer isimlerinin karşılaştırması aşağıdaki gibidir:

Satır sayısı	Hititçe versiyon	Akkadça versiyon	Satır sayısı
A Öy. i 1	KUR ^{URU} <i>Ha-at]-ti</i>	^{URU} KÙ.BABBAR- <i>ti</i>	Öy. 1
A Öy. i 4	^{URU} <i>Š]a-na-u-i-it-ta</i>	^{URU} <i>Ša-ḥu-it-ta</i>	Öy. 2
A Öy. i 9	^{URU} <i>Za-al-pa</i>	^{URU} <i>Za-al-pá-ar</i>	Öy. 4
A Öy. i 11, 27, 37, 51; Öy. ii 37; Ay. iii 5, 20, 22, 26, 28	^d UTU ^{URU} TÚL-na / ^d UTU ^{URU} <i>A-ri-in-na</i>	^d UTU ^{URU} TÚL-na / ^d UTU ^{URU} <i>A-ri-in-na</i>	Öy. 5, 18, 26, 43; Ay. 4, 13, 14, 17, 18
A Öy. i 15	^{URU} <i>A-la-al-ḥa</i>	^{URU} <i>Al-ḥa-al-ḥa</i>	Öy. 6
A Öy. i 16-17	^{URU} <i>Wa-ar-šu-wa</i>	^{URU} <i>Ur-šu</i>	Öy. 7, 9
A Öy. i 17-18	^{URU} <i>I-ka-ka-li</i>	^{URU} <i>I-kà-ka-li-iš</i>	Öy. 8
A Öy. i 18	^{URU} <i>Ta-aš-ḥi-ni-ya</i>	^{URU} <i>Tí-iš-ḥi-ni-ya</i>	Öy. 9
A Öy. i 22	^{URU} <i>Ar-za-u-wa</i>	^{KUR} <i>Ar-za-ú-i</i>	Öy. 10
A Öy. i 24	^{URU} <i>Hur-ri</i>	^{KUR} <i>Ha-ni-kal-bat</i>	Öy. 11

A Öy. i 30	^{URU} <i>Ni-na-aš-ša</i>	^{URU} <i>Ne-na-aš-ša</i>	Öy. 14
A Öy. i 33, 34, 36, 41	KUR ^{URU} <i>Ul-ma</i>	^{URU} <i>Ul-lu-um</i>	Öy. 15, 17, 20
A Öy. i 39	^{HUR.SAG} <i>A-ra-an-ḫa-pi-la-an-ni</i> (Bb 6'. satırda ^{HUR.SAG} <i>A-ra-ḫa-pi-la</i> şeklinde yazılmıştır)	^{HUR.SAG} <i>A-ra-an-ḫa-pi-la</i>	Öy. 19
A Öy. i 42	KUR ^{URU} <i>Šal-la-aḫ-šu-wa</i>	^{URU} <i>Šal-la-aḫ-šu-wa</i>	Öy. 21
A Öy. i 44	^{URU} <i>Ḫa-at-tu-ši</i>	^{URU} <i>KÙ.BABBAR-ti</i>	Öy. 22
A Öy. i 46	^{URU} <i>Ša-na-aḫ-ḫu-it-ta</i>	^{URU} <i>Ša-na-ḫu-ut</i>	Öy. 23, 24
A Öy. i 53	KUR? ^{URU} <i>]A-ap-pa-ya</i>	KUR ^{URU} <i>Ab-ba-ya</i>	Öy. 26
A Öy. i 54	^{URU} <i>Ták-š]a-an-na-ya</i>	^{URU} <i>Ta-ak-ša-na-a</i>	Öy. 27
A Öy. ii 2	^{URU} <i>Pár-ma-an-na</i>	^{URU} <i>Pa-ar-ma-an-na</i>	Öy. 28
A Öy. ii 3	^{URU} <i>Pár-ma-an-na</i>	^{URU} <i>Pár-[ma-a]n-na</i>	Öy. 29
A Öy. ii 9, 10	(KUR) ^{URU} <i>Al-ḫa-a</i>	^{URU} <i>A-la-aḫ-ḫa</i>	Öy. 30
A Öy. ii 11, 12	^{URU} <i>Za-ru-na-an</i>	^{URU} <i>Za-ru-un-ti</i>	Öy. 31
A Öy. ii 13	^{URU} <i>Ḫa-aš-šu-wa</i>	^{URU} <i>Ḫa-aš-šu-wa</i>	Öy. 35
A Öy. ii 17	^{íD} <i>Pu-u-ru-n[a</i>	[^í] ^D <i>Pu-ra-an</i>	Öy. 34
A Öy. ii 48	^{URU} <i>Zi-ip-pa-aš-na</i>	^{URU} <i>Zi-ip-pa-aš-na</i>	Öy. 47
A Öy. ii 54; Ay. iii 3	^{URU} <i>Zi-ip-pa-aš-na</i>	^{URU} <i>Zi-paš-na</i>	Ay. 2, 3
A Ay. iii 9	^{URU} <i>Ḫa-at-tu-ši</i>	^{URU} <i>Ḫa-at-ti</i>	Ay. 6

A Ay. iii 29; Ba Ay. 1'; E Ay. 10'	^{İD} <i>Ma-a-la-an-na</i>	^{İD} <i>Pu-ra-at-ta</i>	Ay. 18
A Ay. iii 1, 6, 8, 14, 33, 38, 41	^{URU} <i>Ha-aḥ-ḥa</i>	^{URU} <i>Ha-aḥ-ḥi</i>	Ay. 2, 4, 8, 10, 20, 21, 23

Tabloda da görüldüğü gibi metnin çoğu yerinde hem Hititçe hem de Akkadça versiyonda aynı yer isimleri kullanılmaktayken, bazı kısımlarda ise Hit. ^{İD}*Māla* = Akk. ^{İD}*Purattu*, Hit. ^{URU}*Waršuwa* = Akk. ^{URU}*Uršu* ve Hit. ^{URU}*Hurri* = Akk. ^{KUR}*Ḥanikalbat* örneklerinde olduğu gibi aynı yer isminin iki farklı varyantı kullanılmıştır. Aynı yer isimlerinin kullanıldığı örneklerin bazılarında ise büyük yazım farklılıkları dikkat çekmektedir. Bu farklı yazımlarda çoğunlukla Hititçe versiyondaki yazımlar başka metinlerde de görülmekteyken Akkadça versiyondaki yazımlar başka metinlerde görülmemektedir. Örneğin Şanaḥuita kentinin, Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 4. satırında ^{URU}*Ša-ḥu-it-ta* ve Öy. i 46. satırında ^{URU}*Ša-na-aḥ-ḥu-it-ta* şeklinde geçen yazımı başka Hititçe metinlerde de belgelenmişken, Akkadça versiyona ait nüshanın Öy. 2. satırında ^{URU}*Ša-ḥu-it-ta* ve Öy. 23 ve 24. satırlarında ^{URU}*Ša-na-ḥu-ut* şeklinde geçen yazımı başka bir metinde belgelenmemiştir⁴⁴⁸. Zalpa kentinin isminin Hit. A Öy. i 9'da ^{URU}*Za-al-pa*, Akk. Öy. 4'te ise ^{URU}*Za-al-pá-ar* şeklindeki yazımı⁴⁴⁹; Alalah kentinin Hit. A Öy. i 15'te ^{URU}*A-la-al-ḥa*, Akk. Öy. 6'da ise ^{URU}*Al-ḥa-al-ḥa* şeklindeki yazımı⁴⁵⁰ ve Zaruna kent isminin Hit. A Öy. ii 11 ve 12'de ^{URU}*Za-ru-na-an*, Akk. Öy. 31'de ise ^{URU}*Za-ru-un-ti* şeklindeki yazımı bu duruma ilişkin başka örnekler olarak gösterilebilir. Yer adlarının karşılaştırılmasında dikkat çeken bir diğer nokta ise, Akkadça versiyonda Zalpa kentinin isminin PA yerine BA (fon. *pá*) işareti kullanılarak ^{URU}*Za-al-pá-ar* şeklinde yazımı (Bkz.: Öy. 9) ve Tašhiniya kentinin isminin TA yerine ḤI (fon. *tí*) işareti kullanılarak ^{URU}*Ti-iš-ḥi-ni-ya* şeklindeki yazımı (Bkz. Öy.: 9) olmak

⁴⁴⁸ Belgelendiği metinler için bkz.: del Monte – Tischler, 1978: 342.

⁴⁴⁹ Belgelendiği metinler için bkz.: del Monte – Tischler, 1978: 490-92.

⁴⁵⁰ Belgelendiği metinler için bkz.: del Monte – Tischler, 1978: 5.

üzere iki örnekte Eski Assurca etkisi görülmekteyken, Hititçe versiyondaki yer adlarında herhangi bir arkaizm görülmemesidir.

İki versiyon arasında görülen biçimsel farklılıklar arasında son olarak “öyküleme” gösterilebilir. Akkadça versiyonda metin boyunca öykülemenin 1. ve 3. tekil şahıslar arasında değişmesine karşılık Hititçe versiyona ait nüshalarda bu durum çok daha nadir olarak görülmektedir. Ancak bu konuda tek başına metnin Akkadça versiyonuna ait nüsha ile Hititçe versiyona ait en iyi korunmuş olan A nüshası arasında yapılan bir karşılaştırma yanıltıcı olacaktır. Hititçe versiyona ait A nüshasında tek bir istisna dışında (A Öy. i 4-5) tüm metin boyunca öyküleme daima 1. tekil şahısla yapılmıştır. Buna karşılık daha kötü korunmuş diğer Hititçe nüshalar arasında yalnızca C nüshasının 2'. satırında kısmen kırıkta kalan LUGAL.GAL *Tabarnaš iya]ttat* “Büyük Kral, Tabarna, gitti” ifadesi, Akkadça versiyona ait nüshada görülen duruma benzer şekilde öykülemenin 1. tekil şahıstan 3. tekil şahısa geçtiği bir örnek oluşturmaktadır. Bu durumda öykülemede 1. ve 3. tekil şahıslar arasında görülen geçişlerin tek bir versiyona has bir özellik olmaktan ziyade, her iki versiyonda da gözlemlenebilen bir durum olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

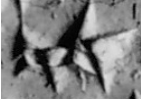

Yukarıda değindiğimiz tüm bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda, metnin Hititçe ve Akkadça versiyonlarının pek çok noktada birbirini tam olarak karşılamadığı anlaşılmaktadır. Hem içeriksel hem de biçimsel yönden görülen bu farklılıklara dayanarak, metne ait her iki dildeki versiyonun da bir diğerinin doğrudan çevirisi olmadığını kesin olarak söylemek mümkündür. Bu durumda CTH 4 metninin, elimizdeki nüshaların yazıldığı tarih olan MÖ. 13. Yüzyılda ikidilli bir kompozisyona dönüşmediğini, metne ait hem Hititçe hem de Akkadça versiyonların daha erken dönemlerde ortaya çıkarak MÖ 13. Yüzyılda kısmen birbirinden bağımsız olarak tekrar kopyalandığını kabul etmek gerekmektedir. Bu noktada her bir dildeki versiyona ait nüsha ve nüshaların kendi içinde incelenmesi, CTH 4 metninin ilk kez kompoze edildiği MÖ 17. Yüzyılın ikinci yarısından, elimizdeki nüshaların yazıldığı MÖ 13. Yüzyıla kadar geçen yaklaşık 400 yıllık aktarım süreci hakkında fikir edinmek ve metninin ikidilliliğini daha iyi anlayabilmek için faydalı olacaktır. Bu konuyla ilgili dikkat çeken önemli bir durum, her iki dildeki versiyonun da kendi içinde biçimsel yönden farklılıklar gösteriyor olmasıdır. Yakından incelememiz durumda bu

farklılıkların, aynı metnin belli noktalarında yapılmış basit katip hatalarından ziyade farklı üsluplar, farklı yaklaşımlar, farklı vokabüler tercihleri gibi birden fazla katibin düşüncesinin bir arada bulunmasından kaynaklı uyumsuzluklar olduğu anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra her iki versiyona ait nüshalarda da yer yer arkaizm örnekleriyle karşılaşılmaktadır. Bu durum, MÖ 13. Yüzyılda yazılmış bu nüshaların her birinin, önceki dönemlere ait birden fazla fragmanın bir araya toplanmasıyla oluşturulmuş olabileceğini düşündürmektedir. Bu noktada Hititçe ve Akkadça versiyonların kendi içinde gösterdikleri bu farklılıklara detaylı olarak değinmek gerekmektedir.

Akkadça versiyona ait nüshanın kendi içinde gösterdiği bazı tutarsızlıklar:

Öy. 3. satırda “mal, mülk” anlamını karşılamak üzere “iyi” anlamındaki Akkadça *dumqu* sözcüğü; Öy. 10. satırda ise aynı sözcüğün logogram karşılığı olan SIG₅ kullanılmıştır. Hititçede *aššu-* sözcüğünün aynı zamanda hem “mal, mülk, ganimet” hem de “iyi, iyilik” anlamlarını karşıladığı göz önünde bulundurulduğunda, bu hatalı kullanımların muhtemelen katibin anadilinin Hititçe olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Karş.: Houwink ten Cate, 1983: 93). Buna karşın aynı nüsha içinde Öy. 36. satırda yine “mal, mülk” anlamını karşılamak üzere bu kez hatasız olarak Akkadça *makkuru* sözcüğü ve Ay. 5. satırda da aynı sözcüğün logogram karşılığı olan NÍG.GA kullanılmıştır. Yine Öy. 3. satırda, “her ne kadar” anlamını karşılamak üzere *mimma* belgisiz zamiri yerine *mīnu(m)* soru zamiri kullanıldığı görülmektedir. Bunun nedeni ise yine bir önceki örnekte olduğu gibi katibin anadilinin Hititçe olmasından kaynaklanan bir hatadır: Hititçede soru ve belgisizlik anlamlarını karşılamak üzere tek bir zamir (*kui-*) kullanılmaktayken, Akkadçada bu iki anlam farklı zamirlerle karşılanmaktadır. Yine aynı nüsha içerisinde Öy. 25 ve Ay. 18 ve 21. satırlarda bu hatalı kullanımın tekrarlanmadığı ve belgisizlik anlamını karşılamak üzere bu kez *mimma* zamirinin kullanıldığı görülmektedir. Bu noktada, muhtemelen anadili olan Hititçenin Akkadça bilgisinin önüne geçtiği bir katip tarafından yazılmış bir pasajın ve anadili Akkadça olan ya da ilk katipten daha iyi bir Akkadça bilgisine sahip olan bir diğer katip tarafından yazılmış başka pasajların aynı nüsha içinde yer aldığı bir örnekle karşılaşılmaktadır.

Akkadça versiyona ait nüsha içerisinde yer yer birbirinden farklı kullanımların görülmesi durumuna ilişkin bir diğer dikkat çekici örnek, Ay. 1-12. satırlar arasında metnin genelinden farklı bir ortografi ve Orta Babil etkisiyle karşılaşıyor olmasıdır. Bu kısımda görülen AH (Ay. 2, 4, 5, 8, 10), DA (Ay. 6), GA (Ay. 5), IN (Ay. 4), LUGAL (Ay. 1, 9, 11), MEŠ (Ay. 3, 8, 11, 12), ŠA (Ay. 6, 8, 9, 11, 12), TA (9, 11, 12) ve TI (Ay. 6, 8, 12) işaretlerinin, metnin geri kalanında kullanılan işaretlerden farklı olarak Orta Babil çiviyazılı işaret repertuarına ait olduğu görülmektedir (Tablo 3.1).

İşaret	Ay. 1-12 arasında görülen işaret formları	Metnin kalanında görülen işaret formları
AH		
DA		
GA		
IN		
LUGAL		
MEŠ		
ŠA		
TA		
TI		

Tablo 3.1: Akkadça versiyona ait nüshanın Ay. 1-12. satırları arasında görülen farklı işaret formları

Ayrıca yine bu kısımda metnin geri kalanından farklı olarak Ay. 11 ve 12. satırlarda Akkadça *ina* edatı yerine, Orta Babil döneminde daha sık görülen Sümerce *aš* edatının kullanıldığı ve metnin tamamında ^{URU}TÚL-*na* ve ^{URU}KÚ.BABBAR-*ti* şeklinde yarı logografik yazılan Arinna ve Hatti isimlerinin, ^{URU}A-*ri-in-na* (Ay. 4) ve ^{URU}Ha-*at-ti* (Ay. 6) şeklinde tamamen fonetik yazıldığı görülmektedir. Bu durumu ilk kez farkedilen Melchert, metnin bu kısmında tabletin el değiştirerek farklı bir katip tarafından yazılmış olabileceğini belirtmiştir (Melchert, 1978: 2). Gerek bu kısımdaki el yazısının metnin kalanından daha farklı olması gerekse işaret formlarındaki farklılıkların ve *ina* yerine *aš* kullanımı gibi özelliklerin arkaizmden ziyade MÖ 13. Yüzyıla yakın bir geleneğe ait olması bu düşüncüyü desteklemektedir.

Akkadça versiyonun genelinde dikkat çeken bir diğer tutarsızlık ise öykülemenin metin boyunca 1. ve 3. tekil şahıs arasında sürekli olarak değişiyor olmasıdır. Yukarıda metnin Hititçe ve Akkadça versiyonlarının karşılaştırmasında da kısaca değindiğimiz bu durumu, bu kısımda daha detaylı olarak ele almak gerekmektedir. Metin boyunca öykülemeye 1. tekil şahıstan 3. tekil şahısa geçişin görüldüğü noktalar aşağıdaki gibidir:

Satır sayısı	Öyküleme	Satır sayısı	Öyküleme
Öy. 1	3. tekil şahıs	Öy. 32	3. tekil şahıs
Öy. 2-12	1. tekil şahıs	Öy. 33	1. tekil şahıs
Öy. 13-15	3. tekil şahıs	Öy. 34-36	3. tekil şahıs
Öy. 16-20	1. tekil şahıs	Öy. 36-46	1. tekil şahıs
Öy. 20-21	3. tekil şahıs	Öy. 47-48	3. tekil şahıs
Öy. 22-24	1. tekil şahıs	Ay. 1-12	1. tekil şahıs
Öy. 24	3. tekil şahıs	Ay. 13	3. tekil şahıs
Öy. 25-26	1. tekil şahıs	Ay. 14-18	1. tekil şahıs
Öy. 26	3. tekil şahıs	Ay. 19-22	3. tekil şahıs
Öy. 27-31	1. tekil şahıs	Ay. 23-25	1. tekil şahıs

Çalışmamız kapsamında bu geçişlerin görüldüğü kısımların detaylı olarak incelenmesi sonucunda, bu geçişlerin belli bir sisteminin olmadığı görülmüştür. Ancak

dikkat çeken bir nokta, metinde Ay. 1-12. satırlar arasındaki kısım istisna oluşturmakla birlikte (bkz.: yuk.) LUGAL.GAL veya LUGAL.GAL Tabarna ifadelerinin geçtiği tüm satırlarda, bu ifadelerden sonra gelen bir veya iki cümlede öykülemenin 3. tekil şahıs halinde devam etmesi ve ardından tekrar 1. tekil şahısa dönmesidir:

LUGAL.GAL (Tabarna) + 3. tekil şahıs kullanımı:

Öy. 1 (Giriş bölümü)

Öy. 13 (Büyük Kral, Tabarna, Güneş Tanrıçasının sevgilisi, (Tanrıça) **onu** kucağına oturttu)

Öy. 24 (Büyük Kral kalbini **rahatlattı**)

Öy. 34 (Büyük Kral Puran nehrinin karşısına aslan gibi **geçti**)

Ay. 19 (Büyük Kral, Tabarna onu ayakta **geçti**)

LUGAL.GAL (Tabarna) + 1. tekil şahıs kullanımı:

Ay. 1-2 (Büyük Kral, Tabarna, Zippašna'ya **gittim**)

Ay. 9-10 (Büyük Kral, Tabarna, Hahha'dan **getirdim**)

Ay. 11 (Büyük Kral, Tabarna, onun kadın kölelerinin ellerini değirmen taşından **uzaklaştırdım**)

Ay. 1-12. satırlar arasındaki kısım dışında metnin tamamında istisnasız bir şekilde görülen bu durumun kurallı olduğunu kabul etmemiz durumunda, Ay. 1-12. satırlar arasındaki kısmın, farklı bir duktus ve ortografinin yanı sıra öykülemenin de kararlı şekilde 1. tekil şahıs üzerinden devam ettiği ayrı bir üslupta yazılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Vokabüler tercihi, ortografi ve gramer gibi katiplere bağılı olarak değişiklik gösteren bu tür farklılıkların yanı sıra Akkadça versiyona ait nüshanın kendi içinde gösterdiği tutarsızlıklara bir diğer örnek, metin boyunca yer yer Eski Babilce ve Eski Assurca etkisinin görüldüğü ifadelerle karşılaşıyor olmasıdır. Melchert, İmparatorluk Dönemi Boğazköy Akkadçasında mimasyon kullanılmamasına karşı, Akkadça versiyona ait nüshada yer yer bazı sözcüklerde mimasyon görülmemesinin⁴⁵¹ Eski Babilce etkisi olduğuna dikkat çekmiştir (Melchert, 1978: 3). Ayrıca Öy. 9. satırda ^{URU}*Ti-is-ĥi-ni-ya* yazımındaki *tí* fonetik değerinin Eski Assur fonolojisine ait olması⁴⁵²; Öy. 14 ve 28. satırlarda Mari Akkadçasına has olup geç dönemde görülmeyen *raĥāpu* fiilinin mastar fiille birlikte kullanımı; Öy. 12. satırda İmparatorluk Dönemi Boğazköy Akkadçasında “hepsi, tümü” anlamında kullanılan *gabbu* sözcüğünden farklı olarak *kalû* sözcüğünün kullanımı ve yine aynı satırda okunan İmparatorluk Dönemi Hitit Metinlerinden farklı şekilde “ülkeler” anlamında KUR.KUR.MEŠ yerine KUR.ĥI.A yazımı; Öy. 18, Ay. 13 ve Ay. 14. satırlardaki bazı sözcüklerde görülen *š / l* ses değişimi ve Öy. 37. satırda görülen Eski Babil Dönemine ait “başı sonu yok” anlamındaki *pānam u bābam ul isû* deyimini gibi özellikler de Melchert tarafından tespit edilen diğer Eski Krallık Dönemi etkileridir (Bkz.: Melchert, 1978: 3).

Hititçe versiyona ait nüshaların kendi içlerinde gösterdikleri bazı tutarsızlıklar:

Metnin Hititçe versiyonuna ait nüshalar arasında Akkadça versiyona ait nüsha üzerinde yaptığımız incelemeye benzer bir incelemeyi yapabileceğimiz derecede korunabilmiş tek nüsha A nüshasıdır. Bununla birlikte amacımız her bir dildeki versiyonun kendi içinde ne tür farklılıklar gösterdiğini anlamak olduğu için, Hititçe versiyona ait A nüshasının üzerinde yapılacak bir incelemenin yanı sıra Hititçe versiyona ait tüm nüshaların karşılaştırması da yapılacaktır. Bu karşılaştırma, diğer

⁴⁵¹ Örneğin: Öy. 3 *dumqam*; Öy. 20 *itturam*; Öy. 21 *isātam*; Öy. 22 *atturam*; Öy. 23 *tāĥāzam*, Öy. 35 *epram*, Öy. 37 *pānam u bābam*

⁴⁵² Aynı kentin ismi Hititçe A Öy. i 18’de ^{URU}*Ta-aš-ĥi-ni-ya* şeklinde yazılmıştır.

nüshaların -kompozisyonun bütüne yakın halini sağlayan tek nüsha olan- A nüshası ile karşılaştırılması şeklinde yapılacaktır.

Metnin Akkadça versiyonuna ait nüshada gözlemlenen ve öykülemenin 1. ve 3. tekil şahıslar arasında sıkça değiştiği türdeki bir anlatım biçimi, Hititçe versiyona ait A nüshasında yalnızca tek bir pasajda (A Öy. i 4-8) görülmektedir. Diğer nüshalar arasında ise yalnızca C nüshasının 2'. satırında öykülemenin 3. tekil şahısa geçtiği bir örnek bulunmakta, ancak bu durumun metnin genelinde ne sıklıkla tekrarlandığı konusunda bir şey söylemek mümkün değildir. Akkadça versiyona ait nüshada tüm metin boyunca gözlemlenen bu anlatım biçiminin kasıtlı olduğunu kabul etmemiz durumunda, Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 4-8. satırlarının bu üslupta yazılmış bir nüshaya ait bir fragmandan doğrudan kopyalandığı düşünülebilir. Ayrıca aynı pasajda Eski Hititçe etkilerinin gözlemleniyor olması da bu düşüncüyü desteklemektedir (bkz.: aş.).

Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 4-5. satırlarında Hititçe *nu* bağlacı, -*ma* bağlacının yerine çeliştirici görevde kullanılmış, buna karşılık yine A Öy. i 24. ve 43. satırlarında çeliştirici görevde bu kez *nu* yerine -*ma* bağlacı kullanılmıştır. Bir diğer örnekte ise A Öy. i 15. ve 22. satırlarda “bir sonraki yıl” anlamında hatalı olarak MU.IM.MA-*anni* kullanımına karşılık A Öy. ii 11. satırda bu kez hatasız olarak MU.KAM-*anni* yazımı görülmektedir. Son olarak metnin genelinde daima şahıs zamiri kullanılmadan yazılan LUGAL.GAL *Tabarna*- “(Ben) Büyük Kral, Tabarna” ifadesi, A Ay. iii 30. satırda metnin genelinden farklı olarak *ūk* LUGAL.GAL *Tabarnaš* “Ben Büyük Kral, Tabarna” şeklinde yazılmıştır. Bu üç örnek de basit katip hatalarından ziyade farklı üsluplara ve farklı katiplere işaret etmekte ve söz konusu nüshanın birden fazla fragmanın bir araya getirilmesiyle oluşturulduğunu düşündürmektedir.

Son olarak Akkadça versiyonda olduğu gibi Hititçe versiyona ait nüshalarda da yer yer arkaizm örnekleriyle karşılaşılmaktadır. Hititçe versiyona ait A nüshasının Öy. i 4-5. satırlarında *nu=an* yerine *ša=an* ve *ŪL* yerine *natta* kullanımı⁴⁵³; D nüshasının

⁴⁵³ Ayrıca Carruba *ša=an* ve *natta*'nın arasında boşluk bırakılmadan yazılmış olmasının da bir Eski Hitit etkisi olduğunu belirtmiştir (Carruba, 1969: 231).

3'. satırında Eski Hititçe enklitik şahıs zamiri *uš* kullanımı; A nüshasının Öy. i 26. ve Öy. ii 52. satırları ile Ba nüshasının Öy. 4'. satırında *kan* yerine Eski Hititçe *ašta* partikelinin kullanımı; A nüshasının Öy. i 45, Öy. i 20 ve Ay. iii 10. satırlarında Eski Hititçede kullanılan enklitik iyelik zamirleri ve yine A nüshasının Ay. iii 30. satırında Yeni Hititçe bağımsız şahıs zamiri *ammuk* yerine Eski Hititçe bağımsız şahıs zamiri *ūk* kullanımları bunlara örnektir (Karş.: Carruba, 1969: 231; Houwink ten Cate, 1983: 95).

Hititçe versiyona ait tüm nüshaların birbirleriyle karşılaştırılmaları durumunda, bu nüshalar arasında da çeşitli farklılıklar gözlemlenmektedir. Örneğin A nüshasında görülen çok sayıda hatalı yazımın, diğer nüshalardaki paralel bölümlerde doğru yazıldığı örnekler bulunmaktadır.

Geçtiği yer	A nüshası	Diğer nüshalar	Geçtiği yer
A Öy. i 6	<i>daḥḥun</i>	<i>dalaḥḥun</i>	D 5'
A Öy. i 11, 12, 14, 40	<i>peḥḥun</i>	<i>pedaḥḥun</i>	D 10', 11', 14', Bb 8'
A Öy. i 15	MU.IM.MA- <i>anni</i>	MU- <i>anni</i>	D 14'
A Öy. i 35	<i>auir</i>	<i>uit</i>	Bb 1'
A Öy. ii 28	III ALAM	XIII ALAM	Bc 6'
A Öy. ii 32-33	III ^{GIŠ} BANŠUR KÙ.BABBAR	II ^{GIŠ} BANŠUR KÙ.GI	Bc 10-11'
A Ay. iii 25	^{URU} <i>Ti-x-na</i>	^{URU} <i>Ti-ku-na</i>	E Ay. 8'

Buna karşılık A nüshasının Ay. iii 33. satırında ^{URU}*Ḥa-aḥ-ḥi-aš* yazımına karşılık Ba nüshasının Ay. 4'. satırında aynı kent isminin URU determinatifi kullanılmadan yazıldığı ve yine A nüshasının Öy. i 11. satırında ganimetlerin sayıldığı kısımda geçen 3 *madnanu arabası* ifadesinin D 9-10'. satırlardaki paralelinde unutulduğu iki örnek, Hititçe versiyona ait A nüshasında doğru yazılmakla birlikte diğer nüshalarda yanlış yazılan ifadelerdir. Bunların yanı sıra A nüshasının Öy. i 24. satırıyla Ba nüshasının Öy. 2'. satırında EGIR-*azziyaz* (= *appazziyaz*) yazımı yerine hatalı olarak EGIR-*azyaz* yazımı ve yine A nüshasının Öy. i 50. satırıyla E nüshasının Öy. 7'. satırında LÚ-*natar=ma* (= *pešnatar=ma*) yazımı yerine hatalı olarak LÚ-

natar=na yazımının görülmesi, Hititçe versiyona ait A nüshası ile diğer nüshalarda aynı noktada aynı yazım hatasının yapıldığı iki ilginç örnektir.

Hititçe versiyona ait nüshalar arasında görülen bir diğer farklılık ise, bazı noktalarda birbirine paralel ifadelerde aynı anlamı karşılayan farklı Hititçe sözcüklerin; logografik yazımların veya farklı zamirlerin tercih edilmiş olmasıdır:

Satır sayısı	A nüshası	Diğer nüshalar	Satır sayısı
A Öy. i 4-5	<i>natta</i>	<i>ŪL</i>	D 3'
A Öy. i 8	<i>ANA ERIN.MEŠ</i>	<i>ERIN.MEŠ-aš</i>	D 6'
A Öy. i 10	<i>nu=šši</i> <i>DINGIR.MEŠ=ŠU</i>	<i>nu</i> <i>DINGIR.MEŠ=ŠU</i>	D 8'
A Öy. i 13-14	<i>aššer=ma=kan</i> <i>kuiēš</i> <i>DINGIR.MEŠ</i>	<i>apizziya [...]</i> <i>DINGIR.MEŠ</i>	D 12-14'
A Öy. i 29	<i>keššar</i>	<i>ŠU</i>	Ba Öy. 7'
A Öy. ii 34	<i>MADNANU</i>	<i>MAYALTUM</i>	Bc 12'
A Öy. ii 54	<i>arha warnuzzi</i>	<i>arha lukkit</i>	E Ay. 13'
A Ay. iii 35	<i>nepišaš</i>	<i>ŠAMĒ</i>	Ba Ay. 7'
A Ay. iii 36	<i>tuhhuwain</i>	<i>QUTRU</i>	Ba Ay. 9'
A Ay. iii 40	<i>pāun</i>	<i>iyattat</i>	C 2'

Bu örnekler, Hititçe versiyona ait tüm nüshaların biçimsel yönden bire bir aynı olmadığını göstermektedir. Bu durum, bu nüshaların tek bir orijinal versiyondan yapılmış kopyalardan ziyade, biçimsel yönden farklılık gösteren birden fazla nüshanın kopyaları olduğunu düşündürmektedir.

SONUÇ

Eskiçağda yaşamış toplumların sözlü alandaki dil kullanımlarına ilişkin gözlem yapabilmeye imkanının bulunmaması, çokdilliliğin yalnızca yazılı alandaki kullanımlarının gözlemlenmesini mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte tarihöncesi dönemlerden bu yana farklı toplumların birbirleriyle yakın temaslar kurmaya devam etmiş olmaları, yazının henüz kullanılmadığı dönemlerde de çokdilliliğin önemli bir unsur olarak var olduğunu söylememiz için yeterlidir. Yazının icat edilmesinin ardından ise, bu aracın tam olarak dilleri karşılamak üzere kullanıldığı en erken dönemlerden itibaren Eski Yakındoğu'da gerek toplumsal alanda gerekse saray, tapınak ve katip okulları gibi belli başlı çevrelerde çokdilliliğe ilişkin önemli ipuçları edinilmeye başlamaktadır. Bununla birlikte çokdilli metin türlerinin belli koşullar altında ortaya çıktığı ve bu pratiklerin belli bölgelerde ve belli amaçlara yönelik olarak kullanıldığı görülmektedir: MÖ 3. Binyıl boyunca Güney Mezopotamya'da Sümerce-Akkadça ikidilliliği mevcut olmakla birlikte, MÖ 25. Yüzyılda ilk ikidilli metinlerin Ebla'da ortaya çıkmış olması, Güney Mezopotamya'da halihazırda hem Sümerce hem Akkadça yerli dil olma özelliğine sahip iken Ebla'da Sümercenin yabancı dil olmasıdır. Sümercenin sonradan öğrenilmesi gerekliliği bu bölgede ilk kez ikidilli sözcük listelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Çiviyazısının geç dönemde ve sınırlı şekilde kullanıldığı Mısır ve Kenan Bölgesinde ele geçen ve Amarna Dönemine tarihli bir Mısırca-Akkadça sözcük listesi ile Sümerce-Akkadça-Kenanca sözcük listelerine ait üç fragmanın da benzer amaçla oluşturulduğu düşünülebilir. Aynı şekilde Çiviyazılı literatürde ve çiviyazısı öğreniminde önemli bir yeri olan Sümercenin MÖ 3. Binyılın sonlarında Güney Mezopotamya'da toplumsal alanda ölmeye başlaması sonucunda, MÖ 2. Binyılın başından itibaren katip okullarında Sümerce bilgisinin kaybolmasını engellemek ve bu dildeki edebiyatı koruyabilmek adına Sümerce-Akkadça ikidilli edebi metinler, sözcük listeleri ve Sümerce gramatik paradigmaların Akkadça karşılıklarıyla birlikte listelendiği gramatik listeler yazılmaya başlamıştır. Anadolu'da Hattuşa ve Şapinuwa'da ele geçen Orta Krallık Dönemine ait Hattice-Hititçe ikidilli metinler ile İmparatorluk Dönemine ait Hurrice-Hititçe ikidilli

metinlerin de -yazıldıkları dönemde ölmekte olduğu düşünölen- bu iki dile ait bilgiyi koruma amacıyla oluşturuldukları düşünölebilir. Ancak bu metinlerin yalnızca edebi kompozisyonlar ve ritüellerden oluşması ve Sümerce-Akkadça sözcük listeleri ve gramatik listelere benzer listelerin bulunmayışı bir soru işareti yaratmaktadır. Bu noktada Güney Mezopotamya'daki katip ekolünden farklı olarak Hititli katiplerin dilbilgisinden ziyade bu iki dilde yazılmış metinleri korumaya alma amacıyla hareket ettikleri öne sürölebilir. Yine Hitit arşivlerinde karşılan bir diğer ikidilli metin türü olarak Akkadça-Hititçe diplomatik anlaşma metinleri dikkat çekmektedir. Aynı dönemde Eski Yakındoğu'nun genelinde çokdilli diplomatik antlaşma metinleriyle karşılaşılmazken Hitit arşivlerinde bu tür bir uygulamanın bulunmasının nedeninin, krallığın resmi dilinde yazılmamış ve içerik yönünden resmi bir metnin krallığın resmi diline çevrilerek ikidilli şekilde arşivlenmesi gerekliliğinden kaynaklandığı açıktır. Son bir örnek olarak, çalışmamızın konusunu oluşturan CTH 4 metninin de içinde bulunduğu ikidilli ve çokdilli krali metinler verilebilir. Güney Mezopotamya'da 3. Binyıl'da krallık yapmış olan Akkadlı Sargon, Rimuş, Maniştuşu, Gudea ve Şulgi gibi krallara ait yazıtların Eski Babil Dönemine ait Sümerce-Akkadça ikidilli kopyaları, arketiplerin de ikidilli olması durumunda en eski çokdilli krali metin örneklerini oluşturmaktadırlar. Bu metinlerin Sümercenin henüz Güney Mezopotamya'da konuşılmaya devam ettiği bir dönemde ikidilli yazılmış olmaları durumunda, prestijden ziyade propaganda amacıyla yazdırılmış oldukları düşünölebilir. Ancak çalışmamızın 2. bölümünde ele aldığımız şekilde çokdilli krali metinlerin bu ilk örnekleri günümüze ikincil kaynaklar halinde ulaşmış olduğu için bunların yazılma amaçları konusunda kesin bir kanıda bulunmak mümkün olmamaktadır. Kendi döneminde korunarak günümüze gelebilmiş en eski Sümerce-Akkadça ikidilli krali metinler ise Eski Babil krallarından Hammurabi'nin dönemine aittir. Bu dönemde Sümercenin ölü bir dil olması, bu metinlerde Sümercenin de kullanılmış olmasının amacının prestij olduğunu düşündürmektedir. Bu uygulamanın Güney Mezopotamya'da Eski Babil Dönemi boyunca devam ettiği ve Orta Babil Döneminde Kassit Hanedanı tarafından terkedildiği görölmektedir. Eski Babil Döneminden sonra MÖ 2. Binyılın sonuna kadar Hattuşa arşivlerinde bulunan ve Hitit Eski Krallık dönemine tarihli Akkadça-Hititçe ikidilli krali metinler dışında başka bir merkezde çokdilli krali metinlerle karşılaşılmamaktadır.

Yukarıda verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi çalışmamızın 2. bölümünde yapmış olduğumuz inceleme sonucunda Eski Yakınoğu'da çokdilli çiviyazılı metinlerin kullanım amaçlarını Şu Şekilde sıralamak mümkündür:

1. Katip okullarında yabancı dil eğitimi
2. Ölmekte olan ya da halihazırda ölü bir dile ait dil bilgisinin veya yazılı eserlerin korunması
3. Diplomatik anlaşmaların hem dönemin geçerli ortak dilinde hem de anlaşmayı yapan tarafların anadilinde yazılması
4. Krali metinlerde ve anıtsal yazıtlarda bir prestij göstergesi olarak krallığın resmi dilinin yanı sıra dönemin prestijli dilinin de kullanılması
5. Krali metinlerde ve anıtsal yazıtlarda propaganda amacıyla krallığın resmi dilinin yanı sıra bölgedeki halkın yerli dilinin de kullanılması

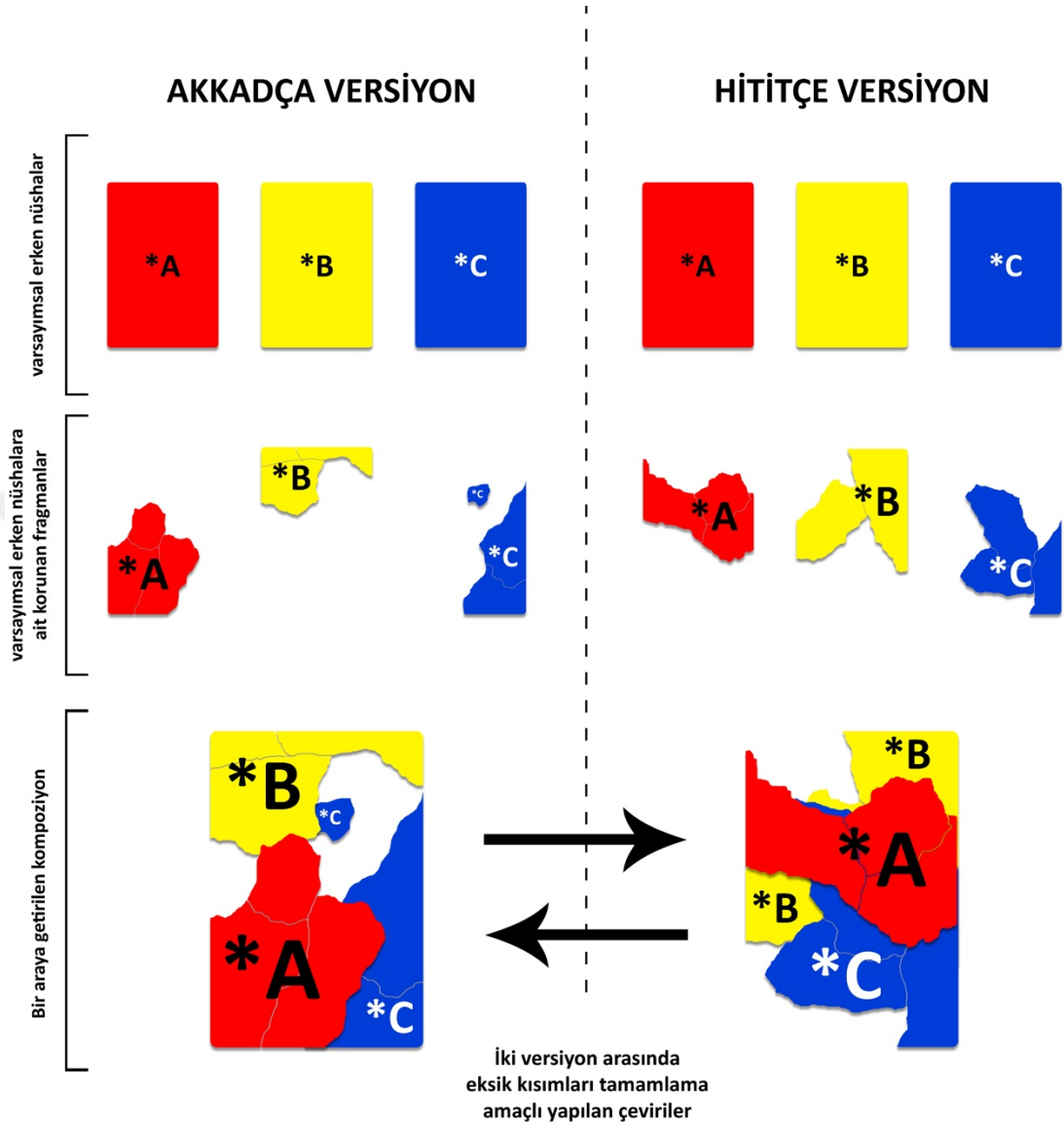
Bu noktada çalışmamızın konusunu oluşturan CTH 4 metninin bir ikidilli metin olarak bu kullanım amaçlarından hangisine daha yakın olduğu konusunda bazı sorular oluşmaktadır: CTH 4 metninin Akkadça-Hititçe ikidilli bir krali metin olarak karşımıza çıkmasının nedeni nedir? Tamamı geç döneme ait kopyalar olarak elimize geçen bu metnin arketipi Akkadça-Hititçe ikidilli olarak mı yazılmıştır, yoksa bu ikidillilik yalnızca geç döneme ait kopyalarda mı görölmektedir? Eğer metnin arketipi ikidilli olarak yazıldıysa bunun amacı nedir? Eğer metin sonradan ikidilli bir metne dönüŐtüyse bunun nedeni nedir ve nasıl gerçekteleşmiştir? Bu soruları cevaplandırmadan önce Hitit arşivlerindeki çokdilli metinler arasında CTH 4 metninin nasıl bir yerinin olduğunu görebilmek için bu metinlerin sınıflandırmasını yapmak yerinde olacaktır. Çalışmamızın 2. bölümünde yapmış olduğumuz incelemeye göre Hitit Krallığı'na ait arşivlerde görölen çokdilli çiviyazılı metinleri, yazılmış oldukları dillere göre Şu Şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. Hattice-Hititçe İkidilli Metinler
2. Hurrice-Hititçe İkidilli Metinler
3. Hurrice-Akkadça-Hititçe Üçdilli Metinler
4. Sümerce-Akkadça İkidilli Metinler
5. Akkadça-Hititçe İkidilli ve Sümerce-Akkadça-Hititçe Üçdilli Metinler

Hattice-Hititçe ve Hurrice-Hititçe metinlerin tamamı karşımıza ritüel metinleri ve edebi metinler olarak çıkmaktadır. Hurrice-Akkadça-Hititçe üçdilli metinler ise Güney Mezopotamya kökenli Gılgamış Destanı ve Hurri kökenli üç edebi metinden oluşmaktadır. Yukarıda da değindiğimiz gibi bu metinlerin Güney Mezopotamya'daki Sümerce-Akkadça ikidilli edebi metinlerle benzer amaçlarla yazıldıkları ve çoğunlukla katip çevreleriyle ilişkili oldukları düşünülebilir. Sümerce-Akkadça ikidilli metinlerin tamamı Güney Mezopotamya kökenli ve Hititçe çeviri eklenmeden alınmış edebi ve dini metinlerden oluşmaktadır. Akkadça-Hititçe ve Sümerce-Akkadça-Hititçe metinleri kendi içlerinde Güney Mezopotamya kökenli kompozisyonlar ve yerli kompozisyonlar şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Güney Mezopotamya kökenli kompozisyonlar, Güney Mezopotamya'dan alınma Sümerce-Akkadça ikidilli edebi metinler, büyü metinleri, fal metinleri ve sözcük listeleri gibi metinlere Hititçe çevirilerin eklenmesiyle oluşturulmuş metinlerdir. Yerli kompozisyonlar ise doğrudan Hitit yazılı geleneğine ait olup Akkadça ve Hititçe iki dilde yazılmış metinlerden meydana gelmektedir. Bu metinler, güneydeki komşu krallıklarla yapılan diplomatik anlaşmalara ait Akkadça-Hititçe ikidilli metinler ve Eski Krallık Dönemine ait Telipinu Fermanı (CTH 19), I. Hattuşili'nin Vasiyeti (CTH 6) ve çalışmamızın konusunu oluşturan I. Hattuşili'nin Yıllıkları (CTH 4) metinlerinden oluşmaktadır.

Çalışmamız kapsamında CTH 4 metnine ait Akkadça ve Hititçe versiyonlar arasında yapılan karşılaştırmalı inceleme ve değerlendirmenin sonucunda, metnin hem iki farklı dildeki versiyonları arasında önemli farklılıkların bulunduğu hem de bu versiyonların kendi içlerinde bir takım tutarsızlıklar sergiledikleri görülmüştür. Yapılan incelemede edinilen izlenimlere göre metnin hem Hititçe hem de Akkadça versiyonlarının -arketipin ilk kez yazıldığı- MÖ 17. Yüzyılın ikinci yarısından MÖ 13. Yüzyıla kadar geçen sürede pek çok değişime uğradığını ve 400 yıla yakın bir aktarım süreci boyunca yapılan her kopyada ve çeviride hem biçimsel hem de içeriksel yönden bazı değişimlerin ve bozulmaların meydana geldiğini söylemek mümkündür. Ancak bu aktarım sürecinin yalnızca son etabını oluşturan metinlerin korunarak günümüze gelebilmiş olmasından dolayı söz konusu değişimleri tam olarak gözlemleyebilmek ne yazık ki mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte elimizdeki nüshaların kendi içlerinde gösterdikleri biçimsel ve içeriksel uyumsuzlukları ve Hititçe nüshaların kendi

aralarındaki farklılıklarını gözlemlediğimiz durumda, her bir nüshanın çeşitli dönemlerde yazılmış birden fazla nüshadan bir araya getirilerek derlendiği açıkça görülmektedir. Bu noktada CTH 4 metninin başlangıçta Akkadça tekdilli olarak yazıldığı, bir yüzyıla yakın bir süre içinde (yine Eski Krallık Döneminde) Hititçeye çevrilerek Akkadça-Hititçe ikidilli bir kompozisyona dönüştürüldüğü, Orta Krallık ve İmparatorluk Döneminin erken evreleri boyunca bu ikidilli kompozisyonun Hititli katipler tarafından hem Akkadça hem de Hititçe dilinde kopyalanmaya devam edilmesiyle birlikte kısmen modernize edilmiş ve biçimsel olarak farklı edebi üsluplarda yeniden yazılmış farklı nüshalarının ortaya çıktığı ve Eski Krallık Dönemine ait nüshaların zamanla kaybolması ve/veya kısmen tahrip olmasıyla birlikte, bu eski nüshaların kaybolan kısımlarının yer yer modernize edilmiş nüshalardaki paralelleriyle tamamlandığı ve son olarak MÖ 13. Yüzyılda tüm bu eski ve yeni nüshaların bir araya toplanarak tekrar yazıldığı düşünülebilir. Bu sürecin sonucunda içerik yönünden Hitit Kralı I. Hattuşili'nin krallığının beş yılında kazandığı zaferlerin kronolojik sıraya göre anlatıldığı, biçim yönünden ise kendi içinde pek çok farklı dönemi ve geleneği sergileyen yeni kompozisyonların oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Eski dönemlere ait varsayımsal nüshaların bir araya toplanarak yeniden derlenmesi sürecinde -kompozisyona ait nüshaların korunma durumuna bağlı olarak- her iki dildeki versiyonun da bazı kısımlarının eksik kaldığını ve bu eksik kısımların katipler tarafından diğer dildeki versiyondan çeviri olarak tamamlandığını varsaymamız durumunda, hem Hititçe versiyonda Akkadçadan hem de Akkadça versiyonda Hititçeden çeviri olduğu şüphesini uyandıran özelliklerle karşılaşılıyor olmasının veya başka bir açıdan baktığımızda, yukarıda sözünü ettiğimiz ve bir versiyonun diğerinin çevirisi ve/veya uyarlaması olduğunu kabul edebileceğimiz çokdilli metinlerden farklı olarak her iki versiyonunun da orijinal veya çeviri olduğunu gösteren unsurları bir arada barındırıyor olmasının nedeni daha iyi anlaşılmaktadır (Resim 3.2.).

Resim 3.2: CTH 4 metnine ait Akkadça ve Hititçe versiyonların varsayımsal erken nüshalardan bir araya derlenme sürecinin canlandırması

Yukarıda ele aldığımız tüm unsurları göz önünde bulundurarak metnin bu şekilde bir aktarım sürecinden geçtiğini kabul etmemiz durumunda CTH 4 metnin, çalışmamızın ikinci bölümünde ele almış olduğumuz Hitit arşivlerindeki diğer ikidilli ve çokdilli metinler arasındaki yeri daha iyi anlaşılacaktır: Söz konusu metin ikidillilik özelliğini, Hitit arşivlerindeki Hurrice-Hititçe ve Hattice-Hititçe ikidilli metinlerde olduğu gibi ölmekte olan bir dilde yazılmış veriyi korumak veya Güney Mezopotamya kökenli Akkadça-Hititçe ikidilli ve Sümerce-Akkadça-Hititçe üçdilli

metinlerde olduğu gibi yabancı eserleri krallığın ve arşivlerin resmi diline çevirmek veya Akkadça-Hititçe ikidilli politika antlaşma metinlerinde olduğu gibi yabancı dilde yazılma zorunluluğu olan resmi içerikli metinlerin krallığın resmi diline de uyarlanması gibi motivasyonlardan farklı bir şekilde kazanmıştır. Aynı şekilde metnin bir krali metin olarak, Güney Mezopotamya'da MÖ 3. Binyılda ve 2. Binyılın ilk yarısında karşılaşılan ve propaganda ve prestij olarak tanımladığımız amaçlarla çokdilli formatlarda oluşturulmuş diğer benzerlerinden farklı olduğu görülmektedir: Bir çokdilli krali metin örneği olarak CTH 4 metninin ikidilliliği, yazıldığı dönemin siyasi uygulamalarından ziyade Hitit Krallığı'nın yazılı kültürünün oluşumu ve bu kültüre bağlı katiplerin çalışmaları ile bağlantılı olarak şekillenmiştir. Bu durumda CTH 4 metninin çokdilliliği, aynı türdeki diğer çokdillili metinlerden farklı olarak bize dönemin siyasi, sosyokültürel ve sosyolinguistik özelliklerinden ziyade, Hitit Krallığı'nda yazılı geleneklerin ortaya çıkış ve gelişim süreçleri ve Hitit katiplerinin eğitimleri ve çalışma yöntemleri üzerine önemli ipuçları sağlamaktadır.

Akkadça Versiyon

Akkadça Sözcükler

<i>abāku(m)</i>	“alıp götürmek, kovalamak”		
	<i>[i-tá]-ba-ak</i>	G perf. 3 sg.	Ay. 21
<i>aḥāzu(m)</i>	“kaplamak”		
	<i>ú-tá-aḥ-ḥi-iz</i>	D perf. 1 sg.	Öy. 40; Ay. 15
	<i>uḥ-ḥu-uz</i>	stat.	Öy. 42
<i>alāku(m)</i>	“gitmek”		
	<i>al-lik</i>	G pret. 1 sg.	Öy. 7, 9, 10, 23
	<i>al-li-ik</i>		Öy. 8
	<i>al-li-ik-ma</i>		Öy. 2, 4, 8, 30
	<i>al-lik-ma</i>		Öy. 31, 32; Ay. 2, 4
	<i>il-[i]k</i>	G pret. 3 sg.	Öy. 15
	<i>[il-li-ik-ma]</i>		Öy. 48
	<i>it-ta-la-ak</i>	G perf. 3 sg.	Öy. 15
	<i>it-tá-la-ak</i>		Öy. 21
	<i>a-la-kam</i>	G inf. acc.	Öy. 14
<i>ana</i>	edat (dat./loc.)		
	<i>a-na</i>		Öy. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 15, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 32, 43, 44, 46, 47, 48; Ay. 2, 4, 5,

14, 16, 18, 22, 24,
25

<i>anāku</i>	bağımsız şahıs zamiri (nom. sg. c. 1)		
	<i>a-n[a]-ku</i>		Öy. 17
<i>annû(m)</i>	işaret sıfatı		
	<i>an-nu-tum</i>	nom. pl.	Öy. 43, 44, 46
	<i>an-nu-ti</i>	acc. pl.	Ay. 8
<i>armaruk</i>	?		
	^d U EN <i>ar-ma-ru-uk</i>		Öy. 37
<i>bābu(m)</i>	“kapı, çıkış”		
	<i>ba-ba-am</i>	acc. pl.	Öy. 37
<i>balātu(m)</i>	“yaşam”, <i>ana</i> + <i>balātu</i> “bir sonraki yıl”		
	<i>a-na ba-la-aṭ</i>		Öy. 6, 10, 23, 29, 31
<i>dāku(m)</i>	“yenmek”		
	<i>a-du-uk</i>	G pret. 1 sg.	Öy. 16, 33
<i>damdu(m)</i>	“yenilgi”		
	<i>dá-am₇-dá</i>	acc. sg.	Öy. 16
	<i>da-am¹-dá</i>	acc. sg.	Öy. 33

<i>dumqu(m)</i>	“iyi”		
	<i>du-um-qá-am</i>	acc. sg.	Öy. 3
<i>duppuru(m)</i>	“uzaklaştırmak”		
	<i>ud-dáp-pí-ir</i>	D pret. 1 sg.	Ay. 11, 12
<i>ebēru(m)</i>	“karşıya geçmek”		
	<i>i-bi-ir</i>	G pret. 3 sg.	Ay. 18, 20
	<i>i-tab-bi-ir</i>	G perf. 3 sg.	Ay. 19
	<i>i-tá-ab-ru</i>	G perf. 3 pl.	Ay. 20
<i>elú(m)</i>	“yüksek yere çıkarmak”		
	<i>ú-še-li</i>	Š pret. 1 sg.	Öy. 5, 6, 18, 20, 26, 43, 44, 46; Ay. 4, 10, 14, 17, 18
<i>epēšu(m)</i>	“yapmak”		
	<i>i-p[u-u]š</i>	G pret. 3 sg.	Ay. 14, 21
	<i>i-pu-šu</i>	G pret. 3 pl.	Öy. 23
	<i>i-te-pu-uš</i>	G perf. 3. sg.	Öy. 1; Ay. 5
<i>epru(m)</i>	“toz, toprak, kül”		
	<i>ep-ra-am</i>	acc. sg.	Öy. 35
<i>erēbu(m)</i>	“girmek”		
	<i>i-te-ru-ub</i>	G perf. 3 sg.	Öy. 11
	<i>i-tá-ra-ab</i>		Öy. 48

<i>erēšu(m)</i>	“tarlaya ekmek”		
	<i>i-tá-ar-ra-aš</i>	Gtn pret. 3 sg.	Öy. 17
<i>etēqu(m)</i>	“karşıya geçmek”		
	<i>i-te-ti-iq</i>	G perf. 3 sg.	Öy. 34
<i>ezēbu(m)</i>	“bırakmak”		
	<i>i-te-zi-ib</i>	G perf. 3 sg.	Öy. 3
<i>ḫalaqu(m)</i>	“yok etmek”		
	<i>ú-ḫal-liq</i>	D pret. 1 sg.	Öy. 2, 4, 7, 9, 24, 30, 31; Ay. 3
	<i>ú-ḫ[a-al-liq]</i>		Öy. 2
	<i>ú-ḫal-li-iq-qi</i>		Ay. 23
	<i>u[h]-tal-liq</i>	D perf. 1 sg.	Ay. 5
<i>ḫammaru(m)</i>	“bir tür tapınak modeli?”		
	<i>ḫa-am-ma-[ri]</i>	acc. pl.	Öy. 39
<i>ḫulpalû(m)</i>	“taş güz”		
	^{GIŠ} <i>ḫu-ul-pá-lu</i>	nom. sg., nom. pl.	Öy. 45
<i>igāru(m)</i>	“duvar”		
	<i>i-ga-ri</i>	acc. pl.	Öy. 39
	<i>i-ga-ra</i>	acc. sg.	Ay. 15

<i>ina</i>	edat (dat./loc.)		
	<i>i-na</i>		Öy. 1, 2, 9, 10, 17, 23, 24, 33, 34, 35, 46, 46; Ay. 1, 13 , 15, 19, 20
<i>irtu(m)</i>	“göğüs, karşı”		
	<i>ir-t[i</i>	gen. sg.	Öy. 34
	«še»- <i>ir-ti</i>	gen. sg.	Öy. 14
<i>išātu(m)</i>	“ateş”		
	<i>i-ša-tá-am</i>	acc. sg.	Öy. 21
	<i>i-ša-tam</i>	acc. sg.	Ay. 21, 23
<i>ištu</i>	edat (abl./instr.)		
	<i>iš-tu</i>		Öy. 7, 8, 20; Ay. 10
<i>išû(m)</i>	“tutmak, almak, olmak”		
	<i>i-šu</i>	G pret. 3 sg.	Öy. 37
<i>itti</i>	edat (abl./inst.)		
	<i>it-ti</i>		Öy. 12, 33
<i>izuzzu(m)</i>	“durmak, yer almak”		
	<i>it-ta-zi-iz</i>	G perf. 3 sg.	Öy. 25; Ay. 1
	<i>it-ta-zi-iz-zu</i>	G perf. 3 pl.	Öy. 32
<i>kalû(m)</i>	“hepsi, tamamı”		
	<i>ka-lu</i>	nom. pl.	Öy. 12

<i>kīdānu(m)</i>	“dış”		
	<i>ki-da-nu</i>	nom. sg.	Ay. 15
	<i>ki-da-nim</i>	gen. sg.	Ay. 15
<i>kīma</i>	“gibi”		
	<i>ki-i-ma</i>		Öy. 34
	<i>ki-ma</i>		Ay. 2
<i>kīššatu(m)</i>	“hepsi, tamamı”		
	<i>ki-ša¹-at</i>	nom. sg.	Öy. 19
<i>kullūmu(m)</i>	“gösterilmek, ortaya çıkmak”		
	<i>ú-ka-al-li-im</i>	D pret. 1 sg.	Ay. 24
	<i>ú-li-ka-al-li-i</i>	ūl + D pret. 1 sg.	Ay. 22
<i>kutallu(m)</i>	“arka”		
	<i>ku-ta-al</i>	nom. sg.	Öy. 39
<i>leqû(m)</i>	“almak”		
	<i>il-ta-aq-qé</i>	G perf. 3 sg.	Öy. 27
<i>māḥāzu(m)</i>	“mihrap, tapınak”		
	[<i>ma-ḥa</i>]- <i>zi</i>	gen. sg.	Öy. 40
<i>mayaltu(m)</i>	“bir tür araba”		
	^{GIŠ} <i>ma-ya-al-tum</i>	nom. pl.	Öy. 4; Ay. 7
	^{GIŠ} <i>ma-ya-al-tam</i>	acc. sg.	Öy. 42

<i>makkūru(m)</i>	“mal, mülk”		
	<i>ma-ak-ku-ur</i>	acc. sg.	Öy. 36
<i>malû(m)</i>	“doldurmak”		
	<i>um-ta-al-li</i>	D perf. 1 sg.	Öy. 10
	<i>un-da-al-li</i>		Öy. 36
<i>mamma ūl</i>	“hiç kimse”		
	<i>ma-am-ma ú-ul</i>		Ay. 18
<i>mimma</i>	“bir şey, herhangi bir şey, her şey”		
	<i>mi-im-ma</i>		Öy. 25
<i>mimma ūl</i>	“hiçbir şey”		
	<i>mì-im-ma ú-ul</i>		Ay. 21
<i>mīnu(m)</i>	“ne?”		
	<i>mi-nam</i>		Öy. 3
<i>muh̄hu(m)</i>	“üst, tepe, kafatası” (<i>ana</i> + m. “üstünde”)		
	<i>a-na mu-ḥi</i>	gen. sg.	Öy. 36
<i>mūšu(m)</i>	“night”		
	<i>mu-u-[ši</i>	gen. sg.	Öy. 48

<i>nadānu(m)</i>	“vermek”		
	<i>ad-din</i>	G pret. 1 sg.	Öy. 3
<i>nadû(m)</i>	“atmak, yere atmak (ateşe) vermek”		
	<i>it-ta-dî</i>	G perf. 3 sg.	Ay. 21, 23
	<i>it-ta-di-«in»</i>	G perf. 3 sg.	Öy. 22
<i>nakāru(m)</i>	“düşman olmak”		
	<i>ik-ki-ir-ma</i>	G pret. 3 sg.	Öy. 30
	<i>it-ta-ak-ru</i>	G perf. 3 pl.	Öy. 12
<i>nakāsu(m)</i>	“kesmek”		
	<i>it-ta-ki-i[š]</i>	G perf. 3 sg.	Öy. 47
	<i>it-ta-ki-šu</i>	G perf. 3 pl.	Öy. 46
<i>napāšu(m)</i>	“genişletmek, nefes aldirmek, rahatlatmak”		
	<i>ú-tap-pí-iš</i>	D perf. 3 sg.	Öy. 24
<i>narāmu(m)</i>	“sevilen, sevgili, gözde”		
	<i>na-ra-am</i>	nom. sg.	Öy. 13
<i>našāru(m)</i>	“toprak parçasını kesip ayırmak, küçültmek, zayıflatmak”		
	<i>at-ta-šar</i>	G perf. 1 sg.	Öy. 18
<i>nekelmû(m)</i>	“öfkeyle bakmak”		
	<i>[at-ta-na]-ak-la-mu</i>	Ntn pret. 1 sg.	Ay. 3

<i>nēdemu(m)</i>	“arkalık, yaslanma yeri, kolçak”		
	<i>né-me-dí</i>	gen. sg.	Öy. 41
<i>pānu(m)</i>	“ön, yüz”		
	<i>pa-na-am</i>	acc. sg.	Öy. 37
	<i>pa-ni</i>	gen. sg.	Öy. 14, 15, 16, 29, 32
<i>paṭāru(m)</i>	“salmak, gevşetmek, çözmek”		
	<i>ip-ṭur</i>	G pret. 3 sg.	Ay. 13
<i>petû(m)</i>	“açmak”		
	<i>ip-ta-te</i>	G perf. 3 sg.	Öy. 29
	<i>ip-ta-tú</i>	G perf. 3 pl.	Öy. 15
<i>qablu(m)</i>	“bel, kemer, kalça”		
	<i>qáb-li</i>	acc. pl.	Ay. 12
<i>qaqqaru(m)</i>	“yer, toprak”		
	<i>qa-aq-qa-ri</i>	gen. sg.	Öy. 17
<i>qātamma</i>	“aynı şekilde, gibi,”		
	<i>qà-ta-am-[m]a</i>		Ay. 12
<i>qātu(m)</i>	“el”		
	<i>qa</i>	acc. sg.	Öy. 14
	<i>qa</i>	acc. sg.	Öy. 30
	<i>qati</i>	acc. pl.	Ay. 12

<i>qinnatu(m)</i>	“arka”		
	<i>qi-in-na-at</i>	nom. sg.	Öy. 25
<i>qutru(m)</i>	“duman”		
	<i>qú-ut-ra</i>	acc. sg.	Ay. 22, 23
<i>raṭāpu(m)</i>	“başlamak, devam etmek”		
	<i>ir-tú-up</i>	G pret. 3 sg.	Öy. 14, 28
<i>riāḥu(m)</i>	“arta kalmak, yerinde durmak”		
	<i>ir-te-ḥa</i>	G perf. 3. sg.	Öy. 12
<i>rittu(m)</i>	“pençe”		
	<i>ri-it-ti</i>	gen. sg.	Öy. 35
<i>sūnu(m)</i>	“kucak, rahim”		
	<i>sú-ú-ni</i>	gen. sg.	Öy. 13
<i>ṣabātu(m)</i>	“tutmak, almak”		
	<i>iṣ-bat-ma</i>	G pret. 3 sg.	Öy. 14
	<i>iṣ-ṣa-bat</i>	G perf. 3 sg.	Öy. 30
<i>ṣamādu(m)</i>	“arabaya koşmak”		
	<i>aṣ-ṣa-am-mi-id</i>	G perf. 1 sg.	Ay. 25

<i>ša</i>	edat (gen.)		
	<i>ša</i>		Öy. 1, 25, 26, 27, 38, 39, 41, 42, 43, 45; Ay. 6, 7, 8, 9, 11, 12, 15, 16, 20, 24
<i>šakānu(m)</i>	“koymak, yerleştirmek, tesis etmek, sağlamak”		
	<i>aş-tá-kán</i>	G perf. 1 sg.	Ay. 14
	<i>iş-ku-un</i>	G pret. 3 sg.	Öy. 13
	<i>iş-ta-ka-an</i>	G perf. 3 sg.	Ay. 13
<i>šamū(m)</i>	“gökyüzü”		
	<i>ša-me-e</i>	gen. sg.	Ay. 13, 24
<i>šapāku(m)</i>	“yığmak, toplamak”		
	<i>iş-ta¹-pa-ak-şu</i>	G perf. 3 sg.	Öy. 35, 36
<i>šaplu(m)</i>	“alt, aşağı”		
	<i>ša-pal</i>	nom. sg.	Ay. 13
<i>šarruttum</i>	“krallık”		
	LUGAL- <i>ut-ta</i>		Öy. 1
<i>şu</i>	bağımsız şahıs zamiri (nom. sg. m. 3)		
	<i>şu-ú</i>		Öy. 21
<i>şunu</i>	bağımsız şahıs zamiri (nom. pl. m. 3)		

	<i>šu-nu</i>		Öy. 22
<i>šunūti</i>	bağımsız şahıs zamiri (gen./acc. pl. m. 3)		
	<i>šu-nu-⟨ti⟩</i>		Öy. 28
<i>Tabarna</i>			
	<i>Ta-ba-ar-na</i>		Öy. 1, 13; Ay. 1, 9, 19, 22
	<i>Ta-bá-ar-na</i>		Ay. 11
<i>tāhāzu(m)</i>	“savaş”		
	<i>tá-ḫa-za-am</i>	acc. sg.	Öy. 23
<i>tamlû</i>	“kakmalı”		
	<i>tam-lu-ú</i>		Öy. 40, 41
<i>târu(m)</i>	“dönmek”		
	<i>at-tù-ra-am</i>	G perf. 1 sg. + vent.	Öy. 22
	<i>it-tù-ra-am</i>	G perf. 3 sg. + vent.	Öy. 20
	<i>it-tu-ru</i>	G perf. 3 pl.	Öy. 22
	<i>tá-a-ri</i>	inf.	Öy. 9
<i>u</i>	“ve”		
	<i>ù</i>		Öy. 2, 5, 10, 11, 14, 16, 18, 19, 22, 27, 28, 32, 36, 39, 40, 41; Ay. 2, 3, 12, 14, 17, 19, 23, 24

	<i>ú</i>		Öy. 37
<i>ubāru(m)</i>	“yabancı”		
	<i>ub-ra</i>	acc. sg.	Öy. 27
<i>ūl</i>	“değil”		
	<i>ú-ul</i>		Öy. 2, 17, 37; Ay. 18, 21
<i>ummānu(m)</i>	“asker”		
	<i>um-ma-na-ti</i>	acc. pl.	Öy. 3
<i>ūmu(m)</i>	“gün”		
	<i>u₄-ma-ti-ma</i>	gen. pl.	Öy. 34
<i>wabālu(m)</i>	“taşımak, getirmek, (hediye) göndermek, örgütlemek, yönetmek”		
	<i>ub-la</i>	G pret. 1 sg.	Öy. 11, 16
	<i>ub-lam</i>	G pret. 1 sg. + vent.	Öy. 25; Ay. 6, 10
	<i>u-še-bi-la-am</i>	Š pret. 1 sg. + vent.	Ay. 16
	<i>i-ta-ab-bu-la</i>	Gtn inf. + vent.	Öy. 28
<i>-ya</i>	enklitik iyelik zamiri (1. tekil şahıs)		
	<i>-ya</i>		Öy. 3, 9, 11, 16, 22, 29, Ay. 6

Logogramlar / Sümerce Sözcükler

ALAM	“heykel”	
	ALAM	Öy. 44; Ay. 14, 17
	ALAM.ĦI.A	Öy. 39
AMA.AR.GI	“özgürlük”	
	AMA.AR.GI	Ay. 14
^{NA4} ARA ₅	“değirmen taşı”	
	^{NA4} ARA ₅	Ay. 11
ARAD	“köle, erkek köle”	
	ARAD.MEŠ	Ay. 12
	ARAD.MEŠ-ti	Öy. 22
AŠ	edat (dat./loc.)	
	AŠ	Ay. 11, 12
^{NA4} AŠ.NU ₁₁ .GAL	“alabaster”	
	^{NA4} AŠ.NU ₁₁ .GAL	Ay. 17
^{GIŠ} BANSUR	“masa”	
	^{GIŠ} BANSUR	Öy. 40, 41; Ay. 7
DINGIR	“tanrı”	
	DINGIR.MEŠ	Öy. 4, 5, 18, 19; Ay. 3, 8, 15

DUMU	“erkek çocuk” [DUMU]	Öy. 1
DUMU.MUNUS	“kız çocuk” DUMU.MUNUS	Öy. 43
É	“ev, tapınak” É	Öy. 5, 6, 10, 20, 44, 46
EGIR	“arka, sonra” EGIR	Öy. 11, 7; Ay. 19
EN	“bey, efendi” EN	Öy. 37, 38
ÉRIN	“ordu, asker” ÉRIN.MEŠ	Öy. 3, 32; Ay. 19, 20
GÉME	“kadın köle” GÉME.MEŠ	Ay. 11
GIŠGIGIR	“araba” GIŠGIGIR GIŠGIGIR.MEŠ	Ay. 16 Öy. 26

GİR	“ayak”	
	GİR	Ay. 19
	GİR.MEŞ	Ay. 20
^{GIŞ} GU.ZA	“taht”	
	^{GIŞ} GU.ZA	Öy. 41
GU ₄	“boğa, sığır”	
	GU ₄	Öy. 5, 38; Ay. 8
	GU ₄ .MEŞ	Öy. 11, 27
^{GIŞ} IG	“kapı”	
	^{GIŞ} IG	Öy. 40
ITU	“ay”	
	ITU V KAM	Öy. 23
	ITU VI KAM	Öy. 34
KÁ	“kapı”	
	KÁ	Ay. 5, 15
^{GIŞ} KÁ.GAL	“şehir kapısı”	
	^{GIŞ} KÁ.GAL	Öy. 29
KI.MIN	“aynı şekilde”	
	KI.MIN	Öy. 4

KÙ.BABBAR	“gümüş”		
	KÙ.BABBAR		Öy. 5, 37, 39, 41, 44, 45; Ay. 7, 9, 15, 16
KÙ.GI	“altın”		
	KÙ.GI		Öy. 37, 39, 40, 41, 42, 44, 45; Ay. 6, 7, 14
KUR	“ülke”		
	KUR		Öy. 26
	KUR- <i>ti</i>	gen. sg.	Öy. 11
	KUR.ĦI.A		Öy. 2, 12, 25
LÚ.KÚR	“düşman”		
	LÚ.KÚR		Öy. 11
LÚ	“adam, insan”		
	LÚ.MEŠ		Öy. 28
LUGAL	“kral”		
	LUGAL		Öy. 42; Ay. 16, 22, 23, 24
LUGAL.GAL	“Büyük Kral”		
	LUGAL.GAL		Öy. 1, 13, 24, 34; Ay. 1, 9, 11, 16, 22

GIŠMÁ	“gemi”	
	GIŠMÁ	Ay. 9
GIŠMAR.GÍD.DA	“yük arabası”	
	GIŠMAR.GÍD.DA	Ay. 6, 25
MÈ	“savaş”	
	MÈ	Öy. 15; Ay. 5
MU	“yıl”	
	MU] I KAM	Öy. 46
NA ₄	“taş”	
	NA ₄	Öy. 42
NÍG.GA	“mal, mülk”	
	NÍG.GA	Ay. 5
SAG.DU	“baş, kafa”	
	SAG.DU- <i>ad</i>	Öy. 28
	SAG.DU	Öy. 47; Ay. 9
SIG ₅	“iyi”	
	SIG ₅	Öy. 10
ŠÀ	“kalp, iç, orta”	
	ŠÀ- <i>ba</i>	Öy. 24

	ŠÀ		Ay. 1
ŠEŠ	“erkek kardeş” [ŠEŠ]		Öy. 1
ŠU	“el” ŠU.MEŠ		Ay. 11
GIŠ-TUKUL	“alet, silah” GIŠ-TUKUL [GIŠ-TUKUL]		Öy. 16 Öy. 45
UDU	“koyun” UDU.ĦI.A		Öy. 11, 27
UR.MAĦ	“aslan” UR.MAĦ		Öy. 34, 35; Ay. 2
URU	“şehir” URU URU- <i>lum</i> nom. sg. URU- <i>lim</i> gen. sg.		Ay. 6 Öy. 12 Öy. 46
^{NA4} ZA.GÌN	“lapis lazuli” ^{NA4} ZA.GÌN		Öy. 45

Tanrı ve şahıs isimleri

^d*Adalur*

^d*A-da-lu-ur*

Öy. 38

^d*Allatum*

^d*Al-la-tum*

Öy. 38

^d*Al-la-tim*

Öy. 43

^d*Ḫepat*

[^d*Ḫé-pát*]

Öy. 44

^d*Liluri*

^d*Li-lu-ri*

Öy. 38

^d*Mezzulla*

^d*Me-ez-zu-ul-la*

Öy. 6, 44

^d*Mé-ez-zu-ul-la*

Öy. 20

^d*Nikatiti*

^d*Ni-ka-ti-ti*

Öy. 19

Sargon (Šarru-kin)

LUGAL-*ki-ni*

Ay. 20

^f*Tawananna*

^f*Ta-w[a-na-an-na*

Öy. 1

ᵈU

ᵈU Öy. 5, 46; Ay. 22, 24

ᵈU EN *ar-ma-ru-uk* Öy. 37

ᵈU EN *Ḫa-la-ap* Öy. 38

ᵈUTU

ᵈUTU Öy. 13, 25, 30; Ay.
1, 10

ᵈUTU *ša-me-e* Ay. 24

ᵈUTU^{URU} *Arinna*

ᵈUTU^{URU} *A-ri-in-na* Ay. 4

ᵈUTU^{URU} *TÚL-na* Öy. 5, 18, 26, 43;
Ay. 13, 14, 17, 18

Kent / Ülke İsimleri ve Coğrafi İsimler

Adalur

ḪUR.SAG *A-da-lu-ur*

Öy. 33

Alalaḫ

URU *Al-ḫa-al-ḫa*

Öy. 6

Alḫa

URU *A-la-aḫ-ḫa*

Öy. 30

Apaya

URU *Ab-ba-ya*

Öy. 26

Aranḫapila

ḪUR.SAG *A-ra-an-ḫa-pi-la*

Öy. 19

Arinna

URU *A-ri-in-na*

Ay. 4

URU *TÚL-na*

Öy. 5, 18, 26, 43;

Ay. 13, 14, 17, 18

Arzawa

KUR *Ar-za-ú-i*

Öy. 10

Ḫaḫḫa

URU *Ḫa-aḫ-ḫi*

Ay. 2, 4, 8,10, 20,

23, 24

Ḫalpa

^{URU}*Ḫa-la-ap*

Öy. 32, 38

Ḫanikalbat

^{KUR}*Ḫa-ni-kal-bat*

Öy. 11

Ḫašuwa

^{URU}*Ḫa-aš-šu*

Öy. 32, 43

^{URU}*Ḫa-aš-šu-wa*

Öy. 35

^{URU}*Ḫa-aš-ši*

Ay. 22

Ḫatti

^{URU}*KÚ.BABBAR-ti*

Öy. 1, 12, 22, 36

^{URU}*Ḫa-at-ti*

Ay. 6

Ikakali(š)

^{URU}*I-kà-ka-li-iš*

Öy. 8

Ninaša

^{URU}*Ne-na-aš-ša*

Öy. 14

Parmana

^{URU}*Pa-ar-ma-an-na*

Öy. 28

^{URU}*Pár`-[ma-a]n-na*

Öy. 29

Puran

^{id}*Pu-ra-an*

Öy. 34

Purattu

^{id}*Pu-ra-at-ta*

Ay. 18

Šalahšuwa

^{URU}*Ša-al-la-aḫ-šu-wa*

Öy. 21

Šanaḫuita

^{URU}*Ša-ḫu-it-ta*

Öy. 2

^{URU}*Ša-na-ḫu-ut*

Öy. 23, 24

Takšana

^{URU}*Ta-ak-ša-na-a*

Öy. 27

Tašhiniya

^{URU}*Ti-iš-ḫi-ni-ya*

Öy. 9

Tawanaga

^{URU}*Ta-ú-na-ga*

Öy. 46

Tikuna

^{URU}*Ti¹-ku-na-ya*

Ay. 16

Ullum

^{URU}*Ul-lu-um*

Öy. 15, 17, 20

Uršu

^{URU}*Ur-šu*

Öy. 7, 9

Zalpa

^{URU}*Za-al-pá-ar*

Öy. 4

Zaruna

^{URU}*Za-ru-un-ti*

Öy. 31

Zippašna

^{URU}*Zi-ip-pa-aš-na*

Öy. 47

Hititçe Versiyon

Hititçe Sözcükler

-a-	enklitik şahıs zamiri (3. tekil şahıs)		
-aš(-)	nom. c. sg.	A Öy. i 29; A Öy. ii 7, 16; D i 9'	
-an(-)	acc. c. sg.	A Öy. i 4, 10, 16, A Öy. ii 47; Ay. iii 30, 32; Ba Öy. 6'; Bc 8'	
-at(-)	nom. / acc. c. sg.	A Ay. iii 9, 22, 26; D 6'	
-aš(-)	acc. c. pl.	A Öy. i 13, 35, 40, A Ay. iii 5, 18, 20, 39; Bb 2', 8'; E Ay. 3', 4'	
-uš(-)	acc. c. pl.	D i 13'	
-a/-ya	“ve, de/da (dahi)”	A Öy. ii 31, A Ay. iii 17, 23, 29, 38; Bc 7', 9'; E Ay. 10'	
apa-	“o”		
a-pu-u-uš	acc. c. pl.	A Öy. i 43; E Öy. 3'; Bb 12'	
a-pé-da-aš	gen. pl.	E Öy. 11'	
a-pé-da-aš	dat. / loc. pl.	A Öy. ii 3	

<i>apašila</i>	“kendisi, bizzat”		
	<i>a-pa-ši-la</i>	nom. c. pl.	A Öy. i 43; Bb 11’
<i>apezziya</i>	“arkadan, sonradan”		
	<i>ap-pí-iz-zi-ya</i>		D 12’
<i>arawaḫḫ-</i>	“serbest bırakmak”		
	<i>a-ra-wa-aḫ-ḫu-un</i>	pret. 1. sg.	A Ay. iii 19
<i>šer arnu-</i>	“dağıtmak, yığmak”		
	<i>še-er ar-nu-nu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. ii 21, 52
<i>arruzza</i>	?		
	^d U EN <i>ar-ru-uz-za</i>		Bc 4’
<i>aš-</i>	“kalmak, durmak”		
	<i>a-aš-še-er</i>	pret. 3. pl	A Öy. i 13, 39; Bb 7’
<i>ašandula-</i>	“ordugah”		
	<i>a-ša-an-du-li</i>	dat. / loc. sg.	A Öy. i 8; D i 6’
<i>ašandulanni</i>	“ordugah”		
	<i>a-ša-an-du-la-an-ni</i>	dat. / loc. sg.	A Öy. i 6
<i>ašawar</i>	“ağıl”		
	<i>a-ša-u-wa-ar</i>	acc. sg. c.	A Öy. i 7

<i>āššu</i>	“iyi, mal, ganimet”		
	<i>a-aš-šu</i>	nom. / acc. n. sg.	A Öy. i 19, Ay. iii 8
	<i>a-aš-ša-u-i-it</i>	inst.	A Öy. i 20
<i>-ašta</i>	lokatif partikel		
	<i>-a-aš-ta</i>		A Öy. i 26; Ba Öy. 3’
<i>auš-</i>	“görmek”		
	<i>a-[ú-ir]</i>	pret. 3. pl.	A Öy. i 32, Öy. ii 6
<i>eš-</i>	“olmak”		
	<i>e-eš-ta</i>	pret. 3. pl.	A Öy. i 7, Öy. ii 4
<i>katta eš-</i>	“birisinin/bir şeyin yanında olmak”		
	<i>kat-ta-an e-eš-ta</i>	pret. 3. sg.	A Öy. ii 15
<i>ḫališšiyanu</i>	“kaplamak”		
	<i>ḫa-li-iš-ši-ya-nu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. ii 31, Öy. iii 24, 30; Bc 8’
<i>ḫamri(t)-</i>	bir tür mihrap veya tapınağın bir bölümü		
	<i>ḫa-am-ri-ta</i>	acc. pl.	A Öy. ii 29
<i>ḫarnink-</i>	“yok etmek, yıkmak”		
	<i>ḫar-ni-in-ku-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. i 10, 16, 19, 36, 48, Öy. ii 10, 12, Ay. iii 3, 8, 38; C

			5'; E Öy. 6'; Ay. 15'
	<i>har-ni-ik-ta</i>	pret. 3. sg.	A Öy. i 4; D 3'
<i>appa haš-</i>	“açmak”		
	EGIR- <i>pa hé-eš-šir</i>	pret. 3. pl.	A Öy. i 32, Öy. ii 7
<i>hull(iy)a-</i>	“yenmek”		
	<i>hu-ul-li-ya-nu-un</i>	pret. 3. sg.	A Öy. i 35, Öy. ii 16; E Öy. 9'
<i>humant-</i>	“tüm, hepsi”		
	<i>hu-u-ma-an</i>	acc. sg. n.	A Öy. ii 22
	<i>hu-u-ma-an-da</i>	nom. / acc. pl. n.	A Öy. i 25
<i>piran huwai-</i>	“birisinin/bir şeyin önünde koşmak”		
	<i>pi'-ra-an</i>	pret. 3. pl.	A Öy. i 29-30
	<i>hu-u-wa-a-iš</i>		
<i>iya-</i>	“yapmak”		
	<i>i-ya-nu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. iii 21; E Ay.5
	<i>i-ya-at</i>	pret. 3. sg.	A Öy. iii 34; Ba Ay. 6'
<i>iya-</i>	“gitmek”		
	<i>i-ya-a[t-ta-at</i>	pret. 1. sg.	C 2'

<i>ka-</i>	işaret zamiri “bu”		
	<i>ku-u-uš</i>	acc. pl. c.	A Öy. ii 36, Ay. iii 14; Bc 13’
	<i>ki-i</i>	nom. / acc. pl. n.	A Öy. ii, Ay. iii 21; Bc 15’
	<i>ke-e</i>	nom. / acc. pl. n.	A Öy. i 19
<i>-kan</i>	lokatif partikel		
	<i>-kán</i>		A Öy. i 13, 23, 24, 28, 36, 39, 49, Öy. ii 3, 29, 47, Ay. iii 1, 6, 18; Ba Öy. 5’; Bb 3’; Bc 2’; C 3’; E Öy. 11’; E Ay. 3’
<i>kappuwai-</i>	“sayılmış”		
	<i>kap-p[u]-wa-an-da-⟨aš⟩</i>	part. dat. pl.	A Öy. ii 17
<i>kattan</i>	“alt, aşağı, altında, yanında”		
	<i>kat-ta-an</i>		A Ay. iii 23; E Ay. 7’
<i>keššar-</i>	“el”		
	<i>ke-eš-ša[r-ta]</i>	instr.	A Öy. i 29
<i>kuerš-</i>	“kesmek”		
	<i>ku-e-er-šu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. ii 48
<i>kui-</i>	ilgi / soru zamiri		
	<i>ku-iš</i>	nom. sg. c.	Bc 7’

	<i>ku-it</i>	nom. / acc. n sg.	E Öy. 7'
	<i>ku-i-e-eš</i>	nom. pl. c.	A Öy. i 13, 39; E Öy. 1'
<i>kui- kui-</i>	“(her) ne kadar”		
	<i>ku-e ku-e</i>	acc. pl. n.	A Öy. i 7
<i>kuiški-</i>	“birisi, kimse, kim”		
	<i>ku-iš-ki</i>	nom. sg. c.	E Ay. 10'
	<i>ku-it-ki</i>	nom. / acc. sg. n.	A Ay. iii 34
<i>kururiyahḫ-</i>	“düşmanlık yapmak”		
	<i>ku-ru-ri-ya-aḫ-ta</i>	pret. 3. sg.	A Öy. ii 9
	<i>ku-ru-ri-aḫ-ḫi-ir</i>	pret. 3. pl.	A Öy. i 25
<i>kutta-</i>	“duvar”		
	<i>ku-ut-ta-aš</i>	nom. sg. c.	Bc 7'
	<i>ku-ut-ta-an</i>	acc. sg. c.	A Ay. iii 23
<i>arḫa la(i)-</i>	“çözmek”		
	<i>ar-ḫa la-a-nu-un</i>	pret. 1. sg.	A Ay. iii 19
<i>arḫa luk(k)-</i>	“yakıp kül etmek, yakıp yıkmak”		
	<i>a]r-ḫa lu-uk-ki-it</i>	pret. 3. pl.	E Ay. 13'
<i>luzzi-</i>	“angarya, zorunlu hizmet”		
	<i>lu-uz-zi-it</i>	instr.	A Ay. iii 18

<i>-ma</i>	bağlaç “fakat, ancak, ise”		
	<i>-ma(-)</i>		A Öy. i 9, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 33, 39, 41, 43, 50, Öy. ii 3, 9, 11, 39, 44, 47, Ay. iii 1, 4, 8, 40; Ba Ay. 2’; Bb 7’, 11’
<i>maḥḥan</i>	bağlaç “sırasında, iken, -dığı zaman, ne zaman?”		
	<i>ma-aḥ-ḥa-an</i>		A Öy. i 41, Öy. ii 6, 20, 31, Ay. iii 1
<i>mari-</i>	“mızrak”		
	<i>ma-a-ri-i[n]</i>	acc. sg. c.	A Öy. ii 46
<i>-mi/a-</i>	enklitik iyelik zamiri (1. tekil şahıs)		
	<i>mi-it</i>	nom. / acc. sg. n.	A Öy. i 45, Ay. iii 10
<i>memiyan-</i>	“mesele, husus”		
	<i>me-mi-e-ni</i>	dat. / loc. sg.	A Öy. ii 8
<i>menaḥḥanda</i>	“karşısında”		
	<i>me-na-aḥ-ḥa-an-da</i>		A Öy. i 25, 31, 34, Öy. ii 6, 14
<i>-mu</i>	enklitik şahıs zamiri (1. tekil şahıs)		
	<i>-mu</i>	dat. / acc. sg.	A Öy. i 3, 24, 25, 28, 29, 34, Öy. ii 6,

9, 13, 16; Ba Öy. 2',
5', 6' Bb 11'

natta

“değil”

na-at-ta

A Öy. i 4

nepiša-

“gök”

ne-pi[-ša-aš.

gen. sg.

A Öy. ii 8, Ay. iii
40; C 13'

nu

cümle ayracı

nu(-)

A Öy. i 5, 7, 10, 13,
16, 19, 20, 23, 25,
26, 28, 29, 31, 32,
34, 35, 36, 37, 40,
42, 44, 45, 46, 48,
Öy. ii 2, 7, 10, 12,
13, 16, 17, 18, 20,
49, 50, 51, 52, Ay.
iii3, 5, 6, 8, 9, 18,
20, 21, 22, 26, 30,
39, 41; Ba Öy. 2',
3', 5', 6'; Bb 2'; D I
6', 7', 8', 9', 13';
Bc 1', 2', 3', 8'; E
Öy. 5', 6', 9', 12'; E
Ay. 15'

pai-

“gitmek”

pa-a-un

pret. 1. sg.

A Öy. i 9, 15, 17,
18, 19, 22, 30, 33,
42, 46, Öy. ii 2, 11,
13, 48, 55, Ay. iii 6;

			Bb 10'; D 7'; E Öy. 5'
	<i>pa-it</i>	pret. 3. sg.	A Öy. i 4
<i>šara pai-</i>	“çıkılmak”		
	<i>ša-ra-a pa-a-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. ii 50
<i>pai-</i>	“vermek”		
	<i>pé-eh-ḥu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. i 8, 11, 12, 14, 40
<i>pát</i>	lokatif partikel		
	<i>-pát</i>		A Öy. i 35, Öy. ii 49; Ba Öy. 3'
<i>pešnatar- / pešnanna-</i>	“adamlık, erkeklik, erkekçe icraat”		
	<i>LÚ-na-tar</i>	nom. / acc. sg.	A Öy. i 50; E Öy. 7'
	<i>LÚ-na-an-na-aš</i>	gen. sg.	A Ay. iv 2
<i>piran</i>	“ön, önde, önünde”		
	<i>pí-ra-an</i>		A Öy. ii 1; E Öy. 10'
<i>arḥa peššiya-</i>	“bırakılmak, atılmak”		
	<i>ar-ḥa pé-eš-še-er</i>	pret. 3. pl.	A Öy. ii 47
<i>peda-</i>	“yer”		
	<i>pé-di</i>	dat. / loc. sg.	A Öy. i 36; Bb 3'

<i>peda-</i>	“taşımak”		
	<i>pé-e-da-aḥ-ḥu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. i 38, 52, Öy. ii 37, 40, Ay. 5, 26, 28; Bb 4’, 6’, 8’, 13’, 16’; D 10’, 11’, 14’; E Öy. 8’; E Ay. 9’
<i>šahḥan</i>	“derebeylik”		
	<i>ša-aḥ-ḥa-ni-it</i>	instr.	A Ay. iii 18; E Ay. 3’
<i>arḥa šakkuriya</i>	“dağıtmak”		
	<i>a]r-ḥa</i>		
	<i>ša-ak-ku-ri-ya-nu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. ii 19
<i>šarazi</i>	“(bir şeyin) üstü”		
	<i>ša-ra-zi¹</i>		A Ay. iii 23
<i>šardiyatar</i>	“müttefik”		
	<i>šar-di-]an-ni</i>	dat. / loc. sg.	A Öy. ii 15
<i>-ši/a-</i>	enklitik iyelik zamiri (3. tekil şahıs)		
	<i>-še-et</i>	nom. / acc. sg. n.	A Öy. i 5’
	<i>-ši</i>	dat. / loc. sg.	A Öy. i 36; Bb 3’

- <i>ši</i>	enklitik şahıs zamiri (3. tekil şahıs)		
	- <i>ši</i>	dat. sg.	A Öy. i 10, 19, 36 Öy. iii 4, 8; Bb 3’; Bc 3’, 9’; C 6’
- <i>šmaš</i>	enklitik şahıs zamiri (3. çoğul şahıs)		
	- <i>uš-ma-aš</i>	dat. pl.	A Öy. i 23, Öy. ii 4, 50, 51
<i>šu</i>	cümle ayracı		
	<i>šu-</i>		A Öy. i 4
<i>šarā šunna-</i>	“tamamen doldurmak”		
	<i>ša-ra-a</i>		
	<i>šu-un-na-aḥ-ḥu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. i 21, Öy. ii 23
<i>šunniya-</i>	“(toprağa, tarlaya) ekmek”		
	<i>šu-un-ni-ya-nu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. i 37
<i>da-</i>	“almak”		
	<i>da-aḥ-ḥu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. i 6, 23, Ay. iii 16, 17
<i>šarā da-</i>	“ele geçirmek”		
	<i>ša-ra-a da-aḥ-ḥu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. i 10, 20, Öy. ii 1, 22, Ay. iii 4, 9; Bc 3’; C 6’; D 8’; E Öy. 10’

<i>dai-</i>	“koymak”		
	<i>te-eḡ-ḡu-un</i>	pret. 1. sg.	A Ay. iii 7
<i>taiṣṭiyant-</i>	“yüklenmiş”		
	<i>ta-a-iṣ-ti-ya-an</i>	part. nom. / acc. sg. n.	A Ay. iii 12
<i>piran takṣannišk-</i>	“birleştirmek”		
	<i>pí-ra-an</i>		
	<i>tak-ša-an-ni-iṣ-ki-it</i>	pret. iter. 3. sg.	A Öy. ii 5; E Öy. 12’
<i>dala-</i>	“bırakmak”		
	<i>da-la-aḡ-ḡu-un</i>	pret. 1. sg.	D 5’
<i>Tabarna</i>			
	<i>Ta-ba-ar-]na</i>		A Öy. i 1
	<i>Ta-ba-ar-na-aṣ</i>	nom. sg. c.	A Öy. i 27, Öy. ii 54, Ay. iii 15, 30, 37; C 2’; E Ay. 14’
<i>tarḡ-</i>	“yenmek”		
	<i>tar-aḡ-ḡu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. ii 45
<i>arḡa tarkuwalli</i>	“öfkeyle bakmak”		
	<i>ar-ḡa tar-ku-wa-al-li-iṣ-ki-nu-un</i>		
		pret. iter. 1. pl.	A Ay. iii 2; C 3’-4’
<i>tarna-</i>	“salıvermek, bırakmak, özgürleştirmek”		

	<i>tar-na-aḫ-ḫu-un</i>	pret. 1. sg.	A Ay. iii 20
<i>kattan tarna-</i>	“teslim etmek, vazgeçmek, pes etmek”		
	<i>kat-^ˊta^ˊ-an tar-na-aš</i>	pret. 3. sg.	A Öy. i 43
<i>Tawannanna</i>			
	<i>Ta-wa-an-na-an-na</i>		A Öy. i 3
<i>tiya-</i>	“girmek, adım atmak, yer almak”		
	<i>ti-ya-at</i>	pret. 3. sg.	A Öy. i 50, Öy. ii 51, 53; C 1’; E Öy. 7’
<i>tittanu-</i>	“koymak, yerleştirmek”		
	<i>ti-it-ta-nu-nu-un</i>	pret. 1. sg.	A Ay. iii 22; E Ay. 6’
<i>tuhḫuwai-</i>	“duman”		
	<i>tuh-ḫu-wa-in</i>	acc. sg. c.	A Ay. iii 40
<i>tuk</i>	bağımsız şahıs zamiri (2. tekil şahıs)		
	<i>t]u-u[k</i>	dat. sg.	A Öy. ii 25
<i>turiya-</i>	“(arabaya) koşmak”		
	<i>tu-ri-ya-nu-un</i>	pret. 1. sg.	A Ay. iii 42; E Ay. 17’

<i>ūk</i>	bağımsız şahıs zamiri (1. tekil şahıs)		
	<i>ú-uk</i>	nom. sg.	A Ay. iii 30
<i>arħa uda-</i>	“getirmek”		
	<i>ar-ħa ú-da-aħ-ħu-un</i>	pret. 1. sg.	A Ay. iii 10
<i>utne-</i>	“ülke, kırsal kesim”		
	<i>ud-né-e</i>	nom. / acc. sg. n.	A Öy. i 5
<i>uwa-</i>	“gelmek”		
	<i>ú-it</i>	pret. 3. sg.	A Öy. ii 16; Bb 2’
	<i>ú-e-er</i>	pret. 3. pl.	A Öy. ii 14
<i>anda uwa-</i>	“(bir şeyden) içeri / (bir şeyin) içine girmek”		
	<i>ar-ħa da-aħ-ħu-un</i>	pret. 3. sg.	A Öy. i 24
<i>appa uwa-</i>	“geri dönmek, geri gelmek”		
	<i>EGIR-pa ú-wa-nu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. i 45
<i>waħnu-</i>	“dönmek”		
	<i>wa-aħ-nu-ir</i>	pret. 3. pl.	A Öy. i 44
<i>walħ-</i>	“saldırmak, vurmak”		
	<i>wa-al-ħu-un</i>	pret. 1. sg.	A Öy. ii 20
<i>arħa warnu-</i>	“yakıp kül etmek, yakıp yıkmak”		
	<i>ar-ħa wa-ar-nu-uz-zi</i>	pres. 3. sg.	A Ay. iii 35

waršiya- “rahatlamak, rahatlatmak”
wa-ar-ši-ya-nu-nu-un pret. 1. sg. A Öy. i 49

-za dönüşlülük partikeli
-za A Öy. i 28, 42, 48,
Öy. ii 7, 20, 45, Ay.
iii 1, 21; Ba Öy. 5’

zai- “(bir şeyin karşısına) geçmek”
zi-iḥ-ḥu-un pret. 1. sg. A Öy. ii 18; Ay. iii
31; E Ay. 11’
za-a-iš pret. 3. sg. A Ay. iii 32; E Ay.
12’

zahḥai- / zahḥiya- “çarpmaya, dövüş, savaş”
za-aḥ-ḥi-ya dat. / loc. sg. A Öy. i 33, Öy. ii 13

zahḥiya- “dövüşmek, savaşmak”
za-aḥ-ḥi-eš-ki-nu-un pret. iter. 1. sg. A Öy. i 47

Logogramlar / Sümerce Sözcükler

ALAM	“heykel”	
	ALAM	A Öy. ii 28, 38, 39, Ay. iii 21; Bc 6’, 14’, 15’; E Ay. 9’
^{NA4} ARA ₅	“değirmen taşı”	
	^{NA4} ARA ₅	A Ay. iii 16; E Ay. 2’
ARAD	“köle, erkek köle”	
	ARAD.MEŠ	A Ay. iii 17
	ARAD- <i>ni</i>	dat. / loc. sg. A Öy. i 44; E Öy. 3’
^{NA4} AŠ.NU ₁₁ .GAL	“alabaster”	
	^{NA4} AŠ.NU ₁₁ .GAL	A Öy. iii 27
^{GIŠ} BANSUR	“masa”	
	^{GIŠ} BANSUR	A Öy. ii 32, Ay. iii 13, 14; Bc 10’, 11’
DINGIR	“tanrı”	
	DINGIR	Bc 7’
	DINGIR.MEŠ	A Öy. i 10, 37, 39, Ay. iii 4, 14; Bb 7’; D 8’, 13’; Bc 13’

DUB	“tablet”		
	DUB		A Ay. iv 1
DUMU	“erkek çocuk”		
	DUMU		A Öy. i 3; D 2’
DUMU.MUNUS	“kız çocuk”		
	DUMU.MUNUS		A Öy. ii 38; Bc 14’
É	“ev, tapınak”		
	É		A Öy. i 12, 13, 37, 40, Öy. ii 39, 44; Bb 4’, 6’, 8’; Bc 15’; D 11’
	É-ir	nom. / acc. sg.	A Öy. i 20
EGIR	“arka, sonra”		
	EGIR-an		A Ay. iii 20
	EGIR-an-da		A Öy. i 9, 16, 33
	EGIR-az-zi-ya-az		A Öy. i 24; Ba Öy. 1’
EN	“bey, efendi”		
	EN		Bc 4’
ÉRIN	“ordu, asker”		
	ÉRIN.MEŠ		A Öy. i 6, 8, Öy. ii 14, Ay. iii 33; Eb 12’

	ÉRIN.MEŠ- <i>an</i>	acc. sg. c.	D 4'
	ÉRIN.MEŠ- <i>aš</i>	dat. / loc. pl.	D 6'
GAR.RA	“kaplanmış”		
	GAR.RA		A Öy. ii 35, Ay. iii 15
GAŠAN	“sahibe”		
	GAŠAN		A Ay. iii 20, 22
GE ₆	“gece, siyah”		
	GE ₆ - <i>az</i>	abl.	A Öy. ii 49
GÉME	“kadın köle”		
	GÉME.MEŠ		A Ay. iii 16
GÉŠPU	“yumruk”		
	GÉŠPU		A Öy. i 12
GIŠGIDRU	“asa”		
	GIŠGIDRU		A Öy. ii 41
GIŠGIGIR	“araba”		
	GIŠGIGIR		A Öy. i 11, Ay. iii 13, 25; Bc 12'
GIM	“gibi”		
	GIM- <i>an</i>		A Öy. ii 18

GİR	“ayak”		
	GİR- <i>it</i>	instr.	Ba Öy. 3’
	GİR.MEŞ- <i>it</i>	instr.	A Ay. iii 32
	GİR.ḪIA- <i>it</i>	instr.	A Öy. i 12, 38; Bb 5’ D 10’
^{GIŠ} GU.ZA	“taht”		
	^{GIŠ} GU.ZA		A Öy. ii 33; Bc 11’
GU ₄	“boğa, sığır”		
	GU ₄		A Öy. i 12, 38; Bb 5’; D 10’
	GU ₄ .MEŞ- <i>un</i>	acc. sg. c.	A Öy. i 13
	GU ₄ .ḪIA		A Öy. ii 28
GU ₄ .MAḪ	“boğa, büyük boğa”		
	GU ₄ .MAḪ		A Ay. iii 14
^{GIŠ} IG	“kapı”		
	^{GIŠ} IG		A Öy. ii 31’; Bc 9’
ITU	“ay”		
	ITU V KAM		A Öy. i 47
	ITU VI KAM		E Öy. 6’
IZI	“ateş”		
	IZI- <i>it</i>	instr.	A Öy. i 43; Bb 11’

	IZI-az	abl.	A Ay. iii 39; E Ay. 15'
(GIŠ)KÁ.GAL	“şehir kapısı”		
	KÁ.GAL.ĦI.A		A Öy. ii 7
	KÁ.GAL.ĦI.A-aš	dat. / loc. pl.	A Ay. iii 7
KARAŠ	“ordugah”		
	KARAŠ.ĦI.A		A Ay. iii 31'; E Ay. 11'
KAŠKAL	“yol, sefer”		
	KAŠKAL.ĦI.A-aš	acc. pl. c.	A Öy. ii 4
KIN	“orak”		
	KIN		A Ay. iii 17
KÙ.BABBAR	“gümüş”		
	KÙ.BABBAR		A Öy. i 12, 38, Öy. ii 28, 30, 31, 32, 33, 38, 41, Ay. iii 11, 13, 14, 24, 25; Bb 5'
KÙ.GI	“altın”		
	KÙ.GI		A Öy. ii 30, 31, 32, 34, 35, 39, 41, 43, 46, Ay. iii 13, 15, 21; Bc 2', 6', 8', 10', 11', 12', 15'

KUR	“ülke”		
	KUR		Bc 2’, 6’, 9’, 10’, 11’, 14’
	KUR- <i>e</i>	nom. / acc. sg. n.	A Öy. i 2, 33, 36, 41, 42, ii 9, 11, 15, 18, 45; Bb 2’; E Öy. 2’;
	KUR.MEŠ		A Öy. i 24
	KUR.KUR.MEŠ- <i>aš</i>	gen.pl.	A Öy. i 19, 25, 49, 52; Ba Öy. 2’
LÚ.KÚR	“düşman”		
	LÚ.KÚR		A Öy. i 24
LUGAL	“kral”		
	LUGAL		A Öy. i 2, Ay. iii 25, 41; Ba 8’; E Ay. 16’
	LUGAL.MEŠ		A Öy. ii 3
LUGAL-izziya-	“krallık”		
	LUGAL-(<i>u</i>)- <i>e-ez-zi-at</i>		A Öy. i 3; D 1’
LUGAL.GAL	“Büyük Kral”		
	LUGAL.GAL		A Öy. i 1, 27, 48, Öy. ii 47, 54, Ay. iii 15, 30, 37; Ba Öy. 4’, Ay. 2’, 8’; E Ay. 14’

GIŠMÁ	“gemi”		
	GIŠMÁ		A Ay. iii 15; E Ay. 1’
GIŠMAR.GÍD.DA	“yük arabası”		
	GIŠMAR.GÍD.DA		A Ay. iii 42
	GIŠMAR.GÍD.DA.MEŠ		A Ay. iii 11
MÈ	“savaş”		
	MÈ- <i>in</i>	acc. sg. c.	A Ay. iii 7
	MÈ- <i>ya</i>	dat. / loc. sg.	A Öy. i 29, 30, 34, 46, Öy. ii 16, 50; E Öy. 5
MU	“yıl”		
	MU I KAM		A Öy. ii 45
MU(.KAM)-anni	“bir sonraki yıl”		
	MU- <i>an-ni</i>		D 15’
	MU.KAM- <i>an-ni</i>		A Öy. ii 11
MU.IM.MA-anni	“önceki yıl ⁴⁵⁴ ”		
	MU.IM.MA- <i>an-ni</i>		A Öy. i 15, 22
NA ₄	“taş”		
	NA ₄		A Öy. ii 35

⁴⁵⁴ metinde bir sonraki yıl anlamında hatalı kullanılmıştır

SAG	“baş, kafa, tepe”		
	SAG		A Ay. iii 15; E Ay. 1’
SAG.DU	“baş, kafa, tepe”		
	SAG.DU		A Öy. ii 47
	SAG.DU- <i>aš</i>		A Öy. ii 4
SAḤAR	“toz, kül”		
	SAḤAR.ḤI.A- <i>uš</i>	acc. pl. c.	A Öy. ii 21
	SAḤAR.ḤI.A- <i>iš</i>	acc. pl. c.	A Öy. ii 51
ŠÀ	“kalp, iç, orta”		
	ŠÀ		A Öy. i 49, Öy. ii 52
ŠEŠ	“erkek kardeş”		
	ŠEŠ		A Öy. i 3; D 2’
ŠU	“el”		
	ŠU		Ba Öy. 6’
	ŠU.MEŠ		A Ay. iii 17
	ŠU.MEŠ- <i>uš</i>	acc. pl. c.	A Ay. iii 16
GIŠTUKUL	“alet, silah”		
	GIŠTUKUL		A Öy. ii 41
UD	“gün”		
	UD.KAM.ḤI.A- <i>aš</i>	dat. / loc. pl.	A Öy. ii 17

UDU	“koyun”		
	UDU.ḪI.A- <i>un</i>	acc. sg. c.	A Öy. i 23
UR.MAḪ	“aslan”		
	UR.MAḪ		A Öy. ii 18, Ay. iii 1
URU	“şehir”		
	URU- <i>ri-aš</i>	nom. sg. c.	A Öy. i 26
	URU- <i>ri</i>	dat. / loc. sg.	A Öy. i 45, Ay. iii 10
ZÀ.AḪ.LI ^{SAR}	“bir tür yaban otu”		
	ZÀ.AḪ.LI ^{SAR}		A Öy. i 37
^{NA4} ZA.GÌN	“lapis lazuli”		
	^{NA4} ZA.GÌN		A Öy. ii 4

Akkadça Sözcükler

<i>AYALU</i>	“geyik” <i>A-YA-LU</i>	A Öy. ii 46, Ay. iii 13
<i>ANA</i>	edat (dat./loc.) <i>A-NA</i>	A Öy. i 5, 8, 11, Öy. ii 3, 37, Ay. iii 5, 20, 22, 28, 42; Ba 10’; Bc 7’, 13’; D 9’, 13’; E Ay. 4’, 8’
<i>AŠARU</i>	“yer” <i>AŠ-RA</i>	A Öy. i 6; D 4’
<i>ḪURPĀLŪ</i>	“balta” <i>ḪU-U-UR-PA-A-LU-U</i>	A Öy. ii 42, 43
<i>-YA</i>	enklitik iyelik zamiri (1. tekil şahıs) <i>-YA</i>	A Ay. iii 20, 21, 22
<i>IGĀRU</i>	“duvar” <i>I-GA-A-RU</i>	A Öy. ii 29
<i>IMITTU</i>	“mızrak” <i>I-MI-IT-TUM</i>	A Öy. ii 41

<i>INA</i>	edat (dat./loc.) <i>I-NA</i>	A Öy. i 4, 9, 12, 15, 16, 17, 18, 22, 33, 37, 40, 42, 46, 47, Öy. ii 2, 11, 39, 44, 45, 48, 54, Ay. iii 6, 11; Bb 4', 6', 8'; Bc 15'; D 2', 11', 13'; E Öy. 2'
<i>IŠTU</i>	edat (abl./instr.) <i>IŠ-TU</i>	A Öy. ii 30, 31, 35, Ay. iii 16, 17, 24; Bc 8', 9'; E Ay. 2'
<i>MAYALTU</i>	“bir tür araba” <i>MA-YA-AL-TUM</i>	Bc 12'
^{GIŠ} <i>MADNANU</i>	“bir tür araba” ^{GIŠ} <i>MA-AD-NA-NU</i>	A Öy. ii 34, Ay. iii 13
<i>NARĀMU</i>	“sevilen, gözde” <i>NA-RA-AM</i>	A Öy. i 27
<i>NĒMEDI</i>	“arkalık” <i>NĒ-ME-D[I]</i>	A Öy. ii 33
<i>QABLU</i>	“bel, kalça” <i>QĀB-LI</i>	A Ay. iii 19

<i>QUTRU</i>	“duman” <i>QÚ-U]T-RU</i>	Ba Ay. 10’
<i>ŠA</i>	edat (gen.) <i>ŠA</i>	A Öy. i 3, 24, ii 15, 28, 34, 42, 43, Ay. iii 16, 17, 21, 27, iv 2
<i>-ŠU</i>	enklitik iyelik zamiri (3. tekil şahıs) <i>-ŠU</i>	A Öy. i 3, 10, Ay. iii 16; D 2’, 8’
<i>-ŠUNU</i>	enklitik iyelik zamiri (3. çoğul şahıs) <i>-ŠUNU</i>	A Ay. iii 17, 19
<i>TAMLŪ</i>	“kaplamak” <i>TAM-LU-U</i> <i>TAM-LU-Ú</i>	Bc 10’ A Öy. ii 32, 33
<i>U</i>	“ve” <i>Ù</i>	A Öy. i 11
<i>ŪL</i>	“değil” <i>Ú-UL</i>	A Ay. iii 29, 34, 36; Ba Ay. 7’; E Ay. 10’; D 3’

Tanrı ve şahıs isimleri

^d*Allatum*

[^d]Al-la-du

A Öy. ii 27

^dAl-la-tum

A Öy. ii 38; Bc 5',
14'

^d*Atalur*

^dA-ta-al-lu-ur

A Öy. ii 27

^d*A-x-tapalli*

^dA-x-tap-al-li

Bc 5'

^m*Hattušili*

^mHa-at-tu-ši-li

A Öy. i 1; Ay. iv 2

^d*Hepat*

^dHé-pát

A Öy. ii 38; Bc 14'

^f*Katiti*

MUNUS-TIM ^fKa-ti-ti

A Öy. i 38; Bb 5'

^d*Liluri*

^d[

A Öy. ii 27

^d*Mezzulla*

^dMe-ez-zu-ul-la

A Öy. i 13, 40, Öy.
ii 39; Bb 8'; Bc 15'

Sargon (Šarru-kin)

LUGAL-g[*i-na-aš*

A Ay. iii 32

Tawanaga

^m*Ta-wa-an-na-ga-aš*

A Öy. ii 40

^f*Tawananna*

^f*Ta-w[a-na-an-na*

Öy. 1

^dU

ne-pí-ša-aš ^dU

A Ay. iii 36

^dU

A Öy. ii 44; Bc 4'

^dU EN *ar-ru-uz-za*

Bc 4'

[^dU] ^rŠA'-ME-E

Ba Ay. 7'

^dUTU

ne-pí-ša-aš ^dUTU

A Öy. ii 8

^dUTU-uš

A Öy. i 50, Öy. ii 53

^dUTU ^{URU}*Arinna*

^dUTU ^{URU}*A-ri-in-na*

A Öy. i 5, 27; Bc 13'; C 7'; D 9'

^dUTU ^{URU}TÚL-*na*

A Öy. i 11, 37, Öy. ii 37, Ay. iii 5, 20, 22, 28; Bb 6'; E Ay. 4'

Kent / Ülke İsimleri ve Coğrafi İsimler

Adalur

ḪUR.SAG *A-da-lu-ur*

Öy. 33

Alalaḫ

URU *A-la-al-ḫa*

A Öy. i 15

Alḫa

URU *Al-ḫa-aš*

nom. sg.

A Öy. ii 9

URU *Al-ḫa-an*

acc. sg.

A Öy. ii 10

Apaya

URU *A-ap-pa-ya*

A Öy. i 53; E Öy. 9'

Aranḫapila

ḪUR.SAG *A-ra-ḫa-pí-l[a*

Bb 5'

ḪUR.SAG *A-ra-ḫa-pí-la-an-ni*

A Öy. i 39

Arinna

URU *A-ri-in-na*

A Öy. i 5, 27; Bc
13'; C 7'; D 9'

URU *TÚL-na*

A Öy. i 11, 37, Öy.
ii 37, Ay. iii 5, 20,
22, 28; Bb 6'; E Ay.
4'

Arzawa

^{KUR}*Ar-za-u-wa*

A Öy. i 22

Ḫaḫḫa

^{URU}*Ḫa-aḫ-ḫa*

nom. sg.

A Ay. iii 6, 14, 41

^{URU}*Ḫa-aḫ-ḫa-an*

acc. sg.

A Ay. iii 1, 8, 38

^{URU}*Ḫa-aḫ-ḫi-in*

acc. sg.

Ba 9'

^{URU}*Ḫa-aḫ-ḫi-aš*

gen. sg.

A Ay. iii 33; E Ay.

12'

^{URU}*Ḫa-a-a[ḫ-ḫi-aš*

gen. sg.

Ba Ay. 4'

Ḫalpa

^{URU}*[Ḫa-la-ap*

A Öy. ii 15

^{URU}*Ḫa-la-a]p*

A Öy. ii 26

Ḫašuwā

^{URU}*Ḫa-aš-šu-wa*

A Öy. ii 18, 36, 45,

Ay. iii 41; Ba 8'

^{URU}*Ḫa-a-aš-šu-wa*

E Ay. 16'

LÚ ^{URU}*Ḫa-aš-šu-wa*

A Öy. ii 13

Ḫatti

^{URU}*Ḫa-at-ti*

A Öy. i 2

^{URU}KÚ.BABBAR

Bc 1'

Ḫattuša

^{URU}*Ḫa-at-tu-ša-aš*

nom. sg.

A Öy. i 26

^{URU}*Ḫa-at-tu-ši*

dat. / loc. sg.

A Öy. i 44, Ay. iii 9

Hurri

^{URU}*Hur-ri*

A Öy. i 24

Ikakali

^{URU}*I-ka-ka-li*

A Öy. i 17

^{URU}*I-ka-ka-la-az*

A Öy. i 18

Kuššara

LÚ ^{URU}*Ku-uš-šar*

A Öy. i 2

^{íD}*Māla*

^{íD}*Ma-a-la-an*

A Ay. iii 29

^{íD}*Ma-[a-la-an*

Ba Ay. 1'

^{íD}*Ma-a-la-a]n*

E Ay. 10'

Ninaša

^{URU}*Ni-na-aš-ša*

A Öy. i 30

LÚ.MEŠ ^{URU}*Ni-na-aš-ša*

A Öy. i 31

Parmana

^{URU}*Pár-ma-an-na*

A Öy. ii 2, 3; E Öy.
11

Puruna

^{íD}*Pu-u-ru-η[a-an*

A Öy. ii 17

Šalahšuwa

^{URU}*Šal-la-aḫ-šu-wa*

A Öy. i 42; E Öy. 2'

Šanaḥuita

^{URU}Ša-na-aḥ-ḥu-it-ta A Öy. i 46, 47; E
Öy. 5'

^{URU}Š]a-na-u-i-it-ta A Öy. i 4

Takšana

^{URU}Ták-š]a-an-na-ya A Öy. i 54

Tašḥiniya

^{URU}Ta-aš-ḥi-ni-ya A Öy. i 18

Tikunani

^{URU}Ti-ku¹-na A Ay. iii 25

^{URU}Ti-ku-na E Ay. 8'

Ulma

^{URU}Ul-ma nom. sg. A Öy. i 33, 34

^{URU}Ul-ma-an acc. sg. A Öy. i 36; Bb 2'

^{URU}Ul-ma-za abl. A Öy. i 4'; Bb 9'

Waršuwa

^{URU}Wa-ar-šu-wa nom. sg. A Öy. i 16

^{URU}Wa-ar-šu-wa-az abl. A Öy. i 17

Zalpa

^{URU}Za-al-pa A Öy. i 9; D 7'

Zaruna

^{URU}*Za-ru-na* nom. sg. A Öy. ii 11

^{URU}*Za-ru-na-an* acc. sg. A Öy. ii 12

Zipašna

^{URU}*Zi-ip-pa-aš-na* nom. sg. A Öy. ii 48, 54

^{URU}*Zi-ip-pa-aš-na-an* acc. sg. A Öy. ii 49, Ay. iii
3; C 5'

KAYNAKÇA

- ABOU-ASSAF, A., 1982 **La statue de Tell Fekherye**, Paris.
- ADAMS, J. N., 2004 **Bilingualism and Latin Language**, Cambridge.
- ADALI, S. F.; A. GÖRGÜ, 2016 **Sümer Kral Destanları: Enmerkar - Lugalbanda**, İstanbul
- ALSTER, B., 1997 **Proverbs of Ancient Sumer: the World's Earliest Proverb Collections**, Bethesda – Maryland.
- ALSTER, B., 2005 **Wisdom of Ancient Sumer**, Bethesda – Maryland.
- AMIAUD, A., 1888 “L'inscription Bilingue de Hammourabi”, **Revue d'Assyriologie et d'archéologie orientale** 1: 4-19.
- ANCILLOTTI, A., 1981 **La lingua dei Cassiti**, Milan.
- ANDRASON, A.; J. P. VITA, 2016 “Contact Languages of the Ancient Near East – Three more Case Studies (Ugaritic-Hurrian, Hurro-Akkadian and Canaano-Akkadian)”, **Journal of Language Contact** 9: 293-334.
- ANDRÉ-SALVINI, B., 1992 “Monuments of Puzur-Inshushinak”, **The Royal City of Susa: Ancient Near Eastern Treasures in the Louvre**, New York: 87-91.

- ARCHI, A., 1983 “Die Adad-Hymne ins Hethitische übersetzt”, **Festschrift Annelies Kammenhuber** (= Or NS 52): 20-30.
- ARCHI, A., 1986 “The Archives of Ebla”, **Cuneiform Archives and Libraries** (= RAI 30), Leiden: 72-86.
- ARCHI, A., 1987 “More on Ebla and Kish”, **Eblaitica** 1: 125–40.
- ARCHI, A., 1992 “Transmission of the Mesopotamian Lexical and Literary Texts from Ebla”, **Literature and Literary Language at Ebla**, Firenze: 1-39.
- ARCHI, A., 1996 “Chronologie relative des archives d’Ébla”, **Amurru** 1: 11–28.
- ARCHI, A., 2006 “Eblaite in Its Geographical and Historical Context”, **The Akkadian Language in Its Semitic Context**, Leiden: 96–109.
- ARCHI, A., 2010 “When Did the Hittites Begin to Write in Hittite?”, **Pax Hethitica – Studies on the Hittites and their Neighbours in Honour of Itamar Singer** (= StBoT 51), Wiesbaden: 37-46.
- ARCHI, A., 2015 “A Royal Seal from Ebla (17th cent. b.c.) with Hittite Hieroglyphic Symbols”, **Or NS** 84: 18-28.

- ARNAUD, D., 1985-87 **Recherches au pays d'Aštata. Emar VI: Les textes sumériens et accadiens** (4 Cilt), Paris.
- ARNAUD, D., 2007 **Corpus des textes de bibliothèque de Ras Shamra-Ougarit (1936-2000) en sumérien, babylonien et assyrien**, Barcelona.
- ARTZI, P., 1986 "Observations on the 'Library' of the Amarna Archives", **Cuneiform Archives and Libraries** (= RAI 30), Leiden: 210-12.
- BALKAN, K., 1954 **Kassitenstudien, 1: Die Sprache der Kassiten**, New Haven.
- BARTELMUS, A., 2016 **Fragmente einer großen Sprache** (= UAVA 12).
- BECKMAN, G. M., 1983 "Mesopotamians and Mesopotamian Learning at Ḫattuša", **JCS** 35 1/2: 97-114.
- BECKMAN, G. M., 1995 "The Siege of Uršu Text (CTH 7) and Old Hittite Historiography", **JCS** 47: 23-34.
- BECKMAN, G. M., 1996 **Hittite Diplomatic Texts** (= SBL WAW 7), Atlanta.
- BECKMAN, G. M., 2003 "Gilgamesh in Ḫatti", **Hittite Studies in Honor of Harry A. Hoffner Jr. On the Occasion of His 65th Birthday**, Winona Lake – Indiana: 37-57.

- BECKMAN, G. M., 2006 “Hittite Historical Texts I: ‘Annals of Hattušili I’”, **The Ancient Near East: Historical Sources in Translation**, Malden – Oxford – Victoria: 219-222.
- BEYER, D., 2001 **Emar IV. Les sceaux. Mission archéologique de Meskéné-Emar - Recherches au pays d'Aštata (= OBO SA 20)**, Göttingen.
- BIGA, M. G., 1980 “Bilinguismo sumerico-accadico nell’epistolografia numerica e paleoaccadica” **VicOr.** 3: 121-29.
- BIGA, M. G., 2003 “The reconstruction of a relative chronology for the Ebla texts”, **Or NS** 72/4: 345-67.
- BIGGS, R., 1966 “The Abū Salābīkh Tablets: A Preliminary Survey”, **JCS** 20: 73-88
- BIGGS, R., 1967 “Semitic Names in the Fara Period.” **Or NS** 36: 55-66.
- BIGGS, R., 1974 **Inscriptions from Tell Abū Šalābīkh (= OIP 99)**, Chicago – London.
- BİLGİÇ, E., 1954 **Die einheimischen Appellativa der kappadokischen Texte und ihre Bedeutung für die anatolischen Sprachen**, Ankara.
- BLOOMFIELD, L., 1935 **Language**, London.
- BORDREUIL, P.; D. PARDEE, 2009 **A Manual of Ugaritic**, Winona Lake – Indiana.

- BOSSERT H. Th., 1952 “GIŠ.ḪUR”, **BiOr.** 9: 172-73.
- BOTTÉRO, J., 1992 **Mesopotamia: Writing, Reasoning, and the Gods**, Chicago.
- BRINKMAN, J. A., 1976 **Materials and Studies for Kassite History I. A Catalogue of Cuneiform Sources Pertaining to Specific Monarchs of the Kassite Dynasty**, Chicago.
- BRYCE, T., 2018 “The Annals and Lost Golden Statue of the Hittite King Hattusili I”, **Gephyra** 16: 1-12
- BUCCELLATI, G., 1966 **The Amorites of the Ur III Period**, Napoli.
- BUCCELLATI, G., 1992 “Ebla and the Amorites”, **Eblaitica** 3: 83, 104.
- BUSSMAN, H., 2006 **Routledge Dictionary of Language and Linguistic**, London – New York.
- BUTLER, Y. G.; K. HAKUTA, 2006 “Bilingualism and Second Language Acquisition”, **The Handbook of Bilingualism**: 114-45.
- CAMPANILE, E., 1988 “Per una definizione del testo epigrafico bilingue”, **Bilinguismo e Biculturalismo nel mondo antico**: 17-21.
- CARRUBA, O., 1969 “Die Chronologie der hethitischen Texte und die hethitische Geschichte der Grossreichzeit”, **XVII. Deutscher Orientalistentag vom 21. bis 27. Juli**

- 1968 in Würzburg (= ZDMG Supp. 1): 226-49.
- CARRUBA, O., 1970 **Das Palaische. Texte, Grammatik, Lexikon** (= StBoT 10), Wiesbaden.
- CASTELLINO, G. R., 1972 **Two Šulgi Hymns (BC)** (= StSem. 42), Rome.
- CAVIGNEAUX, A., 1980-83 "Lexicalische Listen", **RIA** 6: 609-641.
- CAVIGNEAUX, A., 1985 "The Series Erim-ḥuš = anantu", **The Series Erim-ḥuš = anantu and An-ta-gál = šaqû**, (= MSL XVII), Roma: 3-93.
- CHARPIN, D., 1992 "Les Malheurs d'un Scribe ou de L'inutilité du Sumérien loin de Nippur", **Nippur at the Centennial** (= RAI 35), Philadelphia: 7-27.
- CHAVALAS, M. W., 1992 "Ancient Syria: A Historical Sketch", **New Horizons in the Study of Ancient Syria** (= BiMes 25): 1-21.
- CHIERA, E., 1929 **Sumerian Lexical Texts from the Temple School of Nippur**, Chicago.
- CIVIL, M., 1969 **The Series lú = ša and Related Texts** (= MSL XII), Roma.
- CIVIL, M., 1971 **Izi = išātu, Ká-gal = abullu and Níg-ga = makkūru** (= MSL XIII), Roma.
- CIVIL, M., 1976a "Lexicography", **Sumerological Studies in Honor of Thorkild Jacobsen on His Seventieth Birthday June 7, 1974**, Chichago – London: 123-57.

- CIVIL, M., 1976b “The Song of the Plowing Oxen”, **Kramer Anniversary Volume. Cuneiform Studies in Honor of Samuel Noah Kramer**, Neukirchen-Vluyn (= AOAT 25): 83-95
- CIVIL, M., 1979 **Ea – A = nâqu, Aa – A = nâqu, with their Forerunners and Related Texts** (= MSL XIV), Roma.
- CIVIL, M., 1984 “Bilingualism in Logographically Written Languages: Sumerian in Ebla”, **Il bilinguismo a Ebla. Atti del Convegno Internazionale (Napoli, 19–22 aprile 1982)**, Napoli: 75-97.
- CIVIL, M., 1986 **The Sag-Tablet, lexical texts in the Ashmolean Museum, Middle Babylonian grammatical texts, miscellaneous texts** (= MSL SS 1), Roma.
- CIVIL, M., 1987 “An Edubba Text from Boghazköy” **NABU** 1987-47: 25-7
- CIVIL, M., 1995 “Ancient Mesopotamian Lexicography”, **Civilizations of the Ancient Near East**, New York: 2305-14.
- CIVIL, M., 1996 “Sin-iddinam in Emar and SU.A=Šimaški”, **NABU** 1996-41: 36-7.
- CIVIL, M., 2000 “From the Epistolary of the Edubba”, **Wisdom, Gods and Literature. Studies**

- in Assyriology in Honour of W.G. Lambert.** Winona Lake: 105-118.
- CIVIL, M., 2004 **The Series DIRI = (w)atru (= MSL XV),** Roma.
- CIVIL, M., 2007 “Early Semitic Loanwords in Sumerian”, **From the Workshop of the Chicago Assyrian Dictionary Volume 2 Studies Presented to Robert D. Biggs,** Chicago: 11-33.
- CIVIL, M.; G., RUBIO, 1999 “An Ebla incantation against insomnia and the Semiticization of Sumerian: Notes on ARET 5 8b and 9”, **Or NS 68/3:** 254-66.
- CIVIL, M.; R. D., BIGGS, 1966 “Notes sur des textes sumériens archaïques”, **RA 60:** 1-16.
- COHEN, Y., 2003 **Wisdom from the Late Bronze Age,** Atlanta.
- COHEN, Y., 2009 **The Scribes and Scholars of the City of Emar in the Late Bronze Age.** Winona Lake.
- COHEN, Y., 2010a “‘Enlil and Namzitarra’: The Emar and Ugarit Manuscripts and a new Understanding of the ‘Vanity Theme’ Speech”, **RA 104:** 87-97.
- COHEN, Y., 2010b “The ‘Second Glosses’ in the Lexical Lists from Emar: West Semitic or Akkadian?”, **Proceedings of the 53e Rencontre Assyriologique**

- Internationale, Vol. 1, Part 2. Language in the Ancient Near East (= Babel und Bibel 4/2), Eisenbrauns. 813–839.**
- COHEN, Y., 2012 “An Overview on the Scripts of Late Bronze Age Emar”, **Palaeography and Scribal Practices in Syro-Palestine and Anatolia in the Late Bronze Age. Papers Read at a Symposium in Leiden, 17-18 December 2009**: 33-46.
- COLLINS, B. J., 1998 “Ḫattušili I, The Lion King”, **JCS** 50: 15-20.
- COOPER, J. S., 1971 “Bilinguals from Boghazkoi I”, **ZA** 61: 1-22.
- COOPER, J. S., 1972 “Bilinguals from Boghazkoi II”, **ZA** 62: 62-81.
- COOPER, J. S., 1973 “Sumerian and Akkadian in Sumer and Akkad”, **Or NS** 42: 239-46.
- COOPER, J. S., 1993 “Bilingual Babel: Cuneiform Texts in Two or More Languages from Ancient Mesopotamia and Beyond”, **Visible Language** 27. 1-2: 69-96.
- COOPER, J. S., 2004 “Babylonian Beginnings: The Origin of the Cuneiform Writing System in Comparative Perspective.”, **The First Writing**, Cambridge: 71-99.
- CONDE-SILVESTRE, J. C.; J. M.,

- HERNANDEZ-CAMPOY, 2012 “Introduction”, **The Handbook of Historical Sociolinguistics**: 1-8.
- CONTI, G., 1990 **Il sillabario della quarta fonte della lista lessicale bilingue eblaita** (= MiscEbl. 3), Firenze.
- CROS, G., 1910 **Nouvelles Fouilles de Tello**, Paris.
- DE FRANCIS, J., 1984 “Digraphia”, **Word** 35/1, 59-66.
- DEIMEL, A., 1923 **Schultexte aus Fara** (Die Inschriften aus Fara II = WVDOG 43), Leipzig – Berlin.
- DE MARTINO, S., 2003 **Annali e res gestae antico ittiti** (= StMed 12), Pavia.
- DE MARTINO, S., 2014 “The Mittani State: The Formation of the Kingdom of Mittani”, **Constituent, Confederate, and Conquered Space. The Emergence of the Mittani State**, Berlin-Boston: 61-74.
- DEL MONTE, G.F., 1986 **Il trattato fra Muršili II di Ḫattuša e Niqmepa' di Ugarit**, (= OrAntColl. 18) Roma.
- DEL MONTE, G.F., 2001 “Un frammento delle "Gesta di Hattušili I" (CTH 4)”, **NABU** 2001/6: 8-9.
- DEL MONTE, G. F.; J. TISCHLER 1978 **Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte** (= RGTC 6/2), Wiesbaden.
- DERCKSEN, J. G., 1996 **Old Assyrian Copper Trade in Anatolia**, Leiden.

- DERCKSEN, J. G., 2007 “On Anatolian Loanwords in Akkadian Texts from Kültepe”, **ZA** 97: 16-46
- DESSET, F., 2018 “Linear Elamite Writing”, **The Elamite World**, London – New York: 397-415.
- DEVECCHI, E., 2005 **Gli annali di Hattusili i nella versione accadica** (StMed 16), Pavia.
- DEVECCHI, E., 2015 **Trattati internazionali ittiti**, Brescia.
- DIETRICH, M., 1998 “buluṭ bēlī ‘Lebe, mein Köning!’”, **UF** 30: 155-200.
- DIETRICH, M.; W. MAYER, 1995 “Sprache und Kultur der Hurriter in Ugarit”, **Ugarit. Ein ostmediterranes Kulturzentrum im Alten Orient. Ergebnisse und Perspektive der Forschung, Band I**, Münster: 7-42.
- DIETRICH, M.; W. MAYER, 1996 “Festritual für die Palastgöttin Pidray. Der hurro-ugaritische Opfertext KTU 1.132”, **UF** 28: 165-76.
- DIETRICH, M.; W. MAYER, 1997 “Das hurritische Pantheon von Ugarit”, **UF** 29:161-81.
- DIETRICH, M.; W. MAYER, 1999 “The Hurrians and the Hitite Texts”, **Handbook of Ugaritic Studies** (= HdO 39), Leiden – Boston – Köln: 58-75.
- DIJKSTRA, M., 1993 “The Akkado-Hurrian bilingual wisdom-text RS 15.010 reconsidered”, **UF** 25: 163-71.
- DİNÇOL, M. A., 2002 “‘Tabarna’- und ‘Ädikula’-Siegel. Die Siegel hethitischer Großkönige und

- Großköniginnen”, **Die Hethiter und ihr Reich Volk der 1000 Götter**, Stuttgart: 88-93.
- DİNÇOL, M. A.; B. DİNÇOL, 2008 **Die Prinzen- und Beamtensiegel aus der Oberstadt von Boğazköy-Ḫattuša vom 16. Jahrhundert bis zum Ende der Grossreichszeit, (= BoḪa 22) Mainz – Rhein.**
- DRAFFKORN, A., 1959 **Hurrians and Hurrian at Alalah: An Ethno-Linguistic Analysis**, Philadelphia (University of Pennsylvania, Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- EBELING, E., 1918 **Quellen zur Kenntnis der babylonischen Religion I**, Leipzig.
- EBELING, E., 1952-53 “Zwei Tafeln der Serie utukku limnûtu”, **AoF** 16: 295-304.
- EDWARDS, J., 2006 “Foundation of Bilingualism”, **The Handbook of Bilingualism**: 7-31.
- EDZARD, D. O., 2003 **Sumerian Grammar**, Boston.
- ENGLUND, R. K., 1998 “Texts from the Late Uruk Period”, **Mesopotamien Späturuk Zeit und Frühdynastische Zeit**, Göttingen: 15-217.
- FALES, F. M., 1986 **Aramaic Epigraphs on Clay Tablets of the Neo-Assyrian Period**, Roma.
- FARBER, W., 1981 “Zur älteren akkadischen Beschwörungsliteratur”, **ZA** 71: 51-72.

- FERGUSON, C. A., 1959 “Diglossia”, **Word** 15: 325-40.
- FINKEL, I. L.; M. CIVIL, 1982 **The Series SIG7.ALAN = Nabnītu** (= MSL XVI), Roma.
- FISHMAN, J. A., 1967 “Bilingualism with and without diglossia; diglossia with and without bilingualism”, **Journal of Social Issues** 23/2, 29-38.
- FISHMAN, J. A., 1977 “The social science perspective”, **Bilingual Education: Current Perspectives. Social Science:** 1-49. Arlington.
- FOSTER, B., 1996 **Before the Muses An Anthology of Akkadian Literature, 2nd ed.**, Bethesda.
- FOURNET, A., 2011 “The Kassite Language in a Comparative Perspective with Hurrian and Urartean” **The Macro-Comparative Journal** 2/1: 1-19.
- FRAYNE, D., 1990 **Old Babylonian Period (2003-1595 BC)** (RIME 4), Toronto – Buffalo – London.
- FRAYNE, D., 1993 **Sargonic and Gutian Periods (2334-2113 BC)** (RIME 2), Toronto – Buffalo – London.
- FRAYNE, D., 1997 **Ur III Period (2112-2004 BC)** (RIME 3/2), Toronto – Buffalo – London.
- FRAYNE, D., 2007 **Presargonic Period (2700–2350 BC)** (RIME 1), Toronto – Buffalo – London.
- GALÁN, J. M., 1994 “The Heritage of Tutmosis III’s Campaigns in the Amarna Age”, **Essays**

- GANTZERT, M., 2008 **in Egyptology in Honor of Hans Goedicke**, San Antonio: 91-102.
- GARELLI, P., 1963 **The Emar Lexical Texts** (4 Cilt), Uitgeverij Boekenplan.
- GELB, I. J., 1956 **Les Assyriens en Cappadoce**. Paris.
- GELB, I. J., 1956 “Hittite Hieroglyphic Seals and Seal Impressions”, **Excavations at Gözlü Kule, Tarsus Volume II**, Princeton: 242-54.
- GELB, I. J., 1960 “Sumerians and Akkadians in their Ethno-Linguistic Relationship.” **Geneva** 8: 258-71
- GELB, I. J., 1977 **Thoughts about Ibla: A Preliminary Evaluation** (= SMS 1/1), Malibu.
- GELB, I. J., 1980 **Computer-Aided Analysis of Amorite**, Chicago.
- GELB, I. J., 1981 “Ebla and Kish Civilization”, **La lingua di Ebla. Atti del Convegno Internazionale (Napoli, 21–23 aprile 1980)**, Napoli: 9-73.
- GELB, I. J., 1992 “Mari and the Kish Civilization”, **Mari in Retrospect. Fifty Years of Mari Studies**, Indiana: 121-202.
- GELB, I. J.; B. KIENAST, 1990 **Die altakkadischen Königsinschriften des dritten Jahrtausends v. Chr.** (= FAOS 7), Stuttgart.

- GELLER, M. J., 1989 “A New Piece of Witchcraft”, **DUMU-E₂-DUB-BA-A Studies in Honor of Åke W. Sjöberg**: 193–205.
- GELLER, M. J., 1992 “CT 58, No. 70. A Middle Babylonian Eršahunga”, **Bulletin of the School of Oriental and African Studies** 55/3: 528-32.
- GEORGE, A. R., 2007 “Gilgamesh and the Literary Traditions of Ancient Mesopotamia”, **The Babylonian World**, New York: 447-59
- GERSHEVITCH, I., 1979 “The Alloglottography of Old Persian.” **Transactions of the Philological Society**: 114-90.
- GIACUMAKIS, G., 1970 **The Akkadian of Alalah**, Paris.
- GILAN, A., 2015 **Formen und Inhalte althethitischer Literatur**, (= THeth 29) Heidelberg.
- GIORGIERI, M., 2005 “Bedeutung und Stellung der ‘mittanischen’ Kultur im Rahmen der Kulturgeschichte Vorderasiens”, **Motivation und Mechanismen des Kulturkontaktes in der späten Bronzezeit**, Firenze: 77-101.
- GOEDEGEBUURE, P. M., 2008 “Central Anatolian Languages and Language Communities in the Colony Period: A Luwian–Hattian Symbiosis and the Independent Hittites”, **Anatolia and the Jazira during the Old Assyrian Period**, Leiden: 137-80.

- GÖTZE, A., 1936 “Philological Remarks on the Bilingual Bulla from Tarsus”, **AJA** 40: 210-14.
- GÖTZE, A., 1962 “H. G. GÜTERBOCK und H. OTTEN, Keilschrifttexte aus Boghazkoi, Zehntes Heft (Texte aus Gebäude K, I. Teil) (= 72. Wissenschaftliche Veröffentlichung der Deutschen Orient-Gesellschaft). Verlag Gebr. Mann, Berlin, 1960. VIII + 5,5 pp.”, **JCS**, 16 / 1: 24-30.
- GORDON, C., 1997 “Amorite and Eblaite”, **The Semitic Languages**: 100-13.
- GUICHARD, M., 2015 “Une prière bilingue inédite de Mari l’art d’amadouer son dieu et seigneur de la littérature à la pratique”, **Colères et repentirs divins: actes du colloque organisé par le Collège de France, Paris, les 24 et 25 avril 2013** (= OBO 278): 343-76.
- GUISFREDI, F., 2013 “Appunti di Critica Delle Varianti Degli Annali Bilingui di Hattušili I”, **RSO NS** 86: 93-102.
- GÜTERBOCK, H. G., 1939 “Das Siegeln bei den Hethitern”, **Symbolae ad jura Orientis antiqui pertinentes Paulo Koschaker dedicatae**, Leiden: 26–36.
- GÜTERBOCK, H. G., 1940 **Siegel aus Boğazköy 1. Teil: Die Königssiegel der Grabungen bis 1938** (= AfO Beiheft 5), Berlin.

- GÜTERBOCK, H. G., 1942 **Siegel aus Boğazköy 2. Teil: Die Königssiegel von 1939 und die übrigen Hieroglyphensiegel** (= AfO Beiheft 7), Berlin.
- GÜTERBOCK, H. G., 1964a "Sargon of Akkad Mentioned by Ḫattušili I of Ḫatti", **JCS** 18 / 1: 1-6.
- GÜTERBOCK, H. G., 1964b "A View of Hittite Literature", **JAOS** 84 / 2: 107-15.
- GÜTERBOCK, H. G., 1988 "Bilingual Moon Omens from Boğazköy" **Scientific Humanist: Studies in Memory of Abraham Sachs**, Philadelphia: 161-74
- GÜTERBOCK, H. G.; M. CIVIL, 1985 "The Series Erim-ḫuš in Boghazköy", **The Series Erim-ḫuš = anantu and Anta-gál = šaqû** (= MSL XVII), Roma: 95-128.
- GZELLA, H., 2012 "Northwest Semitic in General", **The Semitic Languages. An International Handbook**, Berlin: 425-51.
- HAAS, V.; H. J. THIEL, 1978 **Die Beschwörungsrituale der Allaiturah(h)i und verwandte Texte**, Neukirchen.
- HAAS, V.; I. WEGNER, 1988 **Die Rituale der Beschwörerinnen** **SALŠU.GI**, (= ChS: 1/5) Roma.
- HALLO, W., 1996 "Bilingualism and the Beginnings of Translation", **Origins: The Ancient Near Eastern Background of Some**

- Modern Western Institutions**, Leiden – New York – Köln: 154-69.
- HALLOCK, R.; B.
LANDSBERGER, 1956 “Old Babylonian Grammatical Texts”, **MSL IV**, Roma: 45-128.
- HAMERS, F. J.; M. H. A. BLANC, 2004 **Bilinguality and Bilingualism**, Cambridge.
- HASSELBACH, R.; J.
HUEHNERGARD, 2007 “Northwest Semitic Languages”, **Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics** (3. Cilt), Leiden: 408-22.
- HAWKINS, J. D., 1995 **The Hieroglyphic inscription of the sacred pool complex at Hattusa** (= StBoT Beiheft 3), Wiesbaden.
- HAWKINS, J. D., 2000 **Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions, Volume. I: Inscriptions of the Iron Ages** (3 Cilt), Berlin – New York.
- HAWKINS, J. D., 2011 “Early Recognisable Hieroglyphic Signs (?) in Anatolia”, **Anatolia’s Prologue. Kültepe Kaneš Karum. Assyrians in Istanbul**, İstanbul: 96-97.
- HECKER, K., 1980 “Der Weg nach Kaniš”, **ZA** 70: 185-197.
- HEIMPEL, W., 2003 **Letters to the King of Mari. A New Translation, with Historical Introduction, Notes, and Commentary**, Winona Lake – Indiana.

HERBORDT, S., 2005

Die Prinzen- und Beamtensiegel der hethitischen Grossreichszeit auf Tonbullen aus dem Nişantepe-Archiv in Hattusa - mit Kommentaren zu den Siegelinschriften und Hieroglyphen von J. David Hawkins (= BoḪa 19), Mainz.

HERBORDT, S.; D. BAWANYPECK;

HAWKINS J. D., 2011

Die Siegel der Grosskönige und Grossköniginnen auf Tonbullen aus dem Nişantepe-Archiv in Hattusa (= BoḪa 23), Darmstadt – Mainz.

HERTEL, T. K., 2014

“The Lower Town of Kültepe: Urban Layout and Population,” **Journal of Cuneiform Studies Supplemental Series 4: 25-54.**

HILGERT, M., 2002

Akkadisch in der Ur III-Zeit, Münster.

HINZ, W., 1962

“Zur Entzifferung der elamischen Strichschrift”, **IrAnt 2: 1-21.**

HOFFMAN, I., 1984

Der Erlaß Telipinus (= THeth 11), Heidelberg.

HOFFNER, H., 1975

“Propaganda and Political Justification in Hittite Historiography”, **Unity and Diversity. Essays in the History, Literature, and Religion of the Ancient Near East, Baltimore – London: 49-62.**

HOFFNER, H., 1998

Hittite Myths (= SBL WAW 2), Atlanta.

- HOFFNER, H., 2009 **Letters from the Hittite Kingdom** (= SBL WAW 15), Atlanta.
- HOROWITZ, W.; T. OSHIMA;
S. SANDERS, 2002 “A Bibliographical List of Cuneiform Inscriptions from Canaan, Palestine/Philistia, and the Land of Israel”, **JAOS** 122/4: 753-66.
- HOUWINK TEN CATE, PH. H. J., 1983 “The History of Warfare according to Hittite Sources: The Annals of Hattusilis I (Part I)”, **Anatolica** 10: 91-109.
- HOUWINK TEN CATE, PH. H. J., 1984 “The History of Warfare according to Hittite Sources: The Annals of Hattusilis I (Part II)”, **Anatolica** 11: 47-83.
- HUEHNERGARD, J., 1987 **Ugaritic Vocabulary in Syllabic Transcription**, Atlanta.
- HUEHNERGARD, J., 1989 **Akkadian of Ugarit**, Atlanta – Georgia.
- HUEHNERGARD, J., 2006 “Proto-Semitic and Proto-Akkadian”, **The Akkadian Language in its Semitic Context Studies in the Akkadian of the Third and Second Millennium BC**, Leiden: 1-18.
- HUEHNERGARD, J., 2011 **A Grammar of Akkadian**, 3. bs., Winona Lake – India.
- HUEHNERGARD, J.;
W. VAN SOLDT, 1999 “A Cuneiform Lexical Text from Ashkelon with a Canaanite Column”, **IEJ** 49: 184-92.

- IKEDA, J., 2010 “Was Akkadian Spoken in Emar? Diglossia in Emar”, **Proceedings of the 53e Rencontre Assyriologique Internationale, Vol. 1. Part 2. Language in the Ancient Near East** (= Babel und Bibel 4/2), Winona Lake: 841-50.
- ISMAIL, F.; W. SALLABERGER, 1996 **Administrative Documents from Tell Beydar (Seasons 1993–1995) (Subartu II)**, Brepols.
- IMER, K.; A. KOCAMAN;
A. S. ÖZSOY, 2011 **Dilbilim Sözlüğü**, İstanbul.
- IMPARATI, F., 1965 “L'autobiografia di Ḫattušili I”, **StClOr** 14: 40-76.
- IZRE'EL, S., 1997 **The Amarna Scholarly Tablets**, Groningen.
- IZRE'EL, S., 1998 **Canaano-Akkadian** (= Languages of the World / Materials 82), München.
- JAKOB, S., 2017 “The Middle Assyrian Period (14th to 11th Century BCE)”, **A Companion to Assyria**, Cornwall: 117-42.
- KAMMENHUBER, A., 1958 “Die hethitische Geschichtsschreibung”, **Saeculum** 9: 136-55.
- KEMPINSKI, A., 1983 **Syrien und Paläsina (Kanaan) in der Letzten Phase der Mittelbronze IIB-Zeit (1650 – 1570 v.Chr.)**, Wiesbaden.

- KENNEDY, D. A., 1986
 “MBGT II (Ugarit)”, **The Sag-Tablet, Lexical Texts in the Ashmolean Museum, Middle Babylonian Grammatical Texts, Miscellaneous Texts** (= MSL SS 1), Roma: 72-94.
- KITCHEN, K. A.;
 P. J. N. LAWRENCE, 2012
Treaty, Law and Covenant in the Ancient Near East (3 cilt), Wiesbaden.
- KIUP, L.; R. C. THOMPSON, 1907
The Sculptures and inscription of Darius the Great on the rock of Bihistun in Persia. A new collation of the Persian, Susian, and Babylonian texts with English translations, etc., London.
- KLEIN, J., 2003
 “An Old Babylonian Edition of an Early Dynastic Collection of Insults (= BT 9)”, **Literatur, Politik und Recht in Mesopotamien Festschrift für Claus Wilcke**: 135-50.
- KLENGEL, H., 1992
Syria 3000 to 300 B.C. A Handbook of Political History, Berlin.
- KLENGEL, H., 1999
Geschichte des hethitischen Reiches (= HdO), Leiden – Boston – Köln.
- KLINGER, J., 1996
Untersuchungen zur Rekonstruktion des hattischen Kultschicht (= StBoT 37), Wiesbaden.
- KLINGER, J., 1998
 “‘Wer lehrte die Hethiter das Schreiben?’ Zur Paläographie früher Texte in

- akkadischer Sprache aus Boğazköy: Skizze einiger Überlegungen und vorläufiger Ergebnisse”, **III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, Çorum 16-22 Eylül 1996:** 365-75.
- KLINGER, J., 2010 “Literarische sumerische Texte aus den hethitischen Archiven aus paläographischer Sicht – Teil II”, **AoF** 37: 306-40.
- KNUDSEN, E. E., 1991 “Amorite Grammar. A Comparative Statement”, **Semitic Studies, in Honor of Wolf Leslau**, Cilt I, Wiesbaden: 86-85.
- KNUDSEN, E. E., 1999 “Amorite Names and Old Testament Onomastics”, **Scandinavian Journal of the Old Testament** 13, 202-24.
- KRAMER, S. N., 1952 **Enmerkar and the Lord of Aratta**, Philadelphia.
- KRAUS, F. R., 1970 **Sumerer und Akkader: Ein Problem der altmesopotamischen Geschichte**, Amsterdam.
- KREBERNIK, M., 1996a “The Linguistic Classification of Eblaite: Methods, Problems, and Results”, **The Study of the Ancient Near East in the 21st Century: The William Foxwell Albright Centennial Conference**, Indiana: 233–49.

- KREBERNIK, M., 1996b “Fragment einer Bilingue” **ZA** 86: 170-76.
- KREBERNIK, M., 1998 “Die Texte aus Fara und Tell Abu Salabikh”, **Mesopotamien: Späturuk-Zeit und Frühdynastische Zeit**: 237-427.
- KRECHER, J., 1976-80 “Interlinearbilinguen”, **RIA** 5: 124-128.
- KRYSZAT, G., 2008 “The Use of Writing Among the Anatolians”, **Anatolia and the Jazira during the Old Assyrian Period**, Leiden: 231-38.
- KUPPER, J. R., 2006 “Northern Mesopotamia and Syria”, **The Cambridge Ancient History** Cilt 2/1, Cambridge: 1-41.
- KÜMMEL, H. M., 1985 “Hethitische historisch-chronologische Texte”, **TUAT I: Rechts- und wirtschaftsurkunden. Historisch-chronologische Texte. Lieferung 5: historisch-chronologische Texte 2**: 455-95.
- LACHEMAN, E. R., 1939 “Nuziana”, **RA** 36/2: 81-95.
- LAMBERT, W. G., 1965 “A Middle Assyrian Tablet of Incantations”, **Studies in Honor of Benno Landsberger on His Seventy-fifth Birthday, April 21, 1965**. Chicago: 283-88.
- LAMBERT, W. G., 1973 “A New Fragment from a List of Antediluvian Kings and Marduk’s

- Chariot”, **Symbolae Biblicae et Mesopotamicae: Francisco Mario Theodoro de Liagre Böhl dedicatae**, Leiden: 271-80.
- LAMBERT, W. G., 1976 “Tukulti-Ninurta I and the Assyrian King List”, **Iraq** 38: 85-94.
- LAMBERT, W. G., 1996 **Babylonian Wisdom Literature**, Winona Lake-Indiana.
- LAMBERT, W. G., 2013 **Babylonian Creation Myths**, Winona Lake-Indiana.
- LANDSBERGER, B., 1957 **The Series 𒀠AR-ra = 𒄠ubullu Tablets I – IV (= MSL V)**, Roma.
- LANDSBERGER, B., 1958 **The Series 𒀠AR-ra = 𒄠ubullu Tablets V – VII (= MSL VI)**, Roma.
- LANDSBERGER, B., 1959 **The Series 𒀠AR-ra = 𒄠ubullu Tablets VIII – XII (= MSL VII)**, Roma.
- LANDSBERGER, B., 1967 **The Series 𒀠AR-ra = 𒄠ubullu Tablet XV and Related Texts (= MSL IX)**, Roma.
- LANDSBERGER, B.; R. T., HALLOCK, 1955 “S^a Vocabulary”, **MSL III**, Roma.
- LANDSBERGER, B.; A. D., KILMER, 1962 **𒀠AR-ra = 𒄠ubullu, tablets XIV to XVIII. The Fauna of Ancient Mesopotamia (= MSL VIII/II)**, Roma.
- LANGSLOW, D. R., 2002 “Approaching Bilingualism in Corpus Languages”, **Bilingualism in Ancient**

- Society. Language Content and Written Word:** 23-51.
- LAROCHE, E., 1956 “Documents hiéroglyphiques hittites provenant du palais d'Ugarit”, **Ugaritica III** (= MRS VIII), Paris: 97-160
- LAROCHE, E., 1966 **Les noms des Hittites**, Paris.
- LAROCHE, E., 1962 **OLZ** 57: 27-31.
- LAROCHE, E., 1968 “Textes de Ras Shamra en Langue Hittite”, **Ugaritica V** (= MRS XVI), Paris: 769-84.
- LAROCHE, E., 1982 “Documents hittites et hourrites”, **Meskéné-Emar: Dix ans de travaux, 1972-1982:** 53-63.
- LAROCHE, E., 1983 “Les hiéroglyphes hittites de Meskene-Emar: un emprunt d'écriture”, **Comptes-rendus des Séances de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres:** 12-24.
- LARSEN, M. T., 1976 **The Old Assyrian City-State and Its Colonies** (= Mesopotamia 4), Copenhagen.
- LEICHTY, E.; A. K. GRAYSON, 1987 **Catalogue of the Babylonian Tablets in the British Museum, Volume VII: Tablets from Sippar 2**, London.
- LIEBERMAN, S., 1977 **The Sumerian Loanwords in Old Babylonian Akkadian I** (= HSS 22), Missoula.

- LIPINSKI, E., 1997 **Semitic Languages: Outline of a Comparative Grammar**, Leuven.
- LIVERANI, M., 2014 **The Ancient Near East. History, Society and Economy**, London – New York.
- MACNAMARA, J., 1967 “The Bilingual’s Linguistic Performance”, **Journal of Social Issues**: 23, 58-77.
- MACSWAN, J., 2006 “Code Switching and Grammatical Theory”, **The Handbook of Bilingualism**: 283-311.
- MAIRS, R., 2012 “Bilingualism”, **The Encyclopedia of Ancient History**.
- MARAZZI, M., 1986 **Beiträge zu den akkadischen Texten aus Boğazköy in althethitischer Zeit (= BRLF 18)**, Roma.
- MATTHIAE, P., 1981 **Ebla: An Empire Rediscovered**. New York.
- MATTHIAE, P., 1986 “The Archive of the Royal Palace G of Ebla: Distribution and Arrangement of the Tablets According to the Archaeological Evidence”, **Cuneiform Archives and Libraries (= RAI 30)**, Leiden: 53–71.
- MAUL, S. M., 2003 “Die Reste einer mittelassyrischen Beschwörerbibliothek aus dem Königspalast zu Assur”, **Literatur**,

- Politik und Recht in Mesopotamien
Festschrift für Claus Wilcke: 181-194.**
- MELCHERT, C., 1978 "The Acts of Hattušili I", **JNES** 37 / 1: 1-22.
- MELCHERT, C., 2003 "Prehistory", **The Luwians** (= HdO 68), Leiden – Boston: 8-26.
- MELLINK, J. M., 1969 "Archaeology in Asia Minor", **AJA** 73/2: 203-27.
- MELLINK, J. M., 1970 "Archaeology in Asia Minor", **AJA** 74/2: 157-78.
- MELLINK, J. M., 1971 "Archaeology in Asia Minor", **AJA** 75/2: 161-81.
- MERIGGI, P., 1971 **La scrittura proto- elamica, parte 7. La scrittura e il contenuto dei testi**, Roma.
- MICHALOWSKI, P., 2006 "The Lives of the Sumerian Language", **Margins of Writing, Origins of Cultures: 159-84.**
- MICHEL, C., 2003 **Old Assyrian Bibliography of Cuneiform Texts, Bullae, Seals and the Results of the Excavations at Aššur, Kültepe/Kaniš, Acemhöyük, Alişar and Boğazköy**, Leiden.
- MICHEL, C., 2005-06 "Old Assyrian Bibliography 1: February 2003 - July 2006", **AfO** 51: 436-49.
- MICHEL, C., 2008 "Les Assyriens et leurs femmes anatoliennes", **Anatolia and the Jazira**

- during the Old Assyrian Period,**
Leiden: 209-29.
- MICHEL, C., 2011a “Old Assyrian Bibliography 2: July 2006 - April 2009”, **AfO** 52: 416-37.
- MICHEL, C., 2011b “The Private Archives from Kaniš Belonging to Anatolians,” **AoF** 38, 94-115.
- MICHEL, C., 2014 “Considerations on the Assyrian settlement at Kaneš”, **Journal of Cuneiform Studies Supplemental Series** 4: 69-84.
- MICHEL, C., 2015 “Old Assyrian Bibliography 3: May 2009 - June 2015”, **AfO** 53: 525-59.
- MILLER, J., 2001 “Hattušili I's Expansion into Northern Syria in Light of the Tikunani Letter”, **Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie, Würzburg, 4.-8. Oktober 1999** (= StBoT 45): 410-29.
- MOOREY, P. R. S., 1981 “Abu Salabikh, Kish, Mari and Ebla: Mid-Third Millennium Archaeological Interconnections”, **AJA** 85/4: 447-48.
- MORAN, W. L., 1992 **The Amarna Letters**, Baltimore London.
- MYNÁŘOVÁ, J., 2007 **Language of Amarna - Language of Diplomacy. Perspectives on the Amarna Letters**, Prague.

- MYNÁŘOVÁ, J., 2015 “Egypt among the Great Powers and its Relations to the Neighboring Vassal Kingdoms in the Southern Levant According to the Written Evidence: Tutmose III and Amarna”, **Policies of Exchange Political Systems and Modes of Interaction in the Aegean and the Near East in the 2nd Millennium B.C.E.**, Vienna: 157-65.
- NEU, E., 1993 “Kesse-Epos und Epos der Freilassung”, **SMEA** 31: 111-20.
- NEU, E., 1996 **Das hurritische Epos der Freilassung Bd. 1: Untersuchungen zu einem hurritisch-hethitischen Textensemble aus Ḫattuša** (= StBoT 32), Wiesbaden.
- NOUGAYROL, J., 1968 “Textes Sumero-Accadiens des Archives et Bibliothèques Privées d'Ugarit”, **Ugaritica V** (= MRS XVI), Paris: 1-446.
- NOUGAYROL, J.; E. LAROCHE, 1955 “Tablette bilingue accado-hourrite”, **PRU 3: Textes accadiens et hourrites des archives est, ouest et centrales** (= MRS 6) Paris: 311–24.
- OATES, J., 2015 **Babil**, Ankara.
- OTTEN, H., 1958 “Keilschrifttexte”, **Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen in Boğazköy im Jahre 1957** (= MDOG 91): 73-84.
- PAOLETTI, P., 2015 “The Lexical Texts from Ebla: Palaeography, Sign Identification and

- PARDEE, D., 2007
Scribes in the Early Dynastic Period”,
Current Research in Cuneiform Palaeography (= RAI 60): 49-70.
- PARDEE, D., 2007
“The Ugaritic Alphabetic Cuneiform Writing System in the Context of Other Alphabetic Systems”, **SAOC** 60: 181-200.
- PEAL, E.; W. E. LAMBERT, 1962
“The Relation of Bilingualism to Intelligence” **Psychological Monographs** 76: 1-23.
- PEDERSEN, O., 1998
Archives and Libraries in the Ancient Near East 1500-300 B.C., Bethesda – Maryland.
- PEDERSEN, O., 2005
Archive und Bibliotheken in Babylon. Die Tontafeln der Grabung Robert Koldeweys 1899-1917, Saarwellingen.
- PEKER, H., 2009a
Suriye Üzerindeki Hitit Hakimiyetinin Kurulması: M.Ö. II. Binyılda Eski Yakınoğuda Süper Güçler ve Küçük Devletler, (İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- PEKER, H., 2009b
“Dilbilim, Filoloji ve Hititoloji”, **Hititolojiye Giriş**, İstanbul: 37-48.
- PENTIUC, E. J., 2001
West Semitic Vocabulary in the Akkadian Texts from Emar, Winona Lake.
- PETERSON, J., 2007
“A Middle Babylonian Extract of An = Anum 1” **NABU** 2007-66: 79-80.

- PETERSON, J., 2010 “Sumerian Literary Fragments in the University Museum, Philadelphia III”, **UF** 42: 573-612.
- PETTINATO, G., 1975 “Testi cuneiformi del 3. millennio in paleo-cananeo rinvenuti nella campagna 1974 a Tell Mardīkh = Ebla” **Or NS** 44: 361-74.
- PETTINATO, G., 1976 “The Royal Archives of Tell Mardikh-Ebla”, **The Biblical Archaeologist** 39/2: 44-52
- PETTINATO, G., 1979 **Catalogo dei testi cuneiformi di Tell Mardikh-Ebla** (= MEE 1), Napoli.
- PETTINATO, G., 1981 **The Archives of Ebla. An Empire Inscribed on Clay**, New York.
- PETTINATO, G., 1982 **Testi lessicali bilingui della biblioteca L. 2769.** (= MEE 4), Napoli.
- PITARD, W. T., 1999 “The Alphabetic Ugaritic Tablets”, **Handbook of Ugaritic Studies** (= HdO 39), Leiden – Boston – Köln: 46-57
- PRUZSINSZKY, R., 2003 **Die Personennamen der Texte aus Emar**, Bethesda.
- RAINEY, A. F., 1970 **El Amarna Tablets 359-379** (= AOAT 8), Neukirchen – Vluyn.
- RAINEY, A. F., 1975 “Two Cuneiform Fragments from Tel Aphek”, **Tel Aviv** 2: 125-29.
- RAINEY, A. F., 1976 “A Tri-lingual Cuneiform Fragment from Tel Aphek”, **Tel Aviv** 3: 137-40.

- RAINEY, A. F., 1996 **Canaanite in the Amarna Tablets: A Linguistic Analysis of the Mixed Dialect Used by Scribes from Canaan** (= HdO 25), 4 Cilt, Leiden – Boston.
- RAINEY, A. F., 2015 **The El-Amarna Correspondence. A New Edition of the Cuneiform Letters from the Site of El-Amarna based on Collations of all Extant Tablets** (= HdO 110), 2 Cilt, Leiden – Boston.
- READE, J., 2002 “Early monuments in Gulf stone at the British Museum, with observations on some Gudea statues and the location of Agade”, **ZA** 92: 258-95.
- REINER, E.; M. CIVIL, 1974 **The Series 𒄩AR-ra = 𒄩ubullu Tablets XX – XXIV** (= MSL XI), Roma.
- RICHTER, T., 2004 “Die Ausbreitung der Hurriter bis zur altbabylonischen Zeit: eine Kurze Zwischenbilanz”, **2000 v. Chr. Politische, wirtschaftliche und kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende**, Saarbrücken: 263-311.
- RIEMSCHNEIDER, K. K., 2004 **Die akkadischen und hethitischen Omentexte aus Boğazköy** (= DBH 12).
- RISTVET, L., 2017 “‘Assyria’ in the Third Millennium BCE”, **A Companion to Assyria**, Cornwall: 36-56.

- ROBSON, E., 2001 “The Tablet House: A Scribal School in Old Babylonian Nippur”, **RA** 95/1: 39-66.
- ROMAINE, S., 1982 **Socio-Historical Linguistics: its Status and Methodology**, New York.
- ROMAINE, S., 1988 “Historical sociolinguistics: Problems and methodology.” **Sociolinguistics: An International Handbook of the Science of Language and Society**, Berlin: 1452-69.
- ROMAINE, S., 1995 **Bilingualism**, Oxford.
- RUBIO, G., 2006a “Writing in Another Tongue: Alloglottography in The Ancient Near East”, **Margins of Writing, Origins of Cultures**: 33-66.
- RUBIO, G., 2006b “Eblaite, Akkadian and East Semitic”, **The Akkadian Language in Its Semitic Context**, Leiden: 110-39.
- RUBIO, G., 2009 “Sumerian Literature”, **From an Antique Land: an Introduction to Ancient Near Eastern Literature**, Plymouth: 11-76.
- RÜSTER, C.; E. NEU, 1989 **Hethitisches Zeichenlexikon. Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Bogazköy-Texten**, (= StBoT, Beiheft 2) Wiesbaden.
- SALVINI, M.; I. WEGNER, 2004 **Die mythologischen Texte** (= ChS I/6), Roma.

- SANMARTÍN, J., 1999-2000 “Sociedades y lenguas en el medio sirio-levantino del II milenio a.C.: Ugarit y lo hurrita”, **Aula orientalis: revista de estudios del Próximo Oriente Antiguo** 17-18: 113-23.
- SAPORETTI, C., 1965 “Versione Accadica”, **StCIOr** 14: 77-85.
- SAUSSURE, F., 2005 **Cours de Linguistique Générale**, Geneve.
- SAYCE, A. H., 1881 “The Bilingual Hittite and Cuneiform Inscription of Tarkondêmos”, **Proceedings of the Society of Biblical Archaeology** 3: 4-6.
- SEBBA, M., 2012 “Researching and Theorising Multilingual Texts”, **Language Mixing and Code-Switching in Writing**: 1-26.
- SCHAEFFER, C. F. A., 1956 “Recueil des sceaux et cylindres hittites imprimés sur les tablettes des Archives Sud du palais de Ras Shamra suivi de considérations sur les pratiques sigillographiques des rois d'Ugarit”, **Ugaritica III** (= MRS VIII): 1-86.
- SCHEIL, V., 1905 **Documents en écriture proto-élamite. Mémoires de la Delegation en Perse** 6, Paris.
- SCHEIL, V., 1908 **Textes élamites- sémitiques. Quatrième série, Délégation en Perse, Mémoires** 10, Paris.

- SCHEIL, V., 1913 **Textes élamites- sémitiques. Cinquième série, Mémoires de la Mission archéologique de Susiane 14,** Paris.
- SCHEIL, V., 1927 “Contraste féminin”, **RA 24:** 34-37.
- SCHEUCHER, T., 2012 **The transmissional and functional context of the lexical lists from Ḫattuša and from the contemporaneous traditions in Late-Bronze-Age Syria,** Leiden (Universtieit Leiden, Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- SCHUSTER H. S., 1974 **Die hattisch-hethitischen Bilinguen I. Einleitung, Texte und Kommentar. Teil 1,** (= DMOA 17) Leiden.
- SCHUSTER H. S., 2002 **Die hattisch-hethitischen Bilinguen. II. Textbearbeitungen Teil 2 und 3,** (= DMOA 17/2) Leiden – Boston – Köln.
- SCHUSTER, H. S.;
B., LANDSBERGER, 1955 “Das Vokabular S^b”, **MSL III,** Roma.
- SCHWEMER, D., 2005-06 “Lehnbeziehungen zwischen dem Hethitischen und dem Akkadischen”, **AfO 51:** 220-34.
- SCHWEMER, D., 2001 **Wettergottgestalten Mesopotamiens und Nordsyriens im Zeitalter der Keilschriftkulturen: Materialien und Studien nach den schriftlichen Quellen,** Wiesbaden.

- SIVAN, D., 2001 **A Grammar of the Ugaritic Language** (= HdO 28), Atlanta.
- SJÖBERG, Å. W., 1974 “A Hymn to ^dLAMA-SA₆-GA”, **JCS** 26 / 3: 158-77.
- SJÖBERG, Å. W., 1975 “in-nin-ša-gur₄-ra A Hymn to the Goddess Inanna by the en – Priestess Enheduanna”, **ZA** 65: 161-253.
- SJÖBERG, Å. W., 1976 “The Old Babylonian Eduba”, **Sumerological Studies in Honor of Thorkild Jacobsen on His Seventieth Birthday June 7, 1974 Chicago**, London: 159-80.
- SJÖBERG, Å. W.; E. BERGMANN, 1969 **The Collection of the Sumerian Temple Hymns**, New York.
- SOLLBERGER, E., 1982 “Notes sur la paléographie des textes d'Ebla”, **StEb** 5: 221-26.
- SOLLBERGER, E., 1965 **Ur Excavations: Texts VIII Royal Inscriptions Part II**, Philadelphia.
- SOMMER, F., A. FALKENSTEIN, 1938 **Die hethitisch-akkadische Bilingue des Hattušili I. (Labarna II)**, München.
- SOYSAL, O., 2000 “Bazı Kayıp, Gözden Kaçmış ve Yanlış Saptanmış Hattice Fragmanlar” **ArchAn** 4: 177-205.
- SOYSAL, O., 2004a **Hattischer Wortschatz in hethitischer Textüberlieferung** (= HdO 1/74), Leiden – Boston.
- SOYSAL, O., 2004b “The Angry Priests in a Hattian-Hittite

- Narrative”, **Journal of Ancient Near Eastern Religions** 4: 75-94.
- SOYSAL, O., 2005
 “Beiträge zur althethitischen Geschichte (III). Kleine Fragmente historischen Inhalts”, **ZA** 95: 121-44.
- STARKE, F., 1977
Die Funktionen der dimensionalen Kasus und Adverbien im Althethitischen (= StBoT 23), Wiesbaden.
- STARKE, F., 1985
Die keilschrift-luwischen Texte in Umschrift, (= StBoT 30) Wiesbaden.
- STEFANINI, R., 2002
 “Towards a Diachronic Reconstruction of the Linguistic Map of Ancient Anatolia”, **Anatolia antica. Studi in memoria di Fiorella Imparati** (= Eothen 11). Firenze: 783-806.
- STRECK, M. P., 2000
Das amurritische Onomastikon der altbabylonischen Zeit Band 1: Die Amurriter. Die onomastische Forschung. Orthographie und Phonologie. Nominalmorphologie (= AOAT 271/1), Münster.
- STRECK, M. P., 2004
 “Die Amurriter Der Altbabylonischen Zeit im Spiegel des Onomastikons, eine Ethno-Linguistische Evaluierung”, **2000 v. Chr. Politische, Wirtschaftliche und Kulturelle Entwicklung im Zeichen einer Jahrtausendwende**: 313-56.

- STRECK, M. P., 2011 “Babylonian and Assyrian”, **The Semitic Languages. An International Handbook**, Berlin: 359-96.
- SÜEL, A., 2002 “Ortaköy-Şapinuwa”, **Recent Developments in Hittite Archaeology and History. Papers in Memory of Hans G. Güterbock**: 157-65.
- SÜEL, A.; O. SOYSAL, 2003 “A Practical Vocabulary from Ortaköy”, **Hittite Studies in Honor of Harry A. Hoffner Jr. on the Occasion of His 65th Birthday**, Winona Lake – Indiana: 349-65.
- SÜEL, A.; O. SOYSAL, 2007 “The Hattian-Hittite Foundation Rituals from Ortaköy (I) Fragments to CTH 725 ‘Rituel bilingue de consécration d’un temple’”, **Anatolica** 33: 1-22.
- SÜEL, A.; O. SOYSAL, 2016 “The Hattian-Hittite Foundation Rituals from Ortaköy (II). Fragments to CTH 726 ‘Rituel bilingue de fondation d’un temple ou d’un palais’”, **Audias fabulas veteres. Anatolian Studies in Honor of Jana Souckova-Siegelova**, Leiden – Boston: 320-64.
- TAYLOR, D. G. K., 2002 “Bilingualism and Diglossia in Late Antique Syria and Mesopotamia”, **Bilingualism in Ancient Society: Language Content and Written Word**: 298-331.

- THUREAU-DANGIN, F., 1910 “Tablettes et Inscriptions Diverses Provenant des Nouvelles Fouilles de Tello”, **Nouvelles Fouilles de Tello**, Paris: 176-222.
- THUREAU-DANGIN, F., 1931 “Vocabulaires de Ras-Sharma”, **Syria** 12: 225-66.
- THUREAU-DANGIN, F., 1932 “Nouveaux fragments de vocabulaires de Ras Shamra”, **Syria** 13: 233-41.
- TITONE, R., 1972 **Le Bilinguisme Précoce**, Brussels.
- TORRI, G.; F. G. BARSACCHI, 2018 **Hethitische Texte in Transkription KBo 13** (= DBH 51).
- ULSHÖFER, A. M., 2000 “Sprachbarrieren und ihre Überwindung: Translatorisches Handeln im Alten Orient”, **Landscapes, Territories, Frontiers and Horizons in the Ancient Near East** (= RAI 44), Padova: 163-69.
- ÜNAL, A., 1989 “Drawings, Graffiti and Squiggles on the Hittite Tablets. Art in Scribal Circles”, **Anatolia and the Ancient Near East: Studies in Honor of Tahsin Özgüç**: 505-13.
- VAN DE MIEROOP, M., 2006 **Antik Yakındoğu'nun Tarihi İÖ 3000 - 323**, Ankara.
- VAN DEN HOUT, Th. P. J., 1990 **BiOr** 47: 423-32.
- VAN DEN HOUT, Th. P. J., 2006 “Institutions, Vernaculars, Publics: The Case of Second-Millennium Anatolia”,

- Margins of Writing, Origins of Cultures:** 217-56.
- VAN DEN HOUT, Th. P. J., 2009a “A Century of Hittite Text Dating and the Origins of the Hittite Cuneiform Script ”, **Incontri Linguistici** 32: 11-35.
- VAN DEN HOUT, Th. P. J., 2009b “Reflections on the Origins and Development of the Hittite Tablet Collections in Hattuša and Their Consequences for the Rise of Hittite Literacy ”, **Central-North Anatolia in the Hittite Period – New Perspectives in Light of Recent Research. Acts of the International Conference Held at the University of Florence (7-9 February 2007):** 71-96.
- VAN DEN HOUT, Th. P. J., 2012a “Administration and Writing in Hittite Society ”, **StMed** 23: 41-58.
- VAN DEN HOUT, Th. P. J., 2012b “The Ductus of the Alalah VII Texts and the Origin of Hittite Cuneiform”, **Palaeography and Scribal Practices in Syro-Palestine and Anatolia in the Late Bronze Age. Papers Read at a Symposium in Leiden, 17-18 December 2009:** 147-70.
- VAN DER TOORN, K., 2000 “Cuneiform Documents from Syria-Palestine Texts, Scribes, and Schools”, **Zeitschrift des Deutschen Palästina-Vereins (1953-)** 116/2: 97-113.

- VAN DIJK, J. J. A., 1953 **La Sagesse Suméro-Accadienne**, Leiden.
- VAN SOLDT, W. H., 1993 “The Ugaritic Version of Harra-hubullu 20-21a: A New Source”, **Mesopotamica, Ugaritica, Biblica: Festschrift für Kurt Bergerhof zur Vollendung seines 70. Lebensjahres am 7. Mai 1992** (= AOAT 232), Neukirchen – Vluyn: 427-66.
- VAN SOLDT, W. H., 1995 “Three Tablets from Tell Hammam Et-Turkman”, **Studio Historiae Ardens. Ancient Near Eastern Studies Presented to Philo H.J. Houwink ten Cate on the Occasion of his 65th Birthday**, İstanbul: 275-91.
- VAN SOLDT, W. H., 2003 “The Use of Hurrian Names at Ugarit”, **UF 35**: 681-707.
- VALLAT, F., 1986 “The Most Ancient Scripts of Iran: The Current Situation”, **World Archaeology 17 / 3: Early Writing Systems**: 335-47.
- VANSTIPHOUT, H., 1999 “The Twin Tongues. Theory, Technique , and Practice of Bilingualism in Ancient Mesopotamia”, **All those nations... Cultural encounters within and with the Near East**, Groningen: 141-59.
- VANSTIPHOUT, H., 2003 **Epics of Sumerian Kings the Matter of Aratta**, Atlanta.
- VARDAR, B., 2002 **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul.

VEENHOF, K. R., 1982

“The Old Assyrian Merchants and Their Relations with the Native Population of Anatolia,” **Mesopotamien und seine Nachbarn. Politische und kulturelle Wechselbeziehungen im Alten Vorderasien vom 4. bis 1. Jahrtausend v. Chr.**, Berlin: 147-55.

VEENHOF, K. R., 1995

“Old Assyrian *isurtum*, Akkadian *ešērum* and Hittite *GIŠ.ḪUR*”, **Studio Historiae Ardens. Ancient Near Eastern Studies Presented to Philo H.J. Houwink ten Cate on the Occasion of his 65th Birthday**, İstanbul: 311-32.

VEENHOF, K. R., 2008

“The Old Assyrian Period”, **Mesopotamia. The Old Assyrian Period** (= OBO 160/5), Göttingen: 13-264.

VELDHUIS, N., 1997

Elementary Education at Nippur. The Lists of Trees and Wooden Objects, Groningen (University of Groningen, Yayınlanmamış Doktora Tezi).

VELDHUIS, N., 2000

“Kassite Exercises: Literary and Lexical Extracts”, **JCS** 52: 67-94.

VELDHUIS, N., 2014

“The Early Dynastic Kiš Tradition”, **He Has Opened Nisaba’s House of Learning Studies in Honor of Åke Waldemar Sjöberg on the Occasion of His 89th Birthday on August 1st 2013**: 241-59.

- VIANO, M., 2012 “A Middle Babylonian Fragment of Angim in the University of Pennsylvania Museum”, **NABU** 2012-33: 42-4.
- VITA, J. P., 2015 “Language Contact between Akkadian and Northwest Semitic Languages in Syria-Palestine in the Late Bronze Age”, **Semitic Languages in Contact**, Leiden – Boston: 370-404.
- VOLK, K., 2000 “Edubba'a und Edubba'a-Literatur: Rätsel und Lösungen”, **ZA** 90: 1-30.
- VON DASSOW, E., 2008 **State and Society in the Late Bronze Age. Alalah Under the Mittani Empire** (= SCCNH 17), Bethesda – Maryland.
- VON SODEN, W., 1959 **BiOr** 16: 132
- YAKUBOVICH, I., 2008 **Sociolinguistics of the Luvian Language**, Leiden – Boston.
- YARATILIŞ 11 **The Scofield Study Bible III**, New York, 2002.
- WAGENSONNER, K., 2008 “Nin-Isina(k)s Journey to Nippur A bilingual divine journey revisited”, **WZKM** 98: 277-94.
- WAAL, W., 2012 “Writing in Anatolia: The origins of the Anatolian Hieroglyphs and the Introductions of the Cuneiform Script”, **AoF** 39: 287-315.
- WAAL, W., 2017 “Anatolian Hieroglyphs on Hittite Clay Tablets”, **AOAT** 441: 297-308.

- WASSERMAN, N., 1992 “‘CT 21, 40-42’: A bilingual report of an oracle with a royal hymn of Hammurabi”, **RA** 86: 1-18.
- WATKINS, C., 1973 “Etyma Enniana”, **Harvard Studies in Classical Philology** 77: 195-206.
- WATKINS, C., 2001 “An Indo-European Linguistic Area and its Characteristics: Ancient Anatolia. Areal Diffusion as a Challenge to the Comparative Method?”, **Areal Diffusion and Genetic Inheritance. Problems in Comparative Linguistics**: 44-63.
- WEEDEN, M., 2011 **Hittite Logograms and Hittite Scholarship** (StBoT 54), Wiesbaden.
- WEIDNER, E., 1952-53 “Die Bibliothek Tiglatpilesers I”, **AfO** 16: 197-215.
- WEINREICH, U., 1979 **Languages in Contact: Findings and Problems**, New York.
- WESTENHOLZ, J. G., 1997 **Legends of the Kings of Akkade. The Texts**, Winona Lake – Indiana.
- WESTENHOLZ, J. G., 1970 “‘Ras Shamra Recension of ḪAR-ra XVI’ & ‘Ras Shamra Recension of ḪAR-ra XVII’”, **The Series ḪAR-ra = ḫubullu, Tablets XVI, XVII, XIX and related texts** (= MSL X), Roma: 37-50, 107-16.
- WILCKE, C., 1985 “Liebesbeschwörungen aus Isin”, **Zeitschrift für Assyriologie** 75: 188-209.

- WILCKE, C., 1987 “Die Inschriftenfunder der 7. und 8. Kampagnen (1983 und 1984)”, **III. Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1983-1984, Abh. Bayerische Akademie der Wissenschaften**: 83-120.
- WILCKE, C., 2011 “Eine Weihinschrift Gudeas von Lagaš mit altbabylonischer Übersetzung”, **Cuneiform Royal Inscriptions and Related Texts in the Schøyen Collection** (= CUSAS 17), Bethesda – Maryland: 29-48.
- WILHELM, G., 1970 **Untersuchungen zum Hurro-Akkadischen von Nuzi** (= AOAT 9), Neukirchen – Vluyn.
- WILHELM, G., 1989 **The Hurrians**, Warminster.
- WILHELM, G., 2003 “Bemerkungen zu der akkadisch-hurritischen Bilingue aus Ugarit”, **Literatur, Politik und Recht in Mesopotamien Festschrift für Claus Wilcke**, Wiesbaden: 341-45.
- WILHELM, G., 2004 “Hurrian”, **The Cambridge Encyclopedia of the World's Ancient Languages**, New York: 95-118.
- WILHELM, G., 2008 “Hurrians in the Kültepe Texts”, **Anatolia and the Jazira during the Old Assyrian Period**, Leiden: 181-94.
- WISEMAN, D. J., 1953 **The Alalakh Tablets**, London.

- WOODS, C., 2006 “Bilingualism, Scribal Learning, and the Death of Sumerian”, **Margins of Writing, Origins of Cultures**: 91-120.
- WOODS, C., 2010 “The Earliest Mesopotamian Writing”, **Visible Language. Inventions of Writing in the Ancient Middle East and Beyond**, Chicago: 33-50.
- ZADOK, R., 1987 “Peoples from the Iranian Plateau in Babylonia during the Second Millenium B.C.”, **Iran** 25: 1-26.
- ZADOK, R., 2013 “Kassites”, **Encyclopædia Iranica** 14/2: 113-18.
- ZIEGLER, N.; D. CHARPIN, 2007 “Amurritisch Lernen”, **Festschrift für Hermann Hunger zum 65. Geburtstag gewidmet von seinen Freunden, Kollegen und Schülern (= WZKM 97.)**: 55-77.

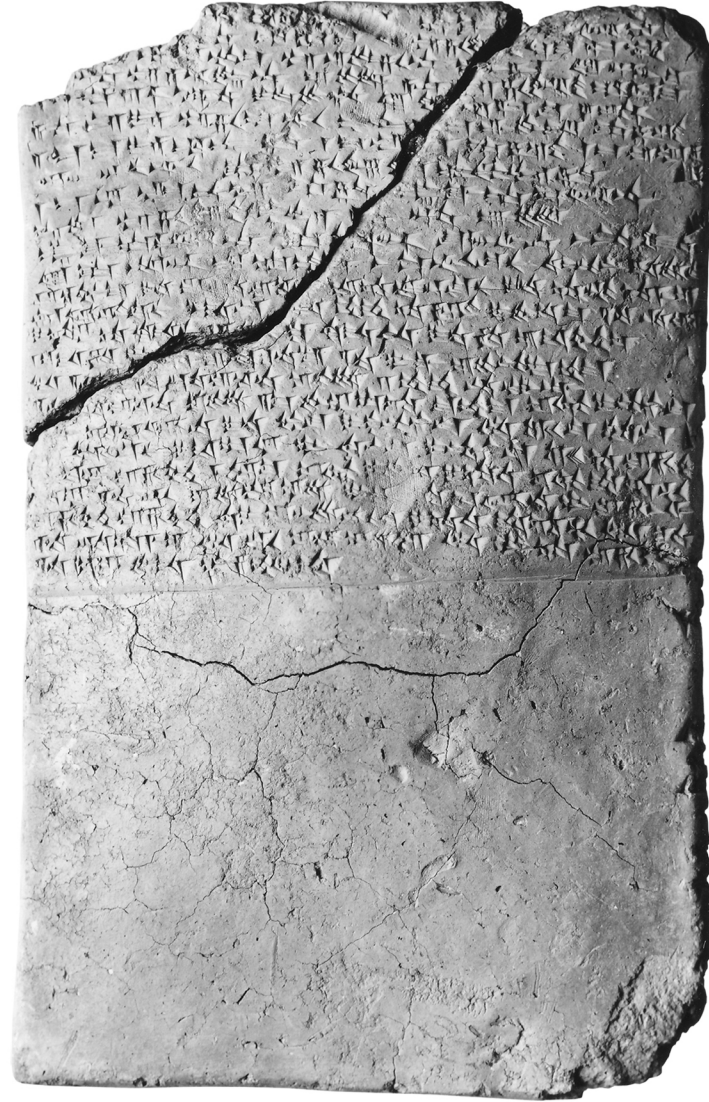
EKLER

EK 1

Akkadça versiyona ait nüsha (174/p + 201/p)

Öy.

Ay.

EK 2

Hititçe versiyona ait A nüshası (202/p)

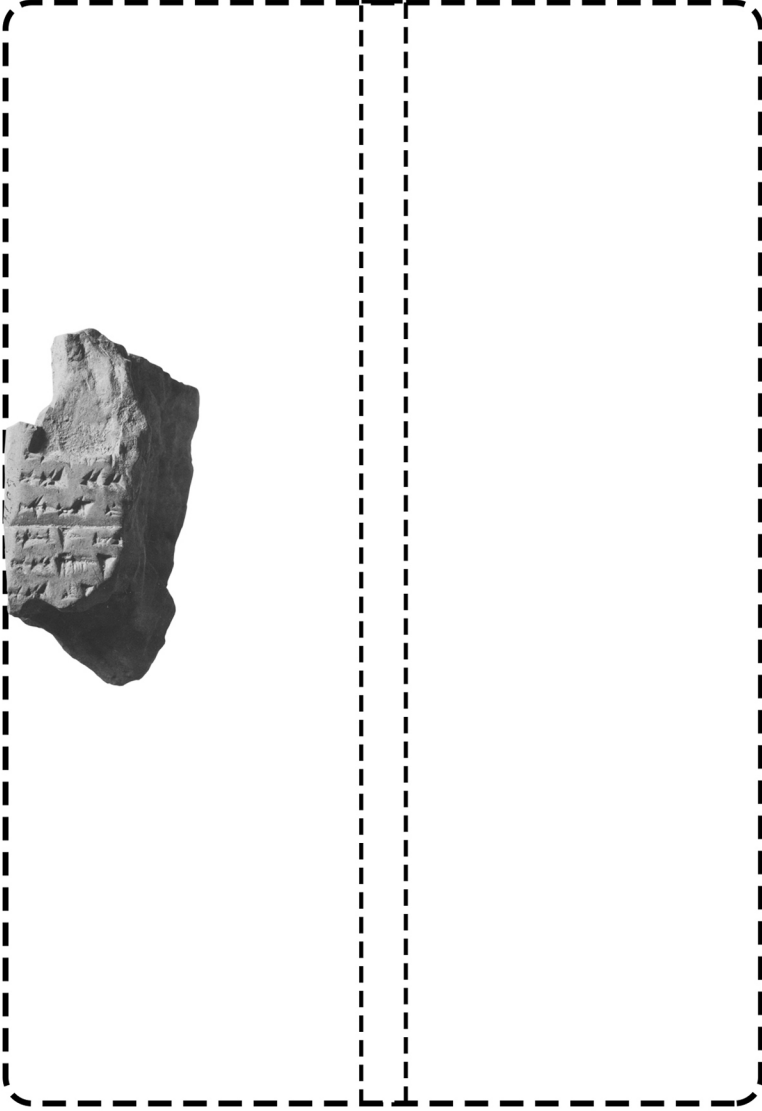

Öy.

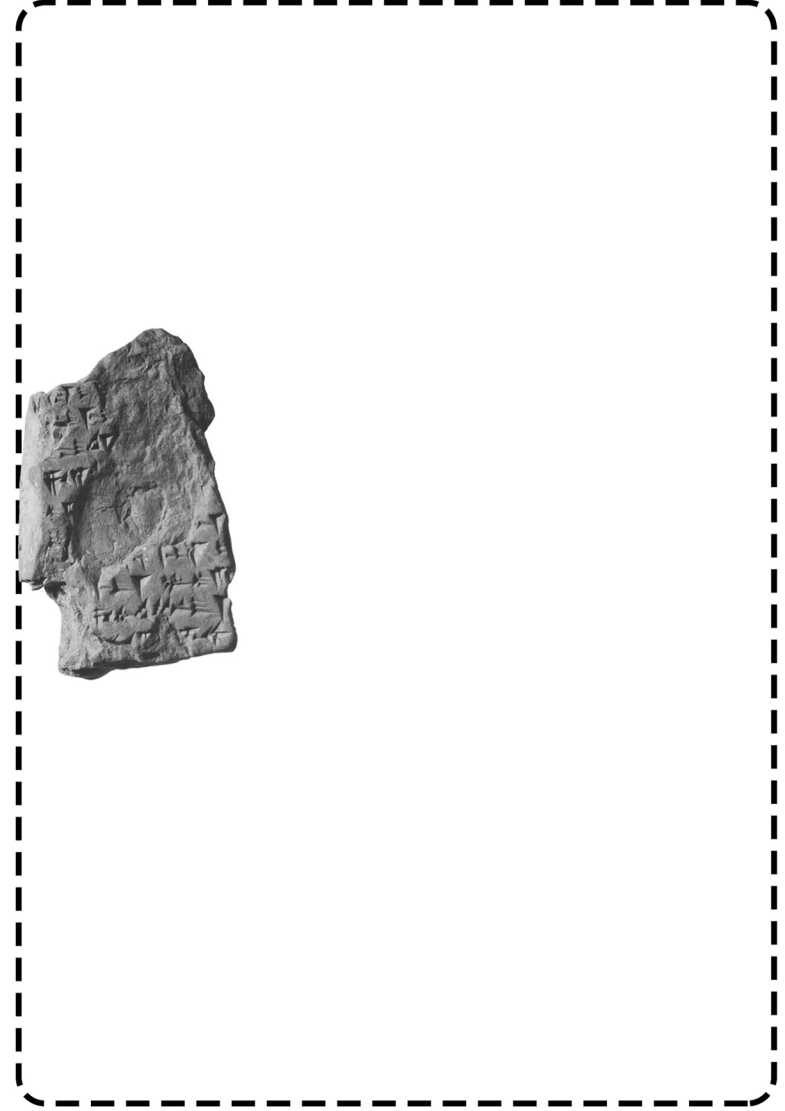

Ay.

Hititçe versiyona ait Ba nüshası (Bo 6074)

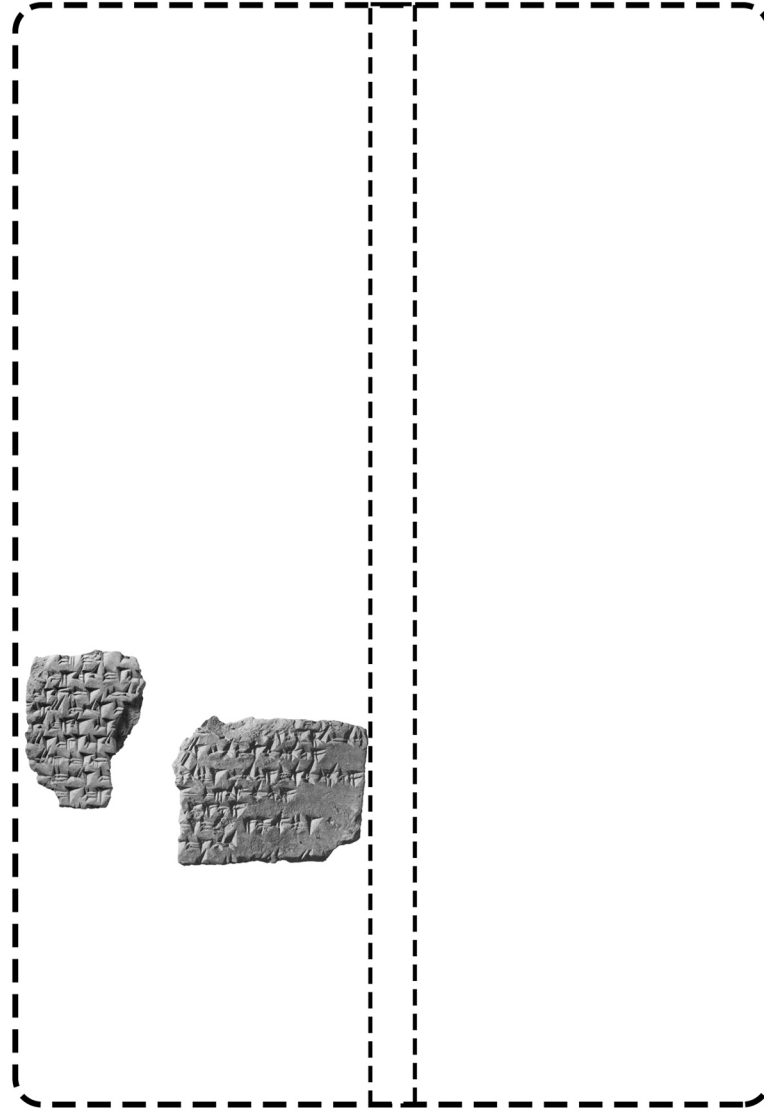
Öy.

Ay.

EK 4

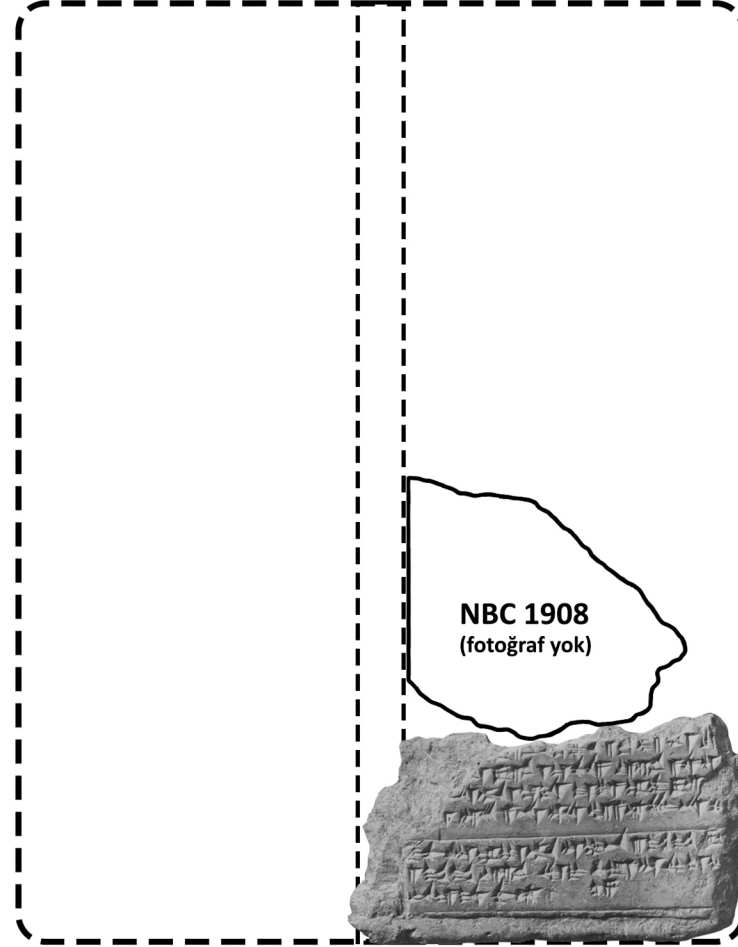
Hititçe versiyona ait Bb nüshası (Bo 1900 (+) Bo 331)

Öy.

EK 5

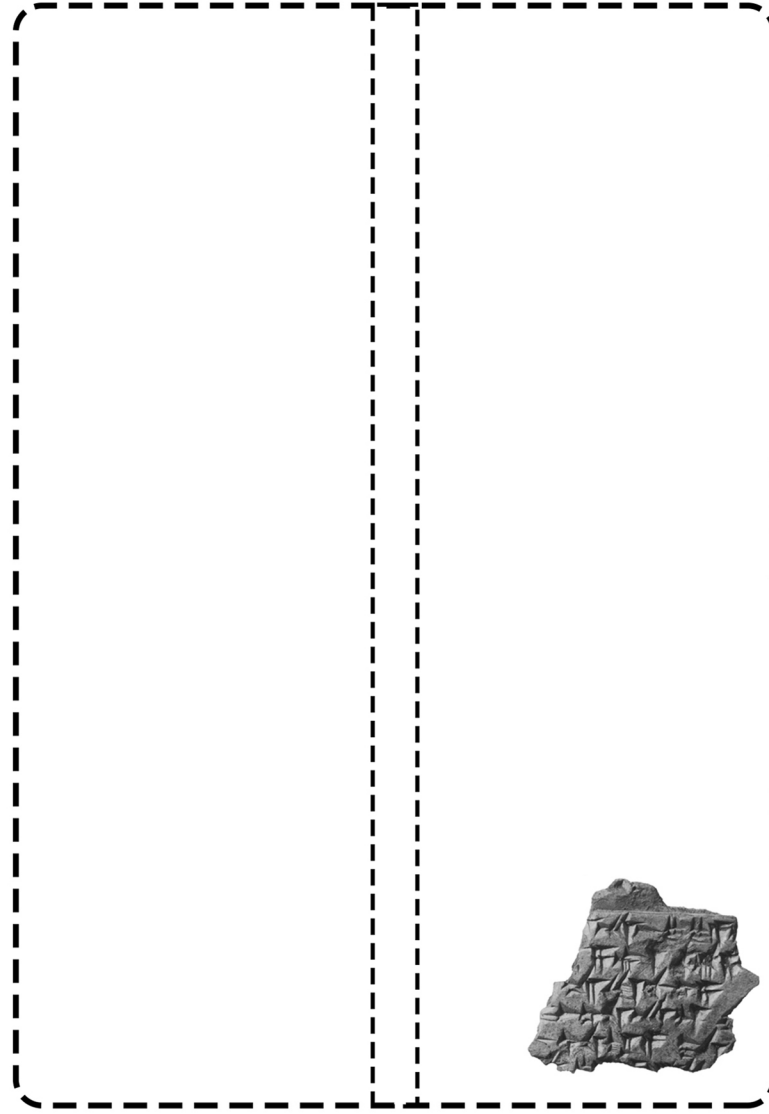
Hititçe versiyona ait Bc nüshası (Bo 560 + NBC 1908)

Öy.

EK 6

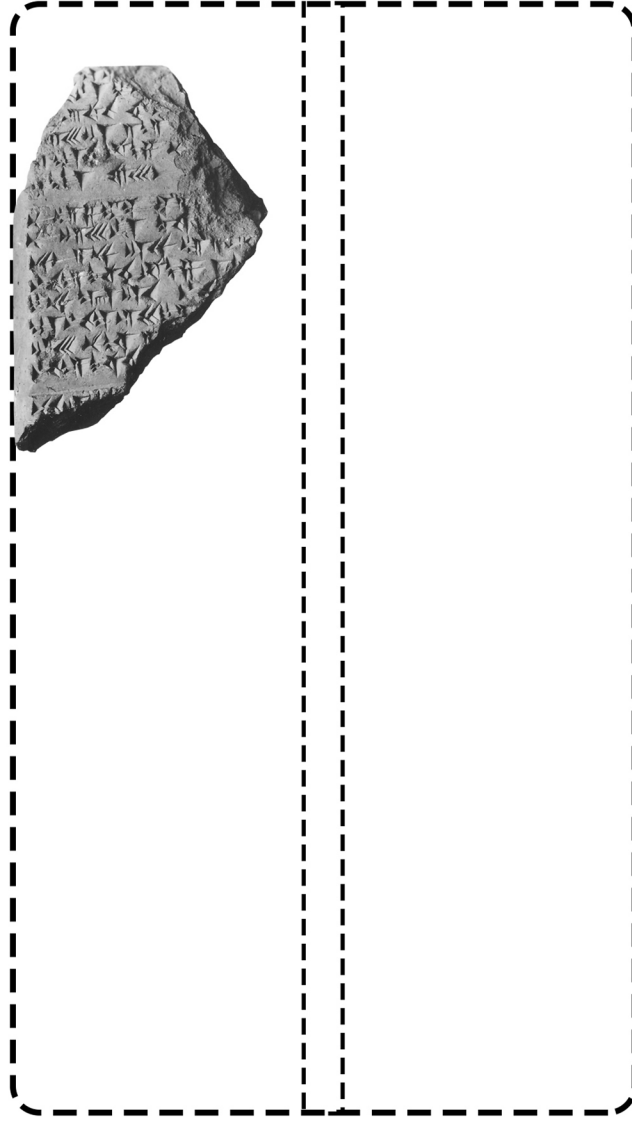
Hititçe versiyona ait C nüshası (Bo 1512)

Öy.

EK 7

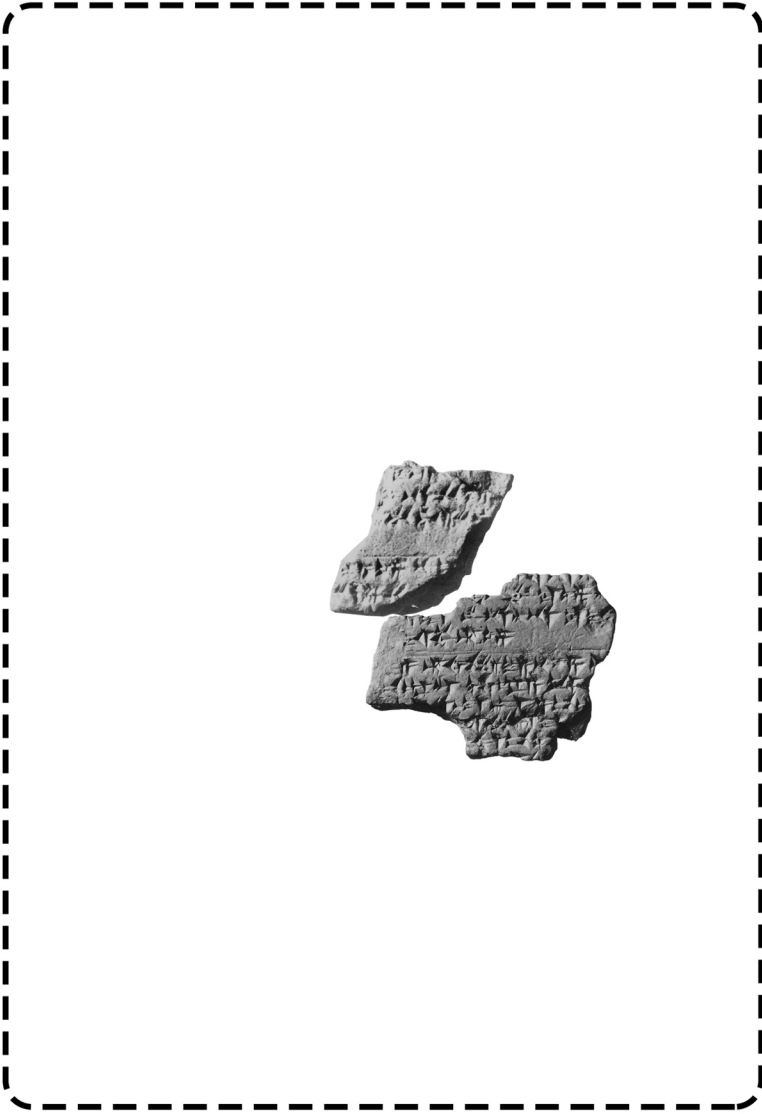
Hititçe versiyona ait D nüshası (203/p)

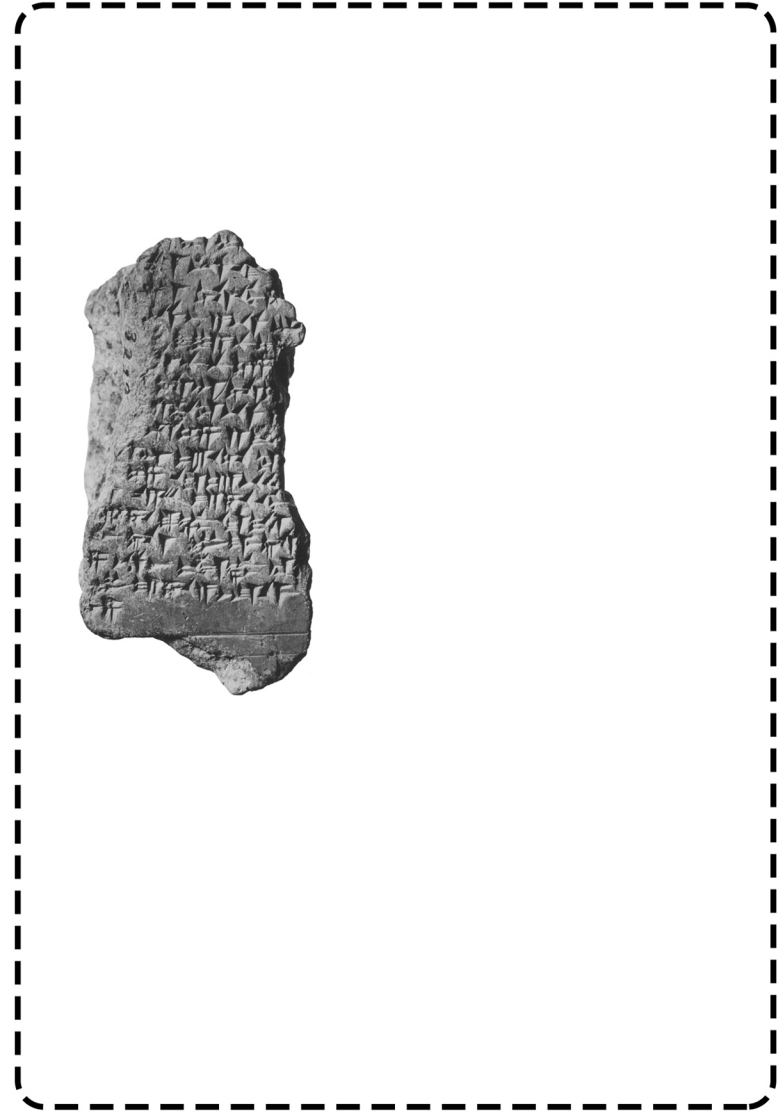
Öy.

EK 8

Hititçe versiyona ait E nüshası (Bo 7503 (+) Bo 4294 +? Bo 3229)

Öy.

Ay.